

การสื่อสารเพื่อเตรียมการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชน
ตำบลนุสมและตำบลเขาแก้ว จังหวัดเลย

นายสทกมล ผานามอญ

ศูนย์วิทยุทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNICATION IN THE ESTABLISHMENT OF COMMUNITY RADIO LEARNING
CENTER AT TAMBON BUHOM AND TAMBON KHAO KAE0, LOEI PROVINCE

Mr. Sahakamon Phanamorn

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Development Communication

Department of Public Relations

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การสื่อสารเพื่อเตรียมการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ตำบลนุสมและตำบลเขาแก้ว จังหวัดเลย

โดย

นายสทกมล ผานามอญ

สาขาวิชา

นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารบัณฑิต

..... คนบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ พัทธนี เขยจรรยา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัสวดี นิตินิเทศสุนทร)

สหกมล ผานามอญ : การสื่อสารเพื่อเตรียมการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน
 ตำบลบุอมและตำบลเขาแก้ว จังหวัดเลย. (COMMUNICATION IN THE
 ESTABLISHMENT OF COMMUNITY RADIO LEARNING CENTER AT TAMBON
 BUHOM AND TAMBON KHAO KAE0, LOEI PROVINCE) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
 หลัก : รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ, 195 หน้า.

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อสร้างและเผยแพร่ชุดความรู้แก่คนในชุมชน 2) เพื่อประเมิน
 ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการเผยแพร่ชุดความรู้ 3) เพื่อสำรวจความคิดเห็น การตอบรับ สนับสนุนหรือคัดค้าน ของ
 คนในชุมชน ในการจัดตั้ง "จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน" ขึ้นในชุมชน 4) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของ
 คนในชุมชน 5) เพื่อหาแนวร่วม หรืออาสาสมัครในงานวิทยุชุมชนในทางอ้อม โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือการสัมภาษณ์
 แบบอิงโครงสร้าง และวิธีวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถาม มีขั้นตอนการศึกษวิจัย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การจัดทำชุด
 ความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิด, ขั้นที่ 2 การนำเสนอชุดความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิด ขั้นที่ 3 การวิจัยเชิงสำรวจ ซึ่งประกอบด้วย 2
 ส่วนคือ 1) การทดสอบประสิทธิผลของเครื่องมือ 2) การสำรวจความคิดเห็นต่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนขึ้นใน
 ชุมชน จากกระบวนการศึกษวิจัย ได้ผลดังนี้

ขั้นที่ 1 ผู้วิจัยจัดทำชุดความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิดเกี่ยวกับวิทยุชุมชน โดยมีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้ 1) ความหมาย
 และลักษณะของวิทยุชุมชน 2) การบริหารจัดการวิทยุชุมชน 3) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน 4) บทบาทหน้าที่
 และประโยชน์ของวิทยุชุมชน

ขั้นที่ 2 ผู้วิจัยทำการเผยแพร่ชุดความรู้ดังกล่าวแก่คนในชุมชน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า วิธีการที่ใช้ในการเผยแพร่
 แนวคิดที่ได้ผลดีต้องจัดแบ่งรูปแบบการเผยแพร่ให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มนักเรียนระดับชั้น
 ประถมศึกษา ใช้การอธิบายประกอบสื่อแผนภาพสลับกับการสอนร้องเพลงและทำท่าทางประกอบ 2) กลุ่มนักเรียนระดับชั้น
 มัธยมศึกษาและกลุ่มบุคคลในองค์กร ใช้การอธิบายประกอบสื่อแผนภาพ 3) กลุ่มชาวบ้านทั่วไป ใช้การเดินทางตามหมู่บ้าน
 เพื่ออธิบายให้ชาวบ้านฟังพร้อมกับตอบข้อซักถามต่างๆด้วยตัวผู้วิจัยเองโดยตรง

ขั้นที่ 3 หลังจากที่ได้เผยแพร่แนวคิดแล้ว จึงทำการทดสอบประสิทธิผลของเครื่องมือด้วยการใช้แบบสอบถามและ
 การสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวม คนในชุมชนจากทั้งตำบลบุอมและตำบลเขาแก้ว มีการรับรู้เรื่องวิทยุชุมชนใน
 ระดับที่ดี แต่มีประเด็นที่เกี่ยวกับการโฆษณาที่คนในตำบลบุอมยังมีความสับสนอยู่มาก และควรได้รับการปรับปรุงในอนาคต
 จากนั้นจึงทำการสำรวจความคิดเห็นต่อการจัดตั้ง "จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน" ขึ้นในชุมชน พบว่า คนในชุมชนจากทั้ง
 สองตำบลส่วนใหญ่มีความต้องการให้มีการจัดตั้ง "จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน" ขึ้นในชุมชน

จากกระบวนการศึกษวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ได้ข้อค้นพบเรื่องกระบวนการเตรียมการจัดตั้งวิทยุชุมชนขึ้นอย่างเป็น
 ระบบ ซึ่งยังไม่เคยมีปรากฏมาก่อน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการที่ชัดเจน ดังนี้ 1) สร้างชุดความรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชน
 2) เผยแพร่ชุดความรู้ 3) วัดระดับความรู้ 4) สอบถามความคิดเห็น

ภาควิชา การประชาสัมพันธ์ .....ลายมือชื่อนิสิต นิพนธ์ งาม
 สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ .....ลายมือชื่ออ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ญ
 ปีการศึกษา 2552

5084754828 : MAJOR DEVELOPMENT COMMUNICATION

KEYWORDS : THE ESTABLISHMENT OF COMMUNITY RADIO / COMMUNITY PREPARING / COMMUNITY RADIO / TAMBON BUHOM / TAMBON KHAO KAEO

SAHAKAMON PHANAMORN : COMMUNICATION IN THE ESTABLISHMENT OF COMMUNITY RADIO LEARNING CENTER AT TAMBON BUHOM AND TAMBON KHAO KAEO, LOEI PROVINCE. THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF. KANJANA KAEWTHEP, Ph.D. 195 pp.

The objectives of this research work are 1) to create and publicize a set of knowledge/ tools/ ideas for members in the community; 2) to evaluate the efficiency and effectiveness of the presentation or publication of the set of knowledge/ tools/ ideas; 3) to survey on local people's opinions, acceptance, supports or protests to the establishment of the "community radio learning center"; 4) to promote participatory communication of local people in the community; and 5) to get supporters or volunteers who indirectly work for the community radio. This research work is an interdisciplinary study. The methodology of this piece of research consists of the qualitative method that uses structural interviews and the quantitative method that uses a set of questionnaire. This research work is done in three steps. The first step is to establish a set of knowledge/ tools/ ideas. The second step is to present the set of knowledge/ tools/ ideas. The final step is a survey research which consists of two activities, i.e., 1) a test for effectiveness of research tools and 2) the survey on the samples' opinions on the establishment of community radio learning center. The research results are as follows:

Step 1: The researcher's creation of a set of knowledge/tools/ideas concerning the community radio retains significant issues including 1) meaning and characteristic of community radio; 2) management for community radio; 3) local people's participation to community radio; and 4) roles of and advantages from community radio.

In step 2, the created set of knowledge is publicized to local people in the community. The results show that each of the three groups of samples can be well impacted by different ways of publication. That is 1) the group of primary school students can be well impacted by the explanation with pictorial charts, along with songs and dances; 2) the group of secondary school students and staffs of organizations can be well affected by the explanation with pictorial charts; and 3) the group of general people can be well impacted by the actual visit and the face-to-face explanation that allows them to directly ask the researcher.

In step 3, after the ideas have been publicized, the effectiveness of tools is tested with a set of questionnaire and interviews. The results show that, in the overview, the awareness of local people of the two tambons (sub-districts) is in a good level. However, people in Tambon Buhom are still remarkably confused with the advertisement, which needs further improvement. Afterwards, the survey on opinions on the establishment of "community radio learning center" is carried out. The results show that most local people of both tambons want the establishment of "community radio learning center" in their communities.

The output from this research is a systematic preparatory process for the establishment of "community radio learning center". This phenomenon has never occurred before. The process consists of four precise steps, i.e., 1) creating a set of knowledge on community radio; 2) publicizing the set of knowledge; 3) evaluating the level of knowledge; and 4) gleaning opinions.

Department : Public Relations.....

Student's Signature Sahakamon

Field of Study : Development Communication

Advisor's Signature Kanjana Kaewthep

Academic Year : 2009.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจากหลายๆ ท่าน ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณา ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ และให้ความช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์แก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ พัทธนี เขยจรรยา ประธานสอบวิทยานิพนธ์ และขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้สมบูรณ์ รวมถึง ขอกราบขอบพระคุณ คณาจารย์คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ให้ความรู้ตลอดการศึกษาในสถาบันแห่งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่ศิริพร ทองลุน คุณพ่ออนุศักดิ์ ทองลุน ที่อยู่เคียงข้างผู้วิจัยมาโดยตลอด คอยดูแลเอาใจใส่ ให้ความรัก ให้ความอบอุ่น ที่ให้ความหวังใจ และให้ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา และขอขอบพระคุณ คุณ คุณไฉไลสุเกะ นูมาตะ ที่ให้โอกาสในการศึกษาต่อ และให้คอยให้กำลังใจมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณ พี่อ้มและพี่กั้ง ที่คอยคอยตักเตือน ให้คำแนะนำ และให้ความช่วยเหลือมาโดยตลอด

ขอขอบคุณนางสาวพรพิมล สงกระสันต์ (หนู) นายอัทธเมศร์ จรัสแสงจิระโชติ (ปิ่น) นิค เพื่อนๆร่วมชั้นเรียนทุกคนและรุ่นพี่ทั้งหลาย ที่ให้คำปรึกษามาโดยตลอด และขอขอบคุณน้องโอม น้องชาย มนต์ บีม มด บี้ น้องเมย์และเพื่อนๆ ที่ช่วยผู้วิจัยในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ท้ายนี้ขอขอบพระคุณ ชาวบ้าน ทั้งตำบลบุสมและตำบลเขาแก้วทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม และขอบพระคุณผู้ที่ให้สัมภาษณ์ทุกๆ ท่าน ที่ให้อनुเคราะห์ในการให้ข้อมูลเป็นอย่างดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	15
ปัญหาคำถามการวิจัย.....	15
ขอบเขตของการศึกษา.....	16
นิยามศัพท์.....	16
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	18
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	20
แนวคิดที่เกี่ยวกับวิทยุชุมชน.....	20
แนวคิดที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการงานวิทยุกระจายเสียงและวิทยุชุมชน.....	53
แนวคิดรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุเพื่อชุมชน.....	62
แนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของวิทยุชุมชน.....	68
แนวคิดคุณค่าเชิงประจักษ์ของวิทยุชุมชน.....	72
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม.....	73
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	85
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	95
รูปแบบการวิจัย.....	95
กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย.....	98

บทที่	หน้า
เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจข้อมูล.....	101
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	102
การนำเสนอข้อมูล.....	106
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	108
ข้อมูลเบื้องต้นจากการสำรวจด้วยแบบสอบถาม จากตำบลบุดงและตำบลเขาแก้ว	109
พฤติกรรมกรรมการพิงวิทยุของคนในตำบลบุดงและตำบลเขาแก้ว.....	112
การนำเสนอผลการศึกษารายวิจัย ตามวัตถุประสงค์การวิจัย.....	119
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	161
สรุปผลการวิจัย.....	161
อภิปรายผลการวิจัย.....	166
ข้อค้นพบ.....	178
ข้อเสนอแนะ.....	179
รายการอ้างอิง.....	181
ภาคผนวก.....	185
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	195

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ 1	รายชื่อหมู่บ้านในตำบลนุสม.....	6
ตารางที่ 2	รายชื่อโรงเรียนในตำบลนุสม.....	6
ตารางที่ 3	รายชื่อหมู่บ้านในตำบลเขาแก้ว.....	8
ตารางที่ 4	รายชื่อโรงเรียนในตำบลเขาแก้ว.....	9
ตารางที่ 6	จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชนในประเทศไทย.....	34
ตารางที่ 7	แสดงจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด.....	109
ตารางที่ 8	การจำแนกผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละหมู่บ้าน.....	110
ตารางที่ 9	ช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	111
ตารางที่ 10	พฤติกรรมการฟังวิทย์ของคนในชุมชน.....	112
ตารางที่ 11	สถานีวิทย์ที่คนในตำบลนุสมฟัง.....	113
ตารางที่ 12	สถานีวิทย์ที่คนในตำบลเขาแก้วฟัง.....	114
ตารางที่ 13	ช่วงเวลาในการฟังวิทย์ของคนในชุมชน.....	114
ตารางที่ 14	ความถี่ในการฟังวิทย์ของคนในชุมชนในหนึ่งสัปดาห์.....	115
ตารางที่ 15	การมีส่วนร่วมในวิทย์ชุมชนของคนในชุมชน.....	116
ตารางที่ 16	รูปแบบการมีส่วนร่วมในวิทย์ชุมชนของคนในชุมชน.....	116
ตารางที่ 17	การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับวิทย์ชุมชน.....	140
ตารางที่ 18	ช่องทางการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับวิทย์ชุมชน.....	140
ตารางที่ 19	การรับรู้เกี่ยวกับวิทย์ชุมชนของคนในตำบลนุสม.....	141
ตารางที่ 20	การรับรู้เกี่ยวกับวิทย์ชุมชนของคนในตำบลเขาแก้ว.....	142
ตารางที่ 21	ระดับการรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับวิทย์ชุมชนตำบลนุสมและตำบลเขาแก้ว.....	143
ตารางที่ 22	ทัศนคติของคนในตำบลนุสมเกี่ยวกับประโยชน์ของวิทย์ชุมชน.....	144
ตารางที่ 23	ทัศนคติของคนในตำบลเขาแก้วเกี่ยวกับประโยชน์ของวิทย์ชุมชน.....	145
ตารางที่ 24	การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของทัศนคติของคนในชุมชนเกี่ยวกับประโยชน์ของ วิทย์ชุมชน ตำบลนุสมและตำบลเขาแก้ว.....	146
ตารางที่ 25	ความคิดเห็นต่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชนขึ้นในชุมชน.....	150
ตารางที่ 26	สถานที่ในการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชนในตำบลนุสม.....	151
ตารางที่ 27	สถานที่ในการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชนในตำบลเขาแก้ว.....	152

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ 28	รูปแบบรายการวิทยุที่คนในตำบลนุสมมีความต้องการให้จัดในวิทยุชุมชน....	154
ตารางที่ 29	รูปแบบรายการวิทยุที่คนในตำบลเขาแก้วมีความต้องการให้จัดในวิทยุชุมชน	155
ตารางที่ 30	การให้การสนับสนุนในการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน.....	156
ตารางที่ 31	การเลือกช่องทางการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน.....	157

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ 1	แผนที่ตำบลบุสม.....	7
ภาพที่ 2	แผนที่ตำบลเขาแก้ว.....	10
ภาพที่ 3	ขั้นตอนและรูปแบบการศึกษาวิจัย	96
ภาพที่ 4	กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย.....	100
ภาพที่ 5	แสดงการใช้สื่อเพื่อประกอบในการนำเสนอแนวคิด (Treatment).....	133
ภาพที่ 6	การนำเสนอแนวคิดร่วมกับการเขียนที่ ร.ร.ชุมชนบ้านโสกวิทยาจารย์.....	134
ภาพที่ 7	การนำเสนอแนวคิดร่วมกับการใช้แผ่นชาร์ตข้อความ ที่ ร.ร.เขียงคาน.....	134
ภาพที่ 8	การสอนร้องเพลงพร้อมทำท่าทางประกอบที่ ร.ร.บ้านท่าบม.....	135
ภาพที่ 9	การสำรวจข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง.....	136
ภาพที่ 10	การสำรวจข้อมูลโดยที่มิวิจัย.....	137
ภาพที่ 11	แสดงสถานีวิจัยที่แวดล้อมและมีผลต่อการรับรู้ของคนในชุมชน.....	147
ภาพที่ 12	กลยุทธ์ในการเตรียมพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งวิถุชุมชน.....	171
ภาพที่ 13	การใช้ชุดความรู้ในอดีตและปัจจุบัน.....	173
ภาพที่ 14	คำถามที่เกี่ยวกับช่องทางการมีส่วนร่วมในวิถุชุมชน ที่คนในชุมชนต้องการ...	176
ภาพที่ 15	คำถามที่ถามถึงความต้องการของคนในชุมชนต่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการ เรียนรู้วิถุชุมชนขึ้นในชุมชน.....	177
ภาพที่ 16	การเปรียบเทียบการหาแนวร่วมในงานวิถุชุมชนในอดีตและปัจจุบัน.....	177
ภาพที่ 17	การร่วมสนทนาและนำเสนอแนวคิดกับกลุ่มผู้นำชุมชนตำบลเขาแก้ว.....	193
ภาพที่ 18	การทำประชาคมที่บ้านบุสม หมู่ที่ 1 (ต.บุสม).....	193
ภาพที่ 19	การเผยแพร่ชุดความรู้ด้วยการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ ร.ร.บ้านอุมง.....	193
ภาพที่ 20	การนำเสนอแนวคิดร่วมกับการเขียนที่ ร.ร.บ้านคกเลา ต.บุสม.....	194
ภาพที่ 21	การมีส่วนร่วมในการแสดงบทบาทสมมติ ที่ ร.ร.บ้านนาป่าหนาด.....	194
ภาพที่ 22	การให้สัมภาษณ์ของพระครูบุญญะ ประภากร, เจ้าคณะตำบลเขาแก้ว.....	194

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในทศวรรษ 1950 นับเป็นยุคแรกของการใช้การสื่อสารเพื่อการพัฒนา “สื่อมวลชน” ถือได้ว่าเป็นสื่อที่เป็น “พระเอกในการพัฒนา” โดยได้รับการคาดหวังอย่างสูงสุดว่าจะเป็นเครื่องมือที่สามารถนำพาให้สังคมโดยรวมเกิดการพัฒนาได้ แต่หลังจากหนึ่งหรือสองทศวรรษผ่านไป นักพัฒนาก็ต้องประสบกับความจริงที่ว่า การใช้สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาในบริบทสังคมที่มีการปกครองระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตย และมีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้น มักจะไม่ได้ผลตามที่คาดหวังเอาไว้ เหตุผลที่สำคัญนั้นมีใช้เรื่องศักยภาพของสื่อมวลชนเอง แต่เป็นเรื่องของมิติทางธุรกิจ/ การเมือง ที่เข้ามาเหนี่ยวรั้งอนาคตของสื่อมวลชนเอาไว้ นั่นเอง (กาญจนา แก้วเทพ, 2548: 6)

หลังจากความผิดหวังดังกล่าว บรรดานักพัฒนาต่างเริ่มมองหาสื่อประเภทอื่น ที่มีความเหมาะสมต่อบริบทของแต่ละสังคม และสามารถนำพาสังคมนั้นๆ ไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ซึ่งสื่อประเภทหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในงานด้านการพัฒนานั้น ก็คือ “วิทยุชุมชน”

ในประเทศไทย “วิทยุชุมชน” ที่เป็นของภาคประชาชนนั้น เริ่มมีขึ้นหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2540 ซึ่งส่งผลให้เกิดกระแสการปฏิรูปสื่ออย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง ตามมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2540 ระบุว่า

“คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ”

ให้มีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ตามวรรคหนึ่ง และ กำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม ทั้งนี้ตามที่ กฎหมายบัญญัติ

การดำเนินตามวรรคสองต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันอย่างเสรีและเป็นธรรม (จิรพร วิทย ศักดิ์พันธุ์ และนาฎยา ตนานนท์, 2550:16)

ตามเจตนารมณ์ของมาตรา40 ดังกล่าวนั้น ก็เพื่อการปฏิรูประบบ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม ในด้านการถือครองกรรมสิทธิ์คลื่นวิทยุ โดย มิให้ผู้ขาดโดยรัฐและเอกชนเพียงบางกลุ่ม และให้มีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระ คือ คณะกรรมการ กิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) ทำหน้าที่กำกับดูแลการประกอบกิจการ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคมทั้งหมด ซึ่งตามบทบัญญัติของมาตรา 40 นั้น ได้แก่ พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ และกำกับดูแลการประกอบกิจการ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 ที่มีข้อความรับรองสิทธิการใช้ คลื่นความถี่ของภาคประชาชนไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ของความถี่ทั้งหมดสำหรับกิจการวิทยุและ โทรทัศน์ และให้ประชาชนดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สาธารณะและไม่แสวงหาผล กำไรในทางธุรกิจ

หลังการประกาศใช้มาตรา40 ดังกล่าว ส่งผลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ วิทยุกระจายเสียงเริ่มขานรับ ซึ่งมีการเริ่มโครงการนำร่องวิทยุชุมชนโดยกรมประชาสัมพันธ์ ผ่านไป ยังสำนักประชาสัมพันธ์จังหวัด ทั้ง 8 เขต ทั่วประเทศ รวมทั้งหน่วยงานในส่วนภูมิภาคขององค์การ สื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) ก็เริ่มผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อชุมชน มีการจัด อบรมเพื่อเตรียมความพร้อมให้ภาคประชาชนอย่างต่อเนื่อง อาทิเช่น นักวิชาการด้านสื่อ ซึ่ง ดำเนินงานระหว่างปี พ.ศ.2543-2549 ในเขตภาคเหนือ โดยมีการจัดอบรมทั้งสิ้น 19 ครั้ง และ หลังจากนั้น ผู้ผ่านการอบรมบางส่วน ได้ช่วยสานต่อเจตนารมณ์ โดยได้จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการ เรียนรู้วิทยุชุมชนขึ้น ในระหว่าง ปี พ.ศ. 2546 - 2548 มีการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนในพื้นที่ ภาคเหนือตอนบนจำนวน 15 สถานี ฯลฯ (จิรพร วิทย ศักดิ์พันธุ์ และนาฎยา ตนานนท์, 2550)

ซึ่งในระหว่างที่ยังไม่มี กสช. กรมประประชาสัมพันธ์ จะเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการกำกับดูแลการดำเนินกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แทนชั่วคราว ซึ่งหมายรวมถึง การดำเนินงานของ “วิทยุชุมชน” ด้วย

ทั้งนี้ เพื่อเป็นการควบคุมดูแลการดำเนินกิจการวิทยุชุมชน และตรวจสอบการดำเนินงานของผู้ประกอบการทั้งรายเก่าและรายใหม่ กรมประประชาสัมพันธ์จึงได้จัดตั้งโครงการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนขึ้น

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ตามเจตนารมณ์ของมาตรา 40 นั้น มีความคาดหวังที่จะนำไปสู่การล่มสลายของ “การผูกขาด” ภายใต้ระบบทุนที่เข้ามารับสัมปทานการจัดการคลื่นความถี่วิทยุ ซึ่งกระจุกตัวอยู่เพียงไม่กี่ราย และใช้สื่อเพื่อการพาณิชย์มากกว่าเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยได้นำไปสู่แนวคิด สื่อของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

จนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ.2548 - 2549 ได้เกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองของคนในชาติขึ้น มีการแบ่งข้างทางการเมืองออกเป็นสองฝ่ายอย่างชัดเจน ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวนี้ได้ทวีความรุนแรงขึ้น จึงเป็นเหตุให้เกิดการทำรัฐประหารขึ้นในที่สุด

วันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 มีการทำรัฐประหาร โดยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) ซึ่งมีพลเอก สนธิ บุญยรัตกลิน เป็นหัวหน้าคณะ และภายหลังการทำรัฐประหาร คปค.ได้จัดตั้งรัฐบาลชั่วคราว โดยมี พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีวาระในการดำเนินงาน 1 ปี โดยในการทำรัฐประหารในครั้งนี้ เป็นเหตุให้กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ.2540 ได้ถูกยกเลิก จนกระทั่งมีการบัญญัติและประกาศใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2550 เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2550

อย่างไรก็ดี รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ.2550 นั้น ไม่ได้มีการบัญญัติพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม ไว้ ดังนั้น จึงไม่มีหน่วยงานใดๆ ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นผล

ให้องค์กรสื่อมวลชนแขนงต่างๆ รวมถึง “วิทยุชุมชน” ไม่มีกฎหมายรับรองในสถานภาพ ทำให้สถานีวิทยุชุมชน ต้องกลายเป็นสถานีวิทยุเถื่อนไปโดยปริยาย

และด้วยเหตุนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าว จึงมีการจัดตั้งสถานีวิทยุขึ้นและออกอากาศกันอย่างเสรี โดยไม่มีหน่วยงานใดทำหน้าที่ในการกำกับดูแลการดำเนินการ และยังไม่มียกข้อบังคับตามกฎหมายใดในการกำกับดูแลด้วย จนกระทั่งหลังการประกาศพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ในราชกิจจานุเบกษา ลงวันที่ 4 มีนาคม 2551 โดยให้มีการบังคับใช้จนถึงปัจจุบัน (เมษายน 2552)

ในระหว่างนี้ (มกราคม 2551) ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานที่ “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ วิทยุชุมชนสันป่าตอง” และ “โฮงเฮียนสืบสาน” (วัฒนธรรม) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อวิทยุชุมชน ที่เป็นสื่อภาคประชาชน ใช้ประโยชน์ในการให้ความรู้แก่ชุมชนและสื่อสารเรื่องราวความเป็นไปในชุมชน และที่สำคัญเป็นการดำเนินงานเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริงโดยไม่หวังผลกำไรในเชิงธุรกิจ

จากการศึกษาดูงานครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเกิดแนวความคิดในการจัดตั้ง “วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชนของตนเอง เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางในการให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ แก่คนในชุมชน (บ้านเกิด) โดยหวังว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผ่านสื่อวิทยุชุมชน น่าจะเป็นเครื่องมือที่สามารถช่วยให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

และเนื่องจากผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน (ต่อวิทยุชุมชน) ซึ่งไม่ใช่แค่ การเป็น 1) ผู้ฟัง/ ผู้รับสาร 2) ผู้ส่งสาร/ผู้ใช้สาร 3) ผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย แต่จะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในขั้นตอนก่อนการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนขึ้น จึงได้ออกแบบการศึกษาวิจัยที่มีขั้นตอนของการให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนก่อน เช่นว่า วิทยุชุมชนที่เป็นของชุมชน ทำโดยชุมชน และทำเพื่อชุมชนนั้นเป็นอย่างไร สิทธิของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชนเป็นอย่างไร วิทยุชุมชนมีการบริหารจัดการอย่างไร และประโยชน์ที่จะได้รับจากวิทยุชุมชนเป็นอย่างไร เป็นต้น จากนั้น จึงทำการสอบถามถึง ทักษะสติและความต้องการของคนในชุมชน ว่ามีความต้องการให้จัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนขึ้นในชุมชน

(ตำบล) ของตนหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อเตรียมการ จัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน ตำบลนุสมและตำบลเขาแก้ว จังหวัดเลย”

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีการเลือกกลุ่มเป้าหมายด้วยการเจาะจง ซึ่งมี เหตุผลในการเลือก ดังนี้

1. เป็นพื้นที่ที่ยังไม่มีวิทย์ชุมชน กล่าวคือ ตำบลนุสมและตำบลเขาแก้ว ยังไม่เคย มีสถานีวิทย์ชุมชน มาก่อน แต่ก็สามารถรับฟังสัญญาณเสียงจากสถานีวิทย์ของพื้นที่อื่นๆได้

2. ผู้วิจัยสามารถเข้าไปดำเนินงานได้อย่างสะดวก เนื่องจากตำบลนุสม เป็นพื้นที่ บ้านเกิดของผู้วิจัย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความใกล้ชิดและคุ้นเคยกับคนในพื้นที่ในระดับหนึ่ง ส่วน ตำบลเขาแก้วนั้น เป็นตำบลที่อยู่ติดกับตำบลนุสม

3. เป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจและ กล่าวคือ ปัจจุบัน บ้านนุสม (ตำบลนุสม) เป็น แหล่งส่งออกสินค้าเกษตรที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเลย แต่ในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของคนใน ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปมาก มีวิถีชีวิตที่ใกล้เคียงกับชุมชนเมืองมากขึ้น วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ภาษา วัฒนธรรมการกินอยู่ จารีตประเพณี กำลังจะสูญหายไป เนื่องจากคนในชุมชนละเลยการ ปฏิบัติตามจารีต ประเพณี และวัฒนธรรมอย่างในอดีต ส่วน **ตำบลเขาแก้ว** มีความน่าสนใจตรงที่ ตำบลเขาแก้วเป็นพื้นที่เดียวในเขตอำเภอเชียงคาน ที่มีการอาศัยอยู่ร่วมกันของคนที่นับถือศาสนา และวัฒนธรรมที่ต่างกันอย่างชัดเจน ซึ่งได้แก่ 1) ชาวพุทธ ซึ่งอาศัยอยู่ทั่วไป 2) ชาวคริสต์ ซึ่งส่วนใหญ่ จะอาศัยอยู่ที่“บ้านท่าบม” โดยมีสถานที่ที่เป็นสัญลักษณ์ของคริสต์ศาสนาที่ชัดเจน ได้แก่ วัด และ โรงเรียน (โรงเรียนมหาไถ่ท่าบมและโรงเรียนเซนต์จอห์นท่าบม) และ 3) ไทดำ ซึ่งกลุ่มคนที่มี วัฒนธรรมเป็นของตัวเอง โดยส่วนใหญ่ ชาวไทดำ จะอาศัยอยู่ที่บริเวณบ้านนาป่าหนาด ซึ่ง ปัจจุบัน “วัฒนธรรมไทดำ” กำลังได้รับการฟื้นฟู

หลังจากที่ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อวิทยานิพนธ์แล้ว จึงทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับตำบลนุสมและตำบลเขาแก้ว ดังนี้

1. ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับตำบลนุสมและตำบลเขาแก้ว

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับตำบลบุสม¹

ตำบลบุสม ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเชียงคาน สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มและที่ราบเชิงเขา คนส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือการทำสวน ทำไร่ มีจำนวนประชากรในเขตตำบลบุสม จำนวน 7,377 คน ประกอบด้วย 11 หมู่บ้าน คนในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดที่สำคัญอย่างน้อย 12 วัด ได้แก่ 1) วัดถ้ำผาแป้น (ถ้ำผาแป้น) 2) วัดบรรพตคีรี 3) วัดผาจอมนาง 4) วัดพุทธบาทภูควายเงิน (พระพุทธบาทภูควายเงิน) 5) วัดศรีคำ 6) วัดศรีจำปา 7) วัดศรีชมชื่น 8) วัดศรีภูมิ 9) วัดศรีลำดวน 10) วัดศรีสมสนุก 11) วัดศรีสะอาด 12) วัดศรีอุ่มวงนาราม และประกอบไปด้วย 8 หมู่บ้าน ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 รายชื่อหมู่บ้านในตำบลบุสม

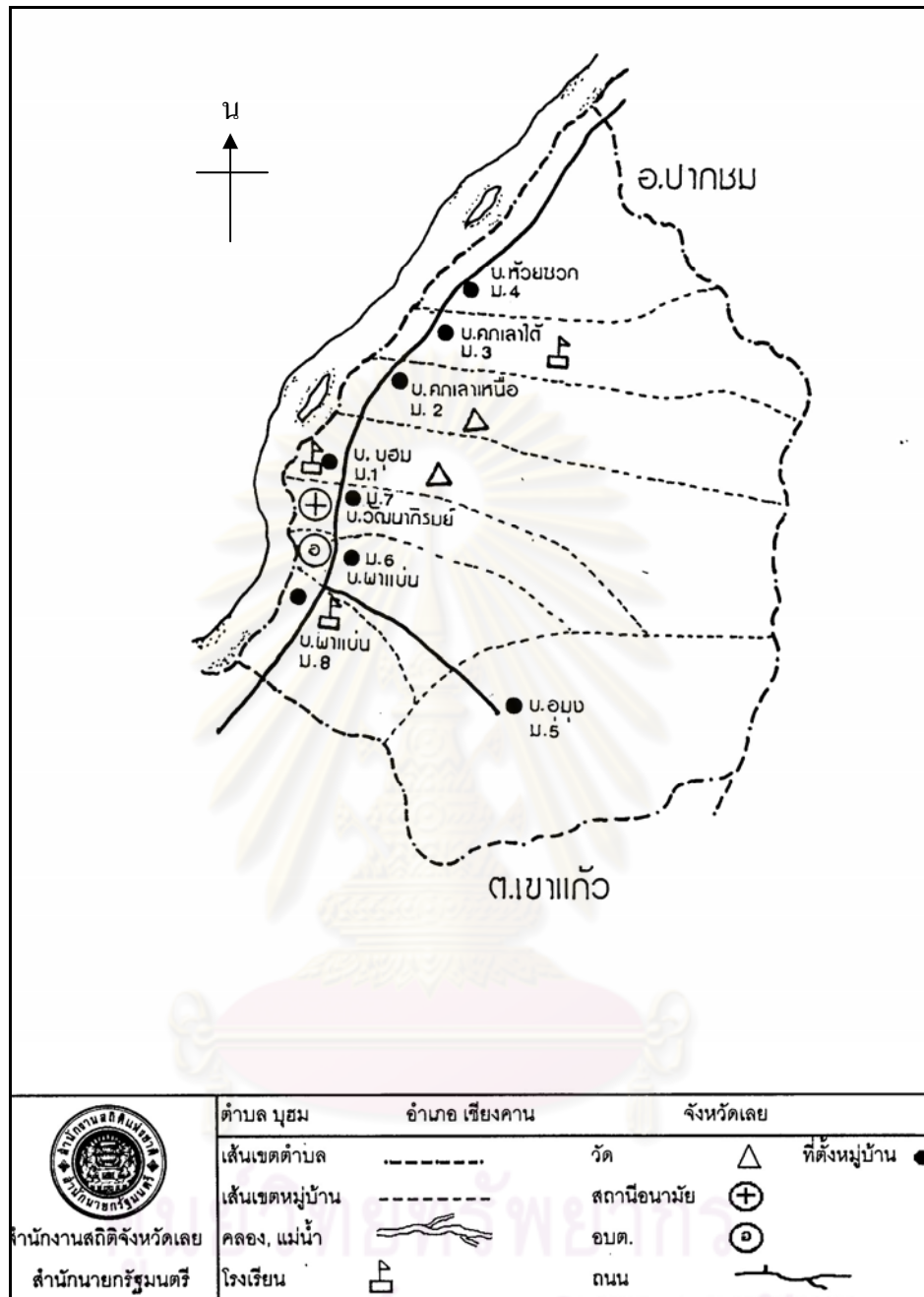
หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน
1	บ้านบุสม	7	บ้านวัฒนาภิรมย์
2	บ้านคกเลาเหนือ	8	บ้านผาแป้น
3	บ้านคกเลาใต้	9	บ้านบุสม
4	บ้านห้วยซวก	10	บ้านอุ่มง
5	บ้านอุ่มง	11	บ้านผาแป้น
6	บ้านผาแป้น		

ตารางที่ 2 รายชื่อโรงเรียนในตำบลบุสม

ชื่อโรงเรียน	สถานที่ตั้ง	ระดับชั้น
โรงเรียนห้วยซวกคกเลาใต้	บ้านคกเลาใต้	อนุบาล-ม.3
โรงเรียนบ้านคกเลา	บ้านคกเลาเหนือ	อนุบาล-ป.6
โรงเรียนบ้านบุสม	บ้านบุสม	อนุบาล-ป.6
โรงเรียนบ้านอุ่มง	บ้านอุ่มง	อนุบาล-ป.6
โรงเรียนบ้านผาแป้น	บ้านผาแป้น	อนุบาล-ป.6
โรงเรียนเชียงคาน ²	อำเภอเชียงคาน	ม.1-ม.6

¹ ที่มา: <http://www.thaitambon.com/tambon/tambon.asp?ID=420306>

² โรงเรียนประจำอำเภอ ซึ่งมีนักเรียนที่มาจากตำบลบุสมและตำบลเขาแก้วศึกษาอยู่

ภาพที่ 1 แผนที่ตำบลบุญสม

ตำบลบุญสม มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดกับ ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย

ทิศตะวันออก ติดกับ ต.ปากชม อ.ปากชม จ.เลย

ทิศตะวันตก ติดกับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับตำบลเขาแก้ว³

ตำบลเขาแก้ว ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มและที่ราบ คนส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือการทำสวน ทำไร่ มีประชากรในเขตเทศบาลตำบลเขาแก้ว จำนวน 8,802 คน ตำบลเขาแก้วประกอบด้วย 3 กลุ่มวัฒนธรรม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธ 2) กลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์ และ 3) กลุ่มวัฒนธรรมไทดำ ซึ่งมีวัดที่สำคัญอย่างน้อย 5 วัด ได้แก่ 1) วัดโพนแก้ว 2) วัดโพนงาม 3) วัดโพนสว่าง 4) วัดศรีสง่า (ศรีสง่าวนาราม) 5) วัดศรีสมบูรณ

ตารางที่ 3 รายชื่อหมู่บ้านในตำบลเขาแก้ว

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน
1	บ้านโสกเก่า	8	บ้านท่าบม
2	บ้านโสกใหม่	9	บ้านท่าบม
3	บ้านนาเบน	10	บ้านโสกเก่า
4	บ้านนาป่าหนาด	11	บ้านโสกใหม่
5	บ้านวังอาบช้าง	12	บ้านนาป่าหนาด
6	บ้านตาดซ้อ	13	บ้านท่าบม
7	บ้านเขาแก้ว		

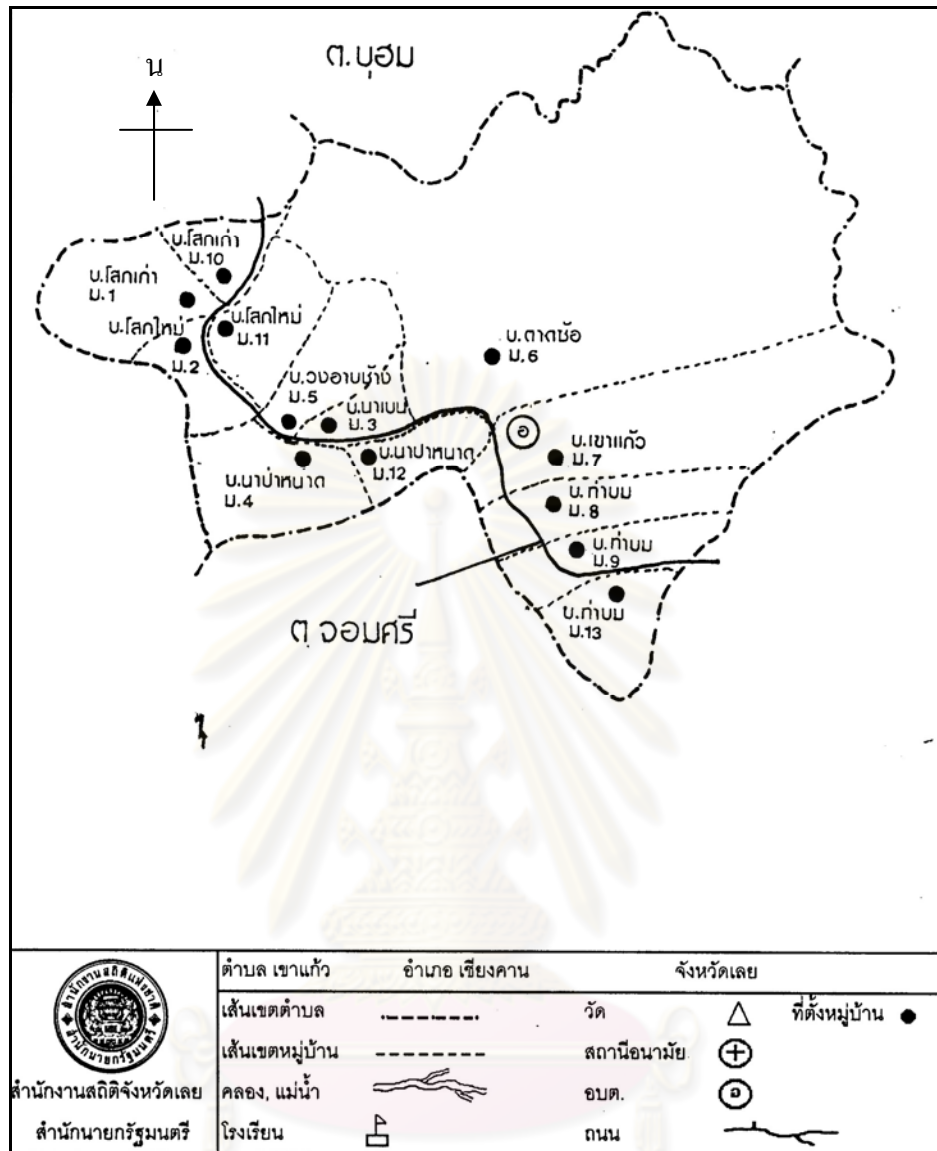
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ ที่มา: <http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=420304>

ตารางที่ 4 รายชื่อโรงเรียนในตำบลเขาแก้ว

ชื่อโรงเรียน	สถานที่ตั้ง	ระดับชั้น
โรงเรียนชุมชนบ้านโสภวิทยาคาร	บ้านโสภเก่า	อนุบาล-ม.3
โรงเรียนบ้านนาเบน	บ้านนาเบน	อนุบาล-ป.6
โรงเรียนเขาแก้ววิทยาสรรค์	บ้านนาป่าหนาด	ม.1-ม.6
โรงเรียนบ้านนาป่าหนาด	บ้านนาป่าหนาด	อนุบาล-ป.6
โรงเรียนบ้านวังอาบช้าง	บ้านวังอาบช้าง	อนุบาล-ป.6
โรงเรียนบ้านตาดซ้อ	บ้านตาดซ้อ	อนุบาล-ป.6
โรงเรียนบ้านท่าบม	บ้านท่าบม	อนุบาล-ป.6
โรงเรียนมหาไถ่ศึกษาท่าบม	บ้านท่าบม	อนุบาล-ป.6
โรงเรียนเซนต์จอห์นท่าบม	บ้านท่าบม	ม.1-ม.6

ศูนย์วิทยพัทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 2 แผนที่ตำบลเขาแก้ว

ตำบลเขาแก้วมีอาณาเขต ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดกับ ต.บุฮม อ.เชียงคาน จ.เลย
- ทิศใต้ ติดกับ ต.จอมศรี อ.เชียงคาน จ.เลย
- ทิศตะวันออก ติดกับ ต.ชมเจริญ อ.ปากชม จ.เลย
- ทิศตะวันตก ติดกับ ต.นาซ่าว อ.เชียงคาน จ.เลย

2. กลุ่มทางสังคมของตำบลบุนวมและตำบลเขาแก้ว

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มทางสังคมของตำบลบุนวมและตำบลเขาแก้วนั้น พบว่า ทั้ง 2 ตำบลไม่มีการแบ่งกลุ่มทางสังคมอย่างชัดเจน แต่หากจะอาศัยการแบ่งตามสถานภาพและบทบาททางสังคม ก็อาจจะสามารถแบ่งได้ เช่น 1. กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 2. กลุ่มชาวบ้านทั่วไป 3. กลุ่มนักเรียน หรือหากจะแบ่งโดยการใช้ อาชีพ ในการแบ่งก็สามารถแบ่งได้ เช่น 1.อาชีพข้าราชการ 2.อาชีพค้าขาย 3.อาชีพเกษตรกร 4.อาชีพอื่นๆ เช่น รับจ้าง เป็นต้น และในส่วนของตำบลเขาแก้วนั้น ยังสามารถแบ่งได้จากกลุ่มวัฒนธรรมได้ ซึ่งได้แก่ 1. กลุ่มผู้นับถือศาสนาชาวพุทธ 2. กลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์ และ 3. กลุ่มวัฒนธรรมไทดำ

จากการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มทางสังคมของทั้งสองตำบลดังกล่าวนี้ สามารถใช้เกณฑ์ในการแบ่งได้หลายรูปแบบ แต่ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะใช้เป็นข้อมูลประกอบในการออกแบบวิธีการนำเสนอแนวคิด ดังนั้น จึงได้ใช้ สถานภาพทางสังคม ในการแบ่งซึ่งแบ่งได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้นำทางสังคม ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มข้าราชการ อบต. ประชาญ์ชาวบ้าน เป็นต้น
2. กลุ่มชาวบ้านทั่วไป ได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน-แม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มพ่อค้า-แม่ค้า เยาวชน เป็นต้น
3. กลุ่มนักเรียน ได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา

3. ช่องทางการสื่อสารในชุมชน

ช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่ในชุมชนทั้งตำบลบุนวมและตำบลเขาแก้ว มีดังนี้

1) การบอกต่อ / การพูดปากต่อปาก (Face-to-face Communication)

การบอกต่อ / การพูดปากต่อปาก เป็นรูปแบบการสื่อสารขั้นพื้นฐานที่มีในชุมชนอยู่แล้ว ซึ่งหากเป็นการสื่อสารเฉพาะกลุ่ม ก็จะมีผู้รับผิดชอบในการแจ้งให้สมาชิกทราบถึงภารกิจหรือข่าวสารต่างๆ และโดยปกติ หัวหน้ากลุ่มหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายแทน จะเป็นผู้ทำหน้าที่นี้ เช่น กลุ่มเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตร กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพด เป็นต้น ซึ่งการสื่อสารในลักษณะนี้จะเป็นการพูดคุยกันแบบเห็นหน้า (Face-to-Face) หรือหากเป็นการสื่อสารในกิจกรรมพิเศษ หรือพิธีกรรมเฉพาะ เช่น งานแต่งงาน งานบุญ งานบวช งานบายศรีสู่ขวัญหรืองานอื่นๆที่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า มีกำหนดการที่แน่นอน ก็จะมีการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบโดยเจ้าของงาน ซึ่ง

ส่วนใหญ่ผู้ที่ทำหน้าที่ในการสื่อสารหรือการบอกบุญนี้จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นที่นับถือของคนในชุมชนนั่นเอง (ภาษาถิ่น คือ เหล่าบุญ เหล่าดอง เหล่ากองบวช ฯลฯ)

2) การประชุม/ การทำประชาคม (Meeting)

การประชุมในอดีตนั้น เป็นรูปแบบการสื่อสารที่มีมาช้านานในชุมชนอยู่แล้ว แต่ในอดีตไม่มีรูปแบบที่เป็นทางการเหมือนในปัจจุบัน แต่วัตถุประสงค์ของการประชุม ก็เหมือนกัน คือ เพื่อแจ้งให้ทราบและเพื่อปรึกษาหารือกันระหว่างกันของคนในชุมชน เพื่อการลงมติหรือแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆในชุมชนนั่นเอง

3) การสื่อสารผ่านเสียงตามสาย

เสียงตามสาย เป็นเครื่องมือการสื่อสารที่ผู้นำชุมชน ซึ่งโดยปกติแล้ว ได้แก่ กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่ที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดำเนินการ โดยข่าวสารที่มักจะถูกส่งด้วยเสียงตามสาย มักจะเป็นประกาศทางราชการ หรือการประกาศเพื่อแจ้งให้ลูกบ้านทราบถึงภารกิจต่างๆภายในหมู่บ้าน เช่น การนัดหมายลูกบ้านให้เข้าร่วมประชุม การแจ้งเหตุด่วนเหตุร้าย การแจ้งการเสียชีวิตของลูกบ้าน การบอกบุญ การแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับงานประเพณีต่างๆ เป็นต้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่มักจะประกาศตอนเช้า หรือตอนเย็น ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ลูกบ้านมีโอกาสได้รับข่าวสารมากที่สุด โดยส่วนใหญ่มักจะไม่ได้นำเสนอทุกวันเป็นประจำ ขึ้นอยู่กับข่าวสารที่จะประกาศ ว่ามีหรือไม่มี และในบางกรณีที่มีเหตุการณ์หรือเรื่องเร่งด่วนที่จำเป็นต้องประกาศ แต่เป็นช่วงเวลาเพียงวัน การใช้เสียงตามสายอาจจะใช้ไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะลูกบ้านส่วนใหญ่จะอยู่ในท้องไร่ ท้องนา ไม่มีโอกาสได้รับทราบข้อมูลข่าวสารนั้นๆได้ แต่ในบางครั้งตัวกำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้รับผิดชอบไม่อยู่ ก็ไม่สามารถใช้เสียงตามสายได้ ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดของเสียงตามสายในชุมชนนั่นเอง

ผู้วิจัยมองว่า การสื่อสารผ่านเสียงตามสายในพื้นที่ชนบทนั้น ส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่เป็นการสื่อสารทางเดียว ผู้รับสารหรือลูกบ้าน อาจมีการตอบสนองด้วยการทำตามประกาศ หรือเพียงแค่รับทราบข้อมูลนั้นๆ แต่ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีการสื่อสารกลับ และถ้ามองในแง่ของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแล้ว ถือได้ว่า ลูกบ้านไม่มีโอกาส หรือมีโอกาสน้อยมากกับการมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบ หรือเนื้อหาสาร หรือแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ผ่านเครื่องมือสื่อสารนี้ เพราะอาจเนื่องมาจาก จุดส่งสัญญาณเสียงอยู่ในบ้าน หรือที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผู้ที่มีอำนาจในการใช้มักจะเป็นกลุ่มผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น

ซึ่งเปรียบได้กับการถูกผูกขาดโดยตัวบุคคล หรือกลุ่มบุคคลเพียงกลุ่มเดียว ดังนั้น ผู้รับสารหรือลูกบ้าน จึงทำหน้าที่แค่เพียง การเป็นผู้สารนั่นเอง

แต่อย่างไรก็ดี จากการศึกษา พบว่า เสียงตามสายในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย นั้นก็ยังคงมีความแตกต่างจากการใช้เสียงตามสายของแต่ละหมู่บ้านในเขตรอบนอก กล่าวคือ เสียงตามสายในเขตเทศบาลตำบลเชียงคาน จะมีการนำเสนอข่าวสารจากสื่อมวลชน (สื่อกระแสหลัก) แก่ชุมชน และยังมีมีการนำเสนอเรื่องราวในชุมชนด้วย โดยจะนำเสนอเป็นประจำทุกวัน (เช้า – เย็น) ซึ่งไม่ใช่แค่การประกาศเพื่อแจ้งให้ทราบหรือแจ้งเพื่อปฏิบัติเพียงอย่างเดียว อย่างเช่นเสียงตามสายในเขตพื้นที่รอบนอก (รวมถึงตำบลบุษมและตำบลเขาแก้ว) และลักษณะของผู้ส่งสารก็เป็นผู้ที่มีทักษะในการนำเสนอ จึงทำให้การนำเสนอมีความน่าสนใจและน่าเชื่อถือมากขึ้น

4) วิทยุชุมชน (Community Radio)

ในเขตพื้นที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีสถานีวิทยุ(ชุมชน) ทั้งที่ยังมีการออกอากาศ และหยุดออกอากาศ ดังนี้ (ที่มา: <http://www.prd.go.th>) (สำรวจ: เมษายน 2552)

1. วิทยุชุมชนคนนาข้าว F.M. 94.25 MHz

ผู้ดำเนินการ / สถานะ นายคำสิงห์ แก่นภูเขียว (ออกอากาศ)
ที่อยู่ 212 หมู่ที่ 7 บ้านนาข้าว ต.นาข้าว อ.เชียงคาน
จ.เลย 42110

หมายเลขโทรศัพท์ 0-4285-5269, 08-4743-1735

2. วิทยุชุมชนเด็กและเยาวชนอำเภอเชียงคาน F.M. 104 MHz

ผู้ดำเนินการ / สถานะ ร.อ.จรีวัฒน์ มาศแก้ว (เมื่อมีกิจกรรม)
ที่อยู่ ศูนย์ฝึกกีฬาผอม หมู่ 2 บ้านเชียงคาน
ถ.ศรีเชียงคาน อ.เชียงคาน จ.เลย 42110

หมายเลขโทรศัพท์ 08-3149-7513, 0-4282-1600

3. วิทยุชุมชนคนเชียงคาน F.M. 106.25 MHz

ผู้ดำเนินการ / สถานะ ร.อ. จรีวัฒน์ มาศแก้ว (ออกอากาศ)
ที่อยู่ อาคารสำนักงานการประถมศึกษา (เก่า)

บ้านเชียงคาน หมู่ 2 ถ.ศรีเชียงคาน อ.เชียงคาน
จ.เลย 42110

หมายเลขโทรศัพท์ 0-4282-1600,0-4282-1170, 08-9711-6483

4. วิทยุชุมชนคลื่นมหาชนคนไทเลย F.M. 106.25 MHz

ผู้ดำเนินการ / สถานะ นายสมศักดิ์ ขจรเฉลิมศักดิ์ (หยุดออกอากาศ)

ที่อยู่ บริษัท จ.เจริญมาร์เก็ตติ้ง 399 หมู่ 1 ต.ธาตุ

อ.เชียงคาน จ.เลย 42110

หมายเลขโทรศัพท์ 0-4285-4298,08-1818-4098

5. วิทยุชุมชนพิทักษ์ถิ่นเชียงคาน F.M. 102 MHz

ผู้ดำเนินการ / สถานะ นางสาว ธงศรี (ออกอากาศ)

ที่อยู่ 404/2 หมู่ 1 ถ.ศรีเชียงคาน อ.เชียงคาน จ.เลย 42110

หมายเลขโทรศัพท์ 0-4282-2049, 08-5746-8795, 08-5745-3787

6. วิทยุชุมชนโรงเรียนมหาธาตุวิทยา F.M. 102.25 MHz

ผู้ดำเนินการ / สถานะ พระครูวิจิตรปริยัติคุณ (ออกอากาศ)

ที่อยู่ วัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย 42110

หมายเลขโทรศัพท์ 0-4282-1431

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาถึงสถานีวิทยุดังกล่าว นั้น ในเรื่องของการเป็นเจ้าของหรือการถือครองนั้น ส่วนใหญ่มีการถือครองโดยนายทุนหรือกลุ่มทุน ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคล/บุคคลที่มีชื่อเสียงหรือเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักของคนในพื้นที่อยู่แล้ว สำหรับเรื่องระดับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้น ที่ชัดเจนที่สุดคือการเป็นผู้รับสาร/ ผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/User) เช่น การโทรศัพท์เข้าไปการขอเพลง ร่วมพูดคุยในรายการ และฝากข่าวประชาสัมพันธ์ เป็นต้น แต่ยังไม่สามารถเข้าถึงระดับการกำหนดรูปแบบเนื้อหารายการและการบริหารจัดการได้ และลักษณะของรายการที่นำเสนอส่วนใหญ่จะเป็นรายการเพลง และมีการโฆษณาสินค้าขึ้นรายการ เช่น ปួយ ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า สบู่ ยาสีฟัน รถจักรยานยนต์ ร้านวัสดุก่อสร้าง เป็นต้น มีการนำเสนอข่าวสารชุมชนบ้าง ซึ่งผู้วิจัยจึงมองว่า การนำเสนอของสถานีวิทยุชุมชนต่างๆที่มีอยู่ในพื้นที่นั้น มีผลโดยตรงต่อการรับรู้ที่เกี่ยวกับ “วิทยุชุมชน” ของคนในชุมชน ดังนั้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงเป็น

โอกาสดี ในการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวิทยุชุมชนแก่คนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้รู้ว่า วิทยุชุมชนที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไรนั่นเอง

4. การรับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนของคนในชุมชน

จากการศึกษาถึงการรับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนของคนในชุมชนด้วยการสัมภาษณ์ และการพูดคุยกับคนในชุมชน พบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่ มีความสับสนเกี่ยวกับลักษณะของวิทยุชุมชน และไม่สามารถตอบได้ว่า วิทยุชุมชนที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร สามารถมีส่วนร่วมได้อย่างไรบ้าง ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่รู้ว่าวิทยุชุมชนที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างและเพื่อเผยแพร่ชุดความรู้แก่คนในชุมชน
2. เพื่อประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการเผยแพร่ชุดความรู้
3. เพื่อสำรวจความคิดเห็น การตอบรับ สนับสนุนหรือคัดค้าน ของคนในชุมชน ในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน
4. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
5. เพื่อหาแนวร่วมหรืออาสาสมัครในงานวิทยุชุมชนในทางอ้อม

ปัญหานำการวิจัย

1. คนในชุมชนมีการรับรู้และเข้าใจอย่างไรเกี่ยวกับ “วิทยุชุมชน”
2. คนในชุมชนมีความคิดเห็นอย่างไร ต่อการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน (ตำบลและตำบลเขาแก้ว) ของตนเอง
3. คนในชุมชนมีความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของ “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” อย่างไรบ้าง หากมีการจัดตั้งสถานีขึ้นในชุมชนในอนาคต

ขอบเขตของการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ จะทำการศึกษาระดับการรับรู้และเข้าใจในแนวคิด (Treatment) “วิทยุชุมชน” ของคนในชุมชน และทำการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับ การจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชนในอนาคต ซึ่งจะทำการศึกษาเฉพาะเขตพื้นที่ตำบลบุนวมและตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และกลุ่มบุคคลหรือองค์กรบางส่วนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือมีปฏิสัมพันธ์กันคนในชุมชน ซึ่งจะทำการศึกษาระหว่างช่วงเดือนพฤษภาคม – เดือนกันยายน 2552

นิยามศัพท์

วิทยุชุมชน หมายถึง จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน (ตามกรอบการดำเนินการ และกรอบการเข้าร่วมโครงการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของกรมประชาสัมพันธ์ , 3 กันยายน 2547) ซึ่งเป็นสถานีวิทยุกระจายเสียงของท้องถิ่นที่มีกำลังส่งกระจายเสียงต่ำ มีรัศมีกระจายเสียง ประมาณ 10 – 15 กิโลเมตร และเปิดโอกาสให้คนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมการดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆนอกจากการเป็นผู้ฟัง โดยมีบทบาทในการกำหนดรูปแบบเนื้อหารายการ ร่วมผลิต รายการ ร่วมบริหารจัดการ เพื่อนำเสนอรายการที่เป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนโดยรวม โดยไม่มีการแสวงหากำไรในเชิงธุรกิจและผลประโยชน์ทางการเมือง โดยจะต้องเป็นสื่อของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน

คนในชุมชน/ ประชาชน หมายถึง ประชาชนผู้อาศัยอยู่ในเขตตำบลบุนวมและตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

การเตรียมความพร้อมชุมชน หมายถึง การให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิทยุชุมชน ด้วยการเผยแพร่ชุดความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิด (Treatment)

ชุดความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิด (Treatment) หมายถึง องค์ความรู้ที่ใช้ในการนำเสนอแก่คนในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิทยุชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การบริหารจัดการวิทยุชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่และประโยชน์ของวิทยุชุมชน

การเผยแพร่ชุดความรู้/ การนำเสนอแนวคิด หมายถึง กระบวนการทำให้
ความรู้แก่คนในชุมชนด้วยชุดความรู้ (Treatment) ที่สร้างขึ้น

การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิทยุชุมชน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/User) ได้แก่ การร่วมฟังอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ ร่วมแจ้งข่าวสาร ร่วมเสนอประเด็น ร่วมร้องทุกข์ ร่วมโทรศัพท์ เข้ามาพูดคุยในรายการ
2. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต (Sender/Producer/Co-Producer) ได้แก่ การเข้ามาเป็นผู้จัดรายการ เข้ามาเป็นแขกรับเชิญ เข้ามาเป็นแหล่งข้อมูล
3. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Policy Maker/Planner) ได้แก่ การเข้ามาเป็นผู้วางแผนและกำหนดนโยบายของวิทยุชุมชน
4. การมีส่วนร่วมในการเลือกเนื้อหารายการที่อยากให้มีการจัดในวิทยุชุมชน
5. การมีส่วนร่วมด้วยวิธีการอื่นๆ ได้แก่ การร่วมบริจาคเงินสมทบทุน เป็นอาสาสมัครในกิจกรรมต่างๆ การอาสาช่วยงานต่างๆ ภายในสถานี การร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ การแจ้งเหตุด่วน เหตุร้ายและข่าวสารทั่วไป การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันเด็ก, การแข่งขันกีฬา, การประกวดแข่งขัน, งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น
6. การร่วมแสดงความคิดเห็นต่อการการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน ในอนาคต

การประเมินประสิทธิผลของเครื่องมือ หมายถึง การวัดระดับการรับรู้ใน
แนวคิด (Treatment) หลังจากการนำเสนอแนวคิด ซึ่งจะประเมินผลจากการตอบแบบสอบถาม
ของกลุ่มตัวอย่าง

การเดินทางตามหมู่บ้าน หมายถึง วิธีการนำเสนอชุดความรู้แก่กลุ่มตัวอย่างที่
เป็นชาวบ้านทั่วไป ด้วยการเดินทางไปตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อทำการเผยแพร่ชุดความรู้ และสำรวจ
ข้อมูลกับคนในชุมชนโดยตรง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการสร้างและเผยแพร่ชุดความรู้ (Treatment)
2. ทำให้คนในชุมชน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิทยุชุมชนที่เป็นสื่อของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน
3. ช่วยให้คนในชุมชนมีความตระหนักรู้เรื่องสิทธิในการมีส่วนร่วมในงานวิทยุชุมชน
4. เป็นแนวทาง ต่อผู้ที่มีความสนใจในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน
5. ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะเป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนให้มีการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชนในอนาคต

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาคือ “การสื่อสารเพื่อเตรียมการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ตำบล
บุญสมและตำบลเขาแก้ว จังหวัดเลย” ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิทยุชุมชน (Community Radio)
  - 1.1 แนวคิดวิทยุชุมชน
  - 1.2 ความหมายและลักษณะของวิทยุชุมชน
  - 1.3 กำเนิดและวิวัฒนาการของวิทยุชุมชนในประเทศไทย
2. แนวคิดที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการงานวิทยุกระจายเสียงและวิทยุชุมชน
  - 2.1 การบริหารจัดการงานวิทยุกระจายเสียง
  - 2.2 การบริหารจัดการงานวิทยุชุมชน
3. แนวคิดรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุเพื่อชุมชน
4. แนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของวิทยุชุมชน
5. แนวคิดคุณค่าเชิงประจักษ์ของวิทยุชุมชน
6. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
  - 6.1 แนวคิดเรื่อง การมีส่วนร่วม
  - 6.2 ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศูนย์วิทยุวิทยุพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. แนวคิดที่เกี่ยวกับวิทยุชุมชน (Community Radio)

1.1 แนวคิดวิทยุชุมชน

แนวคิดที่เกี่ยวกับ "วิทยุชุมชน" มีอยู่หลายแง่มุมด้วยกัน แต่เมื่อพิจารณาเป้าหมายของวิทยุชุมชนที่มุ่งตอบสนองในสิ่งที่วิทยุกระแสหลักไม่สามารถตอบสนองให้ได้ มีอยู่ 4 แง่มุม

1. **วิทยุชุมชนเป็นสื่อทางเลือก (Alternative Media)** ในแง่มุมนี้วิทยุชุมชนเป็นวิทยุที่ประชาชนเป็นเจ้าของ ไม่ใช่บริษัทขนาดใหญ่ ส่วนการดำเนินงานนั้นก็ไม่หวังผลกำไร และไม่ขายผู้รับสารให้กับบริษัทเพื่อเป็นรายได้ นอกจากนี้ยังเป็นอิสระจากภาครัฐและองค์กรทางสังคมอื่นๆ และไม่สนใจการทำงานแบบมืออาชีพ แต่พึ่งพาอาสาสมัคร ส่วนการผลิตรายการนั้น ผู้รับสารทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร โดยนำเสนอเนื้อหาจากเกณฑ์การเลือกที่แตกต่างจากสื่อกระแสหลัก เช่น เรื่องต้องห้ามหรือไม่ได้นำเสนอในสื่อกระแสหลัก เรื่องชีวิตประจำวัน หรือเรื่องของคนสำคัญ เป็นต้น

2. **วิทยุชุมชนเป็นสื่อชุมชน (Community Media)** วิทยุชุมชนถูกมองว่าเป็นการออกแบบขึ้นมาเพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มที่อยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะอยู่ในระดับสังคมเศรษฐกิจใด องค์กรใด หรือคนกลุ่มน้อย/กลุ่มวัฒนธรรมย่อยใด นอกจากนี้ วิทยุชุมชนเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) และมีทิศทางไหลของข่าวสารทั้งจากบนลงล่าง (Top-down) จากล่างขึ้นบน (Bottom-up) และในระนาบเดียวกัน (Horizon) โดยการดำเนินงานมีเป้าหมายที่หลากหลายตามระดับของผู้เกี่ยวข้อง การเป็นสื่อชุมชนคือการมุ่งตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยทำหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสาร สร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นเวทีแลกเปลี่ยนข่าวสาร/ความคิด และเป็นช่องทางในการแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้วางแผนการใช้สื่อ ผู้ใช้ ผู้ผลิต ผู้แสดง

3. **วิทยุชุมชนเป็นสื่อภาคประชาชน (Civic Media)** เป็นมุมมองในแง่ที่ว่าวิทยุชุมชนไม่เป็นทั้งของภาครัฐและเอกชน ไม่มุ่งกำไรสูงสุด และมีพันธกิจเพื่อสนองประโยชน์ของสาธารณะ นอกจากนี้ รายการยังมีเนื้อหาที่หลากหลายกว่าสื่อภาครัฐและเอกชน กล่าวคือ สื่อภาคประชาชนนอกจากจะมุ่งเน้นที่ข่าวและสาระมากกว่าบันเทิงแล้ว ยังมุ่งหวังการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนอีกด้วย ทั้งในเรื่องของการเป็นเจ้าของ การกำหนดทิศทางของเนื้อหา การผลิต

การแสดงความคิดเห็น การสนับสนุนด้านการเงิน การรวบรวมกำลังคนและทรัพยากร และการประเมินผล (พิรงรอง รามสูต รัตนันท์, 2547: 3-13)

4. วิทยุชุมชนเป็นสื่อสาธารณะ (Public Service Broadcasting) ความเป็นสาธารณะทำให้วิทยุชุมชนต้องยึดถือประโยชน์ของประชาชนทุกคน โดยมีอิสระจากอิทธิพลของรัฐและกลุ่มทุน และมีความหลากหลายและความแตกต่างจากสื่อเชิงพาณิชย์ ส่วนเนื้อหาที่นำเสนอต้องเป็นกลาง สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของประชาชนทุกกลุ่ม รวมถึงการให้ความสำคัญกับคุณภาพมากกว่าปริมาณ และรายได้หลักควรมาจากประชาชนในรูปแบบของ “ค่าธรรมเนียม” เป็นหลัก (ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร, 2546: viii)

องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ริเริ่มสนับสนุนวิทยุชุมชนใน พ.ศ.2523 และได้กำหนดลักษณะสำคัญของวิทยุชุมชนไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. ต้องให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย (Accessibility) ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงในแง่ผู้ฟัง ผู้ร่วมผลิตรายการ ผู้ให้ข้อเสนอแนะ และผู้บริหารจัดการ ฯลฯ
2. ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ (Participation) หรือมีโอกาสเข้าร่วมได้ทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มคิด ไปจนถึงการผลิต และการบริหารจัดการ
3. ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้วยตัวเอง (Self-Management) โดยประชาชนมีอำนาจตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผน กำหนดนโยบายบริหาร และลงมือผลิตสื่อด้วยตนเอง (จุมพล รอดคำดี, 2542: 39-40)

ดังนั้นวิทยุชุมชนมีลักษณะแตกต่างจากวิทยุสาธารณะและวิทยุธุรกิจในแง่ที่ว่า 1) วิทยุชุมชนเป็นสื่อที่จัดตั้งและดำเนินการโดยชุมชนและกระจายเสียงครอบคลุมเฉพาะพื้นที่ นอกจากนี้เนื้อหาสาระต้องสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของคนทุกกลุ่มในชุมชน หรือตอบสนองต่อวิถีชีวิตและความต้องการที่แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน และ 2) วิทยุชุมชนเป็น “พื้นที่สาธารณะ” (Public Sphere) อันหนึ่งที่เปิดกว้างให้ประชาชนเข้าถึงได้อย่างเสมอภาคกัน โดยเป็นเวทีสำหรับการรับรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนแสดงความคิดเห็น และอภิปรายโต้แย้งกันเพื่อสร้างความเห็นร่วมในเรื่องต่างๆ ที่เป็นประเด็นสาธารณะของสังคม (ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์และวีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร, 2546: viii อ้างถึงใน วิทยุชุมชน: รายงานการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน, 2551: 79-83)

1.2 ความหมายและลักษณะของวิทยุชุมชน

ความหมายของวิทยุชุมชน

จากการเคลื่อนไหวและเจรจาต่อรองเพื่อกำหนดนโยบายสื่อสารมวลชน ระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน ในช่วงทศวรรษ 2540 สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติได้ให้คำนิยามวิทยุชุมชนไว้ว่า “วิทยุชุมชน หมายถึง เทคโนโลยีที่เปิดช่องทางการสื่อสาร เพื่อชีวิตของคนในชุมชน และมาจากการจัดทำ นำเสนอโดยคนในชุมชน ซึ่งเป็นสถานีขนาดเล็กๆ ที่มีเครื่องส่งกระจายเสียงขนาด 20-30 วัตต์ รัศมีกระจายเสียง 10-15 กิโลเมตร ดังนั้นวิทยุชุมชนจึงเป็นเรื่องของชุมชนคิด ชุมชนทำ ชุมชนนำเสนอ และชุมชนตรวจสอบจัดการเป็นหลัก หรือเป็นการนำเทคโนโลยีที่รัฐเคยผูกขาดมาสร้างช่องทางการสื่อสารอย่างเป็นรูปธรรมที่แท้จริงของตนเอง เพื่อสิ่งที่ดีของชุมชน ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ มาตรา 40” (ปัทมพร ไพบูลย์วัฒนกิจ, 2549: 22-23)

กาญจนา แก้วเทพ (2546) ได้กล่าวถึงความหมายของวิทยุชุมชนว่า คือการส่งกระจายเสียงด้วยกำลังส่งต่ำ (ประมาณ 1 กิโลวัตต์) ครอบคลุมในพื้นที่จำกัดประมาณ 6-10 กิโลเมตร และดำเนินงานโดยไม่แสวงผลกำไร (non-commercial) ซึ่งเงินที่ใช้ในการดำเนินการส่วนใหญ่จะมาจากสมาชิกในชุมชน หรือมาจากการบริจาคของมูลนิธิ องค์กรการกุศล การระดมทุนของผู้ดำเนินการ (อ้างถึงใน ปัทมพร ไพบูลย์วัฒนกิจ, 2549: 22-23)

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (2547) นำเสนอว่าปรัชญาของวิทยุชุมชน คือแนวคิดที่ว่าสื่อเป็นของประชาชน ประชาชนเป็นเจ้าของโดยตรง บริหารเอง มีรูปแบบไม่แสวงหากำไร สอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ ที่ว่าเราต้องทำการสื่อสารให้เป็นของประชาชน มาจากประชาชนและเพื่อประชาชน ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ (<http://www.thaicr.org/node/89>)

จุมพล รอดคำดี (2542) กล่าวว่า ประชาชนจะมีส่วนร่วมในกิจการสื่อสารของชาติได้ ด้วยวิทยุชุมชน (community radio) เป็นวิทยุของ ประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน ตามแนวทางขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ที่ว่าการใช้ สื่อวิทยุชุมชนถือเป็นกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication) ที่เน้นหลักการให้ประชาชน เข้าถึงสื่อ (Access) การมีส่วนร่วม (Participation) และ การจัดการด้วยตนเอง (Self-management) ซึ่งเน้นการ สื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ยึดถือแนวคิดการสร้างความเข้าใจการยอมรับความมี เกียรติ มีศักดิ์ศรีของประชาชน การยอมรับอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลาย (Diversity) ความไม่เป็นเพียงหนึ่งหรือความมีมากกว่าหนึ่ง (Plurality)

วิทยากร เชียงกุล (2540) เสนอว่า การที่จะให้ประชาชนมีสิทธิและโอกาสในการสื่อสารมากขึ้น นอกจากควรมีนโยบายเปิดเสรีวิทยุและ โทรทัศน์แล้ว รัฐควรสนับสนุนให้องค์กรประชาชนหรือชุมชนเป็นเจ้าของสถานีวิทยุ และโทรทัศน์ หรือมีตัวแทนเข้าไปบริหารในสถานีวิทยุ และโทรทัศน์ ที่เป็นของภาคสาธารณะ (<http://www.thaicr.org/node/89>)

Hudson (1977) กล่าวว่า “สถานีวิทยุชุมชน” เป็นองค์กรสื่อที่ทำการกระจายเสียงโดยไม่หวังผลกำไร เนื้อหาที่นำเสนอในรายการวิทยุชุมชนต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ประชาชนในชุมชนจะได้รับเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม ความเป็นเจ้าของสถานี โครงสร้างการดำเนินงาน การจัดหาเงินทุน และการจัดผังรายการนั้นมีรูปแบบที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาออกอากาศต่อวัน ผังรายการจะมีความยืดหยุ่นมากกว่าการนำเสนอรายการในรูปแบบตายตัว อีกทั้งผลิตรายการโดยชาวบ้านที่ไม่มีความชำนาญด้านสื่อมาก่อนเป็นส่วนใหญ่ (อ้างถึงใน ประภากร ดลกิจ, 2544: 7-13)

องค์กร World Association of Community Radio Broadcasters กล่าวว่าถึง “วิทยุชุมชน” ว่าเป็นสื่อกระจายเสียงที่เผยแพร่เนื้อหาที่สนองต่อความต้องการและเป็นประโยชน์ต่อผู้อาศัยในชุมชน ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาสังคม ในทิศทางที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดเอง

“วิทยุชุมชน” หมายความว่า เป็นเครื่องส่งวิทยุที่มีกำลังส่งต่ำ (low power transmitter) สามารถรับฟังได้ในขอบเขตพื้นที่ของชุมชนนั้นๆ ซึ่งอาจจะนึกถึงชุมชนในสภาพการอยู่ร่วมกันในท้องถิ่นเดียวกัน ก่อให้เกิดความเป็น “ชุมชน” หรือจะเรียกว่า “ประชาคม” ก็ได้ (ประสิทธิ์ ทีฆพุดมิ กฤษณพร เสริมพานิช และชุมพร เครือขวัญ, 2549: 14)

วิทยุชุมชน เป็นการจัดดำเนินการและส่งกระจายเสียงของวิทยุท้องถิ่น (Local Station) รูปแบบหนึ่ง ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชนโดยมีลักษณะการดำเนินงานที่เป็นประชาธิปไตย มีการบริหารจัดการด้วยตนเอง ดังนั้นวิทยุชุมชนจึงเป็นเรื่องของชุมชนคิด ชุมชนทำ ชุมชนนำเสนอและชุมชนตรวจสอบจัดการเป็นหลัก (อ้างถึงใน คม สัมพันธ์รักษ์, 2548: 11)

จิรพร วิทาศักดิ์พันธุ์และนาฎยา ตนานนท์ (2550) ได้กล่าวเกี่ยวกับความหมาย และลักษณะของวิद्यุชุมชนว่า วิद्यุชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของสื่อภาคประชาชน ชุมชนเป็นเจ้าของ และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โดยมีเป้าหมายและการดำเนินการเพื่อประโยชน์สาธารณะ ของชุมชน โดยมีการแสวงหากำไรในทางธุรกิจและผลประโยชน์ทางการเมือง

ลักษณะของวิद्यุชุมชน

1. ชุมชนเป็นเจ้าของ คนในชุมชนร่วมกันจัดตั้งสถานี ร่วมเป็นเจ้าของคลื่น ความถี่และ ร่วมบริหารจัดการ
2. คนในชุมชนเป็นผู้ผลิตและผู้ฟัง
3. สถานที่ตั้งอยู่ในชุมชน ควรเป็นที่สาธารณะที่สมาชิกเข้าออกได้สะดวก
4. ใช้ต้นทุนต่ำ เครื่องมือไม่ซับซ้อน อาสาสมัครเรียนรู้การใช้งานได้รวดเร็ว
5. ให้บริการคนในชุมชน
  - เครื่องส่งกระจายเสียงมีกำลังต่ำ ประมาณ 20 – 30 วัตต์ มีรัศมี การกระจายเสียงประมาณ 10 – 15 กิโลเมตร
  - ใช้ภาษาท้องถิ่น
  - เนื้อหาใกล้ตัว
6. ช่วงเวลาออกอากาศขึ้นอยู่กับความต้องการและความพร้อมของชุมชนไม่ จำเป็นต้อง ออกอากาศตลอดวัน อาจเลือกเฉพาะช่วงเช้าหรือช่วงเย็น ครั้งละ 2 – 3 ชั่วโมง
7. ผังรายการขึ้นอยู่กับความพร้อมของอาสาสมัครและความต้องการของผู้ฟัง
8. ไม่แสวงหากำไร แต่สร้างทุนทางสังคม

ความแตกต่างระหว่างวิทยุกระแสหลักและวิद्यุชุมชน

วิทยุกระแสหลัก

- วิทยุที่ดำเนินการโดยภาครัฐเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อเผยแพร่ ข้อมูลข่าวสารของภาครัฐ
- วิทยุที่ดำเนินการโดยภาคธุรกิจเอกชนที่มุ่งหารายได้จากการโฆษณา
- ดำเนินการโดยบุคคลากรมืออาชีพที่ไม่ใช่สมาชิกของกลุ่มผู้ฟัง

- มุ่งเสนอรายการเอาใจผู้ฟังด้วยลีลาเร่ร่อน ชวนติดตาม แต่เนื้อหาอาจไม่เหมาะสมและไม่มีประโยชน์กับชุมชน
- มักเปิดเฉพาะเพลงฮิตติดตลาด เอาใจคนกลุ่มใหญ่ ทำให้ขาดความหลากหลายของประเภทเพลง และไม่คำนึงถึงความต้องการของเด็ก ผู้สูงอายุ และชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ
- เน้นผู้ฟังที่เป็นกลุ่มเป้าหมายทางธุรกิจ จึงเป็นกลุ่มที่คิดคล้ายกัน ชอบฟังรายการแบบเดียวกัน และซื้อสินค้าที่เหมือนกัน
- เน้นประโยชน์ของเจ้าของสถานีมากกว่าประโยชน์ของผู้ฟัง

วิทยุชุมชน

- รับใช้ชุมชนท้องถิ่น ชุมชนเชิงสังคม และชุมชนความคิด
- ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารสถานีและการจัดรายการ
- ให้โอกาสคนทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมโดยไม่กีดกันด้านอายุ เพศ เชื้อชาติ และวัฒนธรรม ฯลฯ
- สนใจคุณภาพของเนื้อหาและความหลากหลายของข้อมูลมากกว่าลีลาเร่ร่อน
- กระตุ้นให้เกิดความเข้มแข็งของวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเน้นวิถีชีวิต ความคิด ภาษาและดนตรี ท้องถิ่น ฯลฯ
- สนใจแหล่งข้อมูลระดับท้องถิ่นมากกว่าแหล่งข้อมูลระดับชาติ
- ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและความคิดของคนเล็กคนน้อยในระดับรากหญ้า
- บริหารจัดการโดยคำนึงถึงความต้องการของคนในท้องถิ่น
- ต้องมีความหลากหลาย เพื่อสนองความต้องการของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน
- ความหลากหลายของกลุ่มผู้ใช้และกลุ่มผู้รับ
- ความหลากหลายของรูปแบบและเนื้อหารายการ
- ความหลากหลายทางความคิด และความเชื่อ

- ความหลากหลายทางภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม
- ความหลากหลายของที่มาของงบประมาณรายได้
- ไม่แสวงหากำไรทางธุรกิจ
- มีการระดมทุนจากแหล่งรายได้ที่หลากหลาย
- รักษาเสรีภาพด้านการบริหารจัดการ ไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลทางธุรกิจและอิทธิพลทางการเมือง

ปัจจัยที่ช่วยตัดสินว่าวิถุชุมชนเป็นของชุมชนโดยแท้จริง

- ประชาชนรู้สึกมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของสถานี่
- ประชาชนต้องรู้สึกว่สถานี่เป็นของทุกคนในชุมชน
- ประชาชนเห็นว่าเนื้อหาที่เสนอทางวิถุชุมชนเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังและสะท้อนความคิดเห็นของคนฟัง
- ประชาชนสามารถขอให้สถานี่นำเสนอข้อมูล ข่าวสาร หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้
- ประชาชนสามารถสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับผังรายการและมีส่วนร่วมในการผลิตรายการ
- ประชาชนสามารถขอเวลาเพื่อออกอากาศรายการที่ผลิตโดยกลุ่มของตน หากรายการนั้นมีคุณภาพเหมาะสม
- ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและกระบวนการตัดสินใจเมื่อเข้าใจกระบวนการทำงานของวิถุชุมชน
- ประชาชนสามารถเป็นอาสาสมัครตามความพร้อมและความต้องการ
- งานอาสาสมัครของประชาชนได้รับการยอมรับนับถือ

รูปแบบการจัดวิถุชุมชน

หลักการวิถุกระจายเสียงชุมชนของประเทศอังกฤษโดยกลุ่มสื่อสารชุมชน (Community Communication Group) ได้ยกร่างการกระจายเสียงชุมชนขึ้นโดยมีสาระรวมทั้งหมดด้วยกัน 10 ข้อดังต่อไปนี้ (Partridge, Simon, 1982.)

1. สนองตอบชุมชนท้องถิ่นและความสนใจของชุมชนเป็นหลัก
2. เป็นรูปแบบของการไม่แสวงหากำไร
3. มีการบริหาร และนโยบายรายการที่จัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการบริหาร ซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มที่สนใจต่างๆ ในชุมชนร่วมกับพนักงานกระจายเสียงซึ่งเป็นลูกจ้างหรืออาสาสมัคร
4. ให้บริการข่าวสาร การศึกษา ความบันเทิง รวมทั้งการทำให้เกิดการสื่อสาร 2 ทางสำหรับความคิดเห็นที่ขัดแย้ง
5. ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งต่างๆ ซึ่งรวมทั้งเงินยืมจากท้องถิ่นจากสภามหาวิทยาลัยที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนในช่วงเวลาที่จำกัดและเงินกองทุนทั้งจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น
6. ยอมรับให้พนักงานกระจายเสียงที่จ้างไว้ร่วมกับสหภาพ มีความคล่องตัวในการทำงานและอนุญาตให้ใช้อาสาสมัครในที่ที่เหมาะสม
7. พยายามกระทำการให้เกิดความเสมอภาค ในโอกาสการจ้างงาน สำหรับผู้หญิงและกลุ่มเชื้อชาติ หรือชนกลุ่มน้อยในสังคม
8. ต้องเตรียมให้ประชุมได้รู้ถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในการฝึกอบรมในการผลิตและการส่งเสริมการเผยแพร่ข่าวสาร
9. เนื้อหารายการที่ส่งกระจายเสียงต้องเป็นเนื้อหาหลักจากสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น
10. มีนโยบายรายการที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา การมีส่วนร่วมในระบบอบประชาธิปไตย ต่อต้านปัญหาชาตินิยม เพศนิยม และทัศนคติที่แตกแยกอื่นๆ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า "วิทยุชุมชน" คือ สถานีวิทยุกระจายเสียงของท้องถิ่นที่กำลังส่งกระจายเสียงต่ำ มีรัศมีกระจายเสียงประมาณ 10 – 15 กิโลเมตร และเปิดโอกาสให้คนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมการดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ นอกจากการเป็นผู้ฟัง โดยมีบทบาทในการกำหนดรูปแบบเนื้อหารายการ ร่วมผลิตรายการ ร่วมบริหารจัดการ เพื่อนำเสนอรายการที่เป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนโดยรวม โดยไม่มีการแสวงหากำไรในเชิงธุรกิจและผลประโยชน์ทางการเมือง โดยจะต้องเป็นสื่อของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดเรื่องวิทยุชุมชน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความหมายและลักษณะของวิทยุชุมชนมา เป็นกรอบในการจัดทำ ชุดความรู้/เครื่องมือ /แนวคิด (Treatment) เพื่อเผยแพร่แก่คนในชุมชน

1.3 กำเนิดและวิวัฒนาการของวิทยุชุมชนในประเทศไทย

สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งแรกของประเทศไทยก่อตั้งเมื่อทศวรรษ 2470 ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีพัฒนาขึ้น จึงมีการดำเนินการในลักษณะของวิทยุส่วนกลาง และพยายามกระจายเสียงให้ครอบคลุมพื้นที่ให้กว้างขวางออกไป แต่ก็ยังมีปัญหาเรื่องรัศมีการกระจายเสียงและการรับฟังอยู่ จึงได้มีการตั้งสถานีวิทยุในท้องถิ่นขึ้นมา เช่น “วิทยุประจำถิ่น” (วปถ.) และ “สถานีวิทยุปชส.” เป็นต้น วิทยุท้องถิ่นนี้ มีกำลังส่งคลื่นครอบคลุมเฉพาะภูมิภาคหรือเฉพาะพื้นที่ไม่กี่จังหวัด แต่ทุกสถานีเป็นหน่วยงานราชการและดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ต่อมาในทศวรรษ 2490 ประเทศไทยได้รับอนุญาตให้เอกชนสามารถจัดตั้งสถานีวิทยุเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจเป็นครั้งแรก โดยบริษัทธุรกิจบันเทิงหรือบริษัทโฆษณาจะเข้ามาขอซื้อเวลาจากสถานีของรัฐ แล้วขยายเวลาต่อในลักษณะของ “คนกลาง” (โบรกเกอร์) ตามระยะเวลาที่กำหนดเอาไว้ หรือดำเนินการตั้งแต่ลงทุนปลูกสร้างอาคาร จัดหาเครื่องส่ง ขยายเวลา หาโฆษณา และจัดทำรายการ (กาญจนา แก้วเทพ, 2546: 4-5) กระนั้นคลื่นความถี่ยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ

จนถึง พ.ศ. 2547 ประเทศไทยมีสถานีวิทยุกว่า 500 สถานี และมีหน่วยงานราชการ 20 หน่วยงานเป็นเจ้าของ ประกอบ 1) สำนักพระราชวัง 2 สถานี 2) กรมประชาสัมพันธ์ 147 สถานี 3) อ.ส.ม.ท. 62 สถานี 4) สำนักปลัดกระทรวงกลาโหม 3 สถานี 5) กองบัญชาการทหารสูงสุด 14 สถานี 6) กองทัพบก 127 สถานี 7) กองทัพเรือ 21 สถานี 8) กองทัพอากาศ 36 สถานี 9) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ 44 สถานี 10) กระทรวงต่างประเทศ 1 สถานี 11) กระทรวงเกษตรฯ 1 สถานี 12) กระทรวงศึกษาธิการ 3 สถานี 13) ทบวงมหาวิทยาลัย 12 สถานี 14) กรมไปรษณีย์โทรเลข 12 สถานี 15) กรมอุตุนิยมวิทยา 6 สถานี 16) กรมประมง 4 สถานี 17) กรมเจ้าท่า 1 สถานี 18) กรุงเทพมหานคร 1 สถานี 19) รัฐสภา 16 สถานี และ 20) สถานีวิทยุเคลื่อนที่เฉพาะกิจ อีก 11 สถานี (ผู้จัดรายการสัปดาห์ 2 เม.ย. 47, www.212cafe.com)

โดยหลักการแล้ว วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐกับประชาชน และมีลักษณะของการสื่อสารสองทาง แต่จากประวัติศาสตร์การดำเนินการวิทยุกระจายเสียงของประเทศไทยที่ผ่านมา รัฐบาลไทยมักใช้วิทยุกระจายเสียงที่เป็นวิทยุของรัฐและวิทยุสาธารณะ เป็นเครื่องมือในการต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมือง โดยใช้โฆษณาชวนเชื่อหรือใช้เป็นฐานเสียงทางการเมือง ทำให้วิทยุภาครัฐยังมีลักษณะของการสื่อสารแนวตั้ง และเป็นการสื่อสารจากหน่วยงานราชการลงไปหาประชาชน ประชาชนจึงเป็นเพียงผู้รับ

สาร และไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดรายการ ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วง ตุลาคม พ.ศ. 2516 ตุลาคม พ.ศ.2519 และพฤษภาคม พ.ศ. 2535 รัฐบาลได้ใช้สื่อวิทยุและ โทรทัศน์นำเสนอข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐบาล และสร้างภาพว่าประชาชนผู้ชุมนุมเป็นผู้กระทำ ผิด ด้วยการให้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน และบิดเบือนความจริง เพื่อสร้างความชอบธรรมในการใช้ความ รุนแรงในการปราบปราม

ส่วนวิทยุธุรกิจเน้นเชิงพาณิชย์มากกว่าประโยชน์ของประชาชนและกระจุกตัวอยู่ ในกลุ่มธุรกิจบันเทิงเพียงไม่กี่ราย วิทยุธุรกิจนอกจากจะไม่มีคุณสมบัติของเนื้อหารายการข่าว รายการบันเทิง และรายการสาระแล้วยังไม่มีความหลากหลายของรายการด้วย นอกจากนี้ ระบบ ทุนนิยมไร้พรมแดนเช่นทุกวันนี้ยังได้ทยอยปิด “เวทีสาธารณะ” และ “พื้นที่สาธารณะ” ให้หดแคบ ลงเรื่อยๆ ในสื่อประเภทต่างๆ

ดังนั้น ในช่วง พ.ศ. 2535-2538 ซึ่งเกิด “กระแสปฏิรูปการเมืองการปกครองใน ระบบประชาธิปไตย” ในหลายๆเรื่อง รวมทั้งประเด็น “สื่อ” ด้วย ทำให้องค์กรภาครัฐ นักวิชาการ และองค์กรภาคประชาชนใช้โอกาสนี้ศึกษาและจัดทำข้อเสนอ การปฏิรูประบบวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ที่เน้นสิทธิด้านข้อมูลและสิทธิด้านการสื่อสาร เพื่อเสนอต่อสภาร่างรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (บัณณพ ร ไพบุลย์วัฒนากิจ, 2549:1-18) และสามารถผลักดัน ให้บรรจุลงในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 39,40 และ 41 ได้ จึงสามารถ กล่าวได้ว่าเป็นการปฏิรูปสื่อครั้งแรกในประเทศไทย

ช่วงที่ 1 กระบวนการร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญมาตรา 40 และการก่อตั้งวิทยุ ชุมชน (พ.ศ. 2540-2545)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 40 ได้กำหนดให้คลื่น ความถี่เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ แทนที่จะเป็นทรัพยากรของรัฐที่เคย ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้านี้นี้ ดังนั้นรัฐบาลนอกจากจะต้องออกกฎหมายประกอบ รัฐธรรมนูญอย่างน้อย 2 ฉบับ เพื่อรองรับแนวคิดดังกล่าว คือพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่น ความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม และ พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แล้ว ยังต้องสรรหาและ แต่งตั้งองค์กรอิสระอีก 2 องค์กรให้ทำหน้าที่ตามกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติทั้ง 2 ฉบับดังกล่าว

ในระหว่างกระบวนการร่างกฎหมายลูกนี้เอง รัฐบาลได้มีนโยบายลอบหมายให้กรมประชาสัมพันธ์และองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) จัดทำโครงการทดลองวิทยุชุมชนตั้งแต่ พ.ศ. 2541 ขณะเดียวกัน องค์การพัฒนาเอกชนและนักวิชาการหัวก้าวหน้าด้านสื่อสารมวลชน ก็เร่งรณรงค์ให้ประชาชนรับทราบถึงสิทธิในการสื่อสาร และฝึกอบรมเพื่อจัดตั้งวิทยุชุมชนคู่ขนานไปด้วย

กระบวนการร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญมาตรา 40

กระบวนการตรากฎหมาย “พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543” นับตั้งแต่ยกร่าง ผ่านการพิจารณาในรัฐสภา และประกาศใช้ ต้องใช้เวลาทั้งสิ้นร่วม 2 ปี โดยระหว่างกระบวนการตรากฎหมาย หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนได้โต้แย้งกันในรายละเอียดไม่ว่าจะเป็นเรื่องการมี 1 หรือ 2 องค์กรมากำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และคมนาคม และการกำหนดให้ภาคประชาชนได้รับการจัดสรรคลื่นความถี่ไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 มีเนื้อหาโดยสังเขป ดังนี้

เดือนมีนาคม พ.ศ. 2541 รัฐบาลผสมภายใต้พรรคประชาธิปัตย์ได้จัดตั้งคณะอนุกรรมการพิจารณากฎหมายเกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 40 จำนวน 23 คน ประกอบด้วยตัวแทนจากส่วนราชการ ผู้แทนสื่อมวลชน และนักวิชาการ โดยมีคุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นประธานในการดำเนินการระหว่างเดือนมีนาคมถึงมิถุนายน คณะอนุกรรมการฯ ได้จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นเรื่องอนาคตวิทยุโทรทัศน์ในภูมิภาคต่างๆ 5 แห่ง พร้อมกับองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการด้านการสื่อสารมวลชนได้จัดเวทีระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับ พ.ร.บ.องค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ โดยหลักการอันเป็นข้อเสนอของคณะอนุกรรมการฯ คือ การมีองค์กรอิสระ 2 องค์กร เพื่อกำกับกิจการวิทยุโทรทัศน์องค์กรหนึ่ง และกำกับกิจการโทรคมนาคมอีกองค์กรหนึ่ง ในที่สุดคณะรัฐมนตรีรับหลักการ และมอบหมายให้คณะกรรมการกฤษฎีกาเป็นผู้ยกร่างพ.ร.บ.ต่อไป

เดือนธันวาคม พ.ศ. 2541 คณะกรรมการกฤษฎีกายกร่างกฎหมายไม่เพียงเปลี่ยนหลักการที่เสนอโดยคณะอนุกรรมการฯ ทั้งหมดเท่านั้น ยังเปลี่ยนชื่อเป็น “ร่างพระราชบัญญัติองค์กรบริหารคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. ....” ด้วยทำให้นักวิชาการและสื่อมวลชนต่างวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่ชอบมาพากลดังกล่าว ยิ่งไปกว่านั้น ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2542 คณะรัฐมนตรีรับหลักการ

“ร่าง พ.ร.บ. องค์กรบริหารคดีความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. ....” ที่คณะกรรมการกฤษฎีกายก่าง และให้กระทรวงคมนาคมเสนอ โดยให้มีองค์กรอิสระองค์กรเดียวกำกับกิจการวิทยุ โทรทัศน์ และ โทรคมนาคม

ขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการสื่อสารมวลชน ซึ่งยังคงยืนยันในหลักการสำคัญที่แตกต่างกัน คือให้มีองค์กรอิสระ 2 องค์กร เพื่อกำกับกิจการวิทยุโทรทัศน์และกำกับกิจการโทรคมนาคม ได้เตรียมร่างพระราชบัญญัติคู่ขนานกับร่างของรัฐบาล ที่เสนอสภาโดยพรรคประชาธิปัตย์ การเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการสื่อสารมวลชนครั้งนี้ ได้ทำให้เรื่องการปฏิรูปสื่อเป็นที่รับรู้และจับตามองของสังคม

เดือนเมษายน พ.ศ.2542 สภาผู้แทนราษฎรรับหลักการ “ร่างพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. ....” ทั้งร่างที่รัฐบาลและร่างที่พรรคประชาธิปัตย์เสนอ พร้อมทั้งแต่งตั้งคณะกรรมการวิสามัญจำนวน 35 คน เพื่อแปรญัตติใน 30 วัน โดยองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการมีตัวแทนในคณะกรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ จำนวน 4 คน ได้แก่ ดร.วิษณุ วรรณุญ, ดร.จิรพร วิทยศศักดิ์พันธุ์, รศ.จุมพลรอดคำดีและนพ.นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ

ในช่วง 6 เดือนของกระบวนการทางนิติบัญญัติในสภาผู้แทนราษฎร สาระสำคัญที่ถกเถียงกัน คือการจัดตั้งองค์กรอิสระกำกับกิจการ 1 หรือ 2 องค์กร และกำหนดให้ภาคประชาชนได้รับการจัดสรรคลื่นความถี่ไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ในที่สุด ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2542 สภาผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ที่กำหนดให้มีองค์กรอิสระ 2 องค์กร ได้แก่ คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง และกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช..) และคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) และส่งให้วุฒิสภาพิจารณา

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามเสนอรายละเอียดคุณสมบัติของคณะกรรมการทั้ง 2 องค์กร กล่าวคือ กรรมการต้องมีความรู้ความชำนาญหรือประสบการณ์ในด้านเศรษฐกิจ นอกเหนือจากด้านสื่อสารมวลชน โทรคมนาคม ความมั่นคง กฎหมายมหาชน และกิจการท้องถิ่นแล้ว และต้องปลอดจากผลประโยชน์ทับซ้อน โดยให้เลิกประกอบอาชีพหรือวิชาชีพ

ที่เกี่ยวข้องก่อนและหลังเข้ารับตำแหน่งเป็นเวลา 2 ปีอีกด้วย แต่ข้อเสนอดังกล่าวนี้ ก็แผ่ติดไปในชั้นกรรมาธิการวุฒิสภา

ต่อมาในวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2543 รัฐสภามีมติให้ความเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ และ วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2543 พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา

โครงการทดลองวิทยุชุมชนของภาครัฐ

พร้อมๆกับกระบวนการด้านกฎหมาย ในปี พ.ศ. 2541 กรมประชาสัมพันธ์ได้ริเริ่ม 2 โครงการนำร่อง เพื่อดำเนินแผนปฏิบัติการตามนโยบาย คือ 1) โครงการนำร่องวิทยุชุมชนในจังหวัดทดลอง 19 จังหวัด โดยให้แต่ละจังหวัดมีรูปแบบและวิธีการดำเนินงานที่แตกต่างกันไปตามสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่น และ 2) โครงการอบรมอาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน (คน อปม.) ซึ่งหวังให้อาสาสมัครดังกล่าวเข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้วิทยุกระจายเสียงในรูปแบบของวิทยุชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งในโครงการนำร่อง 19 จังหวัดนั้นด้วย (กาญจนา แก้วเทพ, 2546: 7)

หลังจากการดำเนินโครงการไประยะหนึ่ง วีระพงษ์ พลนิกรกิจและคณะ (2545) ได้ทำการวิจัยชุมชนที่เป็นโครงการนำร่องของกรมประชาสัมพันธ์ในจังหวัดนครราชสีมาและบุรีรัมย์ พบว่าวิทยุชุมชนมีสถานภาพใน “ระดับรายการโดยชุมชน” คือเจ้าของสถานีแบ่งช่วงเวลารายการใดรายการหนึ่ง โดยทางสถานีจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา นอกจากนี้ก็พบว่า คณะกรรมการดำเนินงานวิทยุชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการชี้ขาดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของวิทยุชุมชน เนื่องจากเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนการดำเนินงานทั้งหมด จึงอาจสรุปได้ว่า ในการดำเนินโครงการนำร่องวิทยุชุมชนในจังหวัดทดลองนี้ เนื้อหารายการตอบสนองต่อชุมชน และการบริหารจัดการและความเป็นเจ้าของสถานีนั้น ชุมชนยังไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมแต่อย่างใด

นอกจากนี้ จุดอ่อนของโครงการนำร่องวิทยุชุมชนคือการขาดแคลนทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรงบประมาณ และวิทยุชุมชนยังเล่นบทบาทหนักไปทางด้านการส่งข่าวสารแนวตั้งจากบนลงล่าง โดยมีสัดส่วนรายการประเภทนี้ถึงเกือบครึ่งหนึ่ง คือร้อยละ 42 และมีเพียง

ร้อยละ 3 เท่านั้นที่เป็นการสื่อสารแนวอนระหว่างประชาชน ซึ่งเท่ากับว่าวิถุชุมชนยังไม่ได้เล่นบทบาทที่แตกต่างไปจากวิทยุสาธารณะ (กาญจนา แก้วเทพ, 2546: 17-64)

การก่อตั้งวิถุชุมชน

ปลาย พ.ศ. 2541-2544 มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาชนสังคม (Civic-Net Foundation) ขณะทำงานติดตามมาตรา 40 มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) และตัวแทนภาคประชาชนจากจังหวัดต่างๆ ได้ร่วมประชุม และสัมมนาระดมความคิด เพื่อสร้างความตื่นตัวและการมีส่วนร่วมในเวทีในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญมาตรา 40 อย่างต่อเนื่อง เวทีประชุมและสัมมนาระดมความคิดนี้ นอกจากจะทำหน้าที่ขยายเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันแล้ว ยังพัฒนาความพร้อมของภาคประชาชนต่อสถานการณ์ความเคลื่อนไหวต่างๆ อีกด้วย นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในเวทีสัมมนาอย่างต่อเนื่อง ได้ก่อให้เกิด “เครือข่ายวิถุชุมชน” ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย (มธุรส ศิริสถิตกุล, 2548:6-7 และพิรงรอง รามสูต อดณะนันท์ , 2547: 40)

เครือข่ายวิถุชุมชนเหล่านี้ นอกจากจะได้รับความรู้ หลักการและการดำเนินการวิถุชุมชนจากเวทีเรียนรู้ร่วมกันที่เกิดขึ้นแล้ว ยังได้รับการสนับสนุนเพื่อทดลองปฏิบัติการวิถุชุมชนจริงอีกด้วย โดยในช่วงแรกของการก่อตั้งวิถุชุมชน งบประมาณในการซื้อเครื่องส่งวิทยุและอุปกรณ์ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช..) ซึ่งมีบทบาทส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในเวลาต่อมา ก็ได้สนับสนุนการฝึกอบรมและสรุปบทเรียนของเครือข่ายวิถุชุมชนระดับภูมิภาคทุกระยะเวลา 6 เดือน โดยมีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และคณะกรรมการรณรงค์เพื่อปฏิรูปสื่อเป็นวิทยากร ดำเนินการฝึกอบรมเตรียมความพร้อมให้ชาวบ้านในแต่ละชุมชนมีความรู้เรื่องสิทธิในการใช้สื่อตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 นอกจากนี้ ยังมีกรอบเทคนิคการพูดการจัดรายการ และหลักการทั่วไปของวิถุชุมชนที่ต้องไม่แสวงหากำไรไม่มีการโฆษณาทั้งทางตรงและแอบแฝง และเน้นสาระเป็นหลักบันเทิงเป็นรอง ฯลฯ ด้วย (มธุรส ศิริสถิตกุล, 2548:9-10)

การสนับสนุนขององค์กรดังกล่าวข้างต้นทำให้เกิด “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิถุชุมชน” กว่า 140 แห่งทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ที่มีความพร้อมและทักษะในการดำเนินงานตาม

หลักการของวิद्यุชุมชน (ตาราง 3.1) และต่อมาได้รวมตัวกันเป็น “สหพันธ์วิद्यุชุมชนแห่งชาติ” ในวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2545

ตารางที่ 6 จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชนในประเทศไทย

ภาค	จำนวน (แห่ง)
1. กรุงเทพฯ และปริมณฑล	3
2. ภาคกลาง	13
3. ภาคตะวันตก	14
4. ภาคตะวันออก	14
5. ภาคเหนือ	46
6. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	39
7. ภาคใต้	15
รวม	144

ที่มา : มรรยาท พงษ์ไพบูลย์, (2546), **วิद्यุชุมชน**: การดำเนินงาน และบทบาทเชิงคุณค่า, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.). หน้า 1

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อมี **จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชน** ขึ้นทั่วประเทศนี้ หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้เล็งเห็นช่องทางในการทำงานของตนผ่านทางจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชนเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นสำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) สถาบันพระปกเกล้า สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) และเครือข่ายวิद्यุชุมชนทั้งในระดับภาคและประเทศ หน่วยงานเหล่านี้ได้สนับสนุนวิद्यุชุมชนในแง่ของงบประมาณกิจกรรมและการผลิตสื่อที่มีเนื้อหาการรณรงค์ประเด็นที่ตนเองทำเป็นระยะๆ จนปัจจุบัน โดยมีได้ช่วยเหลือหรือสนับสนุนการบริหารจัดการและดำเนินการตามหลักการของวิद्यุชุมชน

ช่วงที่ 2 การบังคับใช้กฎหมายของรัฐและการเกิดเครือข่ายวิทยุชุมชน (พ.ศ.2545-2548)

ถึงแม้จะมีพ.ร.บ.คลื่นความถี่ฯ พ.ศ. 2543 แล้ว แต่ยังต้องมีกระบวนการสรรหา คณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) ซึ่งใช้เวลา และทำยที่สุดก็ไม่สามารถสรรหาได้สำเร็จทำให้การดำเนินวิทยุชุมชนในระหว่างนี้ ไม่มีกลไกทางกฎหมาย คุ่มครอง และกฎหมายที่มีอยู่ก่อน คือ พระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2498 ที่ให้อำนาจกรมประชาสัมพันธ์ดำเนินการก็ไม่สามารถบังคับใช้อย่างเต็มที่ เนื่องจากขัดกับ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 แม้รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อกำหนดมาตรการ / กลไกรับรองและ คุ่มครองกระบวนการเรียนรู้ของ “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” แต่ก็มีหน่วยงานราชการใช้ภาวะ ไร้กลไกกฎหมายนี้ สั่งปิดและอายัดเครื่องส่งของวิทยุชุมชนเป็นระยะๆ ส่งผลให้วิทยุชุมชนต่างๆ ได้รวมตัวกันในลักษณะ “เครือข่าย” เพื่อเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลผ่อนผันการดำเนินงานวิทยุ ชุมชน

การบังคับใช้กฎหมายของรัฐ

ในระหว่างกระบวนการสรรหากสช.นั้น รัฐบาลได้อนุญาตให้มี “จุดปฏิบัติการ เรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้น โดยจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อกำหนดมาตรการ/ กลไกการรองรับและคุ่มครอง กระบวนการเรียนรู้วิทยุชุมชนจนกว่าจะได้ กสช. ในขณะที่กรมประชาสัมพันธ์ได้ทำโครงการ “วิทยุ ชุมชน” ซึ่งอนุญาตให้วิทยุมีโฆษณาได้ และให้ไปขึ้นทะเบียนพร้อมชำระค่าธรรมเนียมในปลาย พ.ศ. 2547 นั้น ทำให้ “สถานีวิทยุชุมชน” ซึ่งอนุญาตให้วิทยุชุมชนมีโฆษณาได้ และให้ไปขึ้น ทะเบียนพร้อมพร้อมชำระค่าธรรมเนียมในปลาย พ.ศ. 2547 นั้น ทำให้ “สถานีวิทยุชุมชน” เกิดขึ้น หลายพันสถานี โดยไม่ผ่านกระบวนการเตรียมความพร้อมด้านวิทยุ ซึ่งในภาวะผ่อนผันนี้ น่าจะ เป็นช่วงของการเรียนรู้และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ก่อนการดำเนินการจริง ทว่า หน่วยงานของ รัฐบาลกลับใช้อำนาจมิชอบและเลือกปฏิบัติ สั่งปิดสถานีวิทยุชุมชนหลายสิบสถานีในข้อหา ออกอากาศโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือกำลังส่งไปรบกวนวิทยุการบิน วิทยุกระแสหลักและวิทยุ โทรทัศน์

วันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545 อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์มีหนังสือถึงวิทยุชุมชน ในจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดสิงห์บุรี ให้ระงับการส่งกระจายเสียง ด้วยเหตุว่าเป็นการ ดำเนินงานที่ไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมาย ส่งผลให้องค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายวิทยุชุมชน และ ผู้เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชน ยื่นหนังสือเรียกร้องให้กรมประชาสัมพันธ์ยกเลิกคำสั่งดังกล่าว

ต่อมาคณะอนุกรรมการศึกษาและตรวจสอบปัญหาการแทรกแซงการทำงานของสื่อมวลชน และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ซึ่งดำเนินการตรวจสอบคำสั่งเกี่ยวกับการระงับการกระจายเสียง และได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาคำสั่งดังกล่าว 3 ประการ คือ 1) ให้คณะรัฐมนตรีมีมติอนุญาตให้ชุมชนทั่วประเทศที่อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ได้ทดลองออกอากาศสถานีวิทยุชุมชนเพื่อการเรียนรู้ 2) ให้กระทรวงมหาดไทยมีหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดทั่วประเทศ ให้ผ่อนปรนเรื่องการดำเนินการออกอากาศสถานีวิทยุชุมชนสำหรับชุมชนที่อยู่ในกระบวนการเรียนรู้ และ 3) ให้แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อพัฒนาวิทยุชุมชน และร่วมกันหาทางออกให้กับปัญหาการดำเนินการวิทยุชุมชนของประชาชน ด้วยการกำหนดมาตรการ/กลไกรองรับและคุ้มครองกระบวนการเรียนรู้อย่างครบวงจรจนกว่าจะมีกสช.

การประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2545 ได้พิจารณาเรื่องดังกล่าว และมีมติ...ให้สำนักปลัดนายกรัฐมนตรีดำเนินการให้มีมาตรการและหลักการชั่วคราวเพื่อควบคุมดูแลการใช้คลื่นความถี่ของวิทยุชุมชน...สำนักนายกรัฐมนตรีจึงมีความสั่งแต่งตั้งคณะทำงานกำหนดมาตรการเพื่อควบคุมดูแลการใช้คลื่นความถี่ของวิทยุชุมชน อันประกอบด้วยผู้แทนจากสำนักงานนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน กรมประชาสัมพันธ์ กรมไปรษณีย์โทรเลข กองทัพบก กองทัพอากาศ กองทัพเรือ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงคมนาคม (ภายหลังเปลี่ยนเป็นผู้แทนจากกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร) และสภาความมั่นคงแห่งชาติ รวมทั้งผู้แทนจากผู้ประกอบการวิทยุโทรทัศน์ สมาคมนักวิชาชีพสื่อ ผู้แทนนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชน และผู้แทนจากสหพันธ์วิทยุแห่งชาติด้วย

ในขณะที่คณะทำงานฯ กำลังกำหนดมาตรการและหลักเกณฑ์ชั่วคราวอยู่นั้น กลับมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างไม่เป็นธรรมและเลือกปฏิบัติ กล่าวคือผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลข ได้นำหมายศาลไปค้นและยึดเครื่องส่งวิทยุที่จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนจังหวัดอ่างทอง เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2545 และในวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2545 นายเสถียร จันทิมา ผู้ประสานงานจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนจังหวัดอ่างทอง ได้รับหมายเรียกจากสถานีตำรวจภูธรอำเภอไชโย ให้ไปรายงานตัวในข้อหาผิดกฎหมายวิทยุไว้ในครอบครองโดยผิดกฎหมาย ซึ่งมีการดำเนินคดีจนถึงปัจจุบัน

ที่สุดเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2546 คณะรัฐมนตรีได้ผ่านความเห็นชอบร่าง มาตรการและหลักเกณฑ์ชั่วคราวจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนตามที่สำนักนายกรัฐมนตรีเสนอ และมีมติให้

1. สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เฝ้ารัดดำเนินการแต่งตั้ง กสช. และกทช. ให้เสร็จเรียบร้อยโดยเร็ว
2. กรมประชาสัมพันธ์ ส่วนราชการ และหน่วยงานของรัฐที่อยู่ในฝ่ายบริหาร และมีสถานีวิทยุกระจายเสียงในสังกัด พิจารณาจัดสรรเวลาให้ชุมชนได้ออกอากาศ เพื่อทดแทนการที่ ประชาชนหรือชุมชนต้องตั้งวิทยุขึ้นเอง
3. กรมประชาสัมพันธ์รับร่างมาตรการและหลักเกณฑ์ชั่วคราวฯ และข้อสังเกต ของสำนักนายกรัฐมนตรีไปพิจารณา โดยให้รับความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา และเชิญผู้แทนกรมไปรษณีย์โทรเลขไปร่วมพิจารณาด้วย

ต่อมา คณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ (กทช.) ได้พิจารณากรอบการเข้าร่วมการโครงการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน และมีมติรับสมัครวิทยุชุมชนเข้าร่วมโครงการฯ ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 โดยให้กรมประชาสัมพันธ์เปิดรับสมัครวิทยุชุมชนเข้าร่วมโครงการฯ ที่สำนักประชาสัมพันธ์ทั่วประเทศ ภายใต้เงื่อนไขว่าสถานีวิทยุชุมชนสามารถโฆษณาได้ไม่เกินชั่วโมงละ 6 นาที โดยสถานีวิทยุชุมชนที่เข้าร่วมโครงการต้องชำระค่าธรรมเนียมร่วมโครงการปีละ 1,000 บาท และต้องชำระเงินค่าประกัน 5,000 บาท

จากปฏิบัติการของกรมประชาสัมพันธ์ในการรับจดทะเบียนสถานีวิทยุชุมชนทั่วประเทศนี้ ทำให้สถาบันพัฒนาสื่อภาคประชาชน และคณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ ไม่เห็นด้วยและแถลงข่าวเรียกร้องให้กรมประชาสัมพันธ์ หยุด รับผิดชอบวิทยุชุมชน และ หยุด การอนุญาตให้มีโฆษณาในวิทยุชุมชน เพราะเห็นว่าเป็นการขัดขวางกระบวนการเรียนรู้ของ ประชาชน และขัดกับกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ ยังเรียกร้องให้รัฐบาลยุติการ แทรกแซง และปิดเบื่อนกระบวนการเรียนรู้และเตรียมภาคประชาชน เพื่อใช้ในสื่อ วิทยุกระจายเสียงอีกด้วย

ไม่เพียงสถาบันพัฒนาสื่อภาคประชาชน และคณะกรรมการรณรงค์เพื่อการ ปฏิรูปสื่อเท่านั้น ที่ไม่เห็นด้วยกับมาตรการจัดระเบียบวิทยุชุมชนด้วยด้วยการจดทะเบียนสถานีวิทยุชุมชน และการอนุญาตให้วิทยุชุมชนสามารถโฆษณาได้ไม่เกิน 6 นาทีของกรมประชาสัมพันธ์

แต่คณะกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภาสถาบันพระปกเกล้า สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) และมูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม (Civic-Net Foundation) ก็ไม่เห็นด้วยเช่นกัน และได้ร่วมกันจัดประชุมปรึกษาหารือจนมีผลสรุปร่วมกัน คือ ปฏิเสธ การขึ้นทะเบียนกับกรมประชาสัมพันธ์และการอนุญาตให้วิทยุชุมชนสามารถโฆษณาได้ชั่วโมงละไม่เกิน 6 นาที โดยเรียกร้องให้กรมประชาสัมพันธ์ยกเลิกมาตรการนี้ทันที พร้อมทั้งยืนยันอย่างชัดเจนว่า วิทยุชุมชนที่ปฏิบัติตามเจตนารมณ์เดิมนั้นสามารถดำเนินการได้โดยไม่จำเป็นต้องมีโฆษณา (www.idnet.org)

จากการเรียกร้องของภาคประชาชนอย่างต่อเนื่องในระหว่าง พ.ศ. 2547-2548 ทำให้ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2548 คณะกรรมการการสื่อสารและโทรคมนาคมของรัฐสภา ได้เสนอทางแก้ปัญหาเกี่ยวกับชุมชนไว้ 4 ประการ

1. ให้กรมประชาสัมพันธ์และกทช. ร่วมกันตรวจสอบ และดำเนินการกับสถานีวิทยุชุมชนติดตั้งอุปกรณ์โดยไม่ได้มาตรฐาน ไม่อยู่ในหลักการ 30-30-15 และห้ามไม่ให้วิทยุชุมชนติดตั้งสถานีทวนสัญญาณพร้อมอุปกรณ์พ่วงอย่างต่อเนื่องอื่นๆ
2. ให้กรมประชาสัมพันธ์ทบทวนหรือยกเลิกการอนุญาตให้สถานีวิทยุชุมชนโฆษณาได้ 6 นาทีภายใน 1 ชั่วโมง เพราะถือเป็นการประกอบกิจการเชิงธุรกิจซึ่งขัดต่อหลักการของวิทยุชุมชน
3. ให้กรมประชาสัมพันธ์ตรวจสอบและอนุญาตให้ดำเนินกิจการวิทยุชุมชนได้เฉพาะผู้ประกอบการที่เป็นบุคคลในชุมชน และเพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างแท้จริง
4. ให้กรมประชาสัมพันธ์ตรวจสอบคลื่นความถี่วิทยุชุมชนที่รบกวนวิทยุการบินอย่างเคร่งครัด เพื่อความปลอดภัยในกิจการการบิน ซึ่งคณะกรรมการตรวจสอบการทำงาน of ฝ่ายบริหาร เพื่อให้ดำเนินการในเรื่องนี้อย่างจริงจัง

ต่อมา คณะรัฐมนตรีก็มีมติเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาวิทยุชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2548 โดยให้รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี นายสุรนันทน์ เวชชาชีวะ ร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์ประสานงาน และสั่งการให้มีการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาวิทยุชุมชน โดย

1. ยืนยันหลักการสนับสนุนให้ชุมชนมีกลไกในการสื่อสารภายในชุมชน ซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และเป็นการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน ตลอดจนการสร้างโอกาสให้กับประชาชน

2. ยืนยันแนวทางการดำเนินการทางวิทยุชุมชนภายใต้โครงการจัดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนตามกรอบกติกา 30-30-15
3. ยืนยันการอนุญาตให้มีโฆษณาได้ไม่เกินชั่วโมงละ 6 นาที เพื่อเป็นการหารายได้สนับสนุนการดำเนินงานของวิทยุชุมชน วิทยุชุมชนสามารถเผยแพร่ภาพลักษณ์ของสินค้าในท้องถิ่นหรือชุมชน แต่ต้องไม่ขายโฆษณาเพื่อแสวงหากำไรเชิงพาณิชย์
4. ให้บังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับคลื่นวิทยุที่รบกวนวิทยุการบิน วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์
5. ให้มีการติดตามตรวจสอบเนื้อหาการจัดรายการ โดยเฉพาะที่อาจกระทบต่อความมั่นคงของรัฐและความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และพิจารณามาตรการที่ผู้จัดรายการวิทยุต้องได้รับรองเป็นผู้ประกาศตามระเบียบกรมประชาสัมพันธ์
6. สนับสนุนให้มีการสัมมนาระดมความคิดเห็นเรื่องวิทยุชุมชนโดยให้มีการจัดสัมมนาระดับประเทศ 1 ครั้ง สัมมนาระดับนานาชาติ 1 ครั้ง เพื่อสรุปบทเรียนและจัดร่างกรอบแนวทางการดำเนินการวิทยุชุมชนรวมทั้งการเตรียมความพร้อมของภาคประชาชนในการจัดทำร่างแผนแม่บทวิทยุชุมชนภาคประชาชน
7. ติดตามการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาในอนาคต โดยเฉพาะการออกอากาศทางอินเทอร์เน็ต

อย่างไรก็ตาม ในระหว่างที่มีการดำเนินการเชิงนโยบายเกี่ยวกับวิทยุชุมชนโดยคณะกรรมการชุดต่างๆนี้ วิทยุชุมชนหลายแห่ง ถูกจับถูกอาญาตีเครื่องส่ง และถูกสั่งปิดสถานี ด้วยข้อหาต่างๆแตกต่างกันไปไม่ว่าจะเป็นครอบครองเครื่องส่งวิทยุโดยผิดกฎหมาย หรือส่งกระจายเสียงรบกวนวิทยุโดยผิดกฎหมาย หรือส่งกระจายเสียงรบกวนวิทยุการบิน วิทยุกระจายเสียงหลัก และวิทยุโทรทัศน์ คณะกรรมาธิการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา ได้เชิญผู้ได้รับผลกระทบจากการสั่งปิดวิทยุชุมชนเข้าชี้แจง ทั้งนี้ ผู้ประกอบการวิทยุส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับมาตรการสั่งปิดวิทยุวิทยุชุมชนทั่วประเทศ โดยเฉพาะการใช้ข้ออ้างว่า การกระจายเสียงวิทยุชุมชนสร้างปัญหาการรบกวนวิทยุการบิน เนื่องจากไม่มั่นใจในวิธีการตรวจสอบว่าได้มาตรฐานเพียงใด และมีการเลือกปฏิบัติหรือไม่ นอกจากนี้ ยังเห็นว่าสถานีวิทยุชุมชนจำนวนไม่น้อยเกิดขึ้นด้วยแรงจูงใจจากระเบียบของกรมประชาสัมพันธ์เมื่อปลายปี พ.ศ. 2547 ซึ่งประเด็นต่างๆเหล่านี้ ควรต้องมีการตรวจสอบและหาผู้รับผิดชอบมาเยียวยาให้กับประชาชนผู้เสียหาย

นอกจากการรวบรวมข้อมูลกรณีหน่วยงานรัฐดำเนินการสั่งปิดวิทยุชุมชนที่ผ่าน มา คณะอนุกรรมการปฏิรูปสื่อ คณะกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ของ วุฒิสภา สรุปว่า เป็นการใช้อำนาจโดยมิชอบโดยลำพังของฝ่ายรัฐ ที่ไม่ปฏิบัติตามเจตนารมณ์การ ปฏิรูปสื่อของรัฐธรรมนูญ ขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และเปิดช่องทางด้านการมีส่วนร่วม จากผู้เกี่ยวข้องทุกกลุ่ม และเพื่อเสนอเป็นแนวทางการดำเนินการต่อรัฐมนตรีประจำสำนัก นายกรัฐมนตรีและรัฐบาลต่อไป

การเกิดเครือข่ายวิทยุชุมชน

เครือข่ายวิทยุชุมชนเริ่มก่อตัวมาตั้งแต่ พ.ศ. 2541-2542 แต่ก็เป็นารรวมตัวกัน ในลักษณะหลวมๆ เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันผลักดันนโยบาย เมื่อรัฐบาลมีนโยบายว่า วิทยุชุมชนสามารถโฆษณาได้ชั่วโมงละ 6 นาที ทำให้เกิด “เครือข่ายวิทยุชุมชน” ขึ้นอย่าง หลากหลายการออกมาเคลื่อนไหวเชิงนโยบายของเครือข่ายวิทยุชุมชนเหล่านี้ นับเป็นการประกาศ ให้สาธารณชนรับทราบถึง “อัตลักษณ์” และแนวทางการดำเนินงานของวิทยุชุมชนเครือข่ายนั้นๆ ยกตัวอย่างเช่น

1. **สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ (สวชช.)** เป็นรวมตัวกันอย่างเป็นทางการของ จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนจำนวนกว่า 140 สถานีในวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ.2545 (เครือข่าย วิทยุชุมชน 8 อนุภาคทั่วประเทศ) เพื่อติดตามนโยบายการจัดระเบียบวิทยุชุมชนของรัฐบาล โดยสวชช.มีแนวทางดำเนินงานวิทยุชุมชนที่ไม่มีโฆษณา นอกจากนี้ ในช่วงแรกๆของการก่อตั้ง สมาชิกสวชช.ได้จัดประชุมร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนบทเรียนและช่วยเหลือกันและกันภายใน เครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ แต่เมื่อมีการอนุญาตให้ชุมชนมีโฆษณาได้ ทำให้สมาชิกสวชช.บางแห่ง เริ่มรับโฆษณา เพื่อนำรายได้ไปใช้ดำเนินงานวิทยุชุมชนของตน

2. **เครือข่ายผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย (วทท.)** เป็น ผู้ประกอบการวิทยุอิสระในท้องถิ่นเกิดขึ้นจากระเบียบกรมประชาสัมพันธ์ที่อนุญาตให้วิทยุชุมชนมี โฆษณาได้ วทท.ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2548 โดยขอโอกาสให้กลุ่ม วิทยุท้องถิ่นสามารถดำเนินการภายใต้กรอบกำลังส่งไม่เกิน 500 วัตต์ เสาสูงไม่เกิน 60 เมตร รัศมี กระจายเสียงภายในจังหวัด นอกจากนี้ วิทยุท้องถิ่นมีโฆษณาธุรกิจและบริการของท้องถิ่นร้อยละ 70 และพร้อมจะเสียภาษีให้รัฐและหักรายได้ส่วนหนึ่งสนับสนุนวิทยุชุมชน (www.komchadluek.com/news/2006/02/16) ในช่วงแรก กลุ่มนี้ไม่มีความเข้าใจคำว่า “วิทยุ

ชุมชน” การที่สมาชิกเครือข่ายไปขึ้นทะเบียนกับกรมประชาสัมพันธ์ เพราะเห็นประกาศและเข้าใจว่าชุมชนสามารถก่อตั้งวิทยุชุมชนและมีการโฆษณาได้แต่เมื่อเจอกับกลุ่มวิทยุชุมชนภาคประชาชนในเวทีต่างๆ ในช่วง พ.ศ. 2549 ประกอบกับสมาชิกวิชาชีพสื่อได้เข้าไปให้ข้อมูล ทำให้กลุ่มนี้มีความเข้าใจและแยกตัวออกมาจากกลุ่มวิทยุชุมชนอย่างชัดเจน เป็น “เครือข่ายผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย” (วทท.) ดำเนินการโดยเสียภาษีเหมือนธุรกิจทั่วไป ปัจจุบันได้จดทะเบียนเป็น “สมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย”(สวทท.)

3. สมาคมวิทยุชุมชนคนรักถิ่น อ้างว่าสมาชิกทั่วประเทศราว 400 สถานี และได้จัดประชุมหารือในอนมิดิอุมายน พ.ศ. 2548 เพื่อยื่นข้อเสนอต่อรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี โดยแบ่งเป็น 2 ส่วนย่อย คือ 1) เป็นวิทยุชุมชนแบบมีโฆษณา กำลังส่งไม่เกิน 100 วัตต์ เสาสูงไม่เกิน 60 เมตร และ 2) เป็นกลุ่มวิทยุภาคเอกชนที่ประกอบธุรกิจ กำลังส่งไม่เกิน 500 วัตต์ เสาสูงไม่เกิน 60 เมตร

นอกจากนี้ ทางสมาคมฯ ยังเรียกร้องให้รัฐบาลเปิดเวทีหารือเพื่อกำหนดมาตรการให้การทดลองการออกอากาศเช่นเดียวกับกรณีของวิทยุชุมชนท้องถิ่นไทย และสมาคมฯ มีข้อเสนอว่าจะไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง นอกจากนี้ยังถ่ายทอดรายการนายกฯ พบประชาชนและยอมรับกรอบการควบคุมของกรมประชาสัมพันธ์ รวมทั้งช่วยประชาสัมพันธ์นโยบายของรัฐบาล ทั้งนี้เพื่อขอให้วิทยุชุมชนที่เป็นสมาชิกของสมาคมฯ สามารถอยู่รอดได้ อย่างน้อยจนกว่าจะมี กสช.

4. สภาวิทยุประชาชน เกิดขึ้นในช่วงปลาย พ.ศ. 2548 เป็นกลุ่มที่มาจากวิทยุชุมชนคนรักถิ่น และขึ้นทะเบียนกับกรมประชาสัมพันธ์ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2548 สภาวิทยุประชาชนได้คัดค้านการแก้ไขมาตรา 80 พ.ร.บ. องค์การจัดสรรคลื่นความถี่ เพราะเห็นว่าการแก้ไขนี้สื่อให้เห็นเจตนาที่แอบแฝงซ่อนเร้น และต้องการลิดรอนคลื่นให้แก่กลุ่มผลประโยชน์ ซึ่งขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและพ.ร.บ. องค์การจัดสรรคลื่นความถี่ จึงขอเรียกร้องให้ยุติแนวคิดนี้ พร้อมทั้งขอให้ตรวจสอบความบกพร่องในกระบวนการสรรหากสช. เพื่อหาผู้รับผิดชอบ และเร่งหาทางออกในการสรรหากสช. ด้วยความบริสุทธิ์โปร่งใส ไม่เข้าไปแทรกแซง

นอกจากนี้ ยังมี “เครือข่ายวิทยุชุมชน” ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ มากมายหลายแห่ง เครือข่ายเหล่านี้จะรวมตัวกันเป็นครั้งเป็นคราวตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ เพื่อร่วมกันเคลื่อนไหวเรียกร้องในประเด็นที่ตนสนใจ และต้องการผลักดันในระดับ

นโยบาย เช่น เครือข่ายปฏิรูปสื่อภาคประชาชน เครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือ สมาพันธ์วิद्यุชุมชนคนอีสาน เครือข่ายวิद्यุชุมชนภาคตะวันออก เครือข่ายวิद्यุชุมชนภาคตะวันตก เครือข่ายวิद्यุชุมชนจาวล้านนา เครือข่ายวิद्यุชุมชนภาคใต้ เครือข่ายวิद्यุชุมชนภาคกลาง เครือข่ายวิद्यุชุมชนภาคประชาชนภาคอีสาน เครือข่ายวิद्यุชุมชนเสี่ยงกรรมกร องค์กรสื่อภาคประชาชนเพื่อการพัฒนาชุมชนไทยภาคตะวันออก เครือข่ายวิद्यุชุมชนภาคเหนือ 17 จังหวัด

การทำงานช่วยเหลือกันเองภายในเครือข่าย เช่น เครือข่ายระดับภูมิภาค ที่เป็นสมาชิกสหพันธ์วิद्यุชุมชนแห่งชาติ นับเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ดำเนินการวิद्यุชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง หลังจากที่แกนนำเครือข่ายระดับจังหวัด/ภาคเข้ารับการฝึกอบรมวิद्यุชุมชน พวกเขา / เธอ หลายคนก็มีความสามารถในการเป็นผู้ฝึกอบรมเพื่อเตรียมความพร้อมชุมชน ในการก่อตั้งสถานีวิทยุในพื้นที่ของตนเองได้ เช่น สมาพันธ์วิद्यุชุมชนภาคตะวันออก และเครือข่ายวิद्यุชุมชนภาคใต้ เป็นต้น นอกจากนี้ หลังจากการก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชน แกนนำชาวบ้านและแกนนำเครือข่ายก็มีการติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาด้านการบริหารจัดการ การจัดรายการ และปัญหาทางเทคนิค ฯลฯ แต่เนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณที่มีไม่ต่อเนื่อง แกนนำต้องขวนขวายหาเงินเอง ทำให้บางครั้งความเข้มข้นของการติดต่อระหว่างกันจึงลดลงไป

ช่วงที่ 3 ความหลากหลายของวิद्यุชุมชนและภาวะกฎหมายเป็น “อัมพาต” (พ.ศ. 2547-2550)

การบังคับใช้กฎหมายของรัฐบาลไม่เข้มแข็ง ไม่มีหลักการที่แน่นอนและเลือกปฏิบัติ รวมทั้งแรงกดดันจากความขัดแย้งทางการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ประกอบกับกระบวนการสรรหา กก.ช.ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย สิ่งเหล่านี้ ส่งผลให้การพัฒนาวิद्यุชุมชนมีความสับสนและแนวคิดวิद्यุชุมชนถูกบิดเบือน แม้ว่าการใช้คลื่นวิทยุใหม่ในทางกฎหมาย(เก่า) ไม่สามารถทำได้ แต่รัฐบาลก็ยอมยกเว้นให้มีจุดปฏิบัติการเรียนรู้อิวิดิชุมชนต่อไปได้โดยต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ และผู้ที่เปิดใหม่ต้องผ่านการเรียนรู้และทำตามหลักเกณฑ์ที่รัฐบาลกำหนดไว้ แต่หน่วยงานของรัฐก็ไม่สามารถตอบสนองนโยบายได้อย่างเต็มที่ และปล่อยให้เกิดสถานีวิทยุชุมชนมากกว่า 3,000 แห่งทั่วประเทศ สถานการณ์วิद्यุชุมชนตึงเครียดมากขึ้นเมื่อเกิดรัฐประหารในเดือนกันยายน พ.ศ.2549 คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (คปค.) เข้าควบคุมวิद्यุชุมชนด้วยเหตุผลเดิมๆ คือ การไม่มีใบอนุญาต ครอบงำวิทยุ

การบิน วิทยุกระแสหลัก และวิทยุโทรทัศน์ นอกจากนี้ รัฐบาลก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับวิทยุชุมชนเช่นเดิม

ความหลากหลายของวิทยุชุมชน

การอนุญาตให้วิทยุชุมชนสามารถมีโฆษณาได้ชั่วโมงละไม่เกิน 6 นาทีใน พ.ศ. 2547 ส่งผลให้เกิดสถานีวิทยุชุมชนขึ้นอีกหลายพันสถานีดังกล่าวแล้ว สถานีใหม่เหล่านี้ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นเองเมื่อคิดว่าตนเองพร้อม โดยไม่สนใจที่จะเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ และฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่สามารถเตรียมความพร้อมแก่สถานีใหม่เหล่านี้ได้ทุกแห่ง ยิ่งไปกว่านั้นสถานี “วิทยุชุมชน” เหล่านี้ ยังกำหนดคลื่นความถี่ตามอำเภอใจ โดยใช้คลื่นความถี่ในช่วง .25 บ้าง หรือ .75 บ้าง แทรกอยู่ระหว่างคลื่นความถี่ปกติที่มีช่วงระหว่างคลื่นเป็น .0 และ.5 นอกจากนี้ สถานีใหม่เหล่านี้ก็ไม่ปฏิบัติตามเกณฑ์ทางเทคนิคที่กำหนดให้มีกำลังส่งไม่เกิน 30 วัตต์ เสาอากาศสูงไม่เกิน 30 เมตร และรัศมีการกระจายเสียงไม่เกิน 15 กิโลเมตรด้วย ปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมายพอสรุปได้ดังนี้

1. **การเกิดคลื่นแทรก** เกิดขึ้นกับทั้งสถานีวิทยุกระแสหลัก วิทยุโทรทัศน์ และสถานีวิทยุชุมชนทั่วประเทศ ทำให้คุณภาพการรับฟังไม่ชัดเจน บางจังหวัดสามารถหาช่องทางเจรจาในเรื่องคลื่นทับ/คลื่นแทรกกันได้แต่บางจังหวัดก็หาช่องทางเจรจาไม่พบ

2. **การรบกวนวิทยุการบิน** นับเป็นข้ออ้างที่รัฐบาลใช้เป็นคำสั่งปิดสถานีวิทยุชุมชนหลายแห่งที่ตั้งอยู่ใกล้สนามบิน โดยกรมประชาสัมพันธ์และกทช. ได้อ้างตัวเลขการร้องเรียนการรบกวนคลื่นวิทยุการบินและคลื่นวิทยุและโทรทัศน์หลักกว่าในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2549 มีสถานีวิทยุชุมชนทั่วประเทศ 2,565 สถานี ถูกร้องเรียนว่ามีคลื่นรบกวนวิทยุการบิน 308 กรณี รบกวนการกระจายเสียง 110 กรณี และรบกวนสถานีโทรทัศน์หลัก 294 กรณี (www.radio.thaihealth.net/modules.php?)

3. **การถูกละเลย** มีผู้ฉวยโอกาสไปชักชวนให้ชุมชนหลายแห่งจัดตั้งวิทยุชุมชนของตนเองขึ้น โดยอ้างว่าสามารถทำได้ และถ้าไม่ทำ ต่อไปเมื่อมีกทช.แล้วก็จะทำไม่ได้อีกต่อไป ผู้หลอกลวงก็ถือโอกาสชักชวนให้ซื้อเครื่องส่ง เสาอากาศ และห้องส่งที่ไม่มีคุณภาพ สัญญาณมีการรบกวน และไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนด

4. **การเกิดวิทยุชุมชนแอบแฝง** วิทยุชุมชนในช่วงแรกเป็นวิทยุชุมชนที่ทำงานโดยชุมชนอย่างแท้จริง คือ การทำงานแบบอาสาสมัคร แต่ต่อมาได้มีการแอบแฝงทำธุรกิจโดยใช้ชื่อสถานีว่า “วิทยุชุมชน” เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเมื่อกรมประชาสัมพันธ์อนุญาตให้วิทยุชุมชนมีโฆษณาได้ชั่วโมงไม่เกิน 6 นาที

5. **การร้องเรียนเรื่องการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม** การเกิดขึ้นของวิทยุชุมชนที่แอบแฝง ได้ส่งผลให้ผู้ประกอบการวิทยุที่ถูกต้องตามกฎหมายร้องเรียนว่า การจัดทำวิทยุที่ถูกกฎหมายของตนนั้นต้องจ่ายค่าธรรมเนียมสัมปทานและเสียภาษี แต่ไม่ได้รับความคุ้มครองจากรัฐ นอกจากนี้ยังต้องถูกตัด “ราคาโฆษณา” จากวิทยุชุมชนที่ไม่มีต้นทุนสัมปทาน ไม่มีค่าลิขสิทธิ์ และไม่เสียภาษี นอกจากนี้ยังถูกรบกวนโดยคลื่นของวิทยุชุมชนด้วย

6. **คุณภาพรายการ** เมื่อวิทยุชุมชนมีจำนวนมากขึ้น ก็เกิดการแทรกคลื่นกันเอง เกิดการแย่งชิงโฆษณาและผู้ฟัง รวมทั้งดึงผู้จัดรายการวิทยุชุมชนไปจัดยังสถานีของตนเอง ทำยที่สุด วิทยุชุมชนก็มีการทะเลาะกันเองออกอากาศ (พนา ทองมีอาคม, www.pioneer.netserv.chula.ac.th)

อย่างไรก็ตาม การเกิด “วิทยุชุมชน” มากมายหลายพันแห่งนี้สามารถจัดกลุ่มสถานีวิทยุที่อ้างตนเองว่าเป็น “วิทยุชุมชน” ได้ 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง กลุ่มวิทยุชุมชนที่ไม่มีโฆษณา ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของสหพันธ์วิทยุแห่งชาติ และเป็นกลุ่มที่เกิดจากการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้จากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และนักวิชาการด้านการสื่อสารมวลชน ฯลฯ กลุ่มนี้ยังรักษา “ความเป็นวิทยุชุมชน” อยู่ กล่าวคือเป็นของชุมชน เพื่อชุมชน และโดยชุมชน นอกจากนี้ ยังใช้วิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและเป็นเพียงจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน เพื่อรอให้กสช. เกิดมาเท่านั้น กลุ่มนี้มีจำนวนไม่มากนัก ประมาณ 100 กว่าแห่ง และบางสถานีก็เริ่มรับโฆษณาแล้ว

กลุ่มที่สอง กลุ่มวิทยุชุมชนที่มีโฆษณา เป็นกลุ่มผู้ประกอบการวิทยุรายย่อยที่ไม่สามารถสู้กับทุนขนาดใหญ่ในการขอสัมปทานจากรัฐได้กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ต้องการให้มีโฆษณา ชั่วโมงละ 6 นาที และเรียกร้องให้สถานีวิทยุมีกำลังส่งมากกว่า 15 กิโลวัตต์ และพร้อมทำตาม

กฎระเบียบที่รัฐออกมาทุกประการ ทั้งนี้ สมาชิกของสมาคมวิทยุชุมชนคนรักถิ่น และสภาวิทยุประชาชน จัดอยู่ในกลุ่มที่สองนี้

กลุ่มที่สาม กลุ่มวิทยุชุมชนสายธรรมะ ได้แก่ วิทยุชุมชนเครือข่ายภาคเหนือ เครือข่ายวิทยุชุมชนเพื่อพระพุทธศาสนา กลุ่มนี้ นับเป็นกลุ่มวิทยุชุมชนที่ช่วยเยียวยาสภาพสังคม พัฒนาพระให้มีทักษะในการสื่อสารตลอดจนเพิ่มศักยภาพพระนักเผยแผ่ให้มีความสามารถในการสื่อสารเพิ่มขึ้นด้วย นับเป็นกำลังสำคัญให้กับพระพุทธศาสนา

กลุ่มที่สี่ กลุ่มที่ยังไม่มีสังกัด เป็นกลุ่มที่สนับสนุนโดยนักการเมืองและบริษัท ค่ายเพลง กลุ่มนี้เพียงต้องการจับจองคลื่นความถี่เอาไว้ก่อน และจัดรายการที่ตอบสนองต่อตนเอง เพราะการลงทุนสร้างสถานีวิทยุขนาดเล็กนั้น ต่ำกว่าการขอสัมปทานจากรัฐมาก

การเกิดขึ้นของ “วิทยุชุมชน” จำนวนมาก นอกจากจะทำให้วิทยุชุมชนเดิมต้องสูญเสียอัตลักษณ์ที่ร่วมกันสร้างขึ้นมา คือเป็นวิทยุของชุมชน เพื่อชุมชน และโดยชุมชนแล้ว ยังทำให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจ “วิทยุชุมชน” ผิดไปจากรหลักการเดิมด้วย นอกจากนี้ การดำเนินการวิทยุชุมชนในตัวเอง ก็มีข้อจำกัดหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ หลักการของการเป็นสื่อที่ไม่แสวงหากำไร ทำให้วิทยุชุมชนดำเนินการได้อย่างยากลำบากภายใต้ระบบทุนนิยมปัจจุบัน ส่วนการมีส่วนร่วมและจิตวิญญาณอาสาสมัครนั้น นับเป็นโจทย์ที่ทำลายต่อความยั่งยืนของวิทยุชุมชน ซึ่งสามารถดูได้จากความร่วมมือร่วมใจของอาสาสมัครสมาชิกในชุมชน และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของคนในชุมชน นอกจากนี้ ความเป็นอิสระของวิทยุชุมชนสามารถดูได้จากแหล่งที่มาของเงินสนับสนุนว่ามาจากแหล่งใดหลากหลายกลุ่มหรือไม่ (www.thaicr.org/node/89)

นอกจากนี้ วิทยุชุมชนในประเทศไทยนอกจากจะต้องต่อสู้กับแนวคิดเก่าๆ ของหน่วยงานภาครัฐแล้ว ยังต้องต่อสู้กับตนเองอีกด้วย กล่าวคือ คนทำงานวิทยุชุมชนเห็นว่าวิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือเพื่อสะท้อนและ/หรือแสดงสิทธิอำนาจในการกำหนดเนื้อหา รวมทั้งวิธีการสื่อสารเพื่อประโยชน์และความต้องการของชุมชนที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ หรือเห็นว่าวิทยุชุมชนเป็นเพียงกลไกในการทำงานให้มีกลุ่ม/องค์กรชุมชนมาผลิตรายการและได้ออกอากาศเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้น คนทำงานวิทยุชุมชนจะทำให้เครือข่ายที่ร่วมเรียนรู้เรื่องวิทยุชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมชุมชน ในการใช้สิทธิในการสื่อสารผ่านคลื่นเพื่อประโยชน์สาธารณะ กลายเป็นเพียงเครือข่ายที่ดำเนินการด้านการตลาด หรือแสวงหาการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือโครงการต่างๆ เพื่อให้วิทยุ

ชุมชนเป็นเพียงหน่วยผลิตรายการที่มีเนื้อหาเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แก่หน่วยงานที่สนับสนุนเท่านั้น ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ วิทยุชุมชนก็จะกลายเป็นเครื่องมือของการเกิดสื่อประเภทใหม่ไม่ใช่สื่อที่เป็นเครื่องมือของชุมชน และวิทยุชุมชนก็จะกลายเป็นเพียงกลุ่มคนประเภทหนึ่งและเป็นการดำเนินการวิทยุกระจายเสียงอีกประเภทหนึ่งเท่านั้น (เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, www.nidambe11.net)

อย่างไรก็ตาม ถ้าต้องการให้วิทยุชุมชนมีตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่ยังคงอัตลักษณ์ของการไม่แสวงหากำไร และเป็นบริการสาธารณะและชุมชนแล้ว เครือข่ายวิทยุชุมชนได้เสนอว่าวิทยุชุมชนควรมีลักษณะดังนี้

1. **นियามวิทยุชุมชนในทางกฎหมาย** วิทยุชุมชนเป็นหนึ่งในสื่อภาคประชาชน ซึ่งเป็นของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน ทั้งนี้ต้องมีเป้าหมายและการดำเนินการเพื่อประโยชน์ชุมชนหรือสาธารณะ โดยไม่แสวงหาผลกำไรในทางธุรกิจ

2. **ลักษณะผู้ประกอบการ** มีการรวมตัวกันในลักษณะ ทั้งชุมชนในทางกายภาพ และชุมชนที่มีปัญหาหรือความสนใจร่วมกัน เพื่อใช้วิทยุชุมชนเป็นสื่อในการแก้ไขปัญหา พัฒนาชุมชนและสังคม ทั้งนี้ มี การรวมตัวกันโดยจัดทะเบียนเป็นกลุ่มนิติบุคคล อย่างเช่น ชมรม สมาคม และมูลนิธิ

3. **กระบวนการรวมกลุ่มเป็นนิติบุคคล** กลุ่มวิทยุชุมชนที่รวมตัวกันแต่ยังไม่ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล สามารถมาขึ้นทะเบียนเพื่อรับรองสถานะโดยหน่วยงานของคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) เพื่อสามารถใช้สิทธิในการขอใบอนุญาตการประกอบคลื่นความถี่

4. **ระยะเวลาการประกอบกิจการวิทยุโทรทัศน์** ประมาณ 3-5 ปี ทั้งนี้มีการประเมินร่วมกันระหว่างองค์กรอิสระ ภาคประชาสังคม และตัวแทนชุมชน นอกจากนี้กระบวนการต่อใบอนุญาตให้เป็นไปตามกติกากลางที่เปิดเผย โปร่งใส และภาคประชาชนมีส่วนร่วม

5. **สิทธิเสรีภาพในการสื่อสาร** หน่วยงานภาครัฐ/กสช. ไม่มีสิทธิควบคุมหรือแทรกแซงเนื้อหาสาระที่น่าเสนอผ่านวิทยุชุมชน ทั้งนี้กระบวนการกลั่นกรองเนื้อหา ให้ถือเป็นดุลยพินิจของคณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชนและองค์การตรวจสอบกันเองของภาคประชาสังคม

6. **กระบวนการตรวจสอบกันเองของภาคประชาสังคม** หน่วยงานภาคประชาชนหรือชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายกำกับดูแลกันเองโดยกสช. ต้องอำนวยความสะดวกในการแต่งตั้งกลไกภาคประชาชนที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อกำกับดูแลตรวจสอบกันเอง อันเป็นหลักประกันว่าวิทยุชุมชนจะมีอิสระภาพในการสื่อสารโดยไม่ถูกแทรกแซงจากอำนาจรัฐและกลุ่มทุนแต่เน้นการกำกับดูแลและรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมระหว่างภาครัฐและกลุ่มทุนแต่เน้นการกำกับดูแลและรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมระหว่างภาคประชาชน

ภาวะกฎหมายเป็น “อัมพาต”

ในช่วงปลายพ.ศ.2548 ศาลปกครองกลางมีคำพิพากษาให้เพิกถอนรายชื่อผู้สมัครกสช. ตั้งแต่รอบ 14 คน และคณะกรรมการสรรหารอบที่ 2 โดยให้ถือเสมือนว่าไม่เคยได้เสนอต่อวุฒิสภาเพื่อคัดเลือกมาก่อน จากคำพิพากษาดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดภาวะกฎหมายเป็น “อัมพาต” กล่าวคือ หลังจากทีรอ กสช. มาอย่างยาวนาน ก็ยังคงไม่มีองค์กสช. มาทำหน้าที่ตามกฎหมาย นอกจากนี้ กรมประชาสัมพันธ์ ก็ไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างเต็มที่เนื่องจากเป็นกฎหมายเก่าที่ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 นั่นก็หมายความว่า ทั้งกฎหมายเก่าและกฎหมายใหม่มีผลบังคับใช้ได้ไม่เต็มที่ กอปรกับรัฐบาลมีแนวทางการแก้ไขปัญหาวิทยุชุมชนที่มีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2549 คณะรัฐมนตรี (ครม.) ได้พิจารณานุมัติการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ (กกช.) เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับการดำเนินการของวิทยุชุมชน และจะมีการทบทวนมติครม. เกี่ยวกับมาตรการและหลักเกณฑ์ชั่วคราวจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน โดยเฉพาะกรณีที่อนุญาตให้มีโฆษณาได้ไม่เกิน 6 นาที/ชั่วโมง เพราะทำให้วิทยุชุมชนกลายเป็นเชิงพาณิชย์

ต่อมาประธานคณะกรรมการการสื่อสารและโทรคมนาคม สภาผู้แทนราษฎร แถลงภายหลังการประชุมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาวิทยุกระจายเสียงของภาครัฐ เอกชน และวิทยุ

ชุมชน ในระหว่างที่ยังไม่มีคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) โดยที่ประชุมได้เชิญตัวแทนจากกรมประชาสัมพันธ์ เลขานุการรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานตำรวจแห่งชาติ มาร่วมประชุมด้วย และกรมประชาสัมพันธ์ได้เสนอมาตรการแก้ไข ดังนี้

1. ให้วิทยุชุมชนทั้ง 3,000 แห่ง ยุติการเผยแพร่ และเปิดโอกาสให้ลงทะเบียนใหม่ ภายใน 30 โดยกรมประชาสัมพันธ์จะนำคลื่นวิทยุที่มีอยู่ 1,556 คลื่น มาจัดสรรให้วิทยุชุมชน โดยจะยึดตามเนื้อหาที่สร้างสรรค์

2. ให้วิทยุชุมชนงดการโฆษณา

3.ให้นำคลื่นวิทยุหลัก เช่น ทหารและตำรวจ มาจัดสรรให้กับภาคประชาชนมามีส่วนร่วม และแก้ไขมาตรา 80 ของ พ.ร.บ. องค์การจัดสรรคลื่นความถี่ในการกำกับลวิทยุฯ โดยให้กรมประชาสัมพันธ์เข้ามาดูแลจนกว่าจะมีกสช.

4. จัดเวทีสาธารณะเพื่อระดมความเห็น โดยเฉพาะกรณีการห้ามโฆษณาใน 6 นาที โดยต้องฟังเสียงจากประชาชนและผู้เกี่ยวข้อง

5. ให้เจ้าหน้าที่ชะลอการจับกุมวิทยุชุมชนที่ทำผิดกฎหมายไปก่อน 90 วัน จนกว่าจะมีการประชาพิจารณ์ (www.thaibj.org)

ในช่วงเดียวกันนี้เอง คณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ(กททช.) ได้รับการร้องเรียนว่าวิทยุชุมชนก่อให้เกิดคลื่นแทรก อย่างเช่น บริษัท วิทยุการบินแห่งประเทศไทย จำกัด ร้องเรียนว่ามีคลื่นวิทยุกระจายเสียงเข้ารบกวนข่ายสื่อสารที่ใช้ควบคุมการจราจรทางอากาศในจังหวัดสระแก้ว ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อความปลอดภัยทางการบินได้ และขอให้ระงับการส่งกระจายเสียงของสถานีวิทยุ 4 แห่งภายใน 30 วัน และสำนักงานคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ มีหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแจ้งไปยังสถานีวิทยุชุมชน 7 สถานี ให้ระงับการส่งกระจายเสียง เพราะรบกวนวิทยุการบิน โดยอ้างว่าได้รับการร้องเรียนจากบริษัทวิทยุการบินแห่งประเทศไทย ดังนั้นในเวลาต่อมาหน่วยงานในระดับพื้นที่ได้เชื่อมโยงคำสั่งของกปส.และกททช.ก่อนหน้านี้ เข้ากับคำพิพากษาคดีวิทยุชุมชนอ่างทอง และมีการสั่งระงับและแจ้งว่าการออกอากาศวิทยุชุมชนเป็นการดำเนินการที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายหลายร้อยสถานีทั่วประเทศ(www.thaibja.org)

นอกจากนี้ ในช่วง พ.ศ.2548-2549 การต่อสู้ระหว่างเครือข่ายพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยกับรัฐบาลทักษิณทวิความเข้มข้นขึ้นทุกขณะ สื่อสารมวลชนถูกคุกคามอย่าง

หนัก วิทยุชุมชนก็เช่นเดียวกัน ถูกรัฐบาลข่มขู่คุกคามสารพันวิธี ทั้งจดหมายที่มีลายเซ็นของผู้มีอำนาจบางคน และโทรทัศน์ข่มขู่ให้เลิกจัดรายการ ดังนั้นในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ.2549 คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.) เครือข่ายพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และเครือข่ายวิทยุชุมชน แถลงข่าวเรื่อง “จรรยาบรรณและจุดยืนสื่อสารมวลชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง” และระบุว่า มีสถานีวิทยุชุมชนประมาณ 1,000 สถานีทั่วประเทศได้ถูกสั่งปิด หากรัฐบาลยังมีหยุดการกระทำดังกล่าว และไม่ยอมสั่งปิดสถานีวิทยุทั้งหมดที่ถูกสั่งปิดไป สมาชิกเครือข่ายวิทยุชุมชนทั่วประเทศจะรวมตัวออกมาเคลื่อนไหวประท้วงรัฐบาลร่วมกับกลุ่มเครือข่ายพันธมิตรฯ ในวันที่ 14 มีนาคมนี้ นอกจากนี้ แถลงการณ์ดังกล่าวยังเรียกร้องต่อรัฐบาล และพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ให้ดำเนินการดังนี้ 1) ต้องการยุติการใช้สื่อของรัฐเพื่อโฆษณาชวนเชื่อตามแนวคิดของผู้นำรัฐบาล 2) ต้องยุติการใช้สื่อของรัฐบาลหาเสียงให้กับพรรคไทยรักไทย และ 3) ต้องยุติการใช้สื่อของรัฐบิดเบือนข้อมูลข่าวสารและสร้างช่องว่างแห่งการรับข้อมูลข่าวสารในสังคม (www.tv4kids.org)

ต่อมาวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2549 คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (คปค.) ทำการรัฐประหาร และ “ฉีกทิ้ง” รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และในวันรุ่งขึ้น คปค. มีคำสั่งระงับการออกอากาศวิทยุชุมชนภาคเหนือทั้งหมดและภาคอีสานบางส่วน โดยอ้างเหตุว่าวิทยุชุมชนเกิดขึ้นจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ถูกยกเลิกไปแล้ว วิทยุชุมชนก็ต้องถูกยกเลิกไปโดยปริยาย อย่างไรก็ตาม คปค.ได้อนุญาตให้ออกอากาศได้ใหม่ในวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2549 โดยต้องปฏิบัติตามข้อตกลง 16 ข้ออย่างเคร่งครัด เช่น การให้สถานีวิทยุชุมชนถ่ายทอดสัญญาณเสียงคำสั่ง และแถลงการณ์ของ คปค. ทุกครั้งที่มีประกาศ วิทยุชุมชนต้องไม่วิพากษ์วิจารณ์ อ่านข่าว และเสนอข่าวการเมืองที่ก่อให้เกิดความแตกแยกในทุกกรณี รวมทั้งการงดเปิดสายหน้าไมค์ และการให้ปรับกำลังส่งออกอากาศ เสาอากาศ ให้อยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด เพื่อมิให้กระทบรบกวนคลื่น สัญญาณวิทยุ โทรทัศน์ และระบบสัญญาณอื่นๆ ของทางราชการเป็นต้น (www.pitlokradio.com/data/pitlokradio)

นอกจากข้อตกลงดังกล่าว รัฐบาลภายใต้ คปค.ยังได้กำหนดเงื่อนไขอีกมากมายให้วิทยุชุมชนปฏิบัติทั้งนี้ เพื่อให้วิทยุชุมชนเป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการเผยแพร่ข่าวสารของคปค.และคณะรัฐมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ โดยให้สถานีวิทยุชุมชนเน้นผลิตรายการและดำเนินรายการที่มุ่งเน้นส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติ รวมทั้งสร้างความสามัคคี และส่งเสริมการ

ปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข นอกจากนี้ ยังขอความร่วมมือจากวิद्यุชุมชนทุกแห่งให้ถ่ายทอดข่าว และรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และไม่กระทำการที่ขัดต่อคำประกาศคปค.ฉบับที่ 10 ทั้งนี้ เพื่อฟื้นฟูความสามัคคีของคนในชาติ และนำความสงบสุขกลับคืนสู่ประเทศ

ระหว่างเดือนมกราคม-พฤษภาคม พ.ศ.2550 รัฐบาลได้ขอความร่วมมือไปยังสถานีวิทยุชุมชนทุกแห่ง ให้เสนอข่าวอย่างมีคุณภาพและเหมาะสม เพื่อฟื้นฟูความสามัคคีของคนในชาติ และนำความสงบสุขกลับคืนสู่ประเทศ ขณะเดียวกัน หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องยังคงเข้าไปติดตาม ตรวจสอบ และสั่งปิดสถานีวิทยุชุมชนด้วยข้ออ้างเดิมๆ คือการส่งกระจายเสียงรบกวนวิทยุการบิน หรือประกอบกิจการโดยไม่มีใบอนุญาตส่งผลให้เครือข่ายภาคประชาชนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้ออกมาเรียกร้องให้ระงับการจับกุมดำเนินคดีตาม พ.ร.บ.วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ.2498

ต่อมาในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2550 ระหว่างกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ข้อถกเถียงว่าควรมี 1 หรือ 2 องค์กรในการจัดสรรคลื่นความถี่ให้กับวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม ก็เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ทำให้ตัวแทนเครือข่ายสนับสนุนการปฏิรูปสื่อไทย ซึ่งประกอบด้วยภาควิชาการ ภาควิชาชีพ องค์กรเอกชน และภาคประชาชน จำนวน 26 องค์กร ได้เดินทางเข้าพบบ.ต.ประสงค์ สุ่นสิริ ประธานคณะกรรมการการร่างรัฐธรรมนูญ และนายบรรณิตรี เศรษฐบุตุตร ประธานสภาร่างรัฐธรรมนูญ(ส.ส.ร.) ที่รัฐสภา เพื่อคัดค้านการยุบรวม กทช. พร้อมกับขอให้ทบทวนมาตรา 47 ในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 และยืนยันเจตนารมณ์ของประชาชนในการปฏิรูปสื่อตามมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

ถึงกระนั้นก็ดี ในร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ฉบับลงประชามติ มาตรา 47 ยังได้ระบุว่าให้มีองค์กรของรัฐที่อิสระองค์กรหนึ่งทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม (กทช.) ซึ่งอาจจะให้สำนักงานคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) และคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) รวมเป็นหน่วยงานเดียวกัน

เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ผ่านการลงประชามติรับรองในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2550 และมาตรา 47 ระบุว่าให้มีองค์กรที่อิสระองค์กรหนึ่งทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ และกับกำการประกอบการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม (กทสช.) นอกจากนี้ ในบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ได้กำหนดให้มีการร่างพ.ร.บ.องค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ ฉบับใหม่ เพื่อประกาศใช้พ.ร.บ.องค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ พ.ศ.2543 ภายใน 180 วัน นับจากวันที่พ.ร.บ.องค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ ฉบับใหม่มีบังคับใช้ ซึ่งถ้าเป็นไปตามกำหนดการที่ตั้งไว้ ประเทศไทยจะมีพ.ร.บ.องค์กรจัดสรรคลื่นความถี่ฯ ฉบับใหม่ภายในเดือนกันยายน พ.ศ.2551 และมีองค์กรอิสระภายในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552 (www.moneychannel.co.th/Menu)

แต่ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2550 คณะรัฐมนตรีรับหลักการร่างพ.ร.บ.ประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ที่เสนอโดยรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี และส่งให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณา ต่อจากนั้นก็ส่งให้สนช.พิจารณาต่อไปสาระสำคัญของร่างพ.ร.บ.นี้คือการยกเลิกพ.ร.บ.วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ 2548,2502,2521,2530 นอกจากนี้ ในร่างพ.ร.บ.ฉบับนี้ยังมีการแต่งตั้งคณะกรรมการชั่วคราวมากำกับดูแลกิจการวิทยุกระจายเสียงชุมชนและการประกอบกิจการที่ไม่ใช่คลื่นความถี่ (กทช.) ที่ประกอบด้วยตัวแทนที่ล้วนมาจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เลขาธิการคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ และผู้ทรงคุณวุฒิอีก 5 คน

วันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ.2550 ที่ประชุมสนช.ได้ลงมติรับหลักการร่าง พ.ร.บ.ฉบับที่รัฐบาลเสนอในวาระที่ 1 ด้วยคะแนนเอกฉันท์ 44 และลงมติรับร่างที่สมาชิกสนช. เสนอด้วยคะแนนเอกฉันท์ 46 เสียง จากนั้นก็ตั้งคณะกรรมการวิสามัญ 27 คน ให้แปรญัตติเป็นเวลา 7 วัน โดยให้ยึดร่างรัฐบาลเป็นหลักในการพิจารณา ภายหลังการลงมติรับหลักการร่าง พ.ร.บ.นี้ คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.) เครือข่ายสื่อภาคประชาชน และเครือข่ายวิทยุชุมชนทั่วประเทศ ได้เข้ายื่นหนังสือต่อประธานสนช. เพื่อขอให้สนช.ยุติการพิจารณาร่างพ.ร.บ.ดังกล่าว โดยให้เหตุผลว่ามีหลายมาตราที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพและการปฏิรูปสื่อ ดังนั้นควรเปิดกว้างให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเจรจาต่อรองตลอดจนตรวจสอบถ่วงดุลอย่างเปิดเผยและโปร่งใส

ต่อมาวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2550 สนช.ก็พิจารณาพ.ร.บ.ประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการวิทยุโทรทัศน์ วาระ 2 และ 3 และสามารถผ่านกฎหมายฉบับนี้ในช่วงเกือบจะสิ้นสุดวาระของสนช.ท้ายที่สุดในวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ.2551 พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 ประกาศในกิจจานุเบกษาทำให้คณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ(กทช.) ต้องทำหน้าที่ชั่วคราวในการกำกับดูแลวิทยุชุมชนและกิจการที่ไม่ใช่คลื่นความถี่อย่างเป็นทางการตามที่ระบุไว้ในบทเฉพาะการมาตรา 78 ของพ.ร.บ.ดังกล่าว และเร่งให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ตามมาตรา 79 โดยคณะกรรมการฯ จะมีทั้งหมด 22 คน

โดยหลักการแล้ว สถานีวิทยุชุมชนทั้งหมด ต้องหยุดดำเนินการและขออนุญาตดำเนินการใหม่ แต่รัฐบาลได้อนุโลมให้ดำเนินรายการต่อไปก่อนได้ ทั้งนี้ กทช.ต้องตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อทำหน้าที่ในการลงทะเบียนให้เสร็จภายใน 1 ปี และต้องออกกฎระเบียบต่างๆให้สอดคล้องกับกฎหมายฉบับอื่นๆ รวมทั้งการกำหนดเรื่องเสอากาศศาสตร์ กำลังส่ง และรัศมีออกอากาศ เพื่อให้การดำเนินกิจการวิทยุชุมชนสอดคล้องกับอุดมการณ์และหลักการเบื้องต้นอย่างแท้จริง

บทสรุป

การปฏิรูประบบวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ที่เน้นสิทธิด้านสื่อสารตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 40 นับเป็นจุดกำเนิดของวิทยุชุมชนในประเทศไทยและมีการพัฒนาการในช่วงทศวรรษ 2540 ดังนี้

ช่วงที่ 1 กระบวนการร่างกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 และการก่อตั้งวิทยุชุมชน (พ.ศ.2540-2545) กระบวนการบัญญัติ พ.ร.บ.องค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.2543 ใช้เวลาร่วม 2 ปี ต่อจากนั้นก็มีการสรรหา กทช.เพื่อมาทำหน้าที่ตามกำหนดไว้ในพ.ร.บ.ฉบับนี้ ในช่วงเดียวกันนี้เองกรมประชาสัมพันธ์ได้มีโครงการนำร่องวิทยุชุมชนในจังหวัดทดลอง 19 จังหวัด และโครงการอบรมอาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน ส่วนองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการสื่อสารมวลชนหัวก้าวหน้า ได้ออกไปเผยแพร่สิทธิด้านการสื่อสารตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ และฝึกอบรมและสร้างกระบวนการเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อการบริหารจัดการวิทยุชุมชน

ช่วงที่ 2 การเกิดเครือข่ายวิทยุชุมชนและการบังคับใช้กฎหมายของรัฐ(พ.ศ.2545-2548)

กระบวนการสรรหา กสช.ไม่แล้วเสร็จตามกำหนดเวลา และถูกศาลพิพากษาว่ากระบวนการสรรหาที่ผ่านมาเป็นโมฆะ ต้องเริ่มกระบวนการสรรหาครั้งที่ 2 ใหม่ ในช่วงนี้ รัฐบาลได้แต่งตั้งหน่วยงาน/คณะกรรมการขึ้นมารับผิดชอบวิทยุชุมชน ส่วนวิทยุชุมชนได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายระดับจังหวัดและระดับภาค และได้รวมตัวกันในนามของ “สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ” ใน พ.ศ.2545 ต่อมาเกิดเครือข่ายผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย สมาคมวิทยุชุมชนคนรักภักดี และสภาวิทยุประชาชนเครือข่ายเหล่านี้ออกมาเรียกร้องในประเด็นต่างๆที่บางครั้งสอดคล้องกันและบางครั้งได้แย้งกัน เช่น กำลังส่งของเครื่อง การมี/ไม่มีโฆษณา การจัดสรรคลื่นวิทยุ และปัญหาคลื่นทับ/คลื่นแทรกของวิทยุกระแสหลัก วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุการบิน เป็นต้น

ช่วงที่ 3 ความหลากหลายของวิทยุชุมชนและภาวะกฎหมายเป็น “อัมพาต” (พ.ศ.2547-2550)

จนกระทั่งรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2540 ถูกฉีกทิ้ง ประเทศไทยก็ยังไม่สามารถแต่งตั้งกสช.ได้ ทำให้เกิดภาวะกฎหมายเป็น อัมพาต” กล่าวคือ แม้ว่าวิทยุชุมชนจะมีกฎหมายรองรับ แต่ไม่มีองค์อธิสระมาทำหน้าที่ตามกฎหมาย นอกจากนี้ หน่วยงาน/องค์กรที่รัฐบาลแต่งตั้งให้เข้ามารับผิดชอบหลายหน่วยงาน/องค์กร ก็ไม่สามารถดำเนินงานบรรลุเป้าหมายและแก้ไขได้ เพราะเป็นการแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าและไม่มีกฎหมายรองรับ และการตรวจจับโดยใช้กฎหมายเก่าก็เกิดขึ้นมาหลายพันสถานี ซึ่งสามารถแบ่งแยกออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มวิทยุชุมชนที่มีโฆษณา 2) กลุ่มวิทยุชุมชนที่ไม่มีโฆษณา 3) กลุ่มวิทยุสายธรรมะ และ 4) กลุ่มที่สังกัดไม่ชัดเจน

2. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการงานวิทยุกระจายเสียงและวิทยุชุมชน

2.1 การบริหารจัดการงานวิทยุกระจายเสียง

กิจการวิทยุกระจายเสียง (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชานิติศาสตร์, 2530) เป็นเรื่องของการให้บริการด้านเสียงโดยเฉพาะ นับตั้งแต่อุปกรณ์เครื่องมือในห้องควบคุมเสียง ห้องผู้ประกาศ มีเครื่องบันทึกเสียง เครื่องเล่นแผ่นเสียง ไมโครโฟน เครื่องควบคุมเสียง เครื่องขยายเสียง ไปจนกระทั่งเครื่องส่ง ล้วนแต่เป็นเครื่องมือในการผลิตเสียงเพื่อออกอากาศในรูปแบบของรายการต่างๆ โดยผู้บริหารสถานีวิทยุกระจายเสียงต้องเป็นผู้จัดหา

นอกจากอุปกรณ์เครื่องมือ และงบประมาณค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเรื่องของเสียงแล้ว อาคารสถานที่ และเจ้าหน้าที่บุคลากรก็พิจารณาจัดสร้างและคัดเลือกโดยยึดหลักคุณภาพเสียงเป็นหลัก จะเห็นได้จากอาคารสถานที่ เช่น ห้องส่ง ห้องผู้ประกาศข่าว ห้องควบคุมเสียง และห้องบันทึกเสียง ต้องมีการบุฟาผนังด้วยวัสดุเก็บเสียง เพื่อป้องกันเสียงรบกวนจากภายนอก อาคารสถานีวิทยุกระจายเสียงจึงมีลักษณะพิเศษ และราคาก่อสร้างสูงกว่าอาคารที่ทำงานอื่นๆ

ทางด้านบุคลากรของสถานีวิทยุกระจายเสียงส่วนใหญ่ ก็ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับเสียงอีกเช่นกัน การรับผู้ประกาศ ผู้จัดรายการ เจ้าหน้าที่กระจายเสียง จะต้องมีการทดสอบเสียงและความรู้เกี่ยวกับภาษา การเขียน การอ่าน ตลอดจนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เสียงในการติดต่อสื่อสารให้ผู้ฟังเข้าใจและสนใจ เช่นเดียวกับเจ้าหน้าที่ด้านช่าง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นช่างไฟฟ้าสื่อสารหรือช่างอิเล็กทรอนิกส์ ก็ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการใช้อุปกรณ์เครื่องมือทางด้านเสียงด้วย

นอกจากนี้ ถ้าจะพิจารณาว่าวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อมวลชน ผลงานหรือการกระจายเสียงที่ออกอากาศไปสู่ผู้ฟังเป็นประจำทุกวันนั้น เป็นเรื่องของสาธารณะ ไม่ได้จำกัดเฉพาะเจาะจงถึงใครหรือประชาชนกลุ่มใดคณะใดโดยเฉพาะ และสาธารณะชนทุกคนก็ย่อมมีสิทธิที่จะรับฟัง และวิพากษ์วิจารณ์ได้ทุกเวลา

ขณะเดียวกัน ยังมีกฎหมายและระเบียบข้อบังคับคอยควบคุมการปฏิบัติงาน เพื่อให้การดำเนินงานของวิทยุกระจายเสียงในฐานะสื่อมวลชน ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อผู้ฟังและสังคมโดยรวมด้วย ดังนั้น ผู้ที่ทำงาน โดยเฉพาะผู้บริหารของสถานีวิทยุกระจายเสียง จึงต้องระมัดระวังมิให้มีการผิดพลาดในการดำเนินงาน เพราะนอกจากจะผิดระเบียบแล้วยังเสี่ยงต่อการถูกดำเนิน วิพากษ์วิจารณ์จากคนฟังได้ตลอดเวลา

จากลักษณะพิเศษดังกล่าวข้างต้น การบริหารสถานีวิทยุกระจายเสียงจึงเป็นเรื่องยุ่งยากและลำบากไม่น้อยไปกว่างานอื่น ความรู้ความเข้าใจในหลักการบริหารจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับองค์กรวิทยุกระจายเสียง การบริหารไม่ดีและไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ อาจทำให้กิจการวิทยุกระจายเสียงไม่เป็นที่สนใจของประชาชน และในที่สุดอาจเลิกกิจการไปได้

ถ้าพิจารณาคำจำกัดความของคำว่า การบริหาร หมายถึง การที่จะทำงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยบุคคลแล้ว ในการบริหารงานวิทยุกระจายเสียงนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ในการดำเนินการ อาจเป็นการกระจายเสียงเพื่อให้ข่าวสารความรู้แก่ประชาชน สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับระบอบการเมืองการปกครอง และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม ตลอดจนความร่วมมือในการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล หรือเพื่อสนองความต้องการของประชาชนในการฟังเพลง แล้วพยายามหาเจ้าหน้าที่มาผลิตรายการ โดยใช้อาคารที่เหมาะสม มีอุปกรณ์เครื่องมือที่มีคุณภาพดี และมีค่าใช้จ่ายมาดำเนินการออกอากาศให้ต่อเนื่องและเป็นประจำตามผังรายการของสถานี จึงเห็นได้ว่า ในการบริหารงานวิทยุกระจายเสียงตามนัยแห่งความหมายในคำจำกัดความดังกล่าวนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับองค์กร เกี่ยวกับระบบการทำงาน และเกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในระหว่างผู้ร่วมงาน และความสัมพันธ์ภายนอกกับประชาชนทั่วไปด้วย

นอกจากนี้ ในการดำเนินงานวิทยุกระจายเสียงนั้น ยังมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากกิจการอย่างอื่น กล่าวคือ ต้องมีความริเริ่มในการผลิตรายการ ทั้งนี้เพราะรายการต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและเหตุการณ์ตลอดเวลา ไม่เหมือนกับการผลิตสินค้าซึ่งมีสายงานผลิตค่อนข้างจะตายตัว โดยพยายามรักษาคุณภาพให้คงเดิมไว้

ในฐานะสื่อมวลชน กิจการวิทยุกระจายเสียงต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ สถานการณ์ และการควบคุมของรัฐและสังคมโดยส่วนรวม ในขณะเดียวกัน เนื่องจากเป็นเรื่องทางจิตใจ นิสัย และระสนิยมของคน การติดตามผลการรับฟังรายการวิทยุ จึงทำได้ยากกว่าการประเมินผลการขายสินค้าซึ่งมีตัวตนและมองเห็นได้

ในการบริหารงานวิทยุกระจายเสียง ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ใหญ่หรือเล็ก ก็ต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม 2 ประการ คือสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอก

สิ่งแวดล้อมภายใน ได้แก่ ระบบการทำงานภายในองค์กร การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล อุปกรณ์เครื่องมือ ตลอดจนเทคนิค การนำทรัพยากรต่างๆมาใช้ในการผลิตรายการ เป็นต้น สำหรับงานวิทยุกระจายเสียง คนถือว่าเป็นทรัพยากรในการผลิตที่สำคัญที่สุด ทั้งนี้รายการวิทยุที่ดีและน่าสนใจ แค่นั้น เพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถและความคิดริเริ่มของคนที่อยู่ในวงการวิทยุกระจายเสียงนี้เอง ด้วยเหตุนี้ การบริหารงานบุคคลจึงมีความสำคัญต่อการบริหารองค์กรโดยส่วนรวม และเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างฝ่าย

บริหารกับบรรดาเจ้าหน้าที่ภายในองค์กร ฝ่ายบริหารต้องเข้าใจความต้องการของเจ้าหน้าที่ทุกฝ่าย ซึ่งส่วนใหญ่มีความต้องการในสิ่งเหล่านี้

1. ความต้องการความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน ชื่อเสียง และความยุติธรรม
2. ความต้องการที่จะได้มีโอกาสก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มีชื่อเสียงและมีตำแหน่งที่สูงขึ้น
3. ความต้องการที่จะมีความสัมพันธ์สนิทสนมกับเพื่อนร่วมงาน มีการพบปะสังสรรค์และร่วมทำกิจกรรม

ความต้องการทั้ง 3 ประการข้างต้น โดยเฉพาะผู้ทำงานด้านวิทยุกระจายเสียง ซึ่งมีลักษณะไม่ค่อยเหมือนกับธุรกิจอย่างอื่น ถ้าผู้บริหารสามารถจัดหาสนองความต้องการเหล่านี้ได้ การบริหารงานวิทยุกระจายเสียงก็จะประสบความสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง เพราะจะเป็นการให้กำลังใจ ทูมเวลาเสียสละให้กับงาน ความริเริ่มสร้างสรรค์ในการจัดและผลิตรายการจะมีมากขึ้น และรวมกับอีกครึ่งหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องความรู้ความสามารถทางวิชาชีพ ประกอบกับอุปกรณ์เครื่องมือที่ทันสมัยและสมบูรณ์พร้อม ก็จะช่วยให้การบริหารงานวิทยุกระจายเสียงสำเร็จตามเป้าหมาย

สิ่งแวดล้อมภายนอกของวิทยุกระจายเสียงนั้น ได้แก่

1. ประชาชน ซึ่งมีความแตกต่างกันด้านอายุ เพศ ความรู้ ศาสนา อาชีพ และฐานะทางเศรษฐกิจ
2. หน่วยงานและสถาบันทางการเมือง ได้แก่ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี พรรคการเมือง ผู้นำความคิดเห็น ผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง และกลุ่มความเชื่อในลัทธิทางการเมืองที่แตกต่างกัน
3. ทางด้านเศรษฐกิจ มีธุรกิจในวงการอุตสาหกรรม การค้า การบริการ และการทำไร่ ทำนา การค้าภายในประเทศ การค้าระหว่างประเทศ รวมทั้งความร่วมมือและความขัดแย้งทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศด้วย

สิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกเหล่านี้ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็นต้นว่า ประชาชนมีการศึกษาดีขึ้น มีความรู้ความฉลาดมากขึ้น ชาวชนบทมาอยู่ในเมือง พรรคการเมืองใหม่มีอำนาจในการบริหารประเทศ มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งมีผลกระทบต่อหน่วยงาน รวมทั้งองค์กรวิทยุกระจายเสียง

ด้วย ฝ่ายบริหารจะต้องปรับปรุงและพัฒนาการบริหารเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก แก้ไขปัญหาความขัดแย้งและเข้าใจผิด สร้างความสัมพันธ์อันดีกับทุกฝ่าย ปรับปรุงรายการให้ทันต่อเหตุการณ์ ทันสมัยและเป็นที่สนใจของประชาชนคนฟัง สนองตอบนโยบายรัฐบาล และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติและส่วนรวม

จากแนวคิดเรื่องการบริหารงานวิทยุกระจายเสียง จะเห็นว่า ในการบริหารองค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีนั้น จะต้องเริ่มต้นตั้งแต่การมีวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานอย่างชัดเจน มีการจัดการเรื่องระบบการทำงาน การบริหารงานบุคคล การสร้างความสัมพันธ์อันดีทั้งภายในและภายนอกองค์กร ซึ่งในการบริหารงานวิทยุก็เช่นเดียวกัน

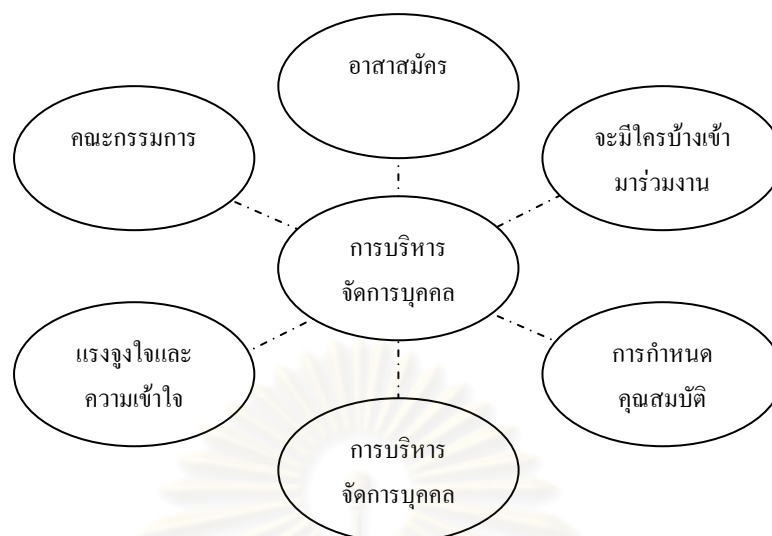
2.2 การบริหารงานวิทยุชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้สรุปโครงสร้างของการบริหารงานวิทยุชุมชน ซึ่งแบ่งเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ การบริหารจัดการบุคคล การบริหารงบประมาณ และบริหารงานไว้ดังนี้

1. การบริหารจัดการบุคคล

การบริหารจัดการบุคคลเป็นประเด็นที่สำคัญทั้งในเรื่องปริมาณและคุณภาพของบุคลากร เช่น งานวิทยุจะต้องการจำนวนคนที่มากพอ ที่จะใช้อุปกรณ์เครื่องมือและรับผิชอบงานในขั้นตอนต่างๆในแง่คุณภาพ งานด้านวิทยุต้องการจำนวนคนที่มีความเข้าใจในเรื่องการสื่อสารผ่านสื่อวิทยุ และมีทักษะความรู้ด้านเทคนิคการผลิตรายการจำนวนไม่น้อย เนื่องจากเป็นงานสื่อสารในพื้นที่สาธารณะ และเมื่อมาเป็นวิทยุชุมชนก็ยิ่งต้องการคนทำงานที่มีปริมาณมากพอ และมีความเข้าใจเรื่องปรัชญา หลักการ และแนวคิดของวิทยุชุมชน รวมทั้งต้องมีทักษะความสามารถในการประสานงานได้อย่างดี

จึงอาจกล่าวได้ว่า การบริหารจัดการทรัพยากรบุคคล ถือเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของงานวิทยุชุมชน โดยประเด็นที่ควรต้องพิจารณาอย่างละเอียดในเรื่องการบริหารจัดการบุคคลมีดังนี้

1.1 จะมีใครบ้างเข้าร่วมงานวิद्यุชุมชน (Stakeholder) พิจารณาจาก

- ตัวแทนจากหลายๆกลุ่ม เนื่องจากตามหลักการแล้ววิद्यุชุมชนเป็นวิद्यุของ “คนทุกกลุ่มในชุมชน” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มคนด้อยโอกาสด้านการสื่อสาร เช่น กลุ่มผู้หญิง กลุ่มเยาวชน กลุ่มเด็ก กลุ่มผู้พิการ กลุ่มผู้อาวุโส กลุ่มผู้เจ็บป่วย ฯลฯ ดังนั้น จึงควรมีหลักประกันว่าวิद्यุชุมชนจะเป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดให้ตัวแทนจากทุกกลุ่มเข้ามาร่วมงาน

- ความหลากหลายของกลุ่มคน กลุ่มคนที่ทำงานวิद्यุชุมชนนั้น น่าจะเป็นคนที่มาจากหลากหลายชนชั้น หลากสถานภาพ (Heterogeneous) มากกว่าเป็นคนจากชนชั้นเดียว หรือมีสถานภาพแบบเดียวกันทั้งหมด (Homogeneous)

1.2 การกำหนดคุณสมบัติของคนทำงาน ต้องมีการกำหนดคุณสมบัติของคนทำงาน ซึ่งเป็นไปตามหลักการ “ใช้คนให้ถูกกับงาน” (Put the right man to the right job) โดยคุณสมบัติเบื้องต้นของคนทำงานวิद्यุชุมชนควรจะต้องเป็นผู้มีเวลาว่างพอสมควร มีจิตสาธารณะ รัก/เข้าใจ และเห็นคุณค่าของการสื่อสาร รักความถูกต้องและมีจรรยาบรรณแบบนักวิชาชีพ ฯลฯ

1.3 ช่องทางที่ได้มาซึ่งบุคลากร บุคลากรที่จะมาทำงานวิद्यุชุมชนอาจได้มาจากกลุ่มเครือข่ายที่เคยมาร่วมทำงานกับสถานีอยู่แล้ว กลุ่มบุคคลที่ผ่านการอบรมแบบใดแบบหนึ่ง การรับสมัครผ่านวิद्यุเอง ทีมวิद्यุออกไปเผยแพร่แนวคิดในกลุ่มคนทำงานเพื่อสังคม ใช้กลุ่มคนที่เข้ามาร่วมงานวิद्यุแล้วเป็น “สื่อบุคคล” เพื่อชักชวนบอกต่อไปคนอื่นๆ ใช้ช่องทางการจัดวิद्यุสัญจร ซึ่งเป็นกลยุทธ์เชิงรุก คือการออกไปสาธิตการจัดวิद्यุชุมชนในพื้นที่สัญจรของชุมชนเลย

1.4 การตรวจสอบแรงจูงใจและความเข้าใจของบุคคลที่เข้ามาร่วมทำงาน
หลังจากที่ได้ตัวบุคคลมาแล้ว ขั้นตอนที่ผู้บริหารวิทยุชุมชนจะต้องทำคือ การตรวจสอบแรงจูงใจและความเข้าใจของบุคคลที่สนใจมาร่วมงาน

สำหรับการตรวจสอบแรงจูงใจนั้น จะเป็นเรื่องของการใช้สื่อวิทยุเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวหรือส่วนรวม ส่วนเรื่องความเข้าใจในการทำงานนั้น ในระยะเริ่มแรกคงไม่จำเป็นที่จะต้องเรียกร้องให้ทุกคนที่เข้ามาร่วมในงานเข้าใจงานของวิทยุชุมชนอย่างสมบูรณ์ แต่การตรวจสอบการรับรู้/ความเข้าใจนั้น จะเป็นประโยชน์ในการจัดเนื้อหาสำหรับการอบรมคนทำงาน (Empower)

1.5 คณะกรรมการ เนื่องจากเอกลักษณ์ที่สำคัญที่สุดของวิทยุชุมชนคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเต็มที่ในสื่อ (โดย “ประชาชน”) ผ่านรูปแบบต่างๆตั้งแต่ระดับอ่อนๆไปจนถึงระดับเข้มข้น เช่น เริ่มตั้งแต่เป็นผู้ฟังที่ Active เข้ามาร่วมเป็นแหล่งข่าว เป็นผู้รายงานข่าว/ส่งข่าวสาร เป็นแขกรับเชิญจากรายการ เป็นผู้ร่วมดำเนินรายการ เป็นผู้บริหารจัดการ เป็นผู้วางนโยบาย เป็นผู้อุปถัมภ์รายการ ฯลฯ ซึ่งหากประมวลบทบาทของประชาชนที่จะเข้ามาร่วมในวิทยุชุมชนแล้ว อาจแบ่งได้เป็น 3 บทบาทใหญ่ๆคือ

- เป็นผู้ฟังที่ Active ซึ่งในบทบาทนี้จะเปิดโอกาสให้ประชาชนจำนวนมากทุกคนสามารถเข้าร่วมแสดงบทบาทได้
- เป็นอาสาสมัคร เป็นบทบาทที่เขยิบเข้ามาใกล้วิทยุชุมชนมากขึ้น มีภาระหน้าที่มากขึ้น เช่น เป็นแหล่งข่าว เป็นผู้รายงานข่าว เป็นฝ่ายประชาสัมพันธ์ในหมู่บ้าน เป็นตัวแทนวิทยุชุมชนในท้องถิ่น ฯลฯ และได้รับการฝึกอบรมเป็นพิเศษ เป็นต้น
- เป็นคณะกรรมการ เป็นบทบาทที่อยู่ตรงหัวใจของวิทยุชุมชน คณะกรรมการจะต้องมีลักษณะเป็นตัวแทนของคนทุกกลุ่ม และมีคุณสมบัติที่เหมาะสม เช่น มีความกระตือรือร้นรักและพร้อมที่จะอุทิศตนเองเพื่อวิทยุชุมชน บริสุทธิ์ใจในการเข้ามาทำงาน ไม่เป็นฐานเสียงของพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่ง ฯลฯ

1.6 อาสาสมัคร อาสาสมัครถือเป็นหัวใจสำคัญของวิทยุชุมชน เพราะธรรมชาติของวิทยุชุมชนนั้นต้องทำอย่างต่อเนื่องทุกวัน เป็นงานที่ต้องระดมพลคนจำนวนมาก ในแง่ปรัชญานั้น การมีอาสาสมัครเข้ามาเป็นพันธมิตรใหญ่ที่จะขับเคลื่อนให้งานวิทยุชุมชนดำเนินไปได้ ก็เท่ากับเป็นความหมายที่แท้จริงของวิทยุชุมชน ซึ่งเป็นวิทยุ โดย “ชุมชน” และในส่วนของการทำงานของอาสาสมัครนั้นจะต้องคำนึงทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ รวมถึงมีการฝึกอบรมจัดระบบ และกำหนดบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครด้วย

2. การบริหารจัดการงบประมาณ

นอกจากทรัพยากรบุคคลที่เป็นหัวใจสำคัญของการทำงานวิเทศชุมชนแล้ว งบประมาณก็ถือเป็นทรัพยากรหนึ่งที่สำคัญของวิเทศชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความสำคัญของงบประมาณ

แม้ว่าวิเทศชุมชนจะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากวิเทศธุรกิจตรงที่ไม่ได้หวังทำกำไรเป็นเป้าหมาย แต่มุ่งหมายที่จะทำประโยชน์แก่ชุมชนเป็นหลัก อย่างไรก็ตามวิเทศชุมชนถือเป็นสื่อกระจายเสียงที่จำเป็นต้องมีค่าใช้จ่าย ไม่ว่าจะเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่าจัดทำรายการ ค่าเดินทาง ฯลฯ ดังนั้น ภารกิจประการหนึ่งของผู้รับผิดชอบงานวิเทศชุมชนก็คือ ต้องมีการวางแผนเรื่องการแสวงหางบประมาณ และการบริหารจัดการงานที่มีประสิทธิภาพ

2.2 หลักการบริหารงบประมาณของวิเทศชุมชน

- หลักการข้อแรกของการบริหารงบประมาณของวิเทศชุมชนจะต้องเป็นไปตามปรัชญาและธรรมชาติของวิเทศชุมชน คือ ต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนว่า ไม่ใช่เป็นการบริหารจัดการเพื่อการแสวงหากำไรเป็นหลัก การบริหารจัดการเรื่องงบประมาณนั้นเป็นเพียงเพื่อเลี้ยงตัวได้เท่านั้น มิใช่หวังกำไรเป็นตัวเงิน

- ต้องกระจายแหล่งรายได้ให้มาจากหลายแหล่ง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการพึ่งพาแหล่งรายได้จากทางใดทางหนึ่ง ซึ่งทำให้มีความเสี่ยงสูงต่อการออกรูด และเพื่อรักษาความเป็นอิสระของวิเทศชุมชนในด้านเศรษฐกิจ

- ในการรับเงินสนับสนุน/งบประมาณจากแหล่งใดก็ตาม จะเป็นการรับอย่างไรก็ตามไม่มีเงื่อนไขแลกเปลี่ยนที่จะทำให้เบี่ยงเบนไปจากหลักการของวิเทศชุมชน และจำเป็นจะต้องมีการวางแผนเพื่อควบคุมการปฏิบัติดังกล่าวเอาไว้อย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น หลักเกณฑ์การรับโฆษณาจากบริษัท/ห้างร้าน สามารถทำได้ แต่เป็นเพียงสปอตสั้นๆ กล่าวขอบคุณและระบุชื่อสินค้าเท่านั้นเพียง 1 ประโยค เป็นต้น

- ต้องมีการบริหารจัดการงบประมาณที่มีระบบระเบียบอย่างชัดเจน โดยมีการจัดทำระบบบัญชีรายรับรายจ่าย มีระเบียบการเบิกจ่าย เป็นระบบงบประมาณที่มีประสิทธิภาพ มีการบันทึกไปร่องใส่ตรวจสอบได้ เป็นต้น

- การกำหนดหลักการเกี่ยวกับการโฆษณา จากกรณีตัวอย่างในต่างประเทศนั้น ได้มีการทดลองดำเนินการในการหารายได้จากการโฆษณาอย่างมีหลักการของวิเทศชุมชน เช่น วิธีการหาทุนของ Marty Dulin ผู้บริหารวิเทศชุมชนแห่งเมืองโปลเดอร์ รัฐโคโลราโด ได้ใช้นโยบายหาทุนให้กับวิเทศชุมชน โดยการจัดหาทุนการโฆษณาจากร้านค้าปลีกย่อย และให้พูดโฆษณาสั้นๆ เพียง 1-2 ประโยคเท่านั้น

- ควรมีการสร้างเครือข่ายประชาสังคม หรือเครือข่ายวิद्यุชุมชนในจังหวัดต่างๆ เพื่อที่จะช่วยกันระดมทุนจากองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร

- ควรมีกฎหมายประกอบการมารองรับในการจัดสรรเงินทุน เพื่อให้ภาคประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในโครงการมากขึ้น

2.3 แหล่งที่มาของรายได้ แหล่งที่มาของรายได้อาจมาจากเงินทุนอุดหนุนจากรัฐ จากค่าธรรมเนียมสมาชิกรายปี การระดมทุนในชุมชนเป็นครั้งคราว การทำโครงการเพื่อขอรับ การสนับสนุนจากองค์กรเงินทุนความช่วยเหลือที่ไม่หวังผลกำไร ทาวิธึหารายได้ด้วยตนเอง หารายได้จากการโฆษณา เป็นต้น

3. การบริหารจัดการงาน

ในการบริหารจัดการงานในวิद्यุชุมชนนั้น ในเบื้องต้นของการออกแบบการบริหาร จะต้องคำนึงถึงสิ่งต่างๆดังต่อไปนี้

3.1 ลักษณะเฉพาะตัวของงานวิद्यุชุมชน ถือเป็นปัจจัยพื้นฐาน ซึ่งเนื้อหาารายการ จะต้องเป็นเรื่องราวท้องถิ่น ตอบสนองความสนใจและความต้องการของท้องถิ่น ดังนั้น จึงต้องมีแหล่งข้อมูลที่อยู่ในท้องถิ่นที่จะคอยป้อนข้อมูลให้

3.2 หลักการพื้นฐานของการบริหารจัดการวิद्यุชุมชน เป็นหลักการที่มีลักษณะเฉพาะตัวอยู่ 2 ประการ คือ เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวางและหลากหลายรูปแบบ และเป็นการบริหารจัดการด้วยตัวเอง ปราศจากการควบคุม/บังคับจากภายนอก เช่น นักการเมือง นักธุรกิจ

3.3 บริหารจัดการโดยใคร โดยทั่วไปการบริหารจัดการวิद्यุชุมชนจะดำเนินการโดยคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้ง และน่าจะเป็นตัวแทนของทุกกลุ่ม

3.4 บริหารจัดการแบบไหน หลักการพื้นฐานของการบริหารจัดการวิद्यุชุมชนก็คือ

- คณะกรรมการต้องวางหลักเกณฑ์การทำงานให้ชัดเจน
- ต้องบริหารงานอย่างเป็นอิสระ
- ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างกว้างขวางและหลากหลายรูปแบบ
- มีการวางแผนงาน
- การทำงานมีลักษณะโปร่งใส/ตรวจสอบได้

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานวิทยุชุมชน เป็นกรอบในการจัดทำ ชุดความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิด (Treatment) เพื่อเผยแพร่แก่คนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชน มีความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานวิทยุชุมชนโดยจะ เป็นการปูพื้นฐานความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมชุมชน ในการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้ วิทยุชุมชน ขึ้นในชุมชนในอนาคตต่อไป

การนำเสนอแนวคิดในส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวกับการบริหารงานวิทยุชุมชนนั้น ผู้วิจัยมีความมุ่งหวังเพื่อให้คนในชุมชนได้ทราบเพียงว่า ในการดำเนินงานของวิทยุชุมชนนั้นมีลักษณะการบริหารจัดการเบื้องต้นอย่างไรบ้าง เช่น การบริหารจัดการงานในองค์กร ได้แก่ การบริหารคน การบริหารเงินและการบริหารงาน และการบริหารงานด้านการกระจายเสียง ซึ่งจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการดำเนินงานนั่นเอง

3. แนวคิดรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุเพื่อชุมชน

การจัดรายการวิทยุกระจายเสียงของสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น เป็นการจ้ดรายการวิทยุที่มุ่งเสนอสิ่งที่เป็นความรู้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ฟังในท้องถิ่นด้วยรูปแบบการนำเสนอและเนื้อหาที่แตกต่างไปตามความเหมาะสมในแต่ละท้องถิ่น (อ้างถึงใน วีระวรรณ ยังกิจการ, 2545: 31-36)

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงทั่วไปนั้น ยึดหลักการทำหน้าที่ เหมือนกับสื่อมวลชนประเภทอื่น คือ สื่อมวลชนจะต้องให้ข่าวสาร ความรู้ ความบันเทิง และบริการสาธารณะแก่ประชาชน เมื่อคำนึงถึงสิทธิ ความเสมอภาค และอิสรภาพของประชาชน การจ้ดรายการทางวิทยุกระจายเสียง จึงจำเป็นต้องจัดบริการในฐานะที่เป็นสื่อมวลชน ตามสิทธิที่ประชาชนควรจะได้อย่างเสมอภาค โดยประชาชนมีอิสรภาพอย่างเต็มที่ในการเป็นผู้รับ โดยลักษณะดังกล่าว ทำให้การแบ่งประเภทรายการทางวิทยุกระจายเสียงจึงแบ่งได้เป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภท คือ

1. ประเภทข่าว
2. ประเภทความรู้

3. ประเภทความบันเทิง
4. ประเภทบริการสาธารณะ

การแบ่งประเภทรายการวิทยุกระจายเสียงนั้น มิได้มีกฎเกณฑ์ตายตัว เช่น แบ่งตามลักษณะของกลุ่มผู้ฟัง ก็อาจแบ่งประเภทของรายการออกได้เป็นกลุ่มเด็ก กลุ่มวัยรุ่น กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเกษตรกร เป็นต้น บางสถานีแบ่งประเภทตามการประกอบอาชีพตามเนื้อหาเป็นหลัก เช่น ประเภทรายการเพื่อเกษตรกร หรือรายการทางการเกษตร รายการเพื่อสุขภาพอนามัย สาธารณสุข รายการทางศาสนา รายการเพื่อแม่บ้าน การแบ่งประเภทรายการตามลักษณะของกลุ่มผู้ฟังหรือแบ่งตามอาชีพนี้ อาจทำให้ไม่ครอบคลุมได้ทั่วถึงผู้ฟังทุกกลุ่ม เพราะในโลกนี้มีกลุ่มอาชีพเกิดขึ้นมากมาย วันหนึ่ง ๆ จะเสนอรายการครอบคลุมผู้ฟังได้ทุกกลุ่มนั้นคงเป็นไปได้ ดังนั้นจึงตัดเอาเฉพาะผู้ฟังเป้าหมายที่เป็นส่วนใหญ่ (majority) เท่านั้น จึงเกิดมีปัญหาว່ารัฐละเลยกลุ่มผู้ฟังที่เป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งก็ควรจะมีสิทธิเสมอภาคทัดเทียมกัน การจัดประเภทตามกลุ่มผู้ฟังจึงสร้างความลำบากให้แก่ผู้จัดรายการเสมอ วิธีที่เป็นกลางที่สุดในการแบ่งประเภทของรายการวิทยุกระจายเสียงจึงมักนิยมยึดตามหน้าที่ของสื่อมวลชนเป็นหลัก และโดยที่ตระหนักว่า วิทยุกระจายเสียงถือเป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่ง จึงน่าจะแบ่งประเภทของรายการตามหน้าที่ที่ดีของสื่อมวลชน นั่นคือ แบ่งเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ดังกล่าวข้างต้น แต่การจะจัดอัตราส่วนของรายการให้เน้นหนักไปทางประเภทใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยสภาพแวดล้อมและความต้องการซึ่งไม่เหมือนกัน

นภาพกรณ์ อัจฉริยะกุล (2531) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ รูปแบบในการนำเสนอของรายการวิทยุกระจายเสียง เพื่อให้ผู้ฟังพ้นจากความจำเจซ้ำซาก ทำให้เกิดความหลากหลาย (variety) ขึ้น ทั้งนี้เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ฟังให้มากที่สุด รูปแบบรายการวิทยุกระจายเสียงอาจแบ่งได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. รูปแบบรายการพูดคุยกับผู้ฟัง (Straight Talk Program)

เป็นการพูดคุยกับผู้ฟังโดยตรง คือ รายการที่มีผู้พูดเพียงคนเดียวพูดให้ผู้ฟังฟังโดยตรงไม่ใช่เป็นการพูดคุยกับคนอื่นให้ผู้ฟังฟัง

2. รูปแบบรายการสนทนา (Conversational Program)

เป็นรายการทำนองพูดคุยแต่การพูดคุยไม่ได้พูดคุยโดยตรงกับผู้ฟัง หากแต่เป็นการสนทนากันระหว่างผู้ร่วมรายการ ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ผู้ดำเนินรายการอาจร่วมสนทนาออกความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลด้วยได้ นอกจากนั้นยังทำหน้าที่เชื่อมโยงการสนทนาและอธิบายเพิ่มเติมให้ผู้ฟังเข้าใจดีขึ้น ตลอดจนสรุปเนื้อหาสำคัญที่ได้สนทนากันแต่ละเรื่องด้วย

3. รูปแบบรายการสัมภาษณ์ (Interview Program)

เป็นการพูดคุยกันระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ตั้งคำถาม ชักถามเรื่องราว ปัญหาข้อข้องใจให้ผู้ฟังฟัง อีกฝ่ายเป็นผู้ตอบ เรื่องที่ควรสัมภาษณ์ในรายการวิทยุกระจายเสียงเพื่อการพัฒนา ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น สุขภาพอนามัย การเกษตร การส่งเสริมอาชีพ หรือเป็นการสัมภาษณ์บุคคลตัวอย่างของท้องถิ่นนั้น ๆ รายการสัมภาษณ์แตกต่างจากรายการสนทนาตรงที่ผู้สัมภาษณ์เป็นผู้ตั้งคำถามได้อย่างเดียวแต่ไม่มีหน้าที่ตอบคำถามนั้นเสียเอง ไม่เหมือนกับผู้ดำเนินการสนทนาซึ่งอาจร่วมสนทนาด้วยในบางโอกาส สิ่งที่ผู้สัมภาษณ์จะทำได้นอกจากนั้นคือ สรุปให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น หรือเพิ่มเติมให้เข้าใจได้ดีขึ้นเท่านั้น

4. รูปแบบรายการอภิปราย (Discussion Program)

เป็นการพูดคุยออกความคิดเห็นกันในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง แต่ผู้มาร่วมอภิปรายนั้นต่างความคิดเห็นต่างทัศนะกัน จึงมาร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การแสดงความคิดเห็นจะเป็นไปที่ละคน อย่างมีระเบียบโดยมีผู้ดำเนินการอภิปรายเป็นผู้ควบคุมให้รายการเป็นไปตามแนว ผู้ดำเนินการจะไม่ร่วมอภิปรายด้วยเป็นเพียงสรุปความคิดเห็นของผู้ร่วมอภิปรายเท่านั้น

5. รูปแบบรายการสารคดี (Documentary หรือ Feature Program)

เป็นรายการที่ให้เนื้อหาสาระในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งแต่มีรายละเอียดหลายแง่มุม มีวิธีการนำเสนอได้หลายลักษณะ โดยมุ่งที่จะเสนอประเด็นเนื้อหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียวโดยทั่วไปแล้วรายการสารคดีมี 2 ประเภท คือ รายการสารคดีแบบ Documentary หมายถึงรายการที่เป็นจริงทั้งหมด มีหลักฐานเป็นเอกสารสนับสนุน ค้นคว้าอ้างอิงได้ อีกประเภทหนึ่งเป็นรายการสารคดี Feature หมายถึง รายการที่มุ่งเสนอเนื้อหาบนพื้นฐานของความเป็นจริง แต่ไม่ทั้งหมดไม่จำเป็นต้องมีเอกสารมายืนยัน

6. รูปแบบรายการนิตยสารทางอากาศ (Magazine Program)

เป็นรายการที่ประกอบด้วยเรื่องย่อย ๆ ต่าง ๆ กัน แต่ละเรื่องมีรูปแบบแตกต่างกันรวมอยู่ในรายการเดียวกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทั้งบันเทิงและความรู้ แต่จะเน้นหนักที่เรื่องบันเทิงมากกว่าเอกภาพของรายการอยู่ที่การเชื่อมโยงเรื่องต่าง ๆ ให้สอดคล้องกลมกลืนกัน ทั้ง ๆ ที่เป็นคนละเรื่องกัน โดยใช้คำพูดเชื่อมโยง หรือเพลงเชื่อมโยงตามความเหมาะสม ทำให้รายการมีหลายรูปแบบรวมกันอยู่ในรายการเดียวกัน

7. รูปแบบรายการข่าว (News Program)

เป็นรายการที่จัดทำขึ้นเพื่อรายงานเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้น โดยมีผู้อ่านข่าวโดยไม่มีเสียงประกอบ รายการข่าวแยกย่อยได้หลายประเภท เช่น ข่าวต่างประเทศ ข่าวในประเทศ ข่าวท้องถิ่น ข่าวการเมือง ข่าวกีฬา ข่าวเศรษฐกิจ เป็นต้น

8. รูปแบบรายการบรรยายเหตุการณ์ (Commentary)

เป็นการรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หรือกำลังดำเนินอยู่ในสถานที่จริง โดยผู้บรรยายถ่ายทอดเหตุการณ์หรือเล่าเหตุการณ์นั้นให้ฟัง

9. รูปแบบรายการตอบปัญหา (Quiz Program)

เชิญผู้ตอบมาร่วมรายการโดยตอบปัญหาในห้องส่งในลักษณะแข่งขันกัน หรือเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้มีโอกาสร่วมรายการโดยถามปัญหาแล้วเปิดโอกาสให้ผู้ฟังตอบปัญหากลับมาทางโทรศัพท์ ทำให้รู้ผลสะท้อนกลับได้ทันที

10. รูปแบบรายการเพลง (Music Program)

เป็นรายการที่มีความสำคัญ และได้รับความสนใจมาก แต่การจัดรายการเพลงควรยึดความมีเอกภาพ คือ เลือกจัดเฉพาะเพลงประเภทใดประเภทหนึ่ง และยึดความหลากหลาย คือ ความหลากหลายในแต่ละเพลงซึ่งมีอยู่เช่น มีเสียงร้องทั้งหญิงและชาย มีทั้งทำนองช้าและเร็ว

11. รูปแบบรายการละครวิทยุ (Radio Drama หรือ Radio Play)

มีวัตถุประสงค์เพื่อความบันเทิงเป็นสำคัญ แต่บางครั้งอาจสอดแทรกเนื้อหาที่เป็นความรู้ไว้ด้วย ละครเป็นการแสดงบทบาทที่สมมติขึ้น โดยใช้ศิลปะหลายอย่างผสมกัน เช่น ศิลปะการใช้เสียงในภาษา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจและเกิดอารมณ์ ความรู้สึกคล้อยตาม

12. รูปแบบรายการปกิณฑกะ (Variety)

เป็นรายการที่ประสมรายการหลายรูปแบบรวมอยู่ในรายการเดียวกัน แต่ไม่ใช่การประสมแบบนิตยสารทางอากาศ เพราะไม่มีการเชื่อมโยงต่อเนื่อง แต่เป็นเพียงการเสนอเนื้อหา และรูปแบบหลาย ๆ รูปแบบมาผสมปนเปกัน มีแต่ความหลากหลาย ไม่มีความเป็นเอกภาพ เน้นความบันเทิง

ประมะ สตะเวทิน (2541: 55-56) กล่าวถึง องค์ประกอบในกระบวนการสื่อสารมวลชน ก็คือ สาร สารก็คือ เนื้อหาที่ปรากฏในสื่อมวลชนหรือเรียกว่า เนื้อหาของสื่อมวลชน เนื้อหาที่สำคัญ ๆ ของสื่อมวลชน ได้แก่

1. **เนื้อหาข่าว** ได้แก่ ข้อมูลข่าวสารความเป็นจริงเกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ มากมายหลายชนิดซึ่งมีความหลากหลาย (Variety) เพื่อตอบสนองความต้องการด้านข่าวของผู้ฟังให้กว้างที่สุด เพราะผู้ฟังมีความแตกต่างกันในด้านประชากร เช่น อายุ อาชีพ รายได้ การศึกษา ศาสนา เชื้อชาติ เพศ และมีความสนใจไม่เหมือนกัน ข่าวในสื่อมวลชนจึงถูกจำแนกออกเป็นชนิดต่าง ๆ ได้แก่ ข่าวในประเทศ และข่าวต่างประเทศ ข่าวท้องถิ่น และแยกประเด็นออกตามเนื้อหา ได้แก่ ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวสังคม ข่าวสตรี ข่าวบันเทิง ข่าวการศึกษา ข่าวเกษตร ข่าวสาธารณสุข ข่าวกีฬา ข่าวบริการสาธารณะ ข่าวภัยธรรมชาติ ข่าวอาชญากรรม

2. **เนื้อหาที่ให้ความรู้และความคิดเห็น** แบ่งออกได้เป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

2.1 เนื้อหาที่เกี่ยวกับความสนใจของมนุษย์ (Human Interest) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอารมณ์ของผู้ฟัง กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกลึบเห็นดี เห็นอกเห็นใจ ชอบ ไม่ชอบ เป็นเรื่องความทุกข์ยาก ความสุข สถิติใหม่ ควันหลงของเหตุการณ์ เช่น กีฬา อุบัติเหตุ ภัยธรรมชาติ

2.2 เนื้อหาเกี่ยวกับบุคลิกของบุคคล (Personality Sketches) หรือเกี่ยวกับเรื่องราวของบุคคล (Profiles)

เนื้อหาที่เกี่ยวกับบุคลิกของตัวบุคคล คือ เสนอนำเนื้อหาในลักษณะบุคคลนั้นพูดอย่างไร เคลื่อนไหวอย่างไร คิดอย่างไร บุคคลผู้นั้นเกี่ยวข้องกับคนอื่นหรือสิ่งอื่นอย่างไร

ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวของบุคคล คือ ลักษณะของประวัติความเป็นมาของบุคคลที่น่าสนใจ ความหวังของบุคคลนั้น ปัญหาของเขา ข้อบกพร่อง และความทุกข์ยาก และเหตุผลว่าทำไมในตอนท้ายที่สุดเขาจึงผ่านพ้นอุปสรรคไปได้

2.3 เนื้อหาเกี่ยวกับประสบการณ์ส่วนตัว (Personal Experiences) ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำและอารมณ์

2.4 เนื้อหาที่ให้ข่าวสาร (Informatives) และเนื้อหาที่บอกวิธีทำ (How-to-do-it) เนื้อหาที่ให้ข่าวสารเพื่อบอกเล่าถึงการกระทำหรือกระบวนการใดซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจทั่วไปของผู้ฟัง ส่วนเนื้อหาที่บอกวิธีทำ หรือวิธีปฏิบัติ เป็นเรื่องราวที่ให้ความรู้โดยตรงแก่ผู้ฟัง เป็นการเสนอแนะหรือสอนให้ผู้ฟังทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เสนอได้ เช่น วิธีทำเครื่องจักรสาน วิธีปลูกต้นไม้ วิธีการเลี้ยงปลา

3. เนื้อหาเพื่อความบันเทิง จุดประสงค์หลักของเนื้อหาที่ให้ความบันเทิงก็เพื่อดึงดูดความสนใจ และความรู้สึกร่วมของประชาชน ดังนั้น เนื้อหาด้านความบันเทิงจึงมุ่งให้ความสุขความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความพอใจ ช่วยให้ผู้ฟังหนีจากความเบื่อหน่าย ความกดดันในชีวิตประจำวัน ช่วยให้มีโอกาสได้พักผ่อน คลายเครียด และลืมปัญหาที่กำลังเผชิญ

4. เนื้อหาโฆษณา เนื้อหาโฆษณาเป็นเนื้อหาเพื่อชักจูงใจ โน้มน้าวใจ หรือมีอิทธิพลต่อผู้รับสาร แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบด้วยกันคือ

4.1 การเป็นผู้อุปถัมภ์รายการ (Sponsorships) คือ ผู้โฆษณาเป็นผู้รับผิดชอบด้านการเงินทั้งหมดในการผลิตรายการและค่าเช่าเวลาของสถานี

4.2 การร่วมสนับสนุนรายการ (Participations) คือ เป็นการโฆษณาที่ผู้โฆษณาซื้อเวลาเพื่อโฆษณาสินค้าในรายการต่าง ๆ

4.3 การโฆษณาคั่นรายการ (Spot Announcements) เป็นการโฆษณาคั่นระหว่างรายการ เพื่อนำเสนอรายการในช่วงต่อไป

จากแนวคิดการจัดรายการวิทยุกระจายเสียง ดังได้กล่าวข้างต้นนั้น เป็นลักษณะการจัดแบ่งประเภทรายการที่ทั่วโลกยึดปฏิบัติตามบรรษัทวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยแต่ลักษณะรูปแบบและเนื้อหาในรายการวิทยุชุมชนที่เป็นสากลยังไม่มีรูปแบบรายการที่ชัดเจน ทั้งนี้ จากตัวอย่างการจัดรายการวิทยุชุมชนในต่างประเทศพบว่า รายการวิทยุชุมชนมักจะมีแนวคิดในการริเริ่มจัดรายการเพื่อชนกลุ่มน้อยซึ่งวิทยุกระจายเสียงทั่วไปยังไม่สามารถเข้าถึงได้ เช่น ชนกลุ่มน้อยอะบอริจินในออสเตรเลีย เนื้อหาก็คือเป็นเรื่องราวความสนใจเฉพาะกลุ่ม แต่หลักการจัดวิทยุ

ชุมชนจะเน้นที่ตัวรายการที่ไม่มุ่งแสวงหากำไร และส่งกระจายเสียงกำลังต่ำครอบคลุมเฉพาะพื้นที่เท่านั้น ยังไม่มีรูปแบบและเนื้อหาตายตัวที่ยึดเป็นหลักสากลชัดเจน

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุเพื่อชุมชน เป็นกรอบในการจัดทำ ชุดความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิด (Treatment) เพื่อเผยแพร่แก่คนในชุมชน โดยจะแสดงให้เห็นคนในชุมชนได้ทราบถึงลักษณะและรูปแบบรายการวิทยุ (ชุมชน) ที่หลากหลาย ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหาได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของแต่ละชุมชนนั่นเอง

4. แนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของวิทยุชุมชน

จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ และนาฎยา ตนานนท์ (2550) ได้สรุปบทบาทหน้าที่ของวิทยุชุมชน ไว้ดังนี้

1. หน้าที่ของวิทยุชุมชนในฐานะสื่อมวลชน
2. หน้าที่ของวิทยุชุมชนในฐานะสื่อชุมชน
3. บทบาทของวิทยุชุมชนในการเผยแพร่การไหลเวียนของข่าวสาร
4. บทบาทของวิทยุชุมชนในการพัฒนาชุมชน

1. หน้าที่ของวิทยุชุมชนในฐานะสื่อมวลชน

หน้าที่หลักของสื่อมวลชนที่วิทยุชุมชนต้องยึดถือเป็นภารกิจ ได้แก่

1.1 ให้ข้อมูลข่าวสาร

- ชุมชนต้องได้รับรู้ข่าวสาร เหตุการณ์ ความเป็นไปในชุมชนและเหตุการณ์ระดับชาติที่มีผลกระทบต่อชุมชน

1.2 ให้ความรู้

- ชุมชนต้องมีโอกาสเรียนรู้พัฒนาตนเองผ่านวิทยุชุมชน เพื่อให้รู้เท่าทันพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องสามารถสืบทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

1.3 ให้ความบันเทิง

- ชุมชนควรได้รับความบันเทิงเป็นการพักผ่อนจิตใจเพื่อฟื้นฟูพลังและจิตวิญญาณ

- วิทยุชุมชนควรเน้นความบันเทิงที่เป็นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และความบันเทิงอื่น ๆ ที่สื่อกระแสหลักไม่ให้ความสำคัญ เพื่อดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

บางรายการอาจเน้นการทำหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งเป็นหลัก เช่น รายการข่าว เน้นการให้ข้อมูล ข่าวสาร รายการสารคดีเน้นการให้ความรู้ ในขณะที่รายการเพลงสามารถให้ทั้งความรู้และความบันเทิง บางรายการ เช่น รายการอภิปราย และรายการสัมภาษณ์อาจให้ทั้งข้อมูล ความรู้ และความบันเทิง

2. หน้าที่ของวิทยุชุมชนในฐานะสื่อชุมชน

- สิ่งสำคัญที่สุด คือ ต้องยึดประโยชน์ของชุมชนเป็นที่ตั้ง ชุมชนต้องมีสุขภาพที่ดี กินดี อยู่ดี มีสุข

- วิทยุชุมชนควรทำหน้าที่เป็นสื่อของผู้ไร้สิทธิ ไร้เสียง เป็นกระบอกเสียงของผู้ถูกกดขี่ ไม่ว่าจะเป็นการกดขี่ทางเชื้อชาติ ทางชนชั้น การกดขี่ทางเพศ และการเอาัดเอาเปรียบในรูปแบบต่าง ๆ

3. บทบาทของวิทยุชุมชนในการเผยแพร่การไหลเวียนของข่าวสาร

วิทยุชุมชนควรมีบทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างจากบทบาทของวิทยุกระแสหลักที่ให้ข้อมูลข่าวสารในแนวตั้ง แต่ควรเผยแพร่ข้อมูลในแนวตั้งและแนวนอนเพื่อความสมดุลในการไหลเวียนของข่าวสาร

3.1 การไหลเวียนของข่าวสารในแนวตั้ง

เป็นการถ่ายทอดข่าวสารจากบนลงล่าง

- เป็นเครื่องมือถ่ายทอดและเผยแพร่ข่าวสารของฝ่ายราชการทั้งจากส่วนกลางและหน่วยงานท้องถิ่น

- เป็นการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้รับรู้และปฏิบัติตาม

- ให้ความรู้จากหน่วยงานและสถาบันการศึกษา
- เป็นเครื่องมือทางการเมืองระดับชาติในการกระจายความรู้เรื่องการเลือกตั้ง
- เป็นเครื่องมือดำรงรักษาสถาบันของสังคม ได้แก่ สถาบันชาติ ศาสนา และ

พระมหากษัตริย์

3.2 การไหลเวียนของข้อมูลในแนวตั้ง

เป็นการส่งข่าวสารจากล่างขึ้นบน

- ส่งข้อมูลข่าวสารจากชุมชนคนรากหญ้าขึ้นไปสู่หน่วยงานราชการ
- เป็นช่องทางในการสอบถามข้อมูล ร้องเรียน หรือร้องทุกข์ของชุมชน
- เป็นช่องทางในการติดตาม ตรวจสอบการแก้ปัญหาที่ชุมชนร้องเรียน
- เป็นช่องทางในการแสดงตัวตน อัตลักษณ์ และศักดิ์ศรีของชุมชนให้เป็นที่

ประจักษ์

3.3 บทบาทในการเผยแพร่ไหลเวียนข่าวสารในแนวนอน

- เป็นสื่อกลางของชุมชน
  - เป็นการสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชน
  - เป็นเวทีแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นปัญหาของชุมชนเพื่อนำไปสู่การ
- แก้ปัญหา
- เป็นเวทีประสานความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างชุมชน

4. บทบาทของวิद्यุชุมชนในการพัฒนาชุมชน

วิद्यุชุมชนสามารถเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ในมิติต่าง ๆ ดังนี้

1. เกื้อหนุนระบอบประชาธิปไตยโดยการติดตาม ตรวจสอบการเมืองระดับท้องถิ่น วิพากษ์วิจารณ์นโยบายและการทำงานของการเมืองในชุมชน
2. เสริมสร้างพลังของเศรษฐกิจชุมชน แนะนำอาชีพ เผยแพร่สินค้าชุมชน
3. ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม สืบสานวิถีชุมชน และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. บ่มเพาะและหล่อหลอมค่านิยมที่ช่วยพัฒนาชุมชน เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ และจิตสาธารณะ

5. ระดมความร่วมมือเกี่ยวกับกิจกรรมสาธารณะ เช่น การลดขยะ การรักษา
สิ่งแวดล้อม

6. ช่วยเตือนภัยให้ชุมชน เช่น ภัยจากน้ำท่วม ไฟป่า โรคระบาด ภัยพิบัติต่าง ๆ

7. ประสานสามัคคีด้วยการเป็นสื่อกลางในการคลี่คลายความขัดแย้ง เป็นพื้นที่ให้
ทุกฝ่ายเจรจายุติข้อพิพาทด้วยเหตุผล

8. เป็นเวทีฝึกฝน เรียนรู้กระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมทำ
ร่วมแก้ปัญหา

มีการกล่าวถึงเรื่องบทบาทหน้าที่ของวิद्यชุมชน ว่ามีบทบาทหน้าที่อะไรบ้าง
อย่างเช่น วีรพงษ์ พลนิกรกิจ, เสกสรร พรหมพิทักษ์และนิภากร กำจรเมฆกุล ได้ประมวลการแสดง
บทบาทของวิद्यชุมชน จ.นครราชสีมาและบุรีรัมย์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหารายการได้ผลดังนี้
(วิद्यชุมชน: คลื่นหนุนการสร้างพลังในท้องถิ่น. 126)

1. เป็นเครื่องมือถ่ายทอดบอกข่าวสารของหน่วยงานท้องถิ่น
2. ให้ข้อมูลข่าวสาร
3. ให้การศึกษา
4. เป็นเครื่องมือทางการเมือง
5. เป็นช่องทางการร้องเรียนและสอบถามข้อมูล
6. การให้ความบันเทิง
7. เป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับประชาชน
8. อำนวยรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์
9. สะท้อนปัญหาสังคม
10. เวทีแสดงความคิดเห็น
11. เตือนภัย
12. ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและธรรมเนียมประเพณี
13. ชัดเกล้าทางสังคม
14. ระดมความร่วมมือ
15. เป็นพลังทางเศรษฐกิจ
16. เป็นสื่อกลางประสานงาน
17. เป็นช่องทางติดตามตรวจสอบปัญหาที่ประชาชนร้องเรียน

18. ประสานสามัคคี
19. วิพากษ์วิจารณ์การเมือง
20. ปลุกจิตสำนึกให้รักมาตุภูมิ
21. เผยแพร่หลักคำสอน
22. เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีของสมาชิกในครอบครัว

5. แนวคิดคุณค่าเชิงประจักษ์ของวิทยุชุมชน

มรรยาท พงษ์ไพบูลย์ (2546) ได้ให้คำจำกัดความคุณค่าเชิงประจักษ์ของวิทยุชุมชนไว้ว่า “คุณค่าเชิงประจักษ์ของวิทยุชุมชนคือคุณค่าของวิทยุชุมชนที่มีต่อคนมีต่อชุมชนและขยายไปสู่สังคมประเทศต่อไปได้ เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงและเป็นรูปธรรม “โดยได้ทำการศึกษาจากสถานีวิทยุชุมชนทั่วประเทศและได้ทำการประมวลคุณค่าเชิงประจักษ์ไว้ถึง 16 ประการประกอบไปด้วย

1. ให้เสียงแก่ผู้ที่ไร้เสียงและเพิ่มเสียงให้กับทุกคน
2. ตอบสนองความต้องการด้านข้อมูลข่าวสารของชุมชนได้จริง ทันใจ และตรงใจ
3. ขยายความสำคัญของเรื่องเล็กๆ ใกล้ตัวที่เคยมองข้าม
4. สร้างจิตสำนึกชุมชน ปลุกฝังความรักท้องถิ่นของชุมชน
5. พัฒนาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาดั้งเดิม ภาษาถิ่น จิตวิญญาณ ความดีงาม
6. ค้นหาตัวตนและความเป็นมาของชุมชน
7. สื่อกลางในการแก้ไขปัญหาและเตือนภัยชุมชน
8. หน่วยงานภาครัฐและเจ้าหน้าที่การปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินโครงการในชุมชน
9. ด้วยความโปร่งใส และใส่ใจทุกข์สุขประชาชนมากขึ้น
ชุมชนเกิดการเรียนรู้เรื่องสิทธิ
10. สร้างความภูมิใจให้กับชุมชน
11. ผู้จัดการรายได้พัฒนาตนเองและทำให้รู้สึกมีคุณค่าต่อสังคมมากขึ้น
12. สร้างความเข้าใจ นำสู่ความสมานฉันท์
13. ช่วยงานเครือข่าย เสริมงานรัฐ
14. สร้างกลุ่มเครือข่ายใหม่
15. สร้างพลังชุมชนให้เข้มแข็ง

16. ประชาสัมพันธ์สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดบทบาทหน้าที่ของวิद्यชุมชน และแนวคิดคุณค่าเชิงประจักษ์ของวิद्यชุมชน เป็นกรอบในการจัดทำ ชุดความรู้/เครื่องมือ /แนวคิด (Treatment) เพื่ออธิบายถึงบทบาทหน้าที่ คุณค่าและประโยชน์ของวิद्यชุมชนแก่คนในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่และประโยชน์ของวิद्यชุมชน ว่าเป็นอย่างไร ทั้งยังใช้เบ้องประกอบในประเด็นคำถามที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากวิद्यชุมชน จากการศึกษาแบบอิงโครงสร้าง และใช้ประกอบในแบบสอบถามเพื่อประเมินถึงทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับประโยชน์ของวิद्यชุมชน

6. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

6.1 แนวคิดเรื่อง การมีส่วนร่วม

กาญจนา แก้วเทพ (2539) (อ้างถึงในสิริพร สงบธรรม, 12-13) กล่าวถึงที่มาของแนวคิดการมีส่วนร่วมว่า เกิดขึ้นในยุคสมัยของกรีก พลเมืองรัฐของกรีก สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้โดยตรง ในการตัดสินใจประเด็นสาธารณะทุกเรื่อง ด้วยการเปิดอภิปรายชี้แจงข้อมูล รวมทั้งการตัดสินใจออกสิทธิลงคะแนนเสียง แต่เมื่อโครงสร้างของสังคมมีขนาดใหญ่ขึ้น จึงต้องมีรูปแบบของการผ่านตัวแทนให้ไปดำเนินการแทน แต่ใน ทางปฏิบัติผู้แทนอาจไม่ปฏิบัติตามความต้องการของประชาชนได้ทั้งหมด เพราะโครงสร้างการปกครองที่ซับซ้อนขึ้น และขาดกลไกการตรวจสอบ จึงเกิดแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory democracy) โดยเห็นพ้องให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและร่วมกันกำหนดทิศทางในการพัฒนา รวมทั้งร่วมกันรับผิดชอบ ในการทำให้เกิดผลลัพธ์ตามความต้องการของประชาชนในเชิงรูปธรรม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

วิลเลียม เออร์วิน (William Erwin, 1976: 138) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ไขปัญหา ด้วยตนเองในการดำเนินงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ร่วมกับการใช้วิทยาการอย่างชำนาญและเหมาะสม เพื่อแก้ไขปัญหา สนับสนุนให้สัมฤทธิ์ผลในการพัฒนา พร้อมกับติดตามงานขององค์กรและผู้ที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของคน ในการจัดการและควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิต ที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่าง สมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้มีพัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่ง แสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตน อย่างเป็นตัวของตัวเอง

เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

หากกล่าวเฉพาะในระดับของชุมชนแล้ว เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม น่าจะมีดังต่อไปนี้

1. เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของ ชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง
2. เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมและเพื่อให้เห็นคุณค่า ความคิด และความเชื่อของเขา ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการนำเอาแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจแบบพอเพียง มาเผยแพร่ในวงกว้าง และคนทั่วไปให้การยอมรับผ่านการแสดงทัศนะผ่านสื่อ (เป็น Feedback) ก็ จะทำให้ชุมชนมีความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง
3. เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยี สมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ การเข้าร่วมฝึกอบรมการผลิตสื่อจะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่าพวกเขาสามารถ จะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส
4. เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่ง ข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง
5. เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการ แก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน
6. ผลจากการสื่อสารของชุมชนที่อาจเกิดจากการริเริ่มของบางส่วนเลี้ยงของ ชุมชน หรือจากชุม ชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชน หรือชุมชนอื่นๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เราต้องยอมรับว่า ผลจากการใช้กระบวนการ ทัศนการพัฒนาแบบ บนลงล่างนั้นไม่เพียงแต่จะไม่ได้ผลตามที่คาดหวังเอาไว้เท่านั้น หากทว่ายัง ทิ้งร่องรอยแห่งความสูญเสียในเชิงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเอาไว้ด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านจะเกิด วัฒนธรรมแห่งการพึ่งพา การรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก และไม่เชื่อมั่นว่าตนเองจะแก้ไข ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยความสามารถของตนเอง

7. เนื่องจากเนื้อหาของการสื่อสารมวลชนเน้นเรื่องราวที่มีสารประโยชน์ต่อชีวิตของชุมชนเอง ดังนั้น สื่อประเภทนี้จึงช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชนให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพื่อถ่วงดุลกับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิงและการหลีกหนีปัญหา (Escapist) ที่สื่อจากภายนอกอัดฉีดเข้าไปในชุมชน

6.2 ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Theory)

ทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เชื่อว่า ชาวบ้านเป็นผู้ที่รู้ปัญหา และเลือกปฏิบัติการใด ๆ ก็ตามที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ปัญหาของการวิจัยจึงเริ่มจากชาวบ้าน ไม่ใช่จากสมมติฐานของผู้วิจัย ทั้งสองฝ่ายต่างมีบทบาทเท่าเทียมกันในการร่วมกำหนดปัญหาและเลือกแนวทางปฏิบัติการ การวิจัยนี้จะเป็นการผสมระหว่างความรู้เชิงทฤษฎี และระเบียบวิธีของนักวิจัย

กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) ขององค์การ UNESCO ได้ให้ความหมายไว้เมื่อปี 1977 ในการประชุมที่กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวียว่า การสื่อสารในแนวนี้ได้เน้นหลักการที่สำคัญ 3 ประการ คือ (Berrigan, 1979 อ้างถึงใน Jan Servaes, 1996: 18 และอ้างถึงใน จุมพล รอดคำดี, 2542)

1. การเข้าถึงสื่อ (Access) หมายถึง การเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชน สื่อย่อมเปิดโอกาสให้ประชาชนเลือกรายการหรือเข้าไปจัดทำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตัวเองได้ทราบเท่าที่ไม่ขัดกับกฎหมาย นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางที่จะทำให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นต่อรายการหรือแสดงความต้องการการเปลี่ยนแปลงรายการ รวมทั้งการเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนได้ แม้แต่คณะผู้ผลิตรายการ หรือผู้ควบคุมการทำงานของสื่อนั้นก็สามารถเปลี่ยนได้

กาญจนา แก้วเทพ (2543: 144) ได้กล่าวเกี่ยวกับ “การเข้าถึง” (Accessibility) เพิ่มเติมไว้ว่า อาจจะแยกแยะออกได้เป็นหลายมิติ ที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงสื่อ คือ

1) **การเข้าถึงในด้านกายภาพ (Physical accessibility)** เช่น ชาวบ้านไม่มีโอกาสได้พบปะกับเจ้าหน้าที่ เพราะระยะทางห่างไกล หรือไม่มีโอกาสได้รับเอกสารสิ่งพิมพ์ซึ่งแจกไปไม่ถึง

2) **การเข้าถึงในด้านเศรษฐกิจ (Economic accessibility)** สื่อต้องมีค่าใช้จ่าย เช่น หนังสือพิมพ์ที่แม้จะเข้าไปถึงหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านไม่มีเงินจะไปซื้อหามาอ่านได้

3) การเข้าถึงทางวัฒนธรรม – สังคม (Social-Culture accessibility) ได้แก่ เครื่องกีดขวาง ด้านวัฒนธรรม สังคมที่ปิดกั้นโอกาสในการเข้าถึงตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุด คือ ช่องว่างทางภาษา ช่องว่างทางวัฒนธรรม

2. การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมในทุกระดับในระบบการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นเรื่องการวางแผนการสื่อสารภายในชุมชน ตั้งแต่เริ่มคิดไปจนกระทั่งการผลิต การจัดการ การใช้สื่อในชุมชนต่าง ๆ ประชาชนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมหรือมีโอกาสเข้าร่วมได้ทุกขั้นตอน

3. การจัดการด้วยตนเอง (Self-management) การมีส่วนร่วมที่สำคัญยิ่งกว่าสิ่งใดก็คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองตามวิถีทางกระบวนการประชาธิปไตย และการตัดสินใจนั้นประชาชนในชุมชนมีอำนาจตัดสินใจตั้งแต่เริ่มคิด วางแผนไปจนกระทั่งการกำหนดนโยบายการบริหารและการลงมือผลิตสื่อด้วยตนเอง ยูเนสโกยอมรับการจัดการด้วยตนเองจะต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ส่วนการเข้าถึงสื่อ และการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร มีความเป็นไปได้มากและสามารถทำได้ง่ายกว่า

นักวิชาการผู้นำเสนอแนวคิดใหม่ ๆ ของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาจะชูประเด็น 2 ประเด็น ที่เป็นหลักการสำคัญและมีความเชื่อมโยงกัน คือ แนวคิดเรื่อง “การมีส่วนร่วม” และ “การเข้าถึง” (Accessibility) สำหรับประเด็นแรกนี้นักคิดบางท่านได้ถือเป็นหลักการสำคัญอย่างมาก จนขนานนามการสื่อสารแบบใหม่ว่า “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Communication) ในส่วนที่เกี่ยวกับการสื่อสารชุมชนนั้นอาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสารชุมชนในที่นี้ เราจึงจะพิจารณาแนวคิดนี้โดยละเอียด ดังนี้

1. ที่มาของแนวคิดเรื่อง “การมีส่วนร่วม”

จากประวัติศาสตร์การมีชีวิตสาธารณะในโลกตะวันตกที่มักถอยหลังไปเริ่มต้นในยุคสมัยของกรีก ในครั้งกระนั้น ผู้ที่เป็น “พลเมือง” (citizen) ของรัฐกรีกสามารถที่จะไปมีส่วนร่วมแบบโดยตรง (Direct participation) ในเรื่องการตัดสินใจประเด็นสาธารณะได้ทุกเรื่อง (Public issues) ด้วยการเปิดอภิปรายชี้แจงให้ข้อมูลและตัดสินใจออกเสียงลงคะแนนที่เรียกว่ารูปแบบ “ประชาธิปไตย” อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมสมัยใหม่มีขนาดใหญ่ขึ้น รูปแบบประชาธิปไตยแบบโดยตรงนั้นจึงเป็นไปได้ ดังนั้นจึงเกิดรูปแบบของ “ประชาธิปไตยแบบผ่านตัวแทน”

(Representation Democracy) โดยที่คนส่วนใหญ่จะทำการเลือก “ตัวแทน” ของตนไปดำเนินการตัดสินใจในประเด็นสาธารณะ

ในขั้นต่อมาการใช้ประชาธิปไตยแบบผ่านตัวแทนได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ เช่น เมื่อประชาชนได้คัดเลือกตัวแทนของตนไปเพียงครั้งเดียวแต่ผู้แทนดังกล่าวจะไปทำการตัดสินใจในทุกเรื่องแทนประชาชนภายในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ ที่ตกลงกันเอาไว้ (เช่น 4 ปี 5 ปี 7 ปี) แต่ในทางปฏิบัติแล้วบ่อยครั้งที่ผู้แทนไม่สามารถจะตัดสินใจแทนประชาชนไปได้หมดทุกเรื่อง นอกจากนั้นประชาชนยังขาดกลไกในการควบคุมตัวแทนของตนเอง เช่น ไม่มีอำนาจบังคับให้ผู้แทนตัดสินใจตามความต้องการของประชาชน หรือผู้แทนอยู่ห่างไกลจากชุมชน และในท้ายที่สุดเมื่อระบบการเมือง การปกครองพัฒนารูปแบบที่ซับซ้อนขึ้น เช่น การตั้งพรรคการเมือง การตัดสินใจของผู้แทนก็ต้องถูกผลักดันจากพลังแรงดัน ๆ (เช่น นโยบายพรรค) แทนที่จะโน้มไปตามความประสงค์ของประชาชน

ดังนั้นในยุคสมัยปัจจุบันจึงเริ่มเกิดคำถามต่อการใช้รูปแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนแต่เพียงรูปแบบเดียวว่าเป็นรูปแบบที่ใช้งานได้เหมาะสมหรือไม่สำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และคำตอบที่แน่ชัดแล้วก็คือ ไม่เหมาะสมและอาจจะไม่เพียงพออย่างแน่นอน ดังนั้นจึงเริ่มเกิดขบวนการประชาธิปไตยแบบทางตรงขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เช่น การเดินขบวนประท้วงของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ การรวมตัวนัดหยุดงาน การยื่นจดหมายเปิดผนึก ฯลฯ ในท่ามกลางรูปแบบอันหลากหลายของประชาธิปไตยแบบทางตรงเช่นนี้ การสื่อสารเป็นช่องทางที่สำคัญช่องทางหนึ่งที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดประชาธิปไตยแบบทางตรงควบคู่ไปกับประชาธิปไตยผ่านตัวแทน และการสื่อสารรูปแบบที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวได้ก็ต้องเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเช่นกัน

2. เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

หากกล่าวเฉพาะในระดับของชุมชนแล้ว เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมน่าจะมีดังต่อไปนี้

2.1 เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง

2.2 เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม และเพื่อให้เห็นคุณค่า ความคิดและความเชื่อของเขา ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการนำเอาแนวคิดเรื่อง เศรษฐกิจแบบพอเพียง

มาเผยแพร่ในวงกว้าง และคนทั่วไปให้การยอมรับผ่านการแสดงทัศนะผ่านสื่อ (เป็น Feedback) ก็จะทำให้ชุมชนมีความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง

2.3 เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่คิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ การเข้ามาช่วยฝึกฝนอบรมการผลิตสื่อจะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า พวกเขาสามารถจะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้หากมีโอกาส

2.4 เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง

2.5 เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึกับปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน

2.6 ผลจากการสื่อสารของชุมชนที่อาจจะเกิดจากการริเริ่มของบางส่วนของชุมชน หรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชนหรือชุมชนอื่น ๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เราต้องยอมรับว่า ผลจากการใช้กระบวนการพัฒนาแบบบนลงล่างนั้น ไม่เพียงแต่จะไม่ได้ผลตามที่คาดหวังเอาไว้เท่านั้น หากทว่ายังทิ้งร่องรอยแห่งความสูญเสียในเชิงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเอาไว้ด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านจะเกิดวัฒนธรรมแห่งการพึ่งพา การรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก และไม่เชื่อมั่นว่าตนเองจะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยความสามารถของตนเอง

2.7 เนื่องจากเนื้อหาของการสื่อสารชุมชนนั้น จะเน้นเรื่องราวที่มีสาระประโยชน์ต่อชีวิตของชุมชนเอง ดังนั้นสื่อประเภทนี้จึงช่วยเพิ่มสัดส่วนของการสร้างสื่อที่มีสาระให้แก่ชุมชน ให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเพื่อถ่วงดุลกับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิงและการหลีกเลี่ยงปัญหา (Escapist) ที่สื่อจากภายนอกอัดฉีดเข้าไปในชุมชน

3. การมีส่วนร่วมในองค์ประกอบของการสื่อสาร

จากต้นกำเนิดแนวคิดการพัฒนาเรื่องการมีส่วนร่วมนั้น ในระยะแรก ๆ ที่มีการนำแนวคิดนี้มา ครอบงำใช้ในทางปฏิบัติ เนื่องจากการรับรู้และความเข้าใจร่วมต่อแนวคิดดังกล่าวยังไม่ชัดเจนจึงเกิดการปฏิบัติที่แตกต่างกันและถึงกับมีการปฏิบัติที่เบี่ยงเบนออกไปจากเป้าหมายเดิม เช่น มีการรณรงค์ว่า ในการทำโครงการพัฒนาชนบทนั้น ต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมด้วยการนำเงินทองและแรงงานเข้ามามีส่วนร่วม แต่ในขั้นตอนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การจัดวาง การดำเนินงาน การแบ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นยังอยู่ในอำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐเหมือนเดิม

สำหรับเรื่องการมีส่วนร่วมในการสื่อสารก็อาจจะมีปัญหาเช่นเดียวกันกล่าวคือ มีระดับต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปของการเข้ามามีส่วนร่วมของการสื่อสารปัจจัยที่เข้ามามีส่วนกำหนดระดับความมากน้อยของการมีส่วนร่วมนั้น จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการสื่อสาร ดังนี้

3.1 เป้าหมายของการสื่อสาร ได้กำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใด เช่นในระดับเข้ามาร่วมแสดง ระดับเป็นผู้รับสารที่คอยป้อนปฏิกริยาย้อนกลับ (Feedback) ระดับวางนโยบาย

3.2 ลักษณะสองทางและ Interactivity ของการสื่อสาร ยิ่งการสื่อสารที่เอื้ออำนวยให้มีลักษณะตอบโต้กันอยู่ตลอดเวลามากขึ้นเท่าใด โอกาสที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมก็ยิ่งจะมีมากขึ้นเท่านั้น

3.3 ใครคือผู้ส่งสาร ในชุมชนเองโอกาสที่คนส่วนใหญ่จะได้เข้ามาเป็นผู้ส่งสารมีมากน้อยและทั่วถึงหรือไม่ หรือเมื่อเปรียบเทียบระหว่างนักสื่อสารมวลชนอาชีพ เจ้าหน้าที่รัฐ และชาวบ้าน สัดส่วนที่จะได้เป็นผู้ส่งสารเป็นอย่างไรบ้าง (ตัวอย่างในกรณีของสื่อมวลชนก็เช่น บรรดารายการ News & Talks นั้น ตัวแทนชุมชนได้มีโอกาสเป็นผู้ส่งสารหรือเปล่า)

3.4 ประเภทของเนื้อหาสาร เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนหรือเปล่า ตัวอย่างเช่น ปัจจุบันนี้แม้ในโทรทัศน์จะมีรายการประเภทวิเคราะห์ข่าวและสถานการณ์ปัจจุบัน แต่ทว่าเนื้อหาทั้งหมดยังคงเป็น “วาระแห่งชาติ” เป็นส่วนใหญ่ โอกาสที่ประเด็นท้องถิ่นจะได้เข้าไปเป็นเนื้อหาในสื่อมวลชนยังมีอยู่น้อย วิธีการนำเสนอเนื้อหาหากมีลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน (dialogue) แสวงหาความร่วมมือจากหลายฝ่าย (Collaboration) และก่อให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม (Group decision-making) ก็จะทำให้การมีส่วนร่วมมีโอกาสมากขึ้น

3.5 ประเภทของช่องทาง / สื่อ โดยหลักการทั่วไปแล้ว สื่อขนาดเล็ก เช่น สื่อเฉพาะกิจจะเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมได้มากกว่าสื่อมวลชน สื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคยเช่นสื่อประเพณี ก็จะมีเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ง่ายกว่าสื่อสมัยใหม่ที่แปลกหน้า อย่างไรก็ตามก็มิได้หมายความว่าความถี่เปิดโอกาสโดยสิ้นเชิงสำหรับสื่อสมัยใหม่หรือสื่อที่มีขนาดใหญ่เช่นสื่อมวลชน เพียงแต่มีข้อพึงตระหนักถึงความยากง่ายในการเข้ามีส่วนร่วมของสื่อประเภทต่างๆ และการค้นคิดสร้างสรรค์กิจกรรมและช่องทางแบบไหนที่จะอำนวยความสะดวกในการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชน

3.6 ผู้รับสารและการมีปฏิกริยาป้อนกลับ (Feedback) สำหรับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้นจะมีความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารที่แตกต่างไปจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนากระแสหลักโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ กระบวนทัศน์ใหม่นี้จะเชื่อว่า ผู้รับสารนั้นมีใช้ผู้ที่วาง

เปล่าและไม่รู้อะไรเลย เกี่ยวกับเนื้อหาสารที่จะสื่อไป หากแต่ความรู้ที่ผู้รับสารมีนั้น อาจจะเป็นความรู้คนละชุดที่แตกต่างจากผู้ส่งคาดคิดเอาไว้ ตัวอย่างเช่น แนวคิดเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ในหมู่ประชาชนก็มีแนวคิดเช่นนี้อยู่แต่อาจจะแตกต่างไปจากแนวคิดเรื่อง “ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน” ของกระทรวงสาธารณสุข และนอกจากผู้รับสารจะมีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสารแล้ว วิธีการรับสารของประชาชนก็ได้เป็นตัวอย่าง passive หากทว่าเป็นไปอย่าง active และประชาชนผู้รับสารมักจะมีปฏิกิริยาป้อนกลับ (feedback) ทั้งแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการประจักษ์พยานที่เห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีที่เนื้อหาสื่อ่นั้นมีความผูกพันใกล้ชิดกับประชาชน เช่นการพูดคุยหลังจากดูละครโทรทัศน์แล้วดังนั้นไม่ว่าชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมกับการสื่อสารในระดับใดก็ตาม การจัดช่องทางสำหรับปฏิกิริยาป้อนกลับก็เป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่างขาดไม่ได้ของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

4. ระดับการมีส่วนร่วม

เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชุมชนนั้นกระทำได้ในหลายระดับ และได้มีนักวิชาการหลายท่านจัดแบ่งระดับการมีส่วนร่วมเอาไว้หลาย ๆ แบบ ซึ่ง กาญจนา แก้วเทพและคณะ (2543) ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนเอาไว้ 3 ระดับ โดยเรียงลำดับจากระดับที่น้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุดดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ ผู้ใช้สาร (Audience/ Receiver/ Users)
2. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง / ผู้ผลิต / ผู้ร่วมผลิต (Sender/ Producer/ Co-producer)
3. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Policy Maker/ Planner)

การมีส่วนร่วมในแต่ละระดับนี้จะเรียกชื่อประเภทของกิจกรรมและเงื่อนไขต่าง ๆ แตกต่างกันดังที่จะกล่าวถึงในรายละเอียด ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร / ผู้ใช้สาร

เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับล่างที่สุด กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารตั้งแต่ต้นยังอยู่ในการกำหนดของผู้ส่งสาร ไม่ว่าจะเป็นการเลือกประเด็นปัญหา การเลือกวิธีการนำเสนอ ไปจนกระทั่งการเลือกช่องทางสื่อที่จะใช้เผยแพร่ และผู้รับสารก็ยังคงมีฐานะเป็นเพียงผู้รับสารแต่เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม สิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงไปสำหรับฐานะของผู้รับสารในการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วมก็คือ

(1) ต้องมีการขยายแนวคิดของผู้รับสารให้ตระหนักถึงสิทธิที่จะรู้ของตน (Right to know/ Right to be inform) และนอกจากนั้น สิทธินี้ยังขยายไปถึงสิทธิที่จะบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตนต่อสาธารณะด้วย (Right to inform)

(2) จะต้องสร้างหลักประกันในการมีส่วนร่วมของผู้รับสารทั้งในช่วงขาเข้า (Input) และช่วงขาออก (output) เช่นในช่วงนำเข้าข้อมูล จะต้องมีการสำรวจว่ามีช่องทางข่าวสารอะไรบ้างสำหรับชุมชน โอกาสในการถึงเป็นอย่างไร เนื้อหาของข่าวสารนั้นเกี่ยวข้องกับชุมชนหรือเปล่าและมีรูปแบบการนำเสนอในลักษณะอย่างไร ในช่วงของการส่งข้อมูลออกจากชุมชนก็เช่นกัน

(3) ปัจจัยสำคัญของการมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร ก็คือ ช่องทางข่าวสาร (Channel) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบางช่วงเวลาที่เป็นช่วงระยะเวลาสำคัญของชุมชน ตัวอย่างเช่น เมื่อมีกรณีรัฐมนตรีสั่งการหรือการทำประชาพิจารณ์ในต่างจังหวัดและมีการถ่ายทอดรายการดังกล่าวผ่านสื่อมวลชน จะต้องมีการสำรวจว่า มีช่องทางอะไรบ้างที่ประชาชนในบริเวณดังกล่าวจะได้รับ – ส่งข่าวสารอย่างทั่วถึง ในกรณีเช่นนี้ มาตรการการเพิ่มช่องทางการสื่อสาร (Addition of Channel) เป็นสิ่งจำเป็น

2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง / ผู้ผลิต / ผู้ร่วมผลิต

เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมาและจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขใหม่ ๆ เพิ่มเติมหรือต้องมีการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเก่าที่มีอยู่ การเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตหรือผู้ร่วมผลิตนั้น ยังแบ่งออกได้เป็นหลายขั้นตอนตามหลักแนวคิดของการผลิตสื่อ คือ

(1) **ขั้นก่อนการผลิต (Pre-production Stage)** อันได้แก่ขั้นตอนการเตรียมการก่อนการผลิตสื่อ กิจกรรมในขั้นตอนนี้จะประกอบด้วย การเลือกประเด็นหัวข้อ การเลือกแง่มุมที่จะนำเสนอการรวบรวมข้อเท็จจริงที่จะนำมาใช้เป็นวัตถุดิบ การเขียนบทแบบต่าง ๆ การคัดเลือกฉากและตัวแสดง

(2) **ขั้นการผลิต (Production Stage)** ได้แก่ ขั้นตอนของการลงมือผลิต เช่น การเข้าห้องจัดรายการในกรณีของวิทยุ การลงมือถ่ายทำในกรณีของวิดีโอ โทรทัศน์ ภาพยนตร์

(3) **ขั้นหลังการผลิต (Post-production Stage)** ได้แก่ ขั้นตอนหลังการถ่ายทำเสร็จแล้ว ก็ต้องมีการตัดต่อ การอัดเสียงประกอบ การเพิ่มเติมด้านเทคนิคต่าง ๆ

ชุมชนอาจจะเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง ซึ่งแต่ละขั้นตอนอาจจะต้องมีการสร้างเงื่อนไขใหม่ เช่น หากต้องการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิต ก็จำเป็นต้องมีการอบรมให้ชาวบ้านเรียนรู้การใช้อุปกรณ์เสียก่อน อย่างไรก็ตาม จะเป็นการดี

อย่างยิ่งที่จะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด ในลักษณะการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการระหว่างนักสื่อสารมวลชนกับชุมชน แม้ว่าชาวบ้านอาจจะไม่มีเวลาที่จะมาเรียนรู้การใช้อุปกรณ์เครื่องมือได้อย่างชำนาญจนถึงขั้นการลงมือผลิตได้ด้วยตัวเองก็ตาม อันที่จริง การใช้เครื่องมือชิ้นนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นของการมีส่วนร่วม ซึ่งชาวบ้านอาจจะไม่จำเป็นต้องลงมือใช้เครื่องมือเอง แต่ก็สามารถจะเข้าร่วมได้อย่างเต็มที่ เช่นในขั้นตอนก่อนการผลิต การให้ชาวบ้านเป็นคนเลือกประเด็น/ วิธีการที่จะนำเสนอ เลือกหาสถานที่ที่จะใช้เป็นฉากการถ่ายทำ และหลังจากที่ถ่ายทำออกมาแล้ว ก็นำมาฉายให้ชาวบ้านชมก่อนเพื่อแสดงความคิดเห็นพูดคุย แลกเปลี่ยนทัศนคติกัน

สำหรับในขั้นตอนหลังการผลิตนั้น ก็นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการตัดต่อเทปเสียงหรือเทปโทรทัศน์นั้นมีความสำคัญในการถ่ายทอดความหมายออกไป ในขั้นตอนนี้ อาจจะใช้รูปแบบการทำงานติดต่อร่วมกันระหว่างนักสื่อสารมวลชนกับชาวบ้าน หรือหลังจากที่นักสื่อสารมวลชนติดต่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็นำไปให้ชาวบ้านดูเพื่อรับฟังความคิดเห็นแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

นอกเหนือจากความจำเป็นในการสร้างเงื่อนไขใหม่ ๆ เช่น การฝึกอบรมด้านการใช้เครื่องมือการผลิตแก่ชาวบ้านแล้ว การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับการผลิตนี้ ยังต้องมีการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปเงื่อนไขเก่า ๆ บางประการอีกด้วย เช่น การปฏิรูปองค์กรสื่อสารมวลชน และวิธีการทำงานของนักสื่อสารมวลชน

Berrigan (1979) ตั้งข้อสังเกตว่าโครงสร้างและวิธีการทำงานขององค์กรสื่อสารมวลชนนั้นจะมีลักษณะเป็นลำดับชั้น (hierarchical) คนที่อยู่ข้างบนมีอำนาจตัดสินใจ ในขณะที่คนระดับกลางและระดับล่างผู้เป็นคนลงมือทำงานจะต้องคอยฟังคำสั่งตัดสินใจจากข้างบน โครงสร้างและวิธีการทำงานเช่นนี้ขัดแย้งโดยสิ้นเชิงกับรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่กล่าวมา และหากจะมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและวิธีการทำงาน พวกที่อยู่ข้างบนก็คงไม่ค่อยพอใจอย่างแน่นอน เพราะเท่ากับเป็นการบั่นทอนอำนาจของตนไปโดยปริยาย นอกจากนั้น แม้แต่ในหมู่ระดับคนทำงานเองก็อาจจะมีความพอใจส่วนตัวบางประการแอบแฝงซ่อนอยู่ อาจจะมีผลประโยชน์ตอบแทนบางประการ ดังนั้น การปรับเปลี่ยนสื่อให้หันกลับมาตอบสนองความต้องการของชุมชน อาจจะขัดแย้งกับผลประโยชน์ที่เคยมีเคยได้ของกลุ่มผู้ทำงาน

นอกเหนือจากประเด็นความขัดแย้งเรื่องอำนาจและผลประโยชน์แล้ว ยังอาจเกิดความขัดแย้งในเรื่องเกณฑ์มาตรฐานทางวิชาชีพ ตามปกตินักสื่อสารมวลชนมักจะทำางอย่างมีเสรีภาพ และใช้หลักสุนทรียเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติงานและโดยส่วนใหญ่แล้วมักจะมีคุณภาพภูมิใจในความเป็นอิสระความเป็นกลาง รวมทั้งความเคยชินกับวิธีการทำงานดังกล่าว แต่เมื่อมีการปรับเปลี่ยนมาทำงานสื่อสารแบบมีส่วนร่วม บรรทัดฐานดังกล่าวก็จะเปลี่ยนแปลงไป การทำงานร่วมกับชุมชนอาจทำให้นักสื่อสารมวลชนรู้สึกขาดความเป็นอิสระ รวมทั้งไม่ค่อยจะเป็นกลาง และตามปกติ ชาวบ้านมักจะสนใจเรื่องเนื้อหาสาระมากกว่ารูปแบบการนำเสนอหรือเทคโนโลยี ซึ่งตรงกันข้ามกับมาตรฐานของนักสื่อสารมวลชน ปัญหาทั้งหมดนี้ เรียกร้องให้สื่อมวลชนจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตนเองให้มีวิธีการทำงานแบบใหม่ โดยการปล่อยวางความเคยชินทางวิชาชีพ เช่น การที่เคยใช้ Approach การสื่อสารเพื่อเป้าหมายการโน้มน้าวชักชวน (Persuasion) มาเป็นการเปิดรับคำปฏิกริยาป้อนกลับหรือกระตุ้นให้มีการพูดคุยต่อไปอย่างไม่ปิดประเด็นง่าย ๆ

3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบายนั้น ถือว่าเป็นรูปแบบสูงสุดของการมีส่วนร่วมและสังเกตเห็นว่า ยิ่งระดับของการมีส่วนร่วมสูงขึ้นมากเท่าใด สัดส่วนของชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมได้ก็จะเล็กลงกล่าวคือ ในระดับของผู้รับสาร คนในชุมชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ แต่เมื่อขึ้นมาถึงขั้นการผลิต ก็อาจจะมีคนบางกลุ่มในชุมชนเท่านั้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม จนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้ายคือ ระดับการวางแผนและนโยบายนี้ ก็คงมีตัวแทนบางคนที่นั้นจากชุมชนที่จะเข้ามาดำเนินกิจกรรมในระดับนี้

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และกำหนดนโยบายการใช้สื่อของชุมชนนั้น หมายถึง การวางแผนและนโยบายดำเนินการใช้สื่อที่รวมเอาชุมชนเข้ามาอยู่ในโครงการสร้างการสื่อสารของชุมชน กล่าวในระดับกว้าง อาจหมายถึงการวางแผนและกำหนดนโยบายของการสื่อสารทุกประเภทที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสื่อประเภทใด เช่น สื่อมวลชน (วิทยุ หนังสือพิมพ์ หมู่บ้าน) สื่อเฉพาะกิจ (วิดีโอ โปสเตอร์ หอกระจายข่าว เสียงตามสาย) สื่อประเพณี รวมทั้งสื่อบุคคล การวางแผนนั้นจะเป็นการสร้างเชื่อมโยงระหว่างสื่อแต่ละประเภทเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการใช้ ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการฟังรายการวิทยุที่เสนอสารคดีเรื่องการปรับปรุงดินด้วยวิธีการชีวภาพ หน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องการสื่อสารของชุมชนก็อาจจะติดต่อขอเทปดังกล่าวมาออกอากาศซ้ำผ่านหอกระจายข่าว เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงให้แก่ชาวบ้าน หรือ

อาจจะส่งต่อให้โรงเรียนจัดทำออกมาเป็นโปสเตอร์เพื่อให้เป็นสื่อที่คงทนถาวร เหมาะสำหรับการศึกษามากขึ้น เป็นต้น

ส่วนในระดับที่แคบลงมาอาจจะหมายถึง การมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนและนโยบายของสื่อบางประเภทที่จะเข้ามาในชุมชนตัวอย่างที่กำลังจะเกิดขึ้นในสังคมไทย คือ การทำวิทยุชุมชนที่ในโครงสร้างของการดำเนินงานจะมีตัวแทนชาวบ้านเข้าไปอยู่ในทุกขั้นตอน คือ ทั้งระดับคณะกรรมการบริหารวิทยุ ทั้งระดับการผลิต กล่าวคือ เป็นการรับผิดชอบร่วมกัน ชุมชนเองก็ต้องรับผิดชอบต่อการทำงานของสื่อ ซึ่งรวมทั้งด้านงบประมาณ อุปกรณ์ บุคลากร ส่วนสื่อนั้นก็ต้องตอบสนองของความต้องการของชุมชน

Jan Servaes ได้เขียนเอาไว้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนี้นอกจากจะมีแนวทางการศึกษาในลักษณะที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว คือ เรื่องการเข้าถึงสื่อ (access) การมีส่วนร่วม (participation) และการจัดการด้วยตัวเอง (self-management) แล้วยังมีอีกกระบวนการหนึ่ง คือ กระบวนการสื่อสารในลักษณะสนทนาโต้ตอบกัน (dialogical communication) ซึ่งเป็นแนวทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบประชาธิปไตย คือ การสนทนาโต้ตอบกันระหว่างบุคคลที่อยู่ในสังคมต้องดำเนินไปภายใต้ความเท่าเทียมกัน (Jan Servaes, 1996: 17-18)

การศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมได้ยึดถือแนวคิดการสร้างความเข้าใจการยอมรับความมีเกียรติศักดิ์ศรีของประชาชน การยอมรับอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลาย (Diversity) ความไม่เป็นเพียงหนึ่งหรือความมีมากกว่าหนึ่ง (Plurality) ซึ่งหมายความว่ามนุษย์ย่อมมีความแตกต่างกันในด้านความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ การยอมรับการมีความหลากหลายทางความคิด การใช้ชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละบุคคล หรือกลุ่มบุคคลย่อมไม่เหมือนกัน การยอมรับว่าทุกคนบนโลกมีหลายเผ่าพันธุ์ หลายเชื้อชาติไม่จำเป็นต้องให้มีเพียงเผ่าพันธุ์เดียว เชื้อชาติเดียว หรือมีประเพณีเดียว วัฒนธรรมเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมย่อมต้องอยู่บนพื้นฐานการยอมรับในสิ่งเหล่านี้

สุภางค์ จันทวานิช (2540) กล่าวว่า การวิจัยแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาการดำเนินการติดตามผล จนถึงขั้นประเมินผล ส่วนใหญ่แล้วมักเป็น

กิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาด้านใดด้านหนึ่ง หรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่งแล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนสิ้นสุดการวิจัย ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทุกขั้นตอนเป็นสิ่งที่ชุมชนหรือชาวบ้านร่วมรับรู้ และใช้ประโยชน์ ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชน และผู้ทางแก้ไขปัญหา ชาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจและยืนยันเจตนารมณ์ที่จะแก้ไขปัญหานั้น กระบวนการวิจัยดำเนินไปในลักษณะการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ข้อสรุปเป็นขั้นๆ ชาวบ้านจะค่อยๆ พัฒนาศักยภาพในการแก้ไขปัญหของชุมชนและค่อยๆ เรียนรู้ด้วยตนเอง วิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้ข้อมูลที่ได้จะมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านของชาวบ้าน ตลอดจนนิสัยใจคอความต้องการและแบบแผนการดำเนินชีวิตของเขา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นกรอบในการจัดทำชุดความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิด (Treatment) เพื่อเผยแพร่แก่คนในชุมชน และใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” และระดับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการดำเนินงานวิทยุชุมชนของทั้งที่มีอยู่ในปัจจุบัน และวิทยุชุมชนในอนาคตจากการนำเสนอของผู้วิจัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อม

ชาลิสสา มากแผ่นทอง (2547) ศึกษาเรื่อง “การวิจัยเพื่อสรุปบทเรียน: กระบวนการเตรียมกลุ่มวิทยุชุมชนจังหวัดปัตตานี” พบว่า การสร้างกลุ่มเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการเรียนรู้สื่อวิทยุชุมชน และการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ภาคประชาชนมีความพร้อมในการเป็นเจ้าของคลื่นความถี่และสถานีวิทยุ ขณะเดียวกันธรรมชาติของสื่อวิทยุที่มีการดำเนินการในลักษณะสาธารณะ ทำให้การค้นหากลยุทธ์ในการสร้างความเป็นวิทยุชุมชนแก่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีความจำเป็น เพื่อให้วิทยุชุมชนเป็นสื่อที่ก่อประโยชน์แก่คนทุกฝ่ายในสังคม

กระบวนการสร้างกลุ่มประกอบด้วยขั้นตอน 3 ระยะ คือ

- ระยะที่ 1 การสร้างกลุ่ม ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนค้นหาแกนนำ หรือ ค้นหาโหนดเพื่อตั้งเป็นกลุ่มแกน ขั้นตอนพูดคุยซักชวน เสริมสร้างความเข้าใจ และขั้นตอนจัดโครงสร้างกลุ่ม สร้างความเป็นเอกภาพ

- ระยะที่ 2 การเตรียมความพร้อม ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ สร้างเสริมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดวิทยุชุมชน สร้างเสริมทักษะการบริหารจัดการกลุ่ม การเตรียมความพร้อมด้านการผลิตรายการ การสร้างคนเป็นวิทยากรเรื่องวิทยุชุมชน และส่งเสริมเรื่องการเรียนรู้ด้วยตนเอง

- ระยะที่ 3 การขยายโหนด ประกอบด้วย สร้างกลุ่มวิทยุชุมชนตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์และสร้างกลุ่มวิทยุชุมชนตำบลเตราะบอน อำเภอสายบุรี

ทั้ง 3 ระยะแห่งการเติบโตต้องอาศัยกิจกรรมเป็นเครื่องประคองไม่ให้กลุ่มล้มหายไป ขณะที่การทำงานที่ยากที่สุด คือ ระยะการขยายโหนดเพื่อสร้างเครือข่ายให้กว้างขึ้น ซึ่งพบว่า ภาคประชาชนมีปัญหาเรื่องการบริหารจัดการ

การค้นหากลยุทธ์ในการสร้างความเป็นวิทยุชุมชนให้เกิดแก่ประชาชนนั้น ได้ใช้กลยุทธ์ 6 ประการ คือ กิจกรรมวิทยุชุมชนสัญจร การจัดเวทีประกาศความยิ่งใหญ่ การเข้าร่วมเวทีสื่อกับส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค การจัดรายการวิทยุ การถอดบทเรียน และการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนและพบว่า กลยุทธ์ที่มีลักษณะบอกกล่าวโดยตรงในลักษณะการสื่อสารทางเดียว ไม่ใช่วิธีการที่ได้ผลดีนัก กิจกรรมต่าง ๆ จึงต้องมุ่งเน้นกระบวนการการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งต้องอาศัยการสื่อสารสองทางที่ประชาชนสามารถร่วมแลกเปลี่ยน หรือแสดงความคิดเห็นได้

ศิริพล สัจจาพันธุ์ (2545) สรุปผลการศึกษา “กระบวนการสร้างความพร้อมของชุมชนในการก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชน: ศึกษากรณีวิทยุชุมชน อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา” พบว่า ในกระบวนการเตรียมความพร้อมชุมชน เพื่อก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชนนั้น ต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มแกนนำชุมชน สภาพชุมชน และเป้าหมายต่อวิทยุชุมชน ดังนี้

1. แกนนำชุมชน เป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อกระบวนการสร้างความพร้อมของชุมชน ดังนั้น แกนนำชุมชนต้องมีความน่าเชื่อถือและตั้งใจดำเนินการวิถุชุมชนอย่างจริงจัง นอกจากนี้ ต้องให้ความสำคัญกับการจกระบวนการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจกับคนในชุมชนให้ครอบคลุมทั่วพื้นที่ออกอากาศกระจายเสียงด้วย จึงจะได้รับความร่วมมือและมีคนอาสาเข้าร่วมรับผิดชอบบริหารจัดการ อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็นต้องฝึกอบรมแกนนำชุมชนในเรื่องการบริหารจัดการ การผลิต และการจัดรายการด้วย

2. สภาพชุมชน ชุมชนต้องมีรากฐานที่ดีในกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย และมีแนวคิดในการพึ่งตนเองในการดำเนินการต่างๆ ร่วมกัน นอกจากนี้ วิถุชุมชนและภูมิปัญญาเป็นเงื่อนไขที่ดีต่อกระบวนการเรียนรู้วิถุชุมชน และความสัมพันธ์เป็นเครือข่ายกับชุมชนอื่นๆ เป็นเงื่อนไขอันหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาได้มากขึ้น

3. เป้าหมายต่อวิถุชุมชน ชุมชนต้องเชื่อว่า เมื่อมีวิถุชุมชน จะทำให้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงสื่อ (Access) มีส่วนร่วม (Participation) และสามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง (Self-management) นอกจากนี้ หลักการและแนวคิดวิถุชุมชนจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ที่ชุมชนสามารถเรียนรู้และเข้าใจได้ง่าย

ปีณพร ไพบุลย์วัฒนกิจ (2549) ศึกษาการเตรียมความพร้อมวิถุชุมชนของภาคประชาชน กรณีเครือข่ายองค์กรวิถุชุมชนเชียงใหม่และสรุปว่าปัจจัยที่สนับสนุนการเตรียมความพร้อมวิถุชุมชนมี 3 ด้าน คือ

1. ปัจจัยด้านการเมือง กฎหมายรัฐธรรมนูญมาตรา 40 ได้ให้สิทธิคุ้มครองแก่ประชาชนในการเข้าถึงสื่อ ดังนั้น ประชาชนสามารถทดลองจัดตั้งวิถุชุมชนในชุมชนของตนเองได้ และมีช่องทางในการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงที่ภาครัฐเป็นเจ้าของในการจัดรายการวิถุชุมชน

2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เครื่องส่งและอุปกรณ์ในการกระจายเสียงของวิถุชุมชนมีราคาถูกลง ทำให้ประชาชนสามารถจัดซื้อได้ นอกจากนี้ ยังมีแหล่งทุนให้การสนับสนุนการเตรียมพร้อมวิถุชุมชนภาคประชาชนอีกด้วย

3. ปัจจัยด้านสังคม แกนนำชุมชนและประชาชนตื่นตัวในสิทธิการสื่อสาร และเล็งเห็นความจำเป็นของการมีวิถุชุมชน เมื่อก่อตั้งสถานีวิถุชุมชนแล้ว สมาชิกในชุมชนก็ให้ความสำคัญและยอมรับ นอกจากนี้ยังเกิดความร่วมมือระหว่างนักวิชาการและภาคประชาชนใน

การผลักดันการปฏิรูปสื่อและเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวิทยุชุมชนเพิ่มขึ้นด้วย

ปณิธานของวิทยุชุมชนไทย ยังได้สรุปปัญหาอุปสรรคในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนว่าเกิดปัจจัยต่างๆ ดังนี้ คือ

1. ปัจจัยด้านการเมือง การแทรกแซงของกลุ่มผลประโยชน์ทำให้กระบวนการสรรหาคณะกรรมการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) มีความล่าช้า นอกจากนี้กฎเกณฑ์ในการจัดตั้งวิทยุชุมชนไม่มีความแน่นอน ทำให้วิทยุชุมชนยังไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นสถานีที่ถูกต้องตามกฎหมาย ส่วนนโยบายรัฐในการแก้ไขปัญหาวิทยุชุมชนก็ไม่ชัดเจนและไม่เข้าใจแนวคิด/ปรัชญาวิทยุชุมชนที่แท้จริง อีกทั้งนักการเมืองท้องถิ่นก็เข้ามาแสวงหาประโยชน์จากสถานีวิทยุชุมชน และประชาชนที่จัดรายการวิทยุชุมชนภายใต้สถานีของรัฐขาดอิสระในการจัดรายการ

2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การเปิดช่องให้วิทยุชุมชนสามารถมีโฆษณาได้ ทำให้กลุ่มนักการเมืองและนายทุนท้องถิ่นจัดตั้ง “วิทยุชุมชน” เพื่อแสวงหากำไรเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังขาดแคลนงบประมาณและอุปกรณ์ต่างๆ ในการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนภาคประชาชน

3. ปัจจัยด้านสังคม อาสาสมัครมีภารกิจส่วนตัวจึงมักเกิดปัญหาขาดแคลนคนทำงาน นอกจากนี้ ชาวบ้านที่ดำเนินงานวิทยุชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดตั้งและดำเนินการวิทยุชุมชน ตลอดจนปัญหาทางเทคนิค จึงทำให้ผลิตรายการได้ไม่ค่อยมีคุณภาพ ยิ่งไปกว่านั้น คนส่วนใหญ่ยังคุ้นเคยกับการเป็นผู้รับข้อมูลมากกว่าผู้ส่งข้อมูล และสาธารณชนยังมองว่าวิทยุชุมชนเป็นแหล่งแสวงหากำไรในทางแสดงสิทธิการสื่อสารของประชาชน

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการวิทยุชุมชน

คม สัมพันธ์รักษ์ (2548) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาความเป็นมา และการบริหารจัดการของสถานีวิทยุชุมชนในจังหวัดชัยภูมิ” พบว่า วิทยุชุมชนในจังหวัดชัยภูมิที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 แห่งมีโครงสร้างการบริหารจัดการที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. ศูนย์การเรียนรู้วิทยุชุมชนต้นน้ำชี เป็นสถานีวิทยุชุมชนในรูปแบบของเครือข่ายประชารัฐจังหวัดชัยภูมิที่รับเอาแนวคิดวิทยุชุมชนจากกลุ่มประชาสังคม นำมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ มีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งเพื่อเป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสาร และความรู้ของคนในชุมชน โดยคนในชุมชนมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในทุกระดับ ไม่ว่าจะ

เป็นในแง่ผู้ฟัง ผู้ผลิตรายการ ตลอดจนการบริหารจัดการสถานีโดยที่เน้นผลิตรายการพูดคุยกับ ผู้ฟังโดยตรงและรายการข่าว รวมทั้งมีวิธีการหารายได้หลากหลายวิธีการ โดยไม่ต้องพึ่งพาการ โฆษณาสินค้าและบริการ

2. ศูนย์การเรียนรู้วิทยุชุมชนคนบ้านแท่น เป็นสถานีวิทยุชุมชนในรูปแบบราชการ ที่ถึงแม้จะรับเอาแนวคิดจากกลุ่มประชาสังคมมาปฏิบัติ แต่ก็นำมาใช้เพียงบางส่วนเท่านั้น คณะทำงานของสถานี คือ กลุ่มคณะทำงานจาก อบต.บ้านแท่น ไม่ได้มาจากอาสาสมัครในชุมชน ดังนั้น คนในชุมชนจึงมีส่วนร่วมในแง่ของการเป็นผู้ฟัง และผู้ดำเนินรายการเท่านั้น

ทางสถานีมีวัตถุประสงค์ในการกระจายเสียงเพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนในชุมชน เข้ามาจัดรายการ ซึ่งโดยมากเป็นรายการดนตรีรวมทั้งเปิดโอกาสให้หน่วยงานราชการต่าง ๆ เข้า มาใช้สถานีวิทยุ ดังนั้น จึงเน้นผลิตรายการดนตรีและรายการพูดคุยมากที่สุด

ส่วนการหางบประมาณเพื่อเป็นทุนในการใช้จ่ายของทางสถานีนั้นมาจาก 2 ทาง คือ เงินบริจาคจากคนในชุมชนและเงินอุดหนุนสถานีจาก อบต.บ้านแท่น ซึ่งเป็นแหล่งทุนหลัก

3. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนภูเขียว เป็นสถานีวิทยุชุมชนใน รูปแบบธุรกิจ โดยมีพ่อค้าในชุมชนเป็นเจ้าของเงินทุนในการก่อตั้งสถานี ทำให้มีอำนาจเบ็ดเสร็จ ในการบริหารสถานี ดังนั้น ชุมชนจึงไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสถานี ทางสถานีมี วัตถุประสงค์ในการออกอากาศเพื่อเกื้อหนุนสถาบันครอบครัวตลอดจนเผยแพร่พุทธศาสนา แต่ วัตถุประสงค์แอบแฝง คือ การแสวงหารายได้จาก การโฆษณาสินค้าและบริการอย่างชัดเจน เพราะ รายการส่วนใหญ่ที่ผลิตนั้นเป็นรูปแบบรายการดนตรี และรายการที่มีเนื้อหาสาระมุ่งให้ความ บันเทิง เพื่อประโยชน์ในการแสวงหาผู้อุปถัมภ์รายการได้โดยง่าย

4. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนรักถิ่น เป็นสถานีวิทยุชุมชนใน รูปแบบธุรกิจการเมือง เป็นลักษณะการร่วมลงทุนของกลุ่มคนซึ่งไม่ระบุว่า เป็นผู้ใดบ้าง 7-8 ราย เพื่อระดมทุนในการก่อตั้งสถานี โดยมีวัตถุประสงค์ในการออกอากาศเพื่อแสวงหารายได้จาก การ โฆษณาสินค้าและบริการ ตลอดจนผลประโยชน์ทางการเมือง นั่นคือ เพื่อใช้ในการหาเสียงก่อน การเลือกตั้ง ทางสถานีแทบจะไม่มีการบริหารจัดการใด ๆ ที่เป็นรูปธรรม รายการที่ผลิตเกือบ ทั้งหมดเป็นรูปแบบรายการดนตรี และรายการประเภทมุ่งให้ความบันเทิง ซึ่งมีลักษณะไม่แตกต่าง ไปจากวิทยุเชิงพาณิชย์

จากงานวิจัยได้ข้อสรุปว่า วิद्यุชุมชนในรูปแบบของเครือข่ายประชารัฐ เป็นรูปแบบที่เป็นไปตามแนวทางของวิद्यุชุมชนอย่างแท้จริง เพราะมีชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ และมีส่วนร่วมในทุกกระดับ โดยงานวิจัยชิ้นนี้ สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพิจารณาวิद्यุชุมชนที่อยู่ในกรณีศึกษาทั้ง 2 แห่ง ว่ามีโครงสร้างการบริหารจัดการแบบใด

เจริญเนตร แสงดวงแข (2549) ศึกษาเรื่อง “การบริหารงานวิद्यุชุมชนควนเนียง ตำบลบางเหริยง และวิद्यุชุมชนชวาทอง ตำบลบ้านนา จังหวัดสงขลา” พบว่า วิद्यุชุมชนควนเนียง ตำบลบางเหริยง มีการบริหารงานที่มาจากคนในชุมชน มีโครงสร้างการบริหารงานที่นำเอาแนวคิดวิद्यุชุมชนมาใช้อย่างเคร่งครัด เนื่องจากกลุ่มผู้บริหารและอาสาสมัครมีความเข้าใจเรื่องวิद्यุชุมชนเป็นอย่างดีจากการผ่านการจัดทำเวทีประชาคมรวม 6 ครั้ง มีการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมครบทั้ง 3 ระดับ คือ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต และการมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย วิद्यุชุมชนควนเนียงได้ทำบทบาทหน้าที่บรรลุดังวัตถุประสงค์ที่วางไว้ทุกประการ โดยบทบาทหน้าที่ที่ทำมากที่สุด คือ เผยแพร่ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ส่วนประโยชน์ของวิद्यุชุมชนควนเนียง ประโยชน์ที่เห็นเด่นชัด คือ การประชาสัมพันธ์ข่าวสารในชุมชน

กรณีของวิद्यุชุมชนชวาทอง ตำบลบ้านนา พบว่า มีการบริหารงานที่มาจากคนในครอบครัว มีโครงสร้างการบริหารงานที่ยังไม่ได้นำเอาแนวคิดวิद्यุชุมชนมาใช้อย่างเต็มรูปแบบ เนื่องจากทีมผู้บริหารยังมีความรู้เรื่องวิद्यุชุมชนที่ไม่ชัดเจนนัก การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมมีเพียง 2 ระดับ คือ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร และการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต วิद्यุชุมชนชวาทองได้ทำบทบาทหน้าที่บรรลุดังวัตถุประสงค์ที่วางไว้ทุกประการ โดยบทบาทหน้าที่ที่ทำมากที่สุด คือ เป็นทางเลือกในการรับฟังสื่อวิद्यุของคนในชุมชนส่วนประโยชน์ของวิद्यุชุมชนชวาทอง ประโยชน์ที่เห็นเด่นชัด คือ การให้ความบันเทิง

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวิद्यุชุมชนกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

จิระวรรณ ตันกูรานนท์ (2542) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา ในการจัดรายการวิद्यุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน” พบว่า ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขามี

ความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการจัดรายการวิทยุชุมชน แม้ว่าจะยังไม่มี ความเข้าใจในรายละเอียดของการดำเนินการที่ชัดเจน โดยมีแนวคิดที่จะมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การส่งข่าวประชาสัมพันธ์ในรายการ การเป็นผู้ดำเนินรายการ การร่วมเป็นคณะกรรมการบริหาร การร่วมเป็นคณะกรรมการผลิตรายการ จนถึงการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชนเอง ในส่วนของบทบาทของผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชน จ. แม่ฮ่องสอน นั้น พบว่า ผู้นำชุมชนทุกคนมีบทบาทอย่างมาก ทั้งในด้านการให้ความรู้ และการระดมความคิดเห็นจากสมาชิกชุมชน รวมทั้งการวางแผนจัดการวิทยุชุมชน ส่วนเรื่องปัญหาและอุปสรรคในการจัดการวิทยุชุมชนนั้น พบว่า ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการจัดการเป็นปัญหาอันดับหนึ่ง ตามด้วยปัญหากฎหมาย ปัญหาความมั่นคงปลอดภัย และปัญหาความรู้ความชำนาญ ซึ่งได้เสนอแนวทางแก้ไขไว้ว่า ในเรื่องค่าใช้จ่ายนั้น อาจต้องให้ส่วนราชการให้การสนับสนุน ส่วนปัญหากฎหมายนั้นเป็นเรื่องที่สามารถทำการศึกษาเพิ่มเติมได้ เช่นเดียวกับปัญหาความรู้ความชำนาญ ส่วนปัญหาความมั่นคงปลอดภัยนั้นเป็นปัญหาด้านชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดน ดังนั้น ในการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชนต้องพิจารณาพื้นที่ที่ไม่ห่างไกลมากเกินไป และจากการศึกษาความคิดเห็นของสมาชิกชุมชน พบว่า สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ไม่เคยรู้เรื่องการจัดการวิทยุชุมชนมาก่อน แต่ถ้าให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการวิทยุชุมชนก็สนใจที่จะเป็นผู้ดำเนินรายการ โดยเห็นว่าควรจะมีค่าตอบแทนให้ด้วย

ทิวาพร แส่นเมืองชิน (2543) ได้ศึกษาเรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านรายการวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา” พบว่า แนวคิดของรายการ เกิดจากนโยบายของกรมประชาสัมพันธ์ ที่ให้สถานีท้องถิ่นดำเนินโครงการนำร่องรายการวิทยุชุมชน เพื่อตอบสนองนโยบายรัฐ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และนโยบายรัฐในส่วนของการสร้างการดำเนินการ มีคณะกรรมการรายการวิทยุชุมชน 2 ชุด เป็นผู้รับผิดชอบ ซึ่งมีปัญหาในการทำงานอย่างมาก การมีคณะกรรมการเพียงชุดเดียวน่าจะดีกว่าและมาจากการสรรหาของประชาชนโดยตรง การดำเนินงานวิทยุชุมชนพบว่า ประชาชนเข้าถึงสื่อในลักษณะติดตามรับฟังด้วยเห็นประโยชน์ของรายการต่อการดำเนินชีวิต การแจ้งข่าวสาร การแสดงความคิดเห็นและร้องทุกข์ ประชาชนได้เข้า

ไปมีส่วนร่วมในการผลิตรายการและวางแผน ส่วนการบริหารจัดการด้วยตนเองของประชาชนในการดำเนินงานรายการวิทยุชุมชนยังไม่สามารถทำได้

วีระวรรณ ยังกิจการ (2545) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหา “รายการวิทยุเพื่อชุมชน” ของจังหวัดน่าน” พบว่า รูปแบบรายการของรายการวิทยุเพื่อชุมชนของจังหวัดน่าน เป็นรูปแบบนิตยสารทางอากาศและรูปแบบรายการสัญจร

เนื้อหารายการเน้นการให้ข้อมูลข่าวสารในท้องถิ่น ให้ความรู้ด้านการเกษตร การประกอบอาชีพ สุขภาพ สิ่งแวดล้อม การศึกษา วัฒนธรรมท้องถิ่น กฎหมาย เศรษฐกิจ

ปัจจัยเชิงโครงสร้างในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหา แบ่งออกเป็น 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยภายในสถานี คือ นโยบายของกรมประชาสัมพันธ์ งบประมาณและบุคลากรของสถานี
2. ปัจจัยภายนอกสถานี คือ ภูมิประเทศ ประชากร วัฒนธรรม อาชีพ ศาสนา เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางสังคม วิถีชีวิต การรวมกลุ่ม

การศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนพบว่า ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในรายการโดยการโทรศัพท์ ส่งจดหมาย บอกผ่านผู้ดำเนินรายการ และในฐานะผู้ผลิตในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดประเด็นเนื้อหาประจำวัน จนถึงการผลิตรายการและออกอากาศ ส่วนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายบริหารรายการวิทยุชุมชนนั้นคณะกรรมการบริหารชมรมวิทยุชุมชนคนเมืองน่านเป็นผู้กำหนดให้สมาชิกดำเนินรายการภายใต้กรอบของคณะกรรมการบริหารชมรมที่ตั้งไว้

การมีส่วนร่วมในการค้นหาความต้องการร่วมกันของคนในชุมชนต่อรูปแบบเนื้อหา และวิธีการดำเนินงานของรายการวิทยุเพื่อชุมชน พบว่า รูปแบบและเนื้อหาที่ออกอากาศอยู่ในปัจจุบันได้ตอบสนองความต้องการของประชาชนในจังหวัดน่านแล้ว แต่ในส่วนของวิธีการดำเนินงานรายการวิทยุชุมชนนั้น ประชาชนต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตั้งคณะกรรมการงบประมาณ หาสถานที่ตั้ง โดยการมีตัวแทนของแต่ละชุมชนเข้าร่วมโครงการบริหารจัดการมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น

สุรัชย์ ชูมกา (2548) ศึกษาบทบาทและสถานภาพวิทยุชุมชนไทยกับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเลือกสถานีวิทยุชุมชนที่เป็นสมาชิกสหพันธ์วิทยุแห่งชาติ เป็นตัวอย่างศึกษา 21 สถานี งานศึกษาชิ้นนี้สรุปความได้ว่า วิทยุชุมชนโดยทั่วไปยังไม่สามารถสถาปนาบทบาทและสถานภาพในการเป็นสื่อชุมชนและสร้าง “พื้นที่สาธารณะใหม่” ในสังคมไทยได้ นอกจากยังขาดการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน อันเป็นผลพวงมาจากการครอบงำของรัฐผ่านกลไกทางการปราบปรามและกลไกทางอุดมการณ์ เช่น การตอกย้ำหลักการของวิทยุกระจายเสียงทั่วไป หรือสื่อกระแสหลักที่รัฐได้ยึดครองและครอบงำมาเป็นเวลานานแล้ว เป็นต้น

เมื่อพิจารณาประเด็นการมีส่วนร่วม งานของสุระชัยสรุปว่า การประชุมวางแผน ดำเนินการวิทยุชุมชนมีเฉพาะช่วงแรกของการก่อตั้ง พอเวลาผ่านไปบทบาทเหล่านี้กลายเป็นความรับผิดชอบของกลุ่มผู้ประสานงาน หรือผู้จัดการสถานีเท่านั้น นอกจากนี้ การใช้รูปแบบอาสาสมัครมีข้อจำกัด ไม่สามารถแบ่งสายงานหรือโครงสร้างองค์กรอย่างเป็นระบบ คงได้แต่เพียงเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในฐานะผู้จัดรายการเท่านั้น

สำหรับเนื้อหารายการที่วิทยุชุมชนนำเสนอส่วนใหญ่ก็เป็นการให้ความรู้ ข่าวประชาสัมพันธ์ และรายการเพลง นอกจากนี้สถานีวิทยุชุมชนส่วนใหญ่ไม่เพียงแต่หลีกเลี่ยงการนำเสนอปัญหาภายในท้องถิ่น หรือการตั้งประเด็นที่เป็นปัญหาเฉพาะท้องถิ่นที่จะนำไปสู่ข้อถกเถียงร่วมกันของคนในชุมชนเท่านั้น หากยังประกาศอย่างชัดเจนว่าจะละเว้นนำเสนอการเมืองท้องถิ่น เพื่อลดความขัดแย้งและปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น แม้ว่าทิศทางดังกล่าวถือเป็นพันธกิจสำคัญของวิทยุชุมชนก็ตาม ดังนั้นการนำเสนอข่าวสารชุมชนจึงวนเวียนอยู่แค่ข่าวกิจกรรมของคนในชุมชน เช่น งานอุปสมบท งานมงคลสมรส งานวันเกิด งานฉาบฉวย ฯลฯ การหลงลืมหน้าที่และพันธกิจของการเป็นสื่อชุมชนและสื่อทางเลือก ทำให้วิทยุชุมชนเป็นเพียงแค່หนทางของการได้มาซึ่งสิทธิและการเป็นเจ้าของสื่อเท่านั้น ไม่ได้ช่วยปฏิรูปสื่อหรือยกระดับการบูรณาการแก่ชุมชนหรือสังคมเลย

Bhatchara Aramsri (2005) ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินการวิทยุชุมชน เปรียบเทียบสถานีวิทยุชุมชน 4 แห่งในจังหวัดเชียงใหม่ และสรุปงานศึกษาได้ว่า

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนของสถานีวิทยุชุมชนในเขตเมืองมีต่ำมาก เนื่องจากมีปัญหาในการกำหนดกลุ่มคนและขอบเขตชุมชน และผู้ฟังที่ตัดสินใจเข้าร่วมก็ถูกจำกัดอยู่แค่เป็นผู้จัดรายการเท่านั้น นอกจากนี้ กลุ่มผู้ฟังยังไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของสถานีและมองว่าสถานีวิทยุ

ชุมชนเป็นเพียงโรงเรียนฝึกหัดการเป็นผู้จัดรายการ ส่วนในเขตชนบทประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชน เป็นเพียงผู้ฟังและผู้ให้ข้อมูล และมีเพียง 2-3 คนที่เข้าไปเป็นอาสาสมัครเพื่อจัดรายการ ส่วนระดับ การจัดการและตัดสินใจเป็นเรื่องของกลุ่มผู้นำ ในแง่ของการเงิน สถานีวิทยุชุมชนในเขตชนบท ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกในชุมชนมากกว่าสถานีวิทยุชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง

2. การแทรกแซงของภาครัฐกิจและภาครัฐ เกิดขึ้นเมื่อกรมประชาสัมพันธ์ออก กฎระเบียบข้อหนึ่งที่ว่าสถานีวิทยุชุมชนสามารถมีโฆษณาได้ 6 นาทีใน 1 ชั่วโมง เพื่อแก้ปัญหา เรื่องรายได้ในการดำเนินงาน ซึ่งได้รับการคัดค้านจากกลุ่มประชาสังคมและนักวิชาการหัวก้าวหน้า ด้านสื่อสารมวลชน เนื่องจากมองเห็นว่าเป็นการทำลาย “จิตวิญญาณ” ของวิทยุชุมชน

ทั้งนี้เพราะการอนุญาตให้มีโฆษณาได้นี้ ทำให้ภาครัฐกิจหันมาลงทุนจัดตั้ง “สถานีวิทยุชุมชน” เป็นจำนวนมาก และทำให้ประชาชนไม่สามารถแบ่งแยกได้อย่างชัดเจนว่า สถานีวิทยุชุมชนที่ตนฟังอยู่นั้นเป็น “ของแท้” หรือ “ของเทียม” นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐยังใช้ กฎหมายที่ล้าสมัยมาใช้กับวิทยุชุมชน และต้องการปิดวิทยุชุมชนที่ไม่ทำตามกฎระเบียบดังกล่าว ด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ยังเห็นว่าวิทยุชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้ ถ้ายังไม่มี กสท. และแผนแม่บทใน การกำกับคลื่นความถี่

ผู้วิจัยจะนำเอางานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย และจะใช้ เป็นกรอบในการอภิปรายผลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมชุมชนในการจัดตั้งวิทยุชุมชน และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อเตรียมการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน ตำบลบุษมและตำบลเขาแก้ว จังหวัดเลย” เป็นการศึกษาแบบสหวิธี คือ ศึกษาวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง (Structural interview) และระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีขั้นตอนและรายละเอียด ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย
2. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย
3. เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การนำเสนอข้อมูล

1. รูปแบบการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การสื่อสารเพื่อเตรียมการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน ตำบลบุษมและตำบลเขาแก้ว จังหวัดเลย” เป็นการเตรียมความพร้อมชุมชน เพื่อเตรียมการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน” ขึ้นในชุมชน โดยการให้ความรู้กับคนในชุมชนด้วยชุดความรู้ (Treatment) ที่สร้างขึ้น ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับ ความหมายและลักษณะของวิทย์ชุมชน, การบริหารจัดการวิทย์ชุมชน, การมีส่วนร่วมของชุมชนกับวิทย์ชุมชน และคุณค่าและประโยชน์ของวิทย์ชุมชน จากนั้นจึงทำการวัดระดับความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของชุดความรู้ดังกล่าว ซึ่งเป็นการประเมินประสิทธิผลของการนำเสนอแนวคิดหรือการทดสอบหลัง (Post Test) และทำการสำรวจความคิดเห็นของคนในชุมชนต่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน ขึ้นในชุมชน ด้วยการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง (Structural interview) และด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยจะดำเนินการศึกษาวิจัยในช่วงเดือนพฤษภาคม – เดือนกันยายน 2552 โดยมีรูปแบบการดำเนินงาน ดังนี้

ภาพที่ 3 ขั้นตอนและรูปแบบการศึกษาวิจัย

1) การสร้างชุดความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิด (Treatment)

ผู้วิจัยศึกษาบริบทของชุมชน ระบบการสื่อสารในชุมชน ลักษณะของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มต่างๆ การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม และการรับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนของคนในชุมชนในเบื้องต้น และศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงจัดทำชุดความรู้ (Treatment) ด้วยการย่อความและการสังเคราะห์จากแนวคิดในบทที่ 2 เพื่อให้ได้ใจความสำคัญ มีเนื้อหาที่สั้นกระชับและเข้าใจง่าย และเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง จากนั้น จึงให้ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับวิทยุชุมชน ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาอีกครั้ง ซึ่งมีหัวข้อต่างๆ ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1	ความหมายและลักษณะของวิद्यุชุมชน
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2	การบริหารจัดการวิद्यุชุมชน
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3	การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิद्यุชุมชน
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4	บทบาทหน้าที่และประโยชน์ของวิद्यุชุมชน

2) การเผยแพร่ชุดความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิด (Treatment)

ในการนำเสนอแนวคิดแก่กลุ่มตัวอย่างนั้น ผู้วิจัยจะนำเสนอผ่านเสียงตามสายของแต่ละหมู่บ้าน ทำประชาคมและนำเสนอด้วยตัวผู้วิจัยกับกลุ่มตัวอย่างโดยตรง เช่น การนำเสนอกลุ่มย่อยด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ในกลุ่มนักเรียนในโรงเรียน หรือกลุ่มพนักงาน/เจ้าหน้าที่ในองค์กรต่างๆ หรือการลงพื้นที่เดินสายอธิบายให้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มชาวบ้านตามหมู่บ้านต่างๆฟัง เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ความเป็นไปได้ โอกาสและความเหมาะสมของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มนั้นๆ

3) การสำรวจ (Survey)

หลังจากการนำเสนอแนวคิดแก่กลุ่มตัวอย่างแล้ว ผู้วิจัยจะสำรวจข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง (Structural interview) และด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งมีข้อมูล 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การประเมินประสิทธิผลของเครื่องมือ (Post Test)
2. การสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชน ขึ้นในชุมชน

การใช้เครื่องมือในการสำรวจข้อมูล (Survey)

การศึกษาวิจัยด้วยการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง (Structural interview)

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ด้วยตนเอง และขออนุญาตบันทึกเสียงของผู้ให้สัมภาษณ์ไว้ รวมทั้งจดบันทึกประเด็นต่างๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การศึกษาวิจัยด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire)

สำหรับการสำรวจข้อมูลในเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) นั้น มีรูปแบบวิธีการดำเนินงาน 2 วิธี ดังนี้

1. กลุ่มนักเรียน

ผู้วิจัยจะทำการนัดหมายกับทางโรงเรียน เพื่อให้ทางโรงเรียนจัดเตรียมนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างไว้ให้ จากนั้นก็ทำการนำเสนอแนวคิด (Treatment) และแจกแบบสอบถามเพื่อสำรวจข้อมูลไปพร้อมกัน

2. กลุ่มชาวบ้านทั่วไป

ผู้วิจัยจะทำการนัดหมายกับผู้นำชุมชน เพื่อทำการนัดหมายกลุ่มชาวบ้านในการทำประชาคม จากนั้นจึงทำการนำเสนอแนวคิด (Treatment) และสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถามต่อไปหรือ ผู้วิจัยออกสำรวจตามหมู่บ้านด้วยตัวเอง และทำการนำเสนอแนวคิดกับชาวบ้านโดยตรง จากนั้นจึงทำการสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถามต่อไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในแต่ละสถานการณ์

2. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

ประชากร คือ ประชาชนผู้อาศัยอยู่จริงในเขตตำบลบุษม และตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย อายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และมีความเกี่ยวข้องกับคนในชุมชน ทั้งที่เป็นบุคคลากรขององค์กรภาครัฐ และภาคเอกชน

กลุ่มตัวอย่าง คือ ส่วนหนึ่งของประชาชนผู้อาศัยอยู่จริงในเขตตำบลบุษม และตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย อายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป และบางส่วนของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และมีความเกี่ยวข้องกับคนในชุมชน ทั้งที่เป็นบุคคลากรขององค์กรภาครัฐ และภาคเอกชน ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มตัวอย่าง 1 คือ ตัวแทนกลุ่มต่างๆในชุมชน ซึ่งจะศึกษาด้วยการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง (Structural interview) ซึ่งแบ่งเป็น ตำบลบุษมจำนวน 74 ตัวอย่าง และตำบลเขาแก้วจำนวน 83 ตัวอย่าง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ตำบลบุษม (74 ตัวอย่าง)

- ตัวแทนนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา (15 ตัวอย่าง จาก 5 โรงเรียน)
- ตัวแทนนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา (12 ตัวอย่าง จาก 6 หมู่บ้าน)

- ตัวแทนผู้นำชุมชน กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, อบต. เป็นต้น (5 ตัวอย่าง)
- ตัวแทนชาวบ้าน เช่น กลุ่มชาวบ้าน เกษตรกร เยาวชน เป็นต้น (33 ตัวอย่าง)
- ตัวแทนพระภิกษุสงฆ์ (2 ตัวอย่าง)
- ตัวแทนข้าราชการ (ครู, ทหาร, ตำรวจ, สาธารณสุข ฯลฯ) (5 ตัวอย่าง)
- ตัวแทนบุคลากรองค์กรภายนอกชุมชน เช่น เจ้าหน้าที่ธนาคาร (2 ตัวอย่าง)

ตำบลเขาแก้ว (83 ตัวอย่าง)

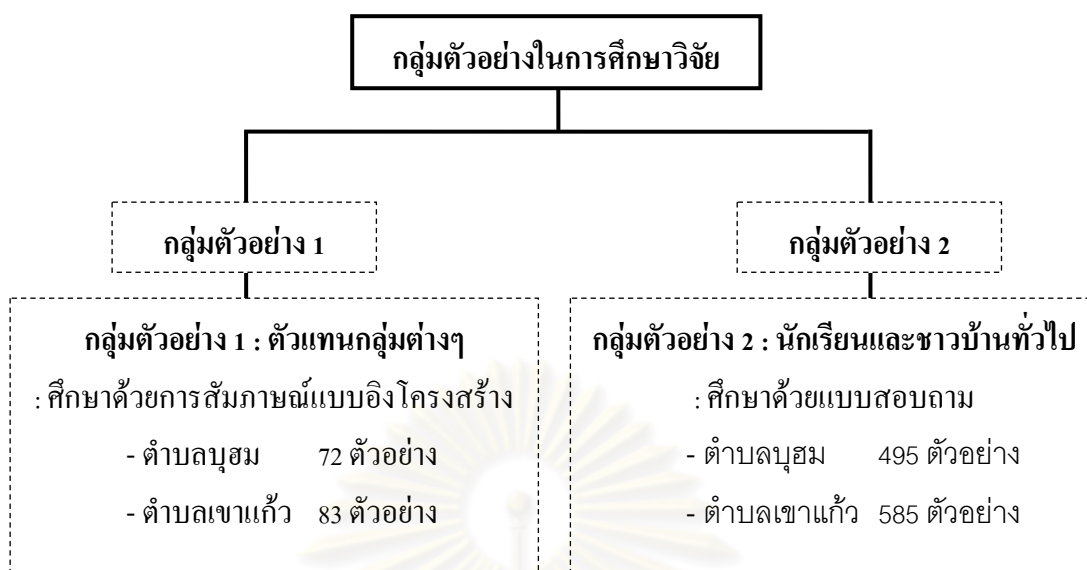
- ตัวแทนนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา (14 ตัวอย่าง จาก 7 โรงเรียน)
- ตัวแทนนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา (16 ตัวอย่าง จาก 8 หมู่บ้าน)
- ตัวแทนผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น (5 ตัวอย่าง))
- ตัวแทนชาวบ้าน เช่น กลุ่มชาวบ้าน เกษตรกร เยาวชน เป็นต้น (39 ตัวอย่าง)
- ตัวแทนพระภิกษุสงฆ์(2 ตัวอย่าง) และตัวแทนจากคริสต์ศาสนา (2 ตัวอย่าง)
- ตัวแทนข้าราชการ (ครู, ทหาร, ตำรวจ, สาธารณสุข ฯลฯ) (5 ตัวอย่าง)
- ตัวแทนบุคลากรองค์กรภายนอกชุมชน เช่น เจ้าหน้าที่ธนาคาร (2 ตัวอย่าง)

กลุ่มตัวอย่าง 2 คือ กลุ่มนักเรียน นักศึกษาและกลุ่มชาวบ้านทั่วไป สำหรับการศึกษาด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยแบ่งเป็น

- ตำบลบุษม จำนวน 495 ตัวอย่าง จาก 11 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 45 ตัวอย่าง
- ตำบลเขาแก้ว จำนวน 585 ตัวอย่าง จาก 13 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 45 ตัวอย่าง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 4 กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัย

การกระจายกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีการกระจายกลุ่มตัวอย่างด้วยการเจาะจงคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างและขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยค่านึงว่า จะต้องให้เกิดการกระจายของกลุ่มตัวอย่างมากที่สุด และมีสัดส่วนที่เหมาะสม โดยการใช้หลักทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ ช่วงอายุ ภูมิลำเนา(หมู่บ้าน)และกลุ่มทางสังคม มาเป็นเกณฑ์ในการกระจายกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ช่วงอายุ

ผู้วิจัยให้ความสำคัญต่อการศึกษาค้นในชุมชนทุกช่วงวัย เพื่อฟังความคิดเห็นจากคนหลายวัย แต่สำหรับผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 10 ปี นั้น ผู้วิจัยมองว่า ยังเด็กเกินไปในการศึกษา

2. หมู่บ้าน

ผู้วิจัยได้เจาะจงที่จะศึกษาค้นในชุมชนจากทุกหมู่บ้าน เนื่องจากแต่ละหมู่บ้านเป็นส่วนหนึ่งของตำบล ดังนั้น จะต้องให้ความสำคัญกับคนในหมู่บ้านทุกหมู่บ้านนั่นเอง

3. กลุ่มทางสังคม

สำหรับกลุ่มทางสังคมนั้น ผู้วิจัยได้มีการเจาะจงและระบุตัวแทนของกลุ่มทางสังคมแต่ละกลุ่ม และกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างนี้อย่างชัดเจน สำหรับการศึกษา ด้วยการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง

3. เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจข้อมูล

การสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง (Structural interview)

การสัมภาษณ์ (Interview) จะใช้สำรวจข้อมูลในตัวอย่าง 1 โดยผู้วิจัยจะสำรวจข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ และทำการบันทึกเสียงและวีดิทัศน์เพื่อใช้ในการถอดเทปต่อไป โดยมีประเด็นคำถาม ดังนี้

1. การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับ “วิทยุชุมชน”
2. ทักษะคิดต่อการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน
3. การให้การสนับสนุนในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน
4. การใช้ประโยชน์จาก “วิทยุชุมชน” หากมีการจัดตั้งวิทยุชุมชนขึ้นในชุมชน
5. สถานที่ที่เหมาะสมในการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน

แบบสอบถาม (Questionnaire)

แบบสอบถาม (Questionnaire) ใช้ในการสำรวจข้อมูลเชิงปริมาณของกลุ่มตัวอย่าง 2 เพื่อประเมินประสิทธิผลของการนำเสนอแนวคิด (Treatment) และเพื่อวัดระดับการยอมรับ สนับสนุน หรือ คัดค้าน การจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ซึ่งแบบสอบถามนั้นประกอบด้วยประเด็นคำถาม 5 ประเด็นได้แก่ (ดูในภาคผนวก)

1. ข้อมูลทางประชากรศาสตร์
2. พฤติกรรมการฟังวิทยุ
3. การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิด “วิทยุชุมชน”
4. ทักษะคิดและความต้องการต่อการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน
5. การให้การสนับสนุนในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสำรวจด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) และการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง (Structural interview) แล้วนั้น สามารถนำมาวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะต่างๆ ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากแบบสอบถาม ซึ่งผ่านการประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows (Statistical Package for the Cial Sciences) และข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง (Structural interview) วิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ข้อมูลทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ ภูมิลำเนา และช่วงอายุ
  2. พฤติกรรมการฟังวิทยุ
  3. การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิด “วิทยุชุมชน”
  4. ทศนคติต่อการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน
  5. การให้การสนับสนุนในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน
- มาวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นต่างๆ ดังนี้
4. การใช้ประโยชน์จาก “วิทยุชุมชน” หากมีการจัดตั้งวิทยุชุมชนขึ้นในชุมชน
  5. สถานที่ที่เหมาะสมในการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน
  6. ข้อเสนอแนะจากกลุ่มตัวอย่าง

ค่าสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีขั้นตอนของการประเมินผล ประสิทธิภาพของการนำเสนอแนวคิด (Treatment) โดยอาศัยผลการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามเป็นดัชนีชี้วัด ซึ่งจะอาศัยค่าร้อยละและค่าเฉลี่ยในการแปลความหมายของข้อมูล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1) ค่าร้อยละ

ผู้วิจัยจะใช้ค่าร้อยละในการแปลความหมายของข้อมูลเพื่อเป็นการประเมินผล ประสิทธิภาพของการนำเสนอแนวคิด (Treatment) ในเรื่อง “การรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับ “วิทยุชุมชน” ของกลุ่มตัวอย่าง” ซึ่งจะอาศัยข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามในข้อที่ 7 (คำตอบที่ถูกต้อง คือข้อที่มีการเน้นข้อความด้วยการขีดเส้นใต้) ได้แก่

ข้อ 7. ทำเครื่องหมายกากบาท (X) ทับหรือวงกลม (O) ล้อมรอบข้อ ก. หรือ ข.
ในข้อที่คุณคิดว่าถูกต้อง เกี่ยวกับวิเทศชุมชน (ข้อ 7. ในแบบสอบถาม)

- 1) ก. วิเทศชุมชน ส่งสัญญาณเสียงได้ทั่วทั้งจังหวัด
ข. วิเทศชุมชน ส่งสัญญาณเสียงได้ไกลในรัศมี 10 – 15 กม.
- 2) ก. คนในชุมชนร่วมกันจัดตั้งและเป็นเจ้าของร่วมกัน
ข. ฝึกอบรมโดยองค์กรภาครัฐ หรือภาคเอกชน
- 3) ก. วิเทศชุมชนไม่เน้นโฆษณา มีการแนะนำสินค้าในชุมชน
ข. วิเทศชุมชน มีการโฆษณาสินค้า เช่น รถ ยา ปุ๋ย เงินกู้ ฯลฯ
- 4) ก. บริหารงานโดยมืออาชีพ
ข. คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ คน-เงิน-งาน
- 5) ก. ใช้คนในชุมชนเป็นดีเจ
ข. ส่วนใหญ่จะใช้นักจัดรายการมืออาชีพเป็นดีเจ
- 6) ก. มักจะใช้ภาษาท้องถิ่นในการนำเสนอ
ข. ใช้ภาษาไทย (กลาง) เป็นภาษาหลักในการนำเสนอ
- 7) ก. นำเสนอข่าว คล้ายๆกับข่าวสารในโทรทัศน์
ข. เรื่องราวข่าวสารส่วนใหญ่ เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนโดยตรง
- 8) ก. ออกอากาศตลอดทั้งวัน, ถึงเที่ยงคืน หรือทั้งวันทั้งคืน
ข. ออกอากาศวันละ 2-3 ชั่วโมงหรือมากกว่า ขึ้นอยู่กับมติชุมชน

การคำนวณค่าร้อยละ

$$\text{ร้อยละ} = \frac{\text{ความถี่}}{\text{ผู้ตอบทั้งหมด}} \times 100$$

$$\text{ร้อยละของทั้งหมด} = \frac{\text{ความถี่}}{\text{ตัวอย่างทั้งหมดของตำบลนั้นๆ}} \times 100$$

การแปลความหมายของค่าร้อยละ

ในการแปลความหมายของค่าร้อยละนั้น ผู้วิจัยจะใช้ ค่าร้อยละของการตอบคำถามที่ถูกต้อง เป็นดัชนีชี้วัดและประเมินผลการนำเสนอแนวคิด (Treatment) โดยจะใช้เกณฑ์การให้ความหมายระดับค่าร้อยละ ดังนี้

ร้อยละ 0 ถึง ร้อยละ 50	หมายถึง อยู่ในระดับที่ควรปรับปรุงอย่างยิ่ง
ร้อยละ 51 ถึง ร้อยละ 60	หมายถึง อยู่ในระดับที่ควรปรับปรุง
ร้อยละ 61 ถึง ร้อยละ 70	หมายถึง อยู่ในระดับที่พอใช้
ร้อยละ 71 ถึง ร้อยละ 80	หมายถึง อยู่ในระดับที่ดี
ร้อยละ 81 ถึง ร้อยละ 100	หมายถึง อยู่ในระดับที่ดีมาก

สำหรับค่าร้อยละ จะมี 2 ลักษณะ ได้แก่

1. คำว่า “ร้อยละ” หมายถึง การคำนวณเฉพาะผู้ตอบแบบสอบถามในข้อนั้นๆ เท่านั้น
2. คำว่า “ร้อยละของทั้งหมด” หมายถึง การคำนวณจากจำนวนตัวอย่างทั้งหมด ได้แก่ ตำบลบุษม 899 ตัวอย่าง และตำบลเขาแก้ว 728 ตัวอย่าง

(2) ค่าเฉลี่ย

ผู้วิจัยจะใช้ค่าเฉลี่ยในการประเมินผลประสิทธิผลของการนำเสนอแนวคิด (Treatment) ในเรื่อง ทักษะคติของคนในชุมชนเกี่ยวกับประโยชน์ของวิทยุชุมชน ซึ่งจะอาศัยข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามในข้อที่ 10

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

10. คุณมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับแนวคิด “วิทยุชุมชน”

ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากวิทยุชุมชน	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	เฉยๆ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1. ให้ความรู้แก่คนในชุมชน					
2. ให้ความบันเทิงแก่ชุมชน					
3. นำเสนอข่าวสาร ความเป็นไป ทั้งในและนอกชุมชน					
4. เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน					
5. ส่งเสริมการรวมกลุ่มและการทำงานเป็นทีมของคนในชุมชน					
6. ใช้เป็นสื่อที่ช่วยเตือนภัยให้แก่คนในชุมชนได้					
7. ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น					
8. สร้างความสัมพันธ์และทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี					
9. ส่งเสริมและทำนุบำรุงศาสนา					
10. ใช้พัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้					

สำหรับการคำนวณค่าเฉลี่ยนั้น จะมีการแปลความหมายจากการตอบแบบสอบถาม 5 ระดับคะแนน ดังนี้ เห็นด้วยอย่างยิ่ง = 5 คะแนน, เห็นด้วย = 4 คะแนน, เฉยๆ = 3 คะแนน, ไม่เห็นด้วย = 2 คะแนน และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง = 1 คะแนน

การคำนวณค่าเฉลี่ย

$$\text{ค่าเฉลี่ย} = \frac{\text{ผลรวมของ (ความถี่} \times \text{ระดับคะแนน)}}{\text{จำนวนผู้ตอบคำถามทั้งหมดในข้อนั้นๆ}}$$

ตัวอย่างการคำนวณ

หากมีผู้ตอบแบบสอบถามใน ข้อที่ 1 จำนวน 120 คน ดังรายละเอียดในตาราง

ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากวิทยุชุมชน	เห็นด้วยอย่างยิ่ง (5)	เห็นด้วย (4)	เฉยๆ (3)	ไม่เห็นด้วย (2)	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (1)
1. ให้ความรู้แก่คนในชุมชน	80	20	10	5	5

จะสามารถคำนวณได้ดังนี้

$$\text{ค่าเฉลี่ย} = \frac{(80 \times 5) + (20 \times 4) + (10 \times 3) + (5 \times 2) + (5 \times 1)}{(80+20+10+5+5)}$$

$$\text{ค่าเฉลี่ย} = 4.375$$

ดังนั้น จึงหมายความว่า ทศนคติที่ว่า วิทยุชุมชนให้ความรู้แก่คนในชุมชน นั้น มีค่าเฉลี่ย 4.375 ซึ่งเป็นระดับความคิดเห็นที่หมายถึง “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” (ดูรายละเอียดในการแปลความหมายของค่าเฉลี่ย)

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ย

$$\begin{aligned} \text{พิสัย} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ \text{แทนค่า} &= \frac{5 - 1}{5} \\ &= 0.80 \end{aligned}$$

ดังนั้น เกณฑ์ค่าเฉลี่ยของการให้ระดับคะแนนในแต่ละอันตรภาคชั้นจะมีลักษณะดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.80	หมายถึง ระดับความคิดเห็น : ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
ค่าเฉลี่ย 1.81-2.60	หมายถึง ระดับความคิดเห็น : ไม่เห็นด้วย
ค่าเฉลี่ย 2.61-3.40	หมายถึง ระดับความคิดเห็น : เฉยๆ
ค่าเฉลี่ย 3.41-4.20	หมายถึง ระดับความคิดเห็น : เห็นด้วย
ค่าเฉลี่ย 4.21-5.00	หมายถึง ระดับความคิดเห็น : เห็นด้วยอย่างยิ่ง

6. การนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล จะมีการนำเสนอข้อมูลออกเป็น 2 มิติ ซึ่งได้แก่ ข้อมูลในเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม (Questionnaire) และข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง (Structural interview) ซึ่งจะนำเสนอด้วยตารางแจกแจงความถี่ และภาพประกอบ โดยจะมีการนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

บทที่ 4 ผลการวิจัย

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ตามลำดับ ดังนี้

แก้ว

1. ข้อมูลเบื้องต้นจากการสำรวจด้วยแบบสอบถาม จากตำบลบุษุมและตำบลเขาแก้ว
2. พฤติกรรมการฟังวิทยุของคนในตำบลบุษุมและตำบลเขาแก้ว
3. การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ตามวัตถุประสงค์การวิจัย
  - 1) เพื่อสร้างและเผยแพร่ชุดความรู้แก่คนในชุมชน
  - 2) เพื่อประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการเผยแพร่ชุดความรู้
  - 3) เพื่อสำรวจความคิดเห็น การตอบรับ สนับสนุนหรือคัดค้าน ของคนในชุมชน ในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน
  - 4) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
  - 5) เพื่อหาแนวร่วมหรืออาสาสมัครในงานวิทยุชุมชนในทางอ้อม
4. ข้อเสนอแนะ

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยจะสรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 การสร้างชุดความรู้

ตอนที่ 2 การเพื่อเผยแพร่ชุดความรู้แก่คนในชุมชน

ตอนที่ 3 การประเมินประสิทธิภาพของการเผยแพร่ชุดความรู้

ตอนที่ 4 การประเมินประสิทธิผลของการเผยแพร่ชุดความรู้

ตอนที่ 5 การสำรวจความคิดเห็น การตอบรับ สนับสนุนหรือคัดค้านของคนในชุมชน ในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน

ตอนที่ 6 การส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ตอนที่ 7 การหาแนวร่วมหรืออาสาสมัครในงานวิทยุชุมชนในทางอ้อม

และจะอภิปรายผล ดังนี้

ตอนที่ 1 การเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน

ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อเตรียมการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ตำบลนุสมและตำบลเขาแก้ว จังหวัดเลย” เป็นการศึกษาแบบสหวิธี คือ ศึกษาวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง (Structural interview) และระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ตามลำดับ ดังนี้

1. ข้อมูลเบื้องต้นจากการสำรวจด้วยแบบสอบถาม จากตำบลนุสมและตำบลเขาแก้ว
2. พฤติกรรมการฟังวิทยุของคนในตำบลนุสมและตำบลเขาแก้ว
3. การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ตามวัตถุประสงค์การวิจัย
  - 1) เพื่อสร้างและเผยแพร่ชุดความรู้แก่คนในชุมชน
  - 2) เพื่อประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการเผยแพร่ชุดความรู้
  - 3) เพื่อสำรวจความคิดเห็น การตอบรับ สนับสนุนหรือคัดค้าน ของคนในชุมชน ในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน
  - 4) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
  - 5) เพื่อหาแนวร่วมหรืออาสาสมัครในงานวิทยุชุมชนในทางอ้อม
4. ข้อเสนอแนะ

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ข้อมูลเบื้องต้นจากการสำรวจด้วยแบบสอบถาม จากตำบลบุนวมและตำบลเขาแก้ว

จากการศึกษาสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) มีผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 1667 ตัวอย่าง แบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างจากตำบลบุนวม 899 ตัวอย่างและตำบลเขาแก้ว 728 ตัวอย่างซึ่งมีผู้ที่ไม่ระบุพื้นที่จำนวน 21 ตัวอย่าง และผู้ที่อาศัยในเขตพื้นที่อื่นๆ แต่ทำงานในเขตตำบลบุนวมและตำบลเขาแก้ว จำนวน 17 ตัวอย่าง ซึ่งส่วนใหญ่ จะมีอาชีพเป็นข้าราชการ เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่ในเทศบาลตำบลเขาแก้ว เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลบุนวม เป็นต้น

ตารางที่ 7 แสดงจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ตำบล	ความถี่	ร้อยละ
ต.บุนวม	899	53.93
ต.เขาแก้ว	728	43.67
คนในพื้นที่แต่ไม่ตอบ	21	1.26
คนพื้นที่อื่นแต่ทำงานในพื้นที่	17	1.02
รวม	1667	100.00

ในการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ดังนี้ ตำบลบุนวม จำนวน 495 ตัวอย่าง และตำบลเขาแก้ว จำนวน 585 ตัวอย่าง ซึ่งจากตารางที่ 7 แสดงให้เห็นว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามมากกว่าขนาดตัวอย่างที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการที่ผู้วิจัยต้องการให้คนในชุมชนได้รับรู้และการแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด ดังนั้น เมื่อมีโอกาสพบปะกับคนในชุมชน จึงไม่รีรอที่จะนำเสนอแนวคิดและสำรวจข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มนักเรียน ซึ่งเป็นกลุ่มที่สามารถนำเสนอแนวคิดและสำรวจข้อมูลได้จำนวนมากในคราวเดียว ดังนั้น จึงทำให้ได้จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามที่มากกว่าที่กำหนดไว้นั่นเอง

และเพื่อการกระจายของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยจึงทำการสำรวจโดยใช้หลักทางประชากรศาสตร์ โดยใช้ภูมิลำเนา (หมู่บ้าน) และช่วงอายุเป็นเกณฑ์ ในการกระจายกลุ่มตัวอย่าง โดยมีรายละเอียดในตารางที่ 8 และตารางที่ 9

ตารางที่ 8 การจำแนกผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละหมู่บ้าน

หมู่ที่	ตำบลบุนวม			ตำบลเขาแก้ว		
	หมู่บ้าน	ความถี่	ร้อยละ	หมู่บ้าน	ความถี่	ร้อยละ
1	บ้านบุนวม	83	9.23	บ้านโสกเก่า	68	9.34
2	บ้านคกเลาเหนือ	138	15.35	บ้านโสกใหม่	80	10.99
3	บ้านคกเลาใต้	127	14.13	บ้านนาเบน	100	13.74
4	บ้านห้วยซวก	57	6.34	บ้านนาป่าหนาด	52	7.14
5	บ้านอุมุง	90	10.01	บ้านวังอาบข้าง	33	4.53
6	บ้านผาแบ่น	64	7.12	บ้านตาดซ้อ	81	11.13
7	บ้านวัฒนาภิรมย์	59	6.56	บ้านเขาแก้ว ⁴	27	3.71
8	บ้านผาแบ่น	71	7.90	บ้านท่าบม	67	9.20
9	บ้านบุนวม	76	8.45	บ้านท่าบม	31	4.26
10	บ้านอุมุง	63	7.01	บ้านโสกเก่า	65	8.93
11	บ้านผาแบ่น	71	7.90	บ้านโสกใหม่	61	8.38
12				บ้านนาป่าหนาด	36	4.95
13				บ้านท่าบม	27	3.71
	ผู้ตอบทั้งหมด	899	100.00	ผู้ตอบทั้งหมด	728	100.00

จากนี้ ผู้วิจัยจะใช้เฉพาะข้อมูลจากตารางที่ 8 ในการคำนวณและประมวลผลการวิจัย กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างที่จะใช้ในการคำนวณและแสดงผลวิจัยสำหรับค่า “ร้อยละของทั้งหมด” นั้น จะคำนวณจากจำนวนตัวอย่าง จากตำบลบุนวม 899 ตัวอย่าง และตำบลเขาแก้ว 728 ตัวอย่าง เท่านั้น และจะใช้คำว่า “ของตัวอย่างทั้งหมด” เพื่อแสดงถึงการคำนวณดังกล่าว

⁴ หมู่บ้านเขาแก้วมีขนาดเล็ก ดังนั้นจึงมีจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามน้อย

ตารางที่ 9 ช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม

ช่วงอายุ (ปี)	ตำบลบุสม		ตำบลเขาแก้ว	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
10-16	352	39.15	370	50.82
16-25	91	10.12	93	12.77
26-35	101	11.23	43	5.91
36-45	110	12.24	62	8.52
46-55	121	13.46	73	10.03
56-65	80	8.90	59	8.10
ตั้งแต่ 66 ปีขึ้นไป	32	3.56	20	2.75
ไม่ตอบ	12	1.33	8	1.10
รวม	899	100.00	728	100.00

จากตารางที่ 9 แสดงให้เห็นถึงการกระจายของช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีความหลากหลาย ครอบคลุมทุกช่วงอายุ ซึ่งจากตาราง จะเห็นได้ว่าช่วงอายุที่มีความถี่สูงที่สุด ได้แก่ ช่วงอายุ 10-16 ปี โดยกลุ่มตัวอย่างนี้ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ง่าย จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถนำเสนอแนวคิด (Treatment) และสำรวจข้อมูลได้จำนวนมากในคราวเดียวกัน จึงทำให้ช่วงอายุดังกล่าวมีปริมาณกลุ่มตัวอย่างที่สูงกว่าช่วงอายุอื่นๆ โดยตำบลบุสม มี 352 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 39.15 ของตัวอย่างทั้งหมด และจากตำบลเขาแก้วจำนวน 370 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 50.82

2. พฤติกรรมการฟังวิทยุของคนในตำบลบุสมและตำบลเขาแก้ว

เพื่อศึกษาว่า โดยปกติแล้ว คนในชุมชน มีการฟังวิทยุบ้างหรือไม่ อย่างไร ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการศึกษาถึงพฤติกรรมการฟังวิทยุของคนในชุมชน ว่าเป็นอย่างไร ซึ่งได้ผล ดังนี้

ตารางที่ 10 พฤติกรรมการฟังวิทยุของคนในชุมชน

การฟังวิทยุ	ตำบลบุนวม			ตำบลเขาแก้ว		
	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของทั้งหมด ⁵	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของทั้งหมด
ฟัง	634	71.48	70.52	483	67.46	66.35
ไม่ค่อยฟัง	228	25.70	25.36	200	27.93	27.47
ไม่ฟังเลย	25	2.82	2.78	33	4.61	4.53
รวมผู้ตอบทั้งหมด	887	100.00	98.67	716	100.00	98.35

จากตารางที่ 10 จะพบว่า ส่วนใหญ่คนในชุมชนจากทั้งสองตำบลมีการฟังวิทยุ โดยผู้ที่ตอบว่า “ฟัง” จากตำบลบุนวม จำนวน 634 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 70.52 ของตัวอย่างทั้งหมด และจากตำบลเขาแก้ว จำนวน 483 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 66.35 ของตัวอย่างทั้งหมด

จากการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้างเกี่ยวกับพฤติกรรมการฟังวิทยุของกลุ่มตัวอย่างด้วยคำถามว่า “ปกติฟังวิทยุหรือไม่”พบว่า บางคนก็ตอบว่าฟัง บางคนก็ไม่ค่อยได้ฟัง และบางคนก็ไม่ได้ฟังเลย โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำชุมชนหรือกลุ่มข้าราชการ จะไม่ค่อยมีเวลาฟังวิทยุ แต่สำหรับกลุ่มชาวบ้านทั่วไป มักจะตอบว่าฟังเป็นประจำ

“...อยู่บ้านเฮา ก็ฟังแต่วิทยุนั่นแหละ ตอนเราอยู่ไร่ อยู่สวน ก็มีแต่แนวเดี๋ยวนี้นี้แหละ...” (ตัวแทนชาวบ้านห้วยซวก ต.บุนวม. สัมภาษณ์, สิงหาคม 2552.)

“...พ่อ ก็ฟังบ้างไม่ฟังบ้าง ไม่ค่อยได้อยู่ แต่ชาวบ้านเค้าก็ฟังวิทยุกันอยู่แล้ว...” (นายแพงสี พาดิ ผู้ใหญ่บ้านบุนวม หมู่ 1 ต.บุนวม. สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2552.)

“...วิทยุนี้ ผอ.ฟังเฉพาะตอนขับรถมาทำงาน และก็ตอนกลับบ้าน ชอบฟัง แต่ไม่มีเวลาฟังเลย...” (ผู้อำนวยการโรงเรียนเขาแก้ววิทยาสรรค์ ต.เขาแก้ว. สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2552.)

⁵ ร้อยละของทั้งหมด หมายถึง ร้อยละของตัวอย่างทั้งหมดได้แก่ ตำบลบุนวม 899 ตัวอย่าง, ตำบลเขาแก้ว 728 ตัวอย่าง

ตารางที่ 11 สถานีวิทยุที่คนในตำบลบุดมฟัง

สถานีวิทยุ	ความถี่	ร้อยละ ของ ทั้งหมด	สังกัด/ ผู้ดำเนินการ
วิทยุชุมชนคนนาข้าว 94.25 MHz	564	62.74	นายคำสิงห์ แก่นภูเขียว
วิทยุชุมชนพิทักษ์ถิ่นเชียงคาน 91.75 MHz	408	45.38	นางสาคร ธงศรี
วิทยุชุมชนเด็กและเยาวชนอำเภอ เชียงคาน 104.0 MHz	380	42.27	ร.อ. จรีวัฒน์ มาตแก้ว
คลื่น อ.ส.ม.ท.100.0 MHz	307	34.15	กรมประชาสัมพันธ์
ภูกระแต	54	6.01	นายปจามูลวิท วิทยุภัทรวงศ์ 90.75 MHz นายประกิต ทองแท้ไทย 97.75 MHz
ปากชม	29	3.23	
ด่านซ้าย	7	0.78	
ศรีสองรัก	6	0.67	
คลื่น 95.25	5	0.56	
บ้านกลาง	4	0.44	
อื่นๆ	53	5.90	

จากตารางที่ 11 จะเห็นว่า คนในตำบลบุดมนิยมฟังสถานี “วิทยุชุมชนคนนาข้าว 94.25 MHz” มากที่สุด จำนวน 564 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 62.74 รองลงมาคือ คลื่น 91.75 MHz จำนวน 408 คิดเป็นร้อยละ 45.38 และอื่นๆ ดังรายละเอียดในตาราง

สำหรับคำว่า “ปากชม” ในตารางที่ 5 ที่กลุ่มตัวอย่างอ้างอิงถึงนั้น หมายถึงอำเภอปากชม (จังหวัดเลย) ซึ่งจากการสำรวจ พบว่า อำเภอปากชม มีสถานีวิทยุ 3 สถานี ได้แก่

1. วิทยุชุมชนนครหงษ์เรดิโอ F.M. 89.25 MHz
2. วิทยุชุมชนปากชมเรดิโอ F.M. 104.25 MHz
3. วิทยุชุมชนเพื่อความมั่นคงของชาติศรีภูธรเรดิโอ F.M. 106 MHz

ตารางที่ 12 สถานีวิทยุที่คนในตำบลเขาแก้วฟัง

สถานีวิทยุ	ความถี่	ร้อยละ ของ ทั้งหมด	สังกัด/ ผู้ดำเนินการ
วิทยุชุมชนคนนาข้าว 94.25 MHz	475	65.25	นายคำสิงห์ แกนภูเขียว
คลื่น อ.ส.ม.ท.100.0 MHz	262	35.99	กรมประชาสัมพันธ์
วิทยุชุมชนพิทักษ์ถิ่นเชียงคาน 91.75 MHz	109	14.97	นางสาวคร ธงศรี
วิทยุชุมชนเด็กและเยาวชนอำเภอเชียง คาน 104.0 MHz	87	11.95	ร.อ. จวีวัฒน์ มาศแก้ว
ภูกระแต	33	4.53	นายปราชญ์วิท วิทยาทรวงศ์ 90.75 MHz นายประกิต ทองแห่งประเทศไทย 97.75 MHz
สถานีวิทยุท้องถิ่นไทย จ.เลย PLUS FM 88.0 MHz	5	0.69	อัฐฎางค์ ราชพัฒน์ (ผู้จัดการสถานี)
ศรีสองรัก	4	0.55	
อื่นๆ	14	1.92	

จากตารางที่ 12 จะเห็นว่า คนในตำบลเขาแก้ว นิยมฟังวิทยุสถานี “วิทยุชุมชนคนนาข้าว 94.25 MHz” มากที่สุด จำนวน 475 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 65.25 รองลงมาคือ คลื่น 100.0 MHz ซึ่งเป็นสถานีสังกัดกรมประชาสัมพันธ์ จำนวน 262 คิดเป็นร้อยละ 35.99 รองลงมาคือ คลื่น 91.75 MHz และอื่นๆ ดังรายละเอียดในตาราง

ตารางที่ 13 ช่วงเวลาในการฟังวิทยุของคนในชุมชน

สถานีวิทยุที่กลุ่มตัวอย่างเคยฟัง	ตำบลบุษุม		ตำบลเขาแก้ว	
	ความถี่	ร้อยละของ ทั้งหมด	ความถี่	ร้อยละของ ทั้งหมด
เช้า (หกโมงเช้าถึงก่อนเที่ยง)	324	36.04	219	30.08
กลางวัน (ช่วงพักเที่ยง)	421	46.83	264	36.26
บ่าย (บ่ายโมงถึงห้าโมงเย็น)	288	32.04	202	27.75
เย็น (หลังห้าโมงเย็นถึงสี่ทุ่ม)	347	38.60	252	34.62
ดึก (หลังสี่ทุ่มเป็นต้นไป)	63	7.01	125	17.17

จากตารางที่ 13 พบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่มีการฟังวิทยุในช่วงตอนกลางวัน หรือช่วงพักเที่ยง ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักเรียน ดังนั้น ช่วงเวลาที่สามารถฟังวิทยุได้นั้น จึงเป็นช่วงพักกลางวัน จึงทำให้ผลการวิจัยออกมาในลักษณะดังกล่าว โดยตำบลบุษมี มีผู้ที่ตอบว่าฟังช่วงเวลากลางวัน (ช่วงพักเที่ยง) จำนวน 421 คน คิดเป็นร้อยละ 46.83 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด และตำบลเขาแก้วมีจำนวน 264 คน คิดเป็นร้อยละ 36.26 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด รองลงมาได้แก่ ช่วงเย็นและเช้าตามลำดับ ซึ่งมีความสอดคล้องกันทั้ง 2 ตำบล

ตารางที่ 14 ความถี่ในการฟังวิทยุของคนในชุมชนในหนึ่งสัปดาห์

สถานวิทยุที่กลุ่มตัวอย่างเคยฟัง	ตำบลบุษมี		ตำบลเขาแก้ว	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
ฟัง 1 วัน / สัปดาห์	124	14.98	87	13.10
ฟัง 2-3 วัน / สัปดาห์	316	38.16	284	42.77
ฟัง 4-6 วัน / สัปดาห์	74	8.94	60	9.04
ฟังทุกวัน	314	37.92	233	35.09
รวมผู้ตอบทั้งหมด	828	100.00	664	100.00

จากตารางที่ 14 พบว่าคนในชุมชนระบุว่า ฟังวิทยุ 2-3 วันต่อสัปดาห์ มากที่สุด โดยตำบลบุษมี มีจำนวน 316 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 38.16 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด และตำบลเขาแก้ว จำนวน 284 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 42.77 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด รองลงมาคือ ฟังทุกวัน

ตารางที่ 15 การมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนของคนในชุมชน

คำตอบ	ตำบลบุนวม			ตำบลเขาแก้ว		
	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของ ทั้งหมด	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของ ทั้งหมด
เคย	245	27.71	27.25	215	31.39	29.53
ไม่เคย	639	72.29	71.08	470	68.61	64.56
รวมผู้ตอบทั้งหมด	884	100.00	98.33	685	100.00	94.09

จากตารางที่ 15 พบว่าโดยส่วนใหญ่แล้ว คนในชุมชนจากทั้ง 2 ตำบล “**ไม่เคย**” ใช้บริการด้านการสื่อสาร(กลับ) ผ่านทางสถานีวิทยุที่ฟังอยู่ โดยตำบลบุนวมมีจำนวน 639 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 71.08 ของตัวอย่างทั้งหมด และตำบลเขาแก้วจำนวน 470 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 64.56 ของตัวอย่างทั้งหมด แต่ทั้งนี้ ก็ยังมีผู้ที่ “**เคย**” ใช้บริการ โดยตำบลบุนวมมีจำนวน 245 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 27.25 ของตัวอย่างทั้งหมด และตำบลเขาแก้วจำนวน 215 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 29.53 ของตัวอย่างทั้งหมด ดังนั้น จึงแสดงให้เห็นว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นผู้รับสารหรือผู้ฟังนั่นเอง

ตารางที่ 16 รูปแบบการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนของคนในชุมชน

คำตอบ	ตำบลบุนวม			ตำบลเขาแก้ว		
	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของ ทั้งหมด	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของ ทั้งหมด
ขอเพลง	202	92.66	22.47	204	91.48	28.02
เป็นผู้สนับสนุนรายการ	5	2.29	0.56	3	1.35	0.41
ฝากข่าวประชาสัมพันธ์	4	1.83	0.44	5	2.24	0.69
ร่วมสนทนา/ พูดคุยในรายการ	4	1.83	0.44	7	3.14	0.96
แจ้งเหตุ/ ข่าวสาร	3	1.38	0.33	4	1.79	0.55
รวมผู้ตอบทั้งหมด	218	100.00	24.25	223	100.00	30.63

สำหรับผู้ที่ตอบว่า “เคย” ใช้บริการด้านการสื่อสารผ่านทางสถานีวิทยุ ในตารางที่ 15 นั้น ในตารางที่ 16 จะแสดงให้เห็นว่า มีการใช้บริการอย่างไรบ้าง ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามจาก ตำบลบุนวม ตอบว่าเคยขอเพลงมากที่สุด โดยตำบลบุนวมมีจำนวน 202 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 92.66 ของผู้ตอบทั้งหมด และคิดเป็นร้อยละ 22.47 ของตัวอย่างทั้งหมด ส่วนตำบลเขาแก้วก็ เช่นเดียวกันคือ เคยขอเพลงมากที่สุดจำนวน 204 ตัวอย่างคิดเป็นร้อยละ 91.48 ของผู้ตอบทั้งหมด และคิดเป็นร้อยละ 28.02 ของตัวอย่างทั้งหมด และนอกจากนี้ ยังมีผู้ที่เคยใช้บริการด้านอื่นๆ เช่น เป็นผู้สนับสนุนรายการ, ฝากข่าวประชาสัมพันธ์, แจ้งเหตุ / ข่าวสาร และร่วมสนทนา/พูดคุยใน รายการ ในสัดส่วนที่เล็กน้อย ดังรายละเอียดในตารางที่ 16

ดังนั้น จากผลการวิจัย จึงแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของคนในชุมชน ที่มี ปฏิสัมพันธ์ ในรายการวิทยุที่ตนเองฟัง ด้วยการโทรเข้าไปขอเพลงเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ใช้สาร (use) นั่นเอง

การสำรวจพฤติกรรมของคนในชุมชนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสื่อสาร กลับ (Feedback) ของคนในชุมชนกับสถานีวิทยุที่เขาฟังนั้น ก็เพื่อที่จะศึกษาว่า คนในชุมชนมีการ ใช้ประโยชน์จากสถานีวิทยุที่ตนฟัง อย่างไรบ้าง ซึ่งจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จาก วิทยุชุมชน จากกลุ่มผู้นำชุมชน พบว่า คนในชุมชนมีความต้องการที่จะใช้ประโยชน์จาก “วิทยุชุมชน” โดยใช้เป็นแหล่งให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน เช่น ข่าวสารการเกษตร ข่าวสารสาธารณสุข การเตือนภัย เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นแหล่งให้ความบันเทิงแก่ชุมชนได้อีกด้วย

“...อ้อย มันก็ดีอยู่แล้ว ถ้าให้ชาวบ้านไปพูดได้ มีลูกมีหลานอยู่ไหน ก็จะได้เรียกกันมาฟัง มีเรื่องราวข่าวสารอะไรก็ได้บอกเล่ากันได้ ดี...” (นายเลย นามกอง ตัวแทนชาวบ้าน บ้านโสกเก่า หมู่ 10. สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552.)

“...คิดว่าการน่าจะเป็นประโยชน์กับชาวบ้าน เป็นกระบอกเสียงให้ชาวบ้านได้รู้ ข่าวสารที่เป็นประโยชน์และทันเหตุการณ์ขึ้น สำหรับหน่วยงานตำรวจหรือชุดมวลชนสัมพันธ์ ถ้าได้เข้ามาจัดรายการ ก็จะเป็นประโยชน์กับชาวบ้าน ชาวบ้านก็จะได้มีความรู้และเข้าใจการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจมากขึ้น... อยากให้ทางสถานี สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย กฎหมายเบื้องต้น กฎหมายพินัย กฎหมายจราจร ชาวบ้านจะได้ปฏิบัติตัวได้ถูก...” (ร้อยตำรวจตรีมังกร จินนะ รองสารวัตรปกครองป้องกันสถานีตำรวจภูธรเชียงคาน. สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2552.)

“...ก็มีประโยชน์อยู่ มีประโยชน์แก่พ่อแม่พี่น้องของเรา จะได้ฟังข่าวทางการเมือง เหตุการณ์บ้านการเมือง ...อยากให้อ่านอยู่...ในฐานะครู “...อยากเผยแพร่ความรู้ให้พี่น้องบ้านเรา รู้จัก เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น พวกความรู้พื้นบ้านของเรา ถ้ามีข่าว เหตุการณ์อะไรก็ได้แจ้ง ให้ชาวบ้านรู้...ในฐานะส่วนตัวก็ได้ให้อ่าน เพราะถ้า ถ้ามีการมีงานอะไรก็ได้แจ้งให้ชาวบ้านทราบ แบบนี้แหละ...” (นายวัชรินทร์ ชัยคีรี ครูโรงเรียนชุมชนบ้านโสกวิทยาจารย์. สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2552.)

“...ถ้าเป็นไปได้ (ดีใจ) ก็อยากให้ความรู้เกี่ยวกับงานดาวเทียม และความรู้เกี่ยวกับ คอมพิวเตอร์ เพราะว่า พวกจะมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องงานดาวเทียมอยู่บ้าง บางทีถ้าเป็นรายการสด หากมีคนที่มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็จะได้โทรเข้ามาถามได้เลย แบบนี้นะ...” (นายบัวผัน ศรีชมชื่น ครูโรงเรียนบ้านตาต้อ. สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม 2552.)

“...ถ้ามีก็จะใช้สื่อสารบอกข้อมูลต่างๆ เรื่องเกี่ยวกับส่งเสริมเยาวชน เรื่องกีฬา... ส่งเสริมพัฒนาหมู่บ้าน ...ถ้าเป็นเพลง ก็ชอบเพลงแนวอินดี้...แต่ถ้าจะให้เป็นที่ดีใจ คงไม่อะครับ...” (นายวงษ์ สืบสาย ตัวแทนเยาวชนตำบลเขาแก้ว. สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552.)

(อยากเป็นดีใจไหม?) “...ก็คิดอยู่ ก็อยากเป็นดูบ้าง อยากลองทำดูครับ ก็ชอบ เรื่องเกี่ยวกับ เกษตร แมลง หรือไม่ก็เรื่องเกี่ยวกับรถ คอมพิวเตอร์ และก็เรื่องเทคโนโลยีใหม่ๆครับ ...” (นายวีระพงษ์ แก้ววงษา ตัวแทนเยาวชนตำบลเขาแก้ว. สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552.)

3. การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

6. เพื่อสร้างและเพื่อเผยแพร่ชุดความรู้แก่คนในชุมชน
7. เพื่อประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการเผยแพร่ชุดความรู้
8. เพื่อสำรวจความคิดเห็น การตอบรับ สนับสนุนหรือคัดค้าน ของคนในชุมชน ในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน” ขึ้นในชุมชน
9. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
10. เพื่อหาแนวร่วมในงานวิทย์ชุมชนในทางอ้อม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 : เพื่อสร้างและเผยแพร่ ชุดความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิด (Treatment) แก่คนในชุมชน

การสร้างชุดความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิด (Treatment)

การจัดทำชุดความรู้ (Treatment) มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้อง วิทยุชุมชน (Community Radio) จากเอกสารต่างๆ ดังนี้

หนังสือ /วารสาร/ จุลสาร

1. กาญจนา แก้วเทพ. การวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค, 2540.
2. กาญจนา แก้วเทพ กำจร หลุยยะพงษ์, รุจิรา สุภาษา และวีรพงษ์ พลนิกรกิจ.

สื่อเพื่อชุมชนการประมวลองค์ความรู้, 2543.

3. กาญจนา แก้วเทพ. คู่มือวิทยุชุมชน, 2546.
4. กาญจนา แก้วเทพ. วิทยุชุมชน: คลื่นหนูนการสร้างพลังให้ท้องถิ่น, 2549
5. จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ และนาฎยา ตนานนท์. คู่มือวิทยุชุมชน, 2550.
6. จูตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีรยุทธ กาญจน์ชูฉัตร. สื่อสาธารณะ. โครงการ

“การปฏิรูประบบสื่อ: การพัฒนาบุคลากรและสื่อสาธารณะ”, 2546

7. มธุรส ศิริสถิตกุล. วิทยุชุมชน: การเมืองภาคประชาชนกับการแข่งขันพื้นที่สื่อสาธารณะ, 2548.

8. สโรจน์ แวมณี. วิทยุชุมชน: รายงานการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน, 2551.

วิทยานิพนธ์

1. คม สัมพันธ์รักษ์. การศึกษาความเป็นมาและการบริหารจัดการของสถานีวิทยุชุมชนในจังหวัดชัยภูมิ, 2548.

2. เจริญเนตร แสงดวงแข. การบริหารงานวิทยุชุมชนควนเนียง ตำบลบางเหริยง และวิทยุชุมชนชวาทอง ตำบลบ้านนา จังหวัดสงขลา, 2549.

3. จิระวรรณ ตันกุรานนท์. การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา ในการจัดรายการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2542.
4. ซาลิสสา มากแผ่นทอง. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การวิจัยเพื่อสรุปบทเรียน: กระบวนการเตรียมกลุ่มวิทยุชุมชนจังหวัดปัตตานี, 2547.
5. ทิวาพร แสนเมืองชิน. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านรายการวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา, 2543
6. ปัดณพร ไพบูลย์วัฒน์กิจ. การเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชน กรณีเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่, 2549.
7. วีระวรรณ ยังกิจการ. การมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหา “รายการวิทยุเพื่อชุมชน” ของจังหวัดน่าน, 2545.

ขั้นที่ 2 คัดเลือกเนื้อหาที่สำคัญและสรุปใจความสำคัญของเนื้อหา

หลังจากการศึกษาเอกสารดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยได้คัดเลือกประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. ความหมายและลักษณะของวิทยุชุมชน
2. ความแตกต่างระหว่างวิทยุชุมชนกับวิทยุกระแสหลัก
3. รูปแบบรายการวิทยุชุมชน
4. การบริหารจัดการวิทยุชุมชน
5. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน
6. บทบาทหน้าที่และประโยชน์ของวิทยุชุมชน

ขั้นที่ 3 ศึกษาถึงการรับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนของคนในชุมชน

จากการสอบถามคนในชุมชนเกี่ยวกับวิทยุชุมชน พบว่า

1. คนในชุมชนยังมีความสับสนเกี่ยวกับความหมายและลักษณะของวิทยุชุมชนอย่างชัดเจน ส่วนใหญ่จะมีการอ้างถึงสถานีวิทยุชุมชนที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่นว่า “เหมือนวิทยุชุมชนชนคนนาข้าวไร่ไหม?”, “เหมือนของเขียงคานหรือเปล่า” เป็นต้น แต่ยังไม่สามารถตอบได้ว่า วิทยุชุมชนที่แท้จริงนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร มีความแตกต่างจากวิทยุกระแสหลักอย่างไร กล่าวโดยสรุป คือ คนในชุมชนยังไม่ว่าวิทยุชุมชนที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องให้ความรู้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับความหมายและลักษณะของวิทยุชุมชนนั่นเอง

2. คนในชุมชนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่เป็นการมีส่วนร่วมในระดับผู้รับสาร/ ผู้ใช้สาร เช่น การโทรศัพท์เข้าไปขอเพลงและร่วมพูดคุยในรายการ แต่ยังไม่ทราบและไม่เข้าใจว่าตนเองสามารถมีส่วนร่วมได้ด้วยวิธีการอื่นๆอีก หรือสามารถใช้ประโยชน์จากวิทยุชุมชนได้ด้วยวิธีการอื่นๆ อีก กล่าวโดยสรุป คือ คนในชุมชน ยังไม่รู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชนนั่นเอง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องให้ความรู้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชนนั่นเอง

3. คนในชุมชนส่วนใหญ่ มองว่าวิทยุชุมชนเป็นเรื่องที่ไกลตัว (มีให้ฟังก็ฟัง) โดยไม่สนใจว่า สถานีวิทยุชุมชนที่มีอยู่นั้น เกิดขึ้นมาได้อย่างไร ใครเป็นเจ้าของ ใครเป็นผู้จัดรายการและมีการบริหารจัดการอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยมองว่า ด้วยเหตุผลนี้ จึงทำให้คนในชุมชนไม่ได้อินใจว่าตนเองจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการในวิทยุชุมชนได้อย่างไร กล่าวโดยสรุป คือ เนื่องจากคนในชุมชนไม่ได้ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในงานวิทยุชุมชน จึงทำให้ไม่เข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการวิทยุชุมชน ที่จะต้องบริหารจัดการโดยคนในชุมชนเอง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องให้ความรู้แก่คนในชุมชน เกี่ยวกับการบริหารจัดการวิทยุชุมชนนั่นเอง

4. ในการสอบถามถึงประโยชน์ของวิทยุชุมชนนั้น คนในชุมชนสามารถตอบได้ว่า วิทยุชุมชนมีประโยชน์ ดังนี้ 1) ใช้ในการให้ความรู้ 2) ใช้ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ 3) ใช้ในการนำเสนอข่าวสาร 4) ใช้ให้ความบันเทิง ซึ่งผู้วิจัยมองว่า วิทยุชุมชนยังมีประโยชน์อีกมากมาย ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า คนในชุมชนมีการรับรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของวิทยุชุมชนในระดับหนึ่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องนำเสนอประโยชน์ของวิทยุชุมชนในด้านอื่นๆที่คนในชุมชนยังไม่รู้มาก่อนนั่นเอง

5. ในส่วนที่เกี่ยวกับรูปแบบรายการวิทยุชุมชนนั้น คนในชุมชนมีการรับรู้เป็นอย่างดีว่า วิทยุชุมชนมีรูปแบบรายการที่หลากหลาย เช่น การการข่าว รายการเพลง ฯลฯ ซึ่งผู้วิจัยมองว่า ในเรื่องของรูปแบบรายการนั้น หากเป็นวิทยุชุมชนที่แท้จริง จะให้ความสำคัญในเนื้อหารายการที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนมากกว่ารูปแบบรายการ และที่สำคัญ คนในชุมชนมีการรับรู้เกี่ยวกับรูปแบบรายการจากการฟังวิทยุอยู่แล้ว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงไม่นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับรูปแบบรายการวิทยุชุมชน นั่นเอง

ขั้นที่ 4 คัดเลือกหัวข้อที่สำคัญและเหมาะสมกับคนในชุมชน

จากการศึกษาถึงระดับการรับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนของคนในชุมชนแล้ว ผู้วิจัยจึงคัดเลือกหัวข้อที่สำคัญ จำเป็นต้องรู้ และมีความเหมาะสมกับคนในชุมชนโดยเฉพาะ ซึ่งมีปัจจัยในการเลือกหัวข้อต่างๆในชุดความรู้ (Message Selection) ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 ความหมายและลักษณะของวิทยุชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การบริหารจัดการวิทยุชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่และประโยชน์ของวิทยุชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 ความหมายและลักษณะของวิทยุชุมชน

ในหัวข้อนี้ประกอบด้วยเนื้อหาต่างๆ ได้แก่ 1) ความหมายและลักษณะของวิทยุชุมชน 2) รูปแบบรายการวิทยุชุมชน 3) ประโยชน์ของวิทยุชุมชน ซึ่งเหตุผลที่เลือกหัวข้อนี้ ก็คือ มีเนื้อหาที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้คนในชุมชนได้ทราบว่า วิทยุชุมชนที่แท้จริงนั้นมีลักษณะอย่างไร รูปแบบเนื้อหารายการและรูปแบบการจัดรายการเป็นแบบไหน มีประโยชน์อย่างไรและมีความแตกต่างจากวิทยุกระแสหลักอย่างไรบ้าง ดังนั้น หัวข้อนี้จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำเสนอแก่คนในชุมชน

และนอกจากความสำคัญดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยยังได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะและคุณสมบัติของสถานีวิทยุชุมชนที่มีอยู่ในพื้นที่แต่ละสถานีพบว่า ยังมีคุณสมบัติที่ไม่ตรงตามหลักแนวคิดวิทยุชุมชนอยู่มาก ซึ่งมีผลทำให้คนในชุมชนมีการรับรู้เกี่ยวกับลักษณะของวิทยุชุมชนที่คลุมเครือ ไม่ชัดเจน และไม่ตรงตามหลักแนวคิดวิทยุชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้พิจารณาคุณสมบัติเบื้องต้นของสถานีวิทยุชุมชนที่มีในพื้นที่ เพื่อชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการบรรจุหัวข้อนี้ไว้ในชุดเครื่องมือ ดังนี้

1) การตั้งชื่อสถานีวิทยุ ที่มีคำว่า “วิทยุชุมชน”

สถานีวิทยุต่างๆในพื้นที่ที่คนในชุมชนสามารถรับฟังได้นั้น มีสถานีวิทยุที่ใช้คำว่า “วิทยุชุมชน” ร่วมในการตั้งชื่อสถานี ได้แก่ “วิทยุชุมชนคนนาข้าว” คลื่น F.M. 94.25 MHz, “วิทยุชุมชนเด็กและเยาวชนอำเภอเชียงคาน” คลื่น F.M. 104.0 MHz, “วิทยุชุมชนพิทักษ์ถิ่นเชียงคาน” คลื่น 91.75 MHz, “วิทยุชุมชนท้องถิ่นไทย” คลื่น F.M. 97.75 MHz, “วิทยุชุมชนคลื่นมหาชนคน

ลูกทุ่ง” คลื่น F.M. 90.75 MHz เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า มีสถานีวิทยุต่างๆมากมายที่ปรากฏคำว่า “วิทยุชุมชน” ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า การตั้งชื่อสถานีวิทยุที่มีคำว่า “วิทยุชุมชน” ร่วมด้วยนั้น เป็นหนึ่งปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการรับรู้และมีความเชื่อว่า สถานีวิทยุดังกล่าว ก็คือ วิทยุชุมชนนั่นเอง ถึงแม้ในความเป็นจริงแล้ว สถานีวิทยุต่างๆดังกล่าวจะเข้าข่ายการเป็นวิทยุชุมชนที่แท้จริงตามแนวคิดวิทยุชุมชนหรือไม่ก็ตาม

2) ที่มาและความเป็นเจ้าของสถานีวิทยุชุมชนที่มีในชุมชน

จากการวิเคราะห์ถึงการเป็นเจ้าของสถานีวิทยุชุมชนที่มีในชุมชนนั้น พบว่า เจ้าของสถานีส่วนใหญ่มักจะเป็นนายทุนหรือองค์กร ดังนั้น จึงทำให้คนในชุมชนไม่มีความรู้สึกของการเป็นเจ้าของสถานีร่วมกันเลย ซึ่งผู้วิจัยได้พิจารณาจากระดับของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน ที่มีเพียงแค่การเป็นเพียงผู้ฟัง เท่านั้น ไม่สามารถเข้าถึงระดับการเป็นผู้ผลิต ผู้วางแผนและกำหนดนโยบายได้ ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า วิทยุชุมชนที่มีในพื้นที่นั้น ไม่ใช่วิทยุชุมชนตามกรอบแนวคิดวิทยุชุมชนนั่นเอง

3) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับสถานีวิทยุชุมชน

จากการที่สถานีวิทยุชุมชนที่มีในชุมชนแต่ละสถานีนั้น ส่วนใหญ่มีนายทุนเป็นเจ้าของสถานี ดังนั้น การบริหารจัดการสถานีจึงขึ้นอยู่กับเจ้าของสถานีนั่นๆ ซึ่งผู้วิจัยได้พิจารณาจาก

(1) การใช้ผู้จัดรายการมืออาชีพ เช่น การใช้นักจัดรายการที่เป็นคนในพื้นที่อื่น และมีทักษะในการนำเสนอ ซึ่งจะสังเกตได้จากสำเนียงภาษาที่ไม่ใช่ภาษาถิ่น (ภาษาไทยเลย) แต่จะเป็นภาษาอีสานสำเนียง อุดร ขอนแก่น (ไทใต้) เป็นต้น

(2) ผู้จัดรายการที่มาจากกาจ้างไม่ใช่อาสาสมัครตามหลักการ ในบางสถานีก็มีผู้จัดรายการที่เป็นคนในชุมชนเอง แต่เป็นลักษณะของการจ้างมา ไม่ใช่อาสาสมัครตามหลักการ และค่อนข้างเป็นมืออาชีพ ดังนั้น ในแง่ของระดับของการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนแล้ว คนในชุมชนทำได้เพียงการเป็นผู้ฟัง ซึ่งอาจจะมีการป้อนกลับ(Feedback) บ้าง เช่น ขอเพลง ร่วมพูดคุย

ในรายการและสามารถแนะนำรายการได้ แต่ก็ยังไม่ใช้การมีส่วนร่วมในระดับของการเป็นผู้ส่งหรือผู้ผลิตรายการ และไม่มีอำนาจในการกำหนดรูปแบบเนื้อหารายการ ซึ่งรวมไปถึงการบริหารจัดการสถานีด้วย ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า สถานีวิทยุชุมชนที่มีในพื้นที่ส่วนใหญ่ นั้น ยังไม่ใช่วิทยุชุมชนที่แท้จริงตามหลักแนวคิดวิทยุชุมชน เนื่องจากยังขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในระดับของการเป็นผู้ผลิตและผู้กำหนดนโยบายนั่นเอง

4) ลักษณะของการนำเสนอและรูปแบบรายการ

จากการวิเคราะห์ถึงลักษณะของข้อมูลข่าวสารและเนื้อหารายการต่างๆในสถานีวิทยุชุมชนที่มีในพื้นที่นั้น พบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นรายการเพลงและรายการพูดคุยกันระหว่างผู้จัดรายการกับผู้ฟัง โดยจะมีการเปิดโอกาสให้ผู้ฟังโทรเข้ามาของเพลงและร่วมพูดคุยกันในรายการ แต่ไม่ค่อยมีนำเสนอข่าวสารและความเป็นไปในชุมชนเท่าที่ควร ไม่ค่อยมีลักษณะของการแสดงความคิดเห็นในประเด็นสาธารณะร่วมกัน และที่สำคัญ แต่ละสถานีมีการโฆษณาสินค้าและบริการอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากกรให้สัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างในบทที่ 4 และจากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างระหว่างการนำเสนอแนวคิด (Treatment) ด้วยคำถามที่ว่า “ในวิทยุ มีโฆษณาอะไรบ้าง?” ซึ่งได้คำตอบมากมาย เช่น ปู่ ยาฆ่าแมลง ยาสีฟัน ร้านขายรถจักรยานยนต์ บริการเงินกู้ ยาและอาหารเสริม เป็นต้น ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า เนื้อหาของการนำเสนอของสถานีวิทยุชุมชนที่มีในพื้นที่นั้น ยังมุ่งเน้นการแสวงหาผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจมากกว่าการให้ประโยชน์แก่ชุมชนนั่นเอง

5) ความคล้ายคลึงกันระหว่างวิทยุชุมชนกับวิทยุกระแสหลัก

จากการเปรียบเทียบลักษณะของการนำเสนอของสถานีวิทยุชุมชนและวิทยุกระแสหลักในพื้นที่ (อ.ส.ม.ท. คลื่น 100 MHz.) พบว่า มีลักษณะที่คล้ายกันมาก ซึ่งสิ่งที่ทำให้ดูต่างกันก็อย่างเช่น วิทยุกระแสหลักมีการนำเสนอข่าวจากกรมประชาสัมพันธ์แต่วิทยุชุมชนไม่มี เป็นต้น นอกจากนั้นก็มีการนำเสนอที่คล้ายๆกัน เช่น มีการนำเสนอที่เน้นความบันเทิง มีเนื้อหาเพื่อการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

จากการวิเคราะห์คุณสมบัติเบื้องต้นของสถานีวิทยุชุมชนที่มีในพื้นที่ดังกล่าว จึงชี้ให้เห็นว่า วิทยุชุมชนต่างๆที่มีในพื้นที่นั้น ยังไม่ตรงตามหลักแนวคิดวิทยุชุมชน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้หัวข้อนี้ในการนำเสนอแก่คนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้รับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของวิทยุชุมชนที่ตรงตามหลักแนวคิดวิทยุชุมชนนั่นเอง

สรุป มีเนื้อหาที่สำคัญ จำเป็นต้องรู้ และคนในชุมชนส่วนใหญ่ยังมีความสับสนและไม่รู้ว่าวิทยุชุมชนที่แท้จริงนั้น มีลักษณะอย่างไร

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การบริหารจัดการวิทยุชุมชน

เหตุผลที่เลือกหัวข้อนี้ คือ เป็นหัวข้อที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการวิทยุชุมชน ซึ่งทำให้ทราบถึงลักษณะและรูปแบบของการบริหารจัดการวิทยุชุมชนว่าเป็นอย่างไรบ้าง และจากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมายังพบว่า ยังไม่มีงานวิจัยใดที่บ่งชี้ถึงการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการวิทยุชุมชนเลย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกหัวข้อนี้ในการนำเสนอแก่คนในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงลักษณะเบื้องต้นของการบริหารจัดการวิทยุชุมชนนั่นเอง

สรุป ยังไม่เคยมีการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการวิทยุชุมชนที่ชัดเจนมาก่อน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน

องค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของการเป็นวิทยุชุมชนที่สมบูรณ์นั้น ก็คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับระดับของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน 3 ระดับ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ ผู้ใช้สาร
2. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ ผู้ผลิต/ ผู้ร่วมผลิต
3. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังนำเสนอและเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เลือกวิธีการหรือช่องทางการมีส่วนร่วมกับวิทยุชุมชน ผ่านช่องทางอื่นๆด้วย เช่น การร่วมเป็นคณะกรรมการ การอาสาเป็นดีเจ การอาสาเป็นผู้ช่วยดีเจ ร่วมบริจาคเงินสมทบทุน เป็นอาสาสมัครในกิจกรรมต่างๆ การอาสาช่วยงานต่างๆ ภายในสถานี การร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ การแจ้งเหตุด่วนเหตุร้ายและข่าวสารทั่วไป การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันเด็ก, การแข่งขันกีฬา, การประกวดแข่งขัน,งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น ซึ่งเป็นการให้ความรู้

สรุป การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชนนั้นถือเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นวิทยุชุมชนที่แท้จริง ดังนั้น คนในชุมชนจึงจำเป็นต้องรู้ว่า จะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนได้อย่างไร และด้วยช่องทางหรือวิธีการใดได้บ้าง

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่และประโยชน์ของวิद्यุชุมชน

จากการสอบถามคนในชุมชนเกี่ยวกับประโยชน์ของวิद्यุชุมชนในเบื้องต้นนั้น พบว่า คนในชุมชนรู้อยู่แล้วว่า วิद्यุชุมชนนั้นมีประโยชน์อย่างไรบ้าง เช่น ให้ความรู้และความบันเทิง ใช้ในการแจ้งข่าวสาร การโฆษณาประชาสัมพันธ์ เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว วิद्यุชุมชนยังมีประโยชน์อีกมากมายที่คนในชุมชนยังไม่ทราบมาก่อน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะบรรจุหัวข้อนี้ลงในเครื่องมือ (Treatment) เพื่อแสดงให้เห็นให้คนในชุมชนได้ทราบถึงประโยชน์อื่นที่คนในชุมชนยังไม่ทราบมาก่อนนั่นเอง

สรุป ในเบื้องต้น คนในชุมชนมีการรับรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของวิद्यุชุมชนอยู่แล้วบางส่วน แต่วิद्यุชุมชนนั้น ยังมีประโยชน์อีกมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะนำเสนอประโยชน์ของวิद्यุชุมชนเพิ่มเติม เพื่อเป็นการให้ความรู้เพิ่มเติมแก่คนในชุมชน

ขั้นที่ 5 ย่อความเพื่อให้ได้ข้อความที่สั้นและเข้าใจง่าย

หลังจากที่ได้คัดเลือกเนื้อหาแล้ว จึงทำการสรุปและย่อความ ให้เหลือเพียงใจความสำคัญ เพื่อที่จะได้ข้อความที่สั้น กระชับ เข้าใจง่าย เหมาะสำหรับการเผยแพร่ในระยะเวลาอันจำกัดได้ โดยมีเนื้อหา ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 ความหมายและลักษณะของวิद्यุชุมชน

ความหมายของ "วิद्यุชุมชน"

"วิद्यุชุมชน" คือ สถานีวิทยุกระจายเสียงของท้องถิ่นที่กำลังส่งกระจายเสียงต่ำ มีรัศมีกระจายเสียงประมาณ 10 – 15 กิโลเมตร และเปิดโอกาสให้คนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมการดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆนอกจากการเป็นผู้ฟัง โดยมีบทบาทในการกำหนดรูปแบบเนื้อหา รายการ ร่วมผลิตรายการ ร่วมบริหารจัดการ เพื่อนำเสนอรายการที่เป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนโดยรวม โดยไม่มีการแสวงหากำไรในเชิงธุรกิจและผลประโยชน์ทางการเมือง โดยจะต้องเป็นสื่อ 6 ของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน

ลักษณะของวิทยุชุมชน⁶

1. ชุมชนร่วมกันจัดตั้งสถานี เป็นเจ้าของสถานีร่วมกันและร่วมบริหารจัดการเอง
2. คนในชุมชนเป็นผู้ผลิตและผู้ฟัง
3. สถานที่ตั้งอยู่ในชุมชน ควรเป็นที่สาธารณะที่สมาชิกเข้าออกได้สะดวก
4. ใช้ต้นทุนต่ำ เครื่องมือไม่ซับซ้อน อาสาสมัครเรียนรู้การใช้งานได้รวดเร็ว
5. ให้บริการคนในชุมชน
6. เครื่องส่งกระจายเสียงมีกำลังต่ำ มีรัศมีการกระจายเสียงประมาณ 10 – 15 กิโลเมตร
7. ใช้ภาษาท้องถิ่น และมีเนื้อหาใกล้ตัว
8. ช่วงเวลาออกอากาศขึ้นอยู่กับความต้องการและความพร้อมของชุมชนไม่จำเป็นต้องออกอากาศตลอดวัน อาจเลือกเฉพาะช่วงเช้าหรือช่วงเย็น ครั้งละ 2 – 3 ชั่วโมง
9. ผังและรูปแบบรายการขึ้นอยู่กับความพร้อมของอาสาสมัครและความต้องการของผู้ฟัง
10. ไม่เน้นโฆษณา ไม่แสวงหากำไร แต่สร้างทุนทางสังคม

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การบริหารจัดการวิทยุชุมชน⁷

การบริหารจัดการวิทยุชุมชนที่สำคัญมี 3 ด้าน ได้แก่

1. การบริหารคน : เป็นการวางแผน และจัดการด้านบุคลากร เช่น จะมีใครบ้าง เข้ามาร่วมงานวิทยุชุมชน, ผู้ร่วมงานจะควรมีคุณสมบัติอย่างไร, วิธีการได้มาซึ่งบุคลากรนั้นๆ เป็นอย่างไรและใครมีหน้าที่อะไรบ้าง เป็นต้น

2. การบริหารเงิน : เป็นการวางแผนด้านการเงิน เนื่องจากในการจัดตั้งวิทยุชุมชนต้องมีเงินทุนในการจัดตั้ง, มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการวางแผนด้าน

⁶ จีรพร วิทยศักดิ์พันธุ์และนาฎยา ตนานนท์ ได้กล่าวไว้ใน คู่มือวิทยุชุมชน.

⁷ ที่มา: กาญจนา แก้วเทพ (2549) ได้สรุปโครงสร้างของการบริหารงานวิทยุชุมชน ซึ่งแบ่งเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ การบริหารจัดการบุคคล การบริหารงบประมาณ และบริหารงาน

การเงินว่าจะหาเงินทุนมาจากไหน, หามาด้วยวิธีใด เป็นต้น และที่สำคัญวิทยุชุมชนนั้นเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรในเชิงธุรกิจแต่จะต้องรายได้ เพื่อความอยู่รอดขององค์กร

3. **การบริหารงาน** : เป็นการวางแผนและจัดการภาระงานในองค์กร ซึ่งงานจะมี 2 ด้านหลักๆ ได้แก่ 1.) งานธุรการ/ การบริหารงานองค์กร 2.) งานด้านการออกอากาศ

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน⁸

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชนนั้น มีดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ ผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/Users)
คนในชุมชน มีสิทธิในการฟัง และใช้ประโยชน์จากสารที่ได้รับจากการฟังวิทยุ (ชุมชน)
2. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ ผู้ผลิต/ ผู้ร่วมผลิต (Sender/Producer/Co-producer): คนในชุมชน มีสิทธิในการเข้าร่วมผลิตรายการในวิทยุชุมชน ทำได้ทั้งการเป็นผู้จัดรายการแลร่วมในกระบวนการผลิตรายการ และสามารถแสดงความคิดเห็นต่อรายการได้
3. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Policy Maker/Planner): คนในชุมชน มีสิทธิในการร่วมวางแผน ร่วมบริหารจัดการและร่วมกำหนดนโยบายของสถานีได้
4. การมีส่วนร่วมผ่านช่องทางและวิธีการอื่นๆ ได้แก่ การร่วมบริจาคเงินสมทบทุน เป็นอาสาสมัครในกิจกรรมต่างๆ การอาสาช่วยงานต่างๆ ภายในสถานี การร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ การแจ้งเหตุด่วน เหตุร้ายและข่าวสารทั่วไป การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันเด็ก, การแข่งขันกีฬา, การประกวดแข่งขัน, งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่แลประโยชน์ของวิทยุชุมชน⁹

1. เป็นเครื่องมือถ่ายทอดบอกข่าวสารของหน่วยงานท้องถิ่น
2. ให้ข้อมูลข่าวสาร
3. ให้การศึกษา

⁸ กาญจนา แก้วเทพและคณะ (2543) ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ 3 ระดับ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ ผู้ใช้สาร 2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง / ผู้ผลิต / ผู้ร่วมผลิต 3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย

⁹ วีรพงษ์ พลนิกรกิจ, เสกสรร พรหมพิทักษ์และนิภากร กำจรเมฆกุล ได้กล่าวไว้ในวิทยุชุมชน: คลื่นท่อนการสร้างพลังในท้องถิ่น .126

4. เป็นเครื่องมือทางการเมือง
5. เป็นช่องทางการร้องเรียนและสอบถามข้อมูล
6. การให้ความบันเทิง
7. เป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับประชาชน
8. อำนวยรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์
9. สะท้อนปัญหาสังคม
10. เวทีแสดงความคิดเห็น
11. เตือนภัย
12. ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและธรรมเนียมประเพณี
13. ชัดเกล้าทางสังคม
14. ระดมความร่วมมือ
16. เป็นพลังทางเศรษฐกิจ
17. เป็นสื่อกลางประสานงาน
18. เป็นช่องทางติดตามตรวจสอบปัญหาที่ประชาชนร้องเรียน
19. ประสานสามัคคี
20. วิพากษ์วิจารณ์การเมือง
21. ปลุกจิตสำนึกให้รักมาตุภูมิ
22. เผยแพร่หลักคำสอน
23. เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีของสมาชิกในครอบครัว

ขั้นที่ 6 ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา

เพื่อความถูกต้องของเนื้อหา ผู้วิจัยจึงขอความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญในงานวิทยุชุมชน ได้ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาของชุดความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิด (Treatment) นี้ อีกครั้ง ซึ่งได้แก่

1. รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ (อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์)
2. รองศาสตราจารย์ พัทธนี เขยจรวย (ประธานกรรมการ)
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร (กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย)

การเผยแพร่ชุดความรู้/ เครื่องมือ/ แนวคิด (Treatment)

ในการเผยแพร่ชุดความรู้ (Treatment) นั้น ผู้วิจัยได้มีการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาเกี่ยวกับช่องทางการสื่อสารในชุมชน

จากการศึกษาเกี่ยวกับช่องทางการสื่อสารในชุมชน พบว่า ในชุมชนมีช่องทางการสื่อสารที่สำคัญ ดังนี้ (มีรายละเอียดในบทที่ 1)

1. การบอกต่อ / การพูดปากต่อปาก
2. การประชุม/ การทำประชาคม
3. การสื่อสารผ่านเสียงตามสาย
4. วิทยุชุมชน

ขั้นที่ 2 ออกแบบและวางแผนการเผยแพร่ชุดความรู้แก่คนในชุมชน

เนื่องจากในชุมชน มีการใช้เสียงตามสายและการประชุมหรือการทำประชาคม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงอาศัยช่องทางนี้ในการเผยแพร่ชุดความรู้ โดยผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการเผยแพร่ชุดความรู้ (Treatment) ในเบื้องต้นไว้ ดังนี้

1. การเผยแพร่ชุดความรู้ผ่านทางเสียงตามสาย
2. การเผยแพร่ชุดความรู้ผ่านการทำประชาคม
3. การเผยแพร่ชุดความรู้ด้วยการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์

ขั้นที่ 3 การเผยแพร่ชุดความรู้แก่คนในชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำการเผยแพร่ชุดความรู้แก่คนในชุมชน ดังนี้

1. การเผยแพร่ชุดความรู้ผ่านทางเสียงตามสาย

การเผยแพร่ชุดความรู้ผ่านทางเสียงตามสายนั้น เป็นวิธีการเผยแพร่ชุดความรู้ที่ผู้วิจัยเลือกใช้เป็นช่องทางแรก โดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งสารไปยังผู้รับสารในวงกว้าง ซึ่งได้แก่คนในชุมชนโดยทั่วไป โดยไม่มีการระบุกลุ่มเป้าหมายทางการสื่อสารที่ชัดเจน ซึ่งเปรียบเสมือนกับการสื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ ที่นำมีการนำเสนอเพียงครั้งเดียว แต่สามารถส่งสารไปยังผู้รับสารจำนวนมากในเวลาเดียวกัน ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นที่ 1 สอบถามผู้นำชุมชน (กำนัน, ใหญ่บ้าน) ของทั้งตำบลนุสมและตำบลเขาแก้ว ว่าสามารถเปิดซีดีเพลงผ่านเสียงตามสายของแต่ละหมู่บ้านได้หรือไม่ ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้คำตอบว่า “ใช้ได้”

ขั้นที่ 2 ผู้วิจัยจัดทำซีดีเพื่อใช้ในการแนะนำตัวและใช้ในการเผยแพร่ชุดความรู้

ขั้นที่ 3 ติดต่อประสานงานเพื่อทำการเปิดซีดีที่ได้บันทึกเสียงเอาไว้

หลังจากการประสานงานและดำเนินการตามแผนดังกล่าวแล้ว จึงพบว่า ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านบางหมู่บ้าน มีแต่เครื่องเล่นเทป แต่ไม่มีเครื่องเล่นซีดี และบางแห่งก็ไม่มีทั้งเครื่องเล่นซีดีและเครื่องเล่นเทปเลย และยังมีกรณีที่ลำโพงของเสียงตามสายที่บ้านโสกเก่า (หมู่ 1 ตำบลเขาแก้ว) ได้เกิดไฟไหม้ ทำให้ไม่สามารถใช้งานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ และจากการสอบถามชาวบ้านเกี่ยวประสิทธิภาพของเสียงตามสายของแต่ละหมู่บ้านแล้ว พบว่า เสียงตามสายไม่สามารถสร้างการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากการนำเสนอได้อย่างทั่วถึง บางบ้านไม่ได้ยินเลย บางบ้านได้ยินไม่ชัด บางบ้านที่อยู่ใกล้ลำโพงก็เสียงดังเกินไป และในการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายในแต่ละชุมชนนั้น จะทำการในช่วงเช้าหรือช่วงเย็น จึงจะมีประสิทธิผลมากกว่า ดังนั้น ผู้วิจัยจึงประเมินว่า การใช้เสียงตามสาย อาจจะไม่สามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการสื่อสารได้เท่าที่ควร จึงได้ยกเลิกการใช้เสียงตามสายในการเผยแพร่ชุดความรู้ในที่สุด

2. การเผยแพร่ชุดความรู้ผ่านการทำประชาคม

ผู้วิจัยได้วางแผนในการทำประชาคมไว้สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มชาวบ้านทั่วไป โดยได้กำหนดแผนการดำเนินงานไว้ว่า หลังจากที่ได้เผยแพร่ชุดความรู้ผ่านเสียงตามสายไปแล้ว จึงจะทำประชาคม ซึ่งในการทำประชาคมนั้น จะมีการเผยแพร่ชุดความรู้ ร่วมพูดคุยกับคนในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และทำการสำรวจข้อมูลด้วยในคราวเดียวกัน โดยผู้วิจัยได้เริ่มทดลองทำประชาคม ที่บ้านนุสม หมู่ที่ 1 ตำบลนุสม เป็นแห่งแรก ผลปรากฏว่าชาวบ้านที่เข้ามาร่วมฟังนั้น มีจำนวนน้อยมาก และเป็นเพียงชาวบ้านที่อยู่ละแวกใกล้เคียงที่ทำการผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น ซึ่งจากการสอบถามผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้าน จึงพบว่า โดยปกติแล้ว ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความสนใจในการเข้าร่วมประชุมเท่าไรนัก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงหาวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ยกเลิกการทำประชาคมหมู่บ้านในที่สุด

3. การเผยแพร่ชุดความรู้ด้วยการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์

ผู้วิจัยได้จัดทำพาวเวอร์พอยท์ เพื่อจะใช้ในการเผยแพร่ชุดความรู้ สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเป็นกลุ่มหรือองค์กร เช่น กลุ่มนักเรียนในโรงเรียน กลุ่มเจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลบุนวมและกลุ่มเจ้าหน้าที่ในเทศบาลตำบลเขาแก้ว เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้ทดลองเผยแพร่ชุดความรู้ (Treatment) ด้วยการใช้อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ (พาวเวอร์พอยท์) ที่โรงเรียนห้วยชวกคกเลาใต้ ตำบลบุนวม เป็นแห่งแรก ซึ่งปรากฏว่า ทางโรงเรียนให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี มีการจัดเตรียมไมโครโฟน และโปรเจคเตอร์ให้ อีกทั้งยังมีอาจารย์คอยช่วยดูแล จึงทำให้การนำเสนอเป็นไปได้อย่างราบรื่น แต่การนำเสนอในครั้งนี้ ก็ยังประสบปัญหา กล่าวคือ บริเวณสถานที่ที่ทำการนำเสนอแนวคิด (Treatment) นั้น มีแสงจ้ามาก (เวลา 10.00 น. -11.30 น.) ทำให้มองไม่เห็นภาพจากพาวเวอร์พอยท์จากการฉายด้วยโปรเจคเตอร์ได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงแก้ปัญหาด้วยการพูดสด ตามเนื้อหาที่เตรียมไว้

หลังจากการเผยแพร่ชุดความรู้ด้วยการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในครั้งแรกที่โรงเรียนห้วยชวกคกเลาใต้ไปแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการทดลองอีกครั้งที่โรงเรียนบ้านคกเลา (ตำบลบุนวม) โดยได้ทำการติดต่อประสานงานกับทางผู้อำนวยการโรงเรียน และขออนุญาตใช้ห้องคอมพิวเตอร์ ซึ่งมีอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในการนำเสนอไว้ แต่ปรากฏว่า มีเหตุขัดข้อง จึงต้องใช้ห้องเรียนแทน ซึ่งไม่มีอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการนำเสนอด้วยคอมพิวเตอร์เลย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงแก้ปัญหาโดยการพูดสด และใช้การเขียนกระดานดำเพื่อประกอบการนำเสนอแทน พร้อมทั้งนี้ได้พาน้องๆ เล่นเกม สอนร้องเพลงและทำท่าประกอบ ซึ่งทำให้น้องๆ เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน กล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิดเห็นและกล้าพูดคุยกับผู้วิจัยมากขึ้น

จากการที่ผู้วิจัยได้พาน้องๆนักเรียนทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ให้นักเรียนเป็นผู้ร่วมนำเสนอ ร่วมเล่นเกม สลับด้วยการสอนร้องเพลงพร้อมกับสอนท่าประกอบ ทำให้เด็กนักเรียนมีความสนใจและมีความกระตือรือร้นในการร่วมนำเสนอและร่วมทำกิจกรรม ด้วยการใช้ จุดประกายความคิดในการเผยแพร่ด้วยการทำกิจกรรมที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน เพื่อที่จะทำให้การเผยแพร่หรือการนำเสนอนั้น มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้การเผยแพร่ด้วยอารมณ์ที่สนุกสนานและเป็นกันเอง สำหรับกลุ่มนักเรียนนั่นเอง

4. การเผยแพร่ชุดความรู้ด้วยอารมณ์ที่สนุกสนาน (Edutainment)

จุดเริ่มต้นของพัฒนาการในการเผยแพร่ชุดความรู้ด้วยอารมณ์ที่สนุกสนาน (Edutainment) นั้น มีจุดเริ่มต้นที่โรงเรียนบ้านคกเลา (ตำบลบุษย) โดยที่ผู้วิจัยได้ใช้การเขียน กระดานดำร่วมกับการอธิบาย การเล่นเกม และสอนร้องเพลงพร้อมทำท่าทางประกอบสลับกับการนำเสนอชุดความรู้ ซึ่งในภาพรวมนั้น ถือได้ว่าได้รับการตอบสนองจากเด็กนักเรียนเป็นอย่างดี แต่หลังจากการใช้การนำเสนอด้วยวิธีนี้ อีก 2-3 ครั้ง จึงพบว่า ในการเขียนด้วยลายมือนั้น มีอุปสรรคเกิดขึ้น เช่น ในบางครั้งต้องนำเสนอในสถานที่ที่ไม่มีอุปกรณ์ในการเขียน ลายมือไม่สวยทำให้เป็นอุปสรรคในการอ่าน เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ผลิตสื่อเพื่อทดแทนการเขียนขึ้น ซึ่งเป็นแผ่นชาร์ตที่ประกอบด้วยข้อความ ดังภาพประกอบ ซึ่งได้ผลเป็นอย่างดี

ภาพที่ 5 แสดงการใช้สื่อเพื่อประกอบในการนำเสนอแนวคิด (Treatment)

ภาพที่ 6 การนำเสนอแนวคิดร่วมกับการเขียนที่ ร.ร.ชุมชนบ้านโสภณวิทยาคาร

ภาพที่ 7 การนำเสนอแนวคิดร่วมกับการใช้แผ่นชาร์ตข้อความ ที่ ร.ร.เชียงคาบ

ภาพที่ 8 การสอนร้องเพลงพร้อมทำท่าทางประกอบที่ ร.ร.บ้านท่าบม

5. การเดินสายตามหมู่บ้านเพื่อเผยแพร่ชุดความรู้กับชาวบ้านโดยตรง

หลังจากที่ประสบปัญหาจากการทำประชาคมนั้น ผู้วิจัยได้รับคำแนะนำจากคนในครอบครัว ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านหลายคน ว่า “ลองเดินตามหมู่บ้านและเผยแพร่ชุดความรู้ตามหมู่บ้านดู น่าจะได้ผลดีกว่านี้” ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตัดสินใจเริ่มต้นทดลองใช้การเดินสายตามหมู่บ้านเพื่อทำการเผยแพร่ชุดความรู้และสำรวจข้อมูลนั่นเอง

ผู้วิจัยได้เริ่มทดลองลงพื้นที่ ในการเดินสายเผยแพร่ชุดความรู้กับคนในชุมชนโดยตรง (พร้อมกับทีมวิจัย) โดยเริ่มต้นทดลองที่บ้านโสกใหม่ (ตำบลเขาแก้ว) โดยผู้วิจัยจะเป็นคนเผยแพร่ชุดความรู้ ด้วยการอธิบายให้แก่คนในชุมชนฟังด้วยตัวเอง และให้ทีมวิจัยเป็นผู้สำรวจข้อมูล ด้วยการสอบถามข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างและบันทึกข้อมูลลงในแบบสอบถามด้วยตัวเอง (ทีมวิจัย) ซึ่งจะได้ข้อมูลในเชิงปริมาณ และในโอกาสนี้ ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้างกับกลุ่มตัวอย่างไปด้วย ซึ่งข้อมูลที่ได้จะข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการเผยแพร่ด้วยวิธีการนี้ ปรากฏว่า ได้ผลเป็นที่น่าพอใจอย่างมาก และในการลงพื้นที่นั้น ผู้วิจัยยังสามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและตอบข้อซักถามต่างๆกับชาวบ้านโดยตรง ซึ่งทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกวิธีนี้ในการเผยแพร่ชุดความรู้แก่กลุ่มชาวบ้าน จนเสร็จสิ้นกระบวนการเผยแพร่ชุดความรู้และการสำรวจข้อมูลนั่นเอง

ภาพที่ ๑ การสำรวจข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 10 การสำรวจข้อมูลโดยทีมวิจัย

สรุปผลการนำเสนอแนวคิด (Treatment)

หลังจากที่มีการทดลองและปรับปรุงวิธีการเผยแพร่ชุดความรู้แล้ว จึงทำให้ได้รูปแบบและวิธีการนำเสนอแนวคิดที่ได้ผลดีที่สุด ดังนี้

การนำเสนอแนวคิดแก่กลุ่มนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา

ผู้วิจัยใช้การนำเสนอแนวคิดแก่กลุ่มนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาด้วยการอธิบายร่วมกับการใช้สื่อประกอบ ซึ่งเป็นแผนภาพที่ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้น สลับกับการสอนร้องเพลงและทำท่าทางประกอบ จากนั้นจึงทำการนำเสนอแนวคิดต่อจนเสร็จสิ้น จากนั้นผู้วิจัยจึงทำการสำรวจข้อมูลด้วยการให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามที่ละข้อไปพร้อมกัน และจบด้วยการร้องเพลงและการแสดงท่าทางประกอบเพลงดังกล่าว

กลุ่มนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาและกลุ่มบุคคลในองค์กร

ในส่วนของการนำเสนอแนวคิดแก่กลุ่มนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาและกลุ่มบุคคลในองค์กรนั้น ผู้วิจัยใช้การนำเสนออย่างเป็นทางการอธิบายร่วมกับการใช้แผนภาพประกอบ แต่ไม่มีการร้องเพลงและทำท่าทางประกอบเหมือนเช่นกลุ่มนักเรียนระดับชั้น

ประถมศึกษา เนื่องจากนักเรียนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มเด็กโต ไม่ค่อยกล้าแสดงออกเหมือนกับกลุ่มเด็กประถมเท่าไร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงไม่ใช้การร้องเพลงและการทำท่าประกอบร่วมด้วย

การนำเสนอแนวคิดแก่กลุ่มชาวบ้านทั่วไป

การนำเสนอแนวคิดแก่กลุ่มชาวบ้านทั่วไปนั้น ผู้วิจัยใช้การเดินทางตามหมู่บ้าน โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้ให้นำเสนอแนวคิดแก่ชาวบ้าน ด้วยการอธิบายและตอบข้อซักถามต่างๆ เมื่อแน่ใจว่ากลุ่มตัวอย่างเข้าใจเป็นอย่างดีแล้ว จึงทำการสำรวจข้อมูลโดยผู้วิจัยและทีมงานวิจัย ด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างและบันทึกลงในแบบสอบถามตามประเด็นต่างๆ ในแบบสอบถามนั่นเอง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 : เพื่อประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลผลของการเผยแพร่ชุดความรู้

การประเมินประสิทธิภาพของการเผยแพร่ชุดความรู้

หลังจากการเผยแพร่ชุดความรู้ด้วยหลากหลายวิธีดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยได้ประเมินประสิทธิภาพของวิธีการเผยแพร่ชุดความรู้ ดังนี้

1. การเผยแพร่ผ่านเสียงตามสาย: ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจาก 1.) บางชุมชนไม่มีเครื่องเล่นเทปหรือเครื่องเล่นซีดี และบางชุมชนก็ไม่มีทั้งเครื่องเล่นเทปและเครื่องเล่นซีดีเลย 2.) ผู้วิจัยไม่สะดวกในการเดินทางไปพูดสดด้วยตัวเองที่ตำบลเขาแก้ว เนื่องจากปัญหาเรื่องระยะทางในการเดินทาง และเนื่องด้วยช่วงเวลาที่เหมาะสมในการนำเสนอผ่านเสียงตามสายนั้น จะต้องนำเสนอในช่วงเช้าหรือช่วงเย็น จึงจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ซึ่งผู้วิจัยไม่สะดวกในการดำเนินการในช่วงเวลาดังกล่าวได้ และ 3.) การนำเสนอผ่านเสียงตามสายยังมีข้อจำกัดอยู่มาก เช่น สัญญาณเสียงไม่ชัดเจน ไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้าน บางที่เสียงดังเกินไป บางที่เสียงเบาเกินไป ไม่ชัดเจน และบางที่ก็ไม่ได้ยินเลย เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงยกเลิกการใช้การเผยแพร่ผ่านเสียงตามสาย

2. การทำประชาคม: ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่นิยมเข้าร่วมประชุม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงยกเลิกการทำประชาคม

3. การนำเสนอด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์: ไม่ได้ผลเท่าที่ควร เนื่องจากบางโรงเรียน/องค์กร ไม่มีอุปกรณ์ที่เอื้อต่อการนำเสนอ เช่น ไม่มีไมโครโฟน ไม่มีโปรเจคเตอร์ เป็นต้น ดังนั้น วิธีการนำเสนอด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (เพาเวอร์พอยท์) จึงเป็นเพียงตัวเลือกเท่านั้น

4. นำเสนอด้วยใช้การแผ่นภาพ (ข้อความ), การอธิบายและ/หรือการเขียนประกอบ การแสดงบทบาทสมมติ โดยมีการสอนร้องเพลงพร้อมทำท่าประกอบร่วมในการนำเสนอ (Edutainment): ได้ผลดี เนื่องจากเป็นวิธีที่ใช้นำเสนอแนวคิดกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น (บางส่วน) ซึ่งยังมีความเป็นเด็กอยู่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้การนำเสนอแนวคิดที่มีทำให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลินด้วยการสอนร้องเพลงและทำท่าทางประกอบสลับกับการนำเสนอแนวคิด ซึ่งสามารถสร้างรอยยิ้มและเสียงหัวเราะให้กับกลุ่มตัวอย่างได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ยังสามารถละลายพฤติกรรมของเด็กได้ ทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างได้ง่าย ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า การนำเสนอด้วยวิธีนี้ได้รับผลการตอบรับเป็นอย่างดี

5. การเดินสายตามหมู่บ้านเพื่อนำเสนอแนวคิดกับชาวบ้านโดยตรง: ได้ผลดี เนื่องจากผู้วิจัยสามารถพบปะพูดคุย และตอบข้อซักถามของชาวบ้านได้โดยตรง แต่วิธีนี้ก็ยังมีข้อเสียตรงที่ต้องใช้เวลาในการดำเนินการมาก แต่ก็ได้ผลการตอบรับที่ดีเช่นเดียวกัน

การประเมินประสิทธิผลผลของการเผยแพร่ชุดความรู้

ผู้วิจัยได้ทำการประเมินผลประสิทธิผลของการนำเสนอหรือเผยแพร่ชุดความรู้/เครื่องมือ/แนวคิด (Treatment) ด้วยการทดสอบระดับการรับรู้หลังจากที่ได้นำเสนอแนวคิดไปแล้ว โดยการตั้งคำถามในแบบสอบถาม เพื่อที่จะได้ข้อมูลในเชิงปริมาณ ซึ่งมี 2 ส่วน ดังนี้

1) แบบสอบถามข้อที่ 7 เป็นส่วนที่ใช้ทดสอบระดับการรับรู้เกี่ยวกับแนวคิด “วิทยุชุมชน”

2) แบบสอบถามข้อที่ 10 เป็นการสอบถามถึงทัศนคติของคนในชุมชนว่า วิทยุชุมชนมีประโยชน์ต่อชุมชนในระดับใด ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบไว้ให้เลือก 5 ระดับ ได้แก่ เห็นด้วยอย่างยิ่ง, เห็นด้วย, เฉยๆ, ไม่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ดังตัวอย่างแบบสอบถามในภาคผนวก

ตารางที่ 17 การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับวิทยุชุมชน

การรับรู้ข่าวสาร เกี่ยวกับแนวคิด "วิทยุชุมชน"	ตำบลบุงสม			ตำบลเขาแก้ว		
	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของ ทั้งหมด	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของ ทั้งหมด
ทราบ	566	64.61	62.96	462	67.54	63.46
ไม่แน่ใจ	177	20.21	19.69	146	21.35	20.05
ไม่ทราบ	133	15.18	14.79	76	11.11	10.44
รวมผู้ตอบทั้งหมด	876	100.00	97.44	684	100.00	93.96

จากตารางที่ 17 พบว่า กลุ่มตัวอย่างจากตำบลบุงสม ตอบว่าเคยทราบข่าวสารเกี่ยวกับ "วิทยุชุมชน" 566 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 62.96 ของตัวอย่างทั้งหมด ตอบว่า "ไม่แน่ใจ" 177 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 19.69 ของตัวอย่างทั้งหมด และตอบว่า "ไม่ทราบ" 133 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 15.18 ของตัวอย่างทั้งหมด ส่วนกลุ่มตัวอย่างจากตำบลเขาแก้ว ตอบว่า "ทราบ" ข้อมูลเกี่ยวกับ "วิทยุชุมชน" 462 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 63.46 ของตัวอย่างทั้งหมด ตอบว่า "ไม่แน่ใจ" 146 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 20.05 ของตัวอย่างทั้งหมด และตอบไม่ "ไม่ทราบ" 76 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 10.44 ของตัวอย่างทั้งหมด

ตารางที่ 18 ช่องทางการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับวิทยุชุมชน

แหล่งข้อมูล	ตำบลบุงสม			ตำบลเขาแก้ว		
	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของ ทั้งหมด	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของ ทั้งหมด
มีคนพูดกัน	169	21.98	18.80	118	17.96	16.21
เสียงตามสาย	287	37.32	31.92	204	31.05	28.02
การนำเสนอจากผู้วิจัย	307	39.92	34.15	328	49.92	45.05
ไม่ตอบ	6	0.78	0.67	7	1.07	0.96
รวมผู้ตอบทั้งหมด	769	100.00	85.54	657	100.00	90.25

จากตารางที่ 18 กลุ่มตัวอย่างจากตำบลบุงสมรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับ "วิทยุชุมชน" การนำเสนอจากผู้วิจัยมากที่สุด 307 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 34.15 ของตัวอย่างทั้งหมดรองลงมา

ได้แก่ จากเสียงตามสาย 287 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 31.92 ของตัวอย่างทั้งหมด ส่วนกลุ่มตัวอย่างจากตำบลเขาแก้ว ตอบว่า รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับ "วิทยุชุมชน" การนำเสนอจากผู้วิจัยมากที่สุด 328 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 45.05 ของตัวอย่างทั้งหมดรองลงมาได้แก่ จากเสียงตามสาย 204 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 28.02 ของตัวอย่างทั้งหมด

จากการถามคำถามที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของวิทยุชุมชน ข้างต้นนี้ (คำตอบที่ถูกต้องที่สุดเกี่ยวกับ "วิทยุชุมชนนั้น คือ ข้อที่มีการเน้นข้อความด้วยการขีดเส้นใต้ไว้) ซึ่งกลุ่มตัวอย่างมีการตอบคำถาม ซึ่งได้ผล ดังนี้

ตารางที่ 19 การรับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนของคนในตำบลนุสม

ข้อ	ตัวเลือก (ลักษณะของวิทยุชุมชน)	ตอบผิด		ตอบถูก		รวมผู้ตอบทั้งหมด
		ความถี่	ร้อยละของผู้ตอบทั้งหมด	ความถี่	ร้อยละของผู้ตอบทั้งหมด	
7.1	ก. วิทยุชุมชน ส่งสัญญาณเสียงได้ทั่วทั้งจังหวัด ข. วิทยุชุมชน ส่งสัญญาณเสียงได้ไกลในรัศมี 10 – 15 กม.	135	22.69	460	77.31	595
7.2	ก. คนในชุมชนร่วมกันจัดตั้งและเป็นเจ้าของร่วมกัน ข. ถือครองโดยองค์กรภาครัฐ หรือภาคเอกชน	35	6.07	542	93.93	577
7.3	ก. วิทยุชุมชนไม่เน้นโฆษณา มีการแนะนำสินค้าในชุมชน ข. วิทยุชุมชน มีการโฆษณาสินค้า เช่น รถ ยา ปุ๋ย เงินกู้ ฯลฯ	457	80.18	113	19.82	570
7.4	ก. บริหารงานโดยมืออาชีพ ข. คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ คน-เงิน-งาน	127	22.88	428	77.12	555
7.5	ก. ใช้คนในชุมชนเป็นดีเจ ข. ส่วนใหญ่จะใช้นักจัดรายการมืออาชีพเป็นดีเจ	58	10.07	518	89.93	576
7.6	ก. มักจะใช้ภาษาท้องถิ่นในการนำเสนอ ข. ใช้ภาษาไทย (กลาง) เป็นภาษาหลักในการนำเสนอ	68	11.91	503	88.09	571
7.7	ก. นำเสนอข่าว คล้ายๆกับข่าวสารในโทรทัศน์ ข. เรื่องราวข่าวสารส่วนใหญ่ เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนโดยตรง	113	20.40	441	79.60	554
7.8	ก. ออกอากาศตลอดทั้งวัน, ถึงเที่ยงคืน หรือทั้งวันทั้งคืน ข. ออกอากาศวันละ 2-3 ชั่วโมงหรือมากกว่าขึ้นอยู่กับมติชุมชน	95	16.78	471	83.22	566

จากตารางที่ 19 พบว่า ส่วนใหญ่ คนในตำบลนุสมมีการเลือกคำตอบที่สอดคล้องกับลักษณะของวิทยุชุมชนได้ในระดับที่ดี แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับการโฆษณานั้น มีการเลือกคำตอบที่

ไม่สอดคล้องกับลักษณะของวิद्यุชุมชน โดยมีการเลือก (ข้อ 7.3) ข. วิद्यุชุมชน มีการโฆษณาสินค้า เช่น รถ ยา ปุ๋ย เงินกู้ ฯลฯ ถึง 457 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 80.18 ของผู้ตอบทั้งหมด 570 ตัวอย่าง ซึ่งเป็นตัวเลขที่แสดงให้เห็นว่าคนในตำบลบุงสมยังมีการรับรู้เกี่ยวกับการโฆษณาในวิद्यุชุมชนในระดับที่ต่ำมาก “ควรปรับปรุงอย่างมาก”

ตารางที่ 20 การรับรู้เกี่ยวกับวิद्यุชุมชนของคนในตำบลเขาแก้ว

ข้อ	ตัวเลือก (ลักษณะของวิद्यุชุมชน)	ตอบผิด		ตอบถูก		รวมผู้ตอบทั้งหมด
		ความถี่	ร้อยละของผู้ตอบทั้งหมด	ความถี่	ร้อยละของผู้ตอบทั้งหมด	
7.1	ก. วิद्यุชุมชน ส่งสัญญาณเสียงได้ทั่วทั้งจังหวัด ข. วิद्यุชุมชน ส่งสัญญาณเสียงได้ไกลในรัศมี 10 – 15 กม.	209	36.10	386	64.87	595
7.2	ก. คนในชุมชนร่วมกันจัดตั้งและเป็นเจ้าของร่วมกัน ข. ถือครองโดยองค์กรภาครัฐ หรือภาคเอกชน	77	13.30	505	86.77	582
7.3	ก. วิद्यุชุมชนไม่เน้นโฆษณา มีการแนะนำสินค้าในชุมชน ข. วิद्यุชุมชน มีการโฆษณาสินค้า เช่น รถ ยา ปุ๋ย เงินกู้ ฯลฯ	177	30.57	424	70.55	601
7.4	ก. บริหารงานโดยมืออาชีพ ข. คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ คน-เงิน-งาน	136	23.49	461	77.22	597
7.5	ก. ใช้คนในชุมชนเป็นดีเจ ข. ส่วนใหญ่จะใช้นักจัดรายการมืออาชีพเป็นดีเจ	93	16.06	507	84.50	600
7.6	ก. มักจะใช้ภาษาท้องถิ่นในการนำเสนอ ข. ใช้ภาษาไทย (กลาง) เป็นภาษาหลักในการนำเสนอ	113	19.52	481	80.98	594
7.7	ก. นำเสนอข่าว คล้ายๆกับข่าวสารในโทรทัศน์ ข. เรื่องราวข่าวสารส่วนใหญ่ เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนโดยตรง	121	20.90	458	79.10	579
7.8	ก. ออกอากาศตลอดทั้งวัน, ถึงเที่ยงคืน หรือทั้งวันทั้งคืน ข. ออกอากาศวันละ 2-3 ชั่วโมงหรือมากกว่าขึ้นอยู่กับมติชุมชน	129	22.16	453	77.84	582

จากตารางที่ 20 พบว่า ส่วนใหญ่คนในตำบลเขาแก้ว มีการรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับ ลักษณะของวิद्यุชุมชนในระดับที่ดี แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ยังพบว่าในส่วนเรื่อง รัศมีของการส่งสัญญาณเสียงของวิद्यุชุมชนนั้น ยังมีการรับรู้ที่ระดับที่ควรปรับปรุง โดยในข้อ 7.1 มีผู้ตอบคำถามได้ถูกต้อง สอดคล้องกับลักษณะของวิद्यุชุมชน จำนวน 386 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 64.87ของผู้ตอบทั้งหมด 595 ตัวอย่าง

ตารางที่ 21 ระดับการรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับวิทยุชุมชนตำบลบุษสม
และตำบลเขาแก้ว

การรับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชน	ร้อยละของคำตอบที่ถูกต้อง จากตำบลบุษสม		ร้อยละของคำตอบที่ถูกต้อง จากตำบลเขาแก้ว	
	ร้อยละของ ทั้งหมด	ระดับการรับรู้	ร้อยละ ของ ทั้งหมด	ระดับการรับรู้
1. ที่มาของวิทยุชุมชน	93.93	.ดีมาก	86.77	ดีมาก
2. การบริหารจัดการ	77.12	ดี	77.22	ดี
3. ภาษาที่ใช้ในการนำเสนอ	88.09	ดีมาก	80.98	ดีมาก
4. ผู้ดำเนินรายการ	89.93	ดีมาก	84.50	ดีมาก
5. การโฆษณา	19.82	ควรปรับปรุงอย่างยิ่ง	70.55	ดี
6. เนื้อหาของสารที่นำเสนอในวิทยุชุมชน	79.60	ดี	79.10	ดี
7. ระยะเวลาในการออกอากาศ	83.22	ดีมาก	77.84	ดี
8. รัศมีของการส่งสัญญาณเสียงของวิทยุชุมชน	77.3	ดี	64.87	ควรปรับปรุง
รวมเฉลี่ย	76.13	ดี	77.73	ดี

จากตารางที่ 21 เป็นการแสดงค่าเฉลี่ยของค่าร้อยละของการเลือกคำตอบที่ถูกต้อง สอดคล้องกับลักษณะของวิทยุชุมชน เพื่อประเมินผลของการนำเสนอแนวคิด (Treatment) ในภาพรวม ซึ่งพบว่า คนในชุมชนจากทั้งสองตำบล มีการรับรู้เกี่ยวกับลักษณะเบื้องต้นของวิทยุชุมชนในระดับที่ ดี

จากการสัมภาษณ์ในประเด็นที่เกี่ยวกับการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับลักษณะของ “วิทยุชุมชน” พบว่า คนในชุมชน ยังไม่ค่อยเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของวิทยุชุมชนที่แท้จริง และมักจะยึดถือเอาสถานีวิทยุที่ฟังเป็นประจำ ว่าเป็นวิทยุชุมชน (สถานีที่ใช้ชื่อสถานีที่มีคำว่า “วิทยุชุมชน” ด้วย) อาทิเช่น ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังทำการสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านอยู่นั้น ก็มักจะมีผู้ที่พูดสอดแทรกขึ้นอยู่บ่อยครั้งว่า “...วิทยุชุมชน เหมือนของนาข้าวไร่...” ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนก็ถามว่า “เหมือนของนาข้าวไร่ไหม” เป็นต้น

“...วิทยุชุมชน เหมือนของบ้านนาข้าวไร่...” (นายเลย นามกอง ตัวแทนชาวบ้าน บ้านโสกเก่า หมู่ 110 ต.เขาแก้ว. สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552.)

“...ก่อนหน้านี้นึกคิดว่า ที่น่าข้าวทำเป็นวิทยุชุมชน แต่ถ้าบอกว่า วิทยุชุมชนจะมาจากชุมชนร่วมกันจัดตั้ง คนในชุมชนทำเอง ก็แสดงว่าเข้าใจผิดมาโดยตลอด...” (ว่าที่ร้อยตรีหญิง รุ่งอรุณ พิมพ์หล่อน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบุญสม ทำหน้าที่รักษาการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบุญสม. สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2552.)

ตารางที่ 22 ทักษะคติของคนในตำบลบุญสมเกี่ยวกับประโยชน์ของวิทยุชุมชน

ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ จากวิทยุชุมชน	เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง ¹⁰	เห็น ด้วย	เฉย ๆ	ไม่ เห็น ด้วย	ไม่ เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง	ค่า เฉลี่ย
1. ให้ความรู้แก่คนในชุมชน	661	176	23	3	5	4.93
2. ให้ความบันเทิงแก่ชุมชน	605	220	31	8	3	3.94
3. นำเสนอข่าวสาร ความเป็นไป ทั้งในและนอกชุมชน	585	233	40	6	3	3.72
4. เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน	615	206	38	6	1	4.20
5. ส่งเสริมการรวมกลุ่มและการทำงานเป็นทีมของคนในชุมชน	587	213	58	6	3	4.07
6. ใช้เป็นสื่อที่ช่วยเตือนภัยให้แก่คนในชุมชนได้	635	192	29	9	1	4.51
7. ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น	628	204	26	5	2	4.24
8. สร้างความสัมพันธ์และทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี	643	182	32	6	3	4.76
9. ส่งเสริมและทำนุบำรุงศาสนา	624	200	34	4	3	4.33
10. ใช้พัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้	629	201	32	2	2	4.31

จากตารางที่ 22 พบว่ากลุ่มตัวอย่างจากตำบลบุญสมส่วนใหญ่ มีความเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ของวิทยุชุมชนในระดับที่ดี โดย ความคิดเห็นที่มีระดับคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดได้แก่ “การให้ความรู้แก่คนในชุมชน” คะแนนเฉลี่ย 4.93 รองลงมาได้แก่ “สร้างความสัมพันธ์และทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี” คะแนนเฉลี่ย 4.76 และค่าระดับคะแนนเฉลี่ยที่ต่ำที่สุด ได้แก่ “นำเสนอข่าวสาร ความเป็นไป ทั้งในและนอกชุมชน” คะแนนเฉลี่ย 3.72 ซึ่งเป็นระดับคะแนน

¹⁰ เห็นด้วยอย่างยิ่ง = 5 คะแนน, เห็นด้วย = 4 คะแนน, เฉย ๆ = 3 คะแนน, ไม่เห็นด้วย = 2 คะแนน, ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง = 1 คะแนน

ตารางที่ 23 ทศนคติของคนในตำบลเขาแก้วเกี่ยวกับประโยชน์ของวิทยุชุมชน

ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ จากวิทยุชุมชน	เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง ¹¹	เห็น ด้วย	เฉยๆ	ไม่ เห็น ด้วย	ไม่ เห็น ด้วย อย่าง ยิ่ง	ค่า เฉลี่ย
1. ให้ความรู้แก่คนในชุมชน	467	222	10	1	0	4.65
2. ให้ความบันเทิงแก่ชุมชน	423	271	10	3	1	4.57
3. นำเสนอข่าวสาร ความเป็นไป ทั้งในและนอกชุมชน	333	320	48	7	1	4.38
4. เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน	352	331	19	6	0	4.45
5. ส่งเสริมการรวมกลุ่มและการทำงานเป็นทีมของคนในชุมชน	385	285	34	4	1	4.48
6. ใช้เป็นสื่อที่ช่วยเตือนภัยให้แก่คนในชุมชนได้	462	224	15	8	0	4.61
7. ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น	430	242	30	7	0	4.54
8. สร้างความสัมพันธ์และทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี	432	256	17	3	1	4.57
9. ส่งเสริมและทำนุบำรุงศาสนา	351	302	43	6	7	4.39
10. ใช้พัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้	416	259	29	2	3	4.53

จากตารางที่ 23 พบว่ากลุ่มตัวอย่างจากตำบลเขาแก้วส่วนใหญ่ มีความเห็นเกี่ยวกับ ประโยชน์ของวิทยุชุมชนในระดับที่ดีมาก (เห็นด้วยอย่างยิ่ง) โดยความคิดเห็นที่มีระดับค่าคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดได้แก่ “การให้ความรู้แก่คนในชุมชน” คะแนนเฉลี่ย 4.65 รองลงมาได้แก่ “ใช้ เป็นสื่อที่ช่วยเตือนภัยให้แก่คนในชุมชนได้” คะแนนเฉลี่ย 4.61 และค่าระดับคะแนนเฉลี่ยที่ต่ำที่สุดได้แก่ “นำเสนอข่าวสาร ความเป็นไป ทั้งในและนอกชุมชน” คะแนนเฉลี่ย 4.38 ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของตัวอย่างจากตำบลบุษม

¹¹ เห็นด้วยอย่างยิ่ง = 5 คะแนน, เห็นด้วย = 4 คะแนน, เฉยๆ = 3 คะแนน, ไม่เห็นด้วย = 2 คะแนน, ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง = 1 คะแนน

ตารางที่ 24 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของทัศนคติของคนในชุมชนเกี่ยวกับ
ประโยชน์ของวิทยุชุมชน ตำบลบุสมและตำบลเขาแก้ว

ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ จากวิทยุชุมชน	ตำบลบุสม		ตำบลเขาแก้ว	
	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
1.ให้ความรู้แก่คนในชุมชน	4.93	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	4.65	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2.ให้ความบันเทิงแก่ชุมชน	3.94	เห็นด้วย	4.57	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3.นำเสนอข่าวสารความเป็นไป ทั้งในและนอกชุมชน	3.72	เห็นด้วย	4.38	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
4.เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน	4.20	เห็นด้วย	4.45	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
5.ส่งเสริมการรวมกลุ่มและการทำงานเป็นทีมของคนในชุมชน	4.07	เห็นด้วย	4.48	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
6.ให้เป็นสื่อที่ช่วยเตือนภัยให้แก่คนในชุมชนได้	4.51	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	4.61	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
7.ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น	4.24	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	4.54	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
8.สร้างความสัมพันธ์และทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี	4.76	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	4.57	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
9.ส่งเสริมและทำนุบำรุงศาสนา	4.33	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	4.39	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
10.ใช้พัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้	4.31	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	4.53	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
ผลรวมเฉลี่ย	4.30	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	4.52	เห็นด้วยอย่างยิ่ง

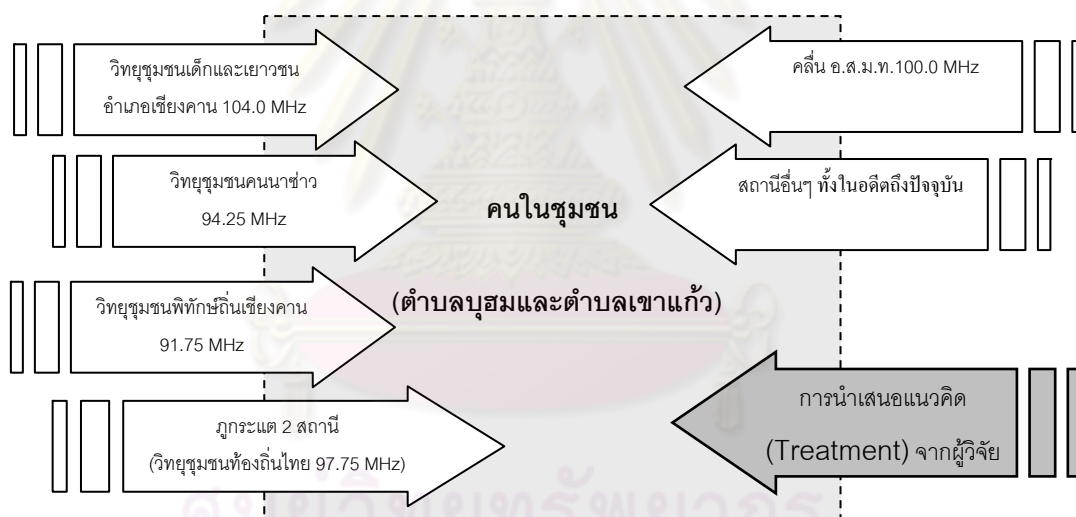
จากการคำนวณค่าเฉลี่ยของทั้ง 2 ตำบล พบว่า คนในชุมชนจากทั้ง 2 ตำบล มีความเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า วิทยุชุมชนนั้นมีประโยชน์ต่อชุมชน

ถึงแม้ว่า ผลจากการศึกษาวิจัยนั้น จะบ่งชี้ว่า ในภาพรวม การรับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนของคนในชุมชน จะอยู่ในระดับที่ดี แต่ก็ยังมีประเด็นที่คนในชุมชนมีระดับการรับรู้ที่ต่ำ ซึ่งได้แก่ การโฆษณา และวิธีของการส่งสัญญาณเสียงของสถานีวิทยุชุมชน ซึ่งในสองประเด็นนี้ ผู้วิจัยมองว่า นอกเหนือจากการนำเสนอของผู้วิจัยแล้ว น่าจะมีปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการรับรู้ที่ไม่ชัดเจนเกี่ยวกับความเป็น “วิทยุชุมชน”

ซึ่งจากการศึกษา จึงพบว่า คนในชุมชนทั้งตำบลบุสมและตำบลเขาแก้ว ส่วนใหญ่มีการฟังวิทยุเป็นประจำอยู่แล้ว ซึ่งปัจจุบัน สถานี “วิทยุชุมชนคนนาข้าว” เป็นสถานีที่ได้รับค่านิยมสูงสุด ซึ่งจากการลงพื้นที่พบปะชาวบ้านและนำเสนอแนวคิด (Treatment) แล้วนั้น จึงพบว่า ในระหว่างที่ผู้วิจัยทำการนำเสนอแนวคิด (Treatment) อยู่ นั้น คนในชุมชนส่วนใหญ่ มักจะมีคำถามว่า สถานีวิทยุที่จะมาจัดตั้งนั้น “เป็นเหมือนสถานีวิทยุชุมชนคนนาข้าวใช่ไหม?”, “เหมือนของเชียงคานี่เปล่า?” หรือไม่ก็มักจะมีคำพูดของคนในชุมชนบางคนแทรกขึ้นว่า “วิทยุชุมชน

เหมือนกับของบ้านนาข้าว นั่นไง” ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่ มักจะยึดถือเอาสถานีวิทยุชุมชน ที่ตนเองคุ้นเคย เป็นแบบอย่างของความเป็น “วิทยุชุมชน” (ที่สำคัญ ชื่อสถานี จะมีคำว่า “วิทยุชุมชน” ประกอบด้วย) ถึงแม้ว่า สถานีดังกล่าวจะมีความเป็นวิทยุชุมชนที่แท้จริงมากน้อยเพียงใดก็ตาม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมองว่า การที่คนในชุมชน ยึดถือเอาสถานีวิทยุที่ตนคุ้นเคย เป็นแบบอย่าง ของความเป็น “วิทยุชุมชน” นั้น อาจเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการรับรู้ที่ไม่ตรงกับหลักเกณฑ์ที่ได้มีการระบุไว้ในแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของวิทยุชุมชน ในบทที่ 2 ซึ่งจากการศึกษาและวิเคราะห์ถึงสภาวะแวดล้อมต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อ การรับรู้ของคนในชุมชน จึงพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การรับรู้เกี่ยวกับลักษณะของวิทยุชุมชนของคนในชุมชน นั้น น่าจะมีความเป็นไปได้ ดังนี้

ภาพที่ 11 แสดงสถานีวิทยุที่แวดล้อมและมีผลต่อการรับรู้ของคนในชุมชน

3. รัศมีของการส่งสัญญาณเสียงของสถานีวิทยุชุมชน ในพื้นที่ผิดไปจากหลักการ จากการศึกษาวิจัย พบว่า คนในชุมชนมีการกล่าวถึง สถานีวิทยุ “ภุกระแด” นั้น ผู้วิจัยได้ทำสำรวจข้อมูลเพิ่มเติม จึงพบว่า สถานีวิทยุ ที่มีความน่าจะเป็นสถานีดังกล่าว มี 2 สถานี ได้แก่

1. วิทยุชุมชนท้องถิ่นไทย คลื่น F.M. 97.75 MHz

ดำเนินการโดย นายประกิต ทองแห่งประเทศไทย

ที่อยู่ 42 หมู่ 8 บ้านภูกระแต ถ.มลิวรรณ ต.นาอาน อ.เมือง

จ.เลย 42000

โทร. 08-1965-3791, 0-4280-4440

หมายเหตุ ลดเสาเหลือ 25 เมตร จาก 45 เมตร ตั้งแต่วันที่ 14 มิ.ย. 2549

2. วิทยุชุมชนคลื่นมหาชนคนลูกทุ่ง คลื่น F.M. 90.75 MHz

ดำเนินการโดย นายปรมูลวิท วิทยาทรวงศ์

ที่อยู่ 64 หมู่ 8 บ้านภูกระแต ถ.มลิวรรณ ต.นาอาน อ.เมือง

จ.เลย 42000

โทร. 0-4283-2405, 0-4283-2671

หมายเหตุ อยู่ตรงข้ามสนามบินใช้เสาเดียวกับ 96.25

(วิทยุชุมชนคลื่นมหาชนคนไทยเลย)

ที่มา: สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดเลย

(<http://province.prd.go.th/oei/listname/list1.html>)

จากการวิเคราะห์ถึงคุณสมบัติของสถานีวิทยุที่คนในชุมชนอ้างว่า “ภูกระแต” นั้น จะเห็นได้ว่า “บ้านภูกระแต” ตั้งอยู่ห่างจากเขตพื้นที่ ตำบลบุสมและตำบลเขาแก้ว (ทางรถยนต์) มากกว่า 30 กิโลเมตร แต่คนในชุมชนก็ยังสามารถรับฟังได้ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า มีการส่งสัญญาณเสียงในรัศมีที่มากกว่า 30 กิโลเมตร และจากข้อมูลในเว็บไซต์ของสำนักงานประชาสัมพันธ์ จังหวัดเลย ยังระบุว่า วิทยุชุมชนท้องถิ่นไทย คลื่น F.M. 97.75 MHz มีประวัติของการใช้เสาสูงที่มีความสูงถึง 45 เมตร ดังข้อความจากเว็บไซต์ว่า “ลดเสาจาก 45 เมตรเหลือ 25 เมตร ตั้งแต่วันที่ 14 มิถุนายน 2549” ดังนั้น นี่อาจเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความสับสนเกี่ยวกับรัศมีของการส่งสัญญาณเสียงของวิทยุชุมชนว่า วิทยุชุมชนสามารถส่งสัญญาณเสียงได้ไกลก็ได้ อย่างเช่นสถานีวิทยุชุมชน (ภูกระแต) ที่อยู่ห่างไกลยังสามารถรับฟังได้ เป็นต้น

4. ความคล้ายคลึงกันระหว่างวิทยุกระแสหลักและวิทยุชุมชนที่มีอยู่

จากการนำเสนอของสถานีวิทยุต่างๆ ทั้งที่เป็นวิทยุกระแสหลักและวิทยุชุมชนในพื้นที่ ในปัจจุบันนั้น มีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันมาก โดยไม่มีจุดต่างที่ชัดเจน พอที่จะบอกได้ว่า วิทยุทั้ง 2 ประเภทนั้น มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ดังนั้น นี่อาจจะเป็นอีกหนึ่งปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อการรับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนของคนในชุมชนก็ได้

ถึงอย่างไรก็ดี ผู้วิจัยมองว่า การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ สามารถสร้างการรับรู้เกี่ยวกับ “วิทยุชุมชน” ให้แก่คนในชุมชนได้ในระดับหนึ่ง และยังสามารถสร้างความตื่นตัวให้กับคนในชุมชน ในการที่จะเป็นเจ้าของสถานี ร่วมเป็นผู้จัดรายการ ร่วมกำหนดรูปแบบ/เนื้อหารายการ ร่วมเป็นหนึ่งในคณะกรรมการ และเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานของสถานี และจะสามารถใช้ประโยชน์จากวิทยุชุมชนที่เป็นวิทยุชุมชนของตนเอง

(4) การสอบถามความเห็นของคนในชุมชน

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เปิดโอกาสให้คนในชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ก่อนที่จะมีการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นการทำประชาพิจารณ์ เพื่อให้ได้รับความเห็นชอบจากคนในชุมชน ก่อนที่จะมีการจัดตั้งขึ้นจริงนั่นเอง ซึ่งในอดีต การสอบถามถึงความเห็นชอบต่อการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชนนั้น อาจจะมี แต่การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการสอบถามความคิดเห็นจากคนในชุมชนทุกกลุ่ม และเป็นการสำรวจข้อมูลในเชิงปริมาณด้วยการใช้แบบสอบถาม ดังนั้น จึงมีตัวเลขและค่าสถิติที่ชัดเจน ซึ่งในอดีตยังไม่เคยปรากฏมาก่อนนั่นเอง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 : เพื่อสำรวจความคิดเห็น การตอบรับ สนับสนุนหรือคัดค้าน ของคนในชุมชน ในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน

ผู้วิจัยได้สอบถามถึงความคิดเห็นของคนในชุมชนว่า หากมีการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน ในอนาคตนั้น คนในชุมชน มีความคิดเห็นเป็นอย่างไร ซึ่งได้ผลการศึกษาวิจัย ดังนี้

ตารางที่ 25 ความคิดเห็นต่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนขึ้นในชุมชน

ความคิดเห็น	ตำบลบุดม			ตำบลเขาแก้ว		
	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของทั้งหมด	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของทั้งหมด
อยากให้มี	846	95.59	94.10	649	93.25	89.15
เฉยๆ	33	3.73	3.67	42	6.03	5.77
ไม่อยากให้มี	6	0.68	0.67	5	0.72	0.69
รวมผู้ตอบทั้งหมด	885	100	98.44	696	100	95.60

จากตารางที่ 25 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่าง จากทั้ง 2 ตำบล อยากให้มีการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชนของตนเอง โดยตำบลบุดมมีจำนวน 846 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 94.10 ของตัวอย่างทั้งหมด และตำบลเขาแก้วมีจำนวน 649 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 89.15 ของตัวอย่างทั้งหมด

และจากการสัมภาษณ์ พบว่า คนในชุมชนเห็นด้วยและอยากให้มีการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชนของตน

“...จัดวิทยุอยู่บ้านเรา ก็ดี บ้านอื่นเขาก็มี ถ้าบ้านเรามี ก็ดี จะได้ฟังของบ้านเรา ไกลดี จะได้ขอเพลงกันง่าย มีเรื่องอะไรก็จะได้แจ้งได้อีก...” (นางสำราญ ชันติสะพังหลวง ตัวแทนชาวบ้านคกเลาใต้ ตำบลบุดม. สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2552.)

“...ก็เห็นด้วย จัดเลย เจริญดี ...เค้าพาทำอะไร ก็ทำด้วยกันนั่นแหละ...” (นายสุรินทร์ มูลหล้า ตัวแทนชาวบ้านบ้านโสกเกา หมู่ 1. สัมภาษณ์, สิงหาคม 2552.)

“...ถ้าจัดได้ก็ดีค่ะ ได้ทั้งสองตำบลเลยก็ดี เพราะงานสาธารณสุขของเรา จำเป็นต้องใช้การประชาสัมพันธ์มากอยู่แล้ว ถ้ามีเราก็จะใช้ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสาธารณสุขได้ด้วย...” (สุทธิดา ศรีอินจันทร์ พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ ประจำสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเชียงคาน. สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม 2552.)

จากคำถาม : หากเป็นไปได้ คุณอยากให้มีการตัดตั้ง สถานีวิทยุชุมชน อยู่ ณ บริเวณใด (หมู่บ้าน / โรงเรียน / สถานที่ต่างๆ พอสังเขป)

จากลักษณะคำถามที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้เขียนคำตอบเกี่ยวกับสถานที่ที่อยากให้ออกแบบสถานี (วิทยุชุมชน) ขึ้นในชุมชนนั้น ผู้ตอบแบบสอบถามได้เขียนคำตอบที่หลากหลาย ซึ่งผู้วิจัย ได้สรุปผลในเชิงปริมาณ ในรูปตาราง ดังรายละเอียดในตารางที่ 16 และ ตารางที่ 17

ตารางที่ 26 สถานที่ในการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนในตำบลบุนวม

ความคิดเห็น	ตำบลบุนวม		
	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของทั้งหมด
หมู่บ้านของตัวเอง	284	38.64	31.59
ศูนย์กลางตำบล (บ้านบุนวม)	166	22.59	18.46
องค์การบริหารส่วนตำบลบุนวม	109	14.83	12.12
โรงเรียน	71	9.66	7.90
วัด	35	4.76	3.89
บ้านผาแบน	21	2.86	2.34
วัดบรรพตคีรี	17	2.31	1.89
บ้านอุมง	14	1.90	1.56
ที่ไหนก็ได้	11	1.50	1.22
อื่นๆ	7	0.95	0.78

จากตารางที่ 26 กลุ่มตัวอย่างจากตำบลบุนวม ได้เขียนคำตอบ ว่าอยากให้ออกแบบสถานี(วิทยุชุมชน) ณ บริเวณ หมู่บ้านของตัวเอง โดยเขียนคำว่า “หมู่บ้าน”, “ในหมู่บ้าน” จำนวน 284 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 31.59 ของตัวอย่างทั้งหมด รองลงมาคือ ศูนย์กลางตำบล ซึ่งมีรูปแบบการเขียนที่หลากหลาย เช่น “ศูนย์กลาง(บุนวม)”, “อยู่ตำบล”, “แถวบ้านบุนวม” เป็นต้น จำนวน 166 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 18.46 ของตัวอย่างทั้งหมด และตอบว่า อบต. (องค์การบริหารส่วนตำบลบุนวม) 109 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 12.12 ของตัวอย่างทั้งหมด

ตารางที่ 27 สถานที่ในการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิเทศชุมชนในตำบลเขาแก้ว

ความคิดเห็น	ตำบลเขาแก้ว		
	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของทั้งหมด
หมู่บ้านของตัวเอง	311	44.94	42.72
เทศบาลตำบลเขาแก้ว	202	29.19	27.75
โรงเรียนเขาแก้ววิทยาสรรค์	124	17.92	17.03
วัด	11	1.59	1.51
ที่ไหนก็ได้	33	4.77	4.53
อื่นๆ	11	1.59	1.51

ในตารางที่ 27 กลุ่มตัวอย่างจากตำบลเขาแก้ว ได้เขียนคำตอบ ว่าอยากให้จัดตั้งสถานี(วิเทศชุมชน) ณ บริเวณ หมู่บ้านของตัวเอง โดยเขียนคำว่า “หมู่บ้าน”, “ในหมู่บ้าน” และชื่อหมู่บ้าน (หมู่บ้านของตัวเอง)จำนวน 311 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 42.72 ของตัวอย่างทั้งหมด รองลงมาคือ เทศบาลตำบลเขาแก้ว จำนวน 202 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 27.75 ของตัวอย่างทั้งหมด และตอบว่า โรงเรียน 124 ตัวอย่าง ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 17.03 ของตัวอย่างทั้งหมด

จากการสัมภาษณ์ พบว่า สถานที่ที่ผู้คนในชุมชนอยากให้จัดตั้งสถานีวิเทศชุมชนขึ้นนั้น จะเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน (ตำบล) ซึ่งตำบลบุษมนั้น ได้แก่ บริเวณองค์การบริหารส่วนตำบล และบริเวณวัดบรรพตคีรีที่ตั้งอยู่ในบ้านบุสม หรือบริเวณบ้านบุสมก็ได้ ส่วนตำบลเขาแก้ว ได้แก่ บริเวณเทศบาลตำบลเขาแก้ว หรือบริเวณบ้านนาป่าหนาด ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน (ตำบล) เช่นกัน

“...อยากให้ตั้งอยู่วัดเทิงภู (บนภูเขา ซึ่งหมายถึงวัดบรรพตคีรี) เพราะว่า 1) อยู่สูง 2) มีโรงเรียนอยู่ จะจัดตรงนั้นก็ได้อีกอย่าง ก็เป็นศูนย์กลางของตำบลอีกด้วย...” (นายพงษ์พิบัติ ผู้ใหญ่บ้านบุสม หมู่ 1 ต.บ.ล.บุสม. สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2552.)

“...ก็แล้วแต่ ถ้าจะมาจัดที่ อบต. ก็ไม่ขัดข้องอะไร ยินดีให้บริการชุมชนอยู่แล้ว...” (ว่าที่ร้อยตรีหญิงรุ่งอรุณ พิมพ์หล่อน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบุสม ทำหน้าที่รักษาการนายก อบต.บุสม. สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2552.)

“...สถานที่จัดตั้ง ถ้าเป็นของหมู่บ้าน ก็น่าจะเป็นส่วนกลางของหมู่บ้าน เช่น วัด โรงเรียน แบบนี้ แต่ถ้าเป็นของตำบล ก็น่าจะเป็นส่วนราชการที่อยู่ศูนย์กลางหรือ อย่างเช่น โรงเรียนบ้านนาป่าหนาด โรงเรียนเขาแก้ววิทยฯ หรือ เทศบาลตำบลเขาแก้ว...” (นางละออ นนทะดี ครูโรงเรียนบ้านตาต้อ ต.เขาแก้ว. สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2552.)

“...อยากให้จัดอยู่ศูนย์กลาง แถวบ้านนาป่าหนาด ถ้าจัดอยู่บ้านโสก ก็ไกลเกินไป ... ถ้ามันไม่ถึง ก็แล้วแต่สะดวก แล้วแต่สถานที่ครับ...” (นายวัชรินทร์ ชัยคีณี ครูโรงเรียนชุมชนบ้านโสกวิทยาคาร. สัมภาษณ์, สิงหาคม 2552.)

“...ตั้งอยู่ศูนย์กลางครับ ตรงไหนก็ได้ที่เป็นศูนย์กลางของตำบล แถวๆ เทศบาลก็ได้ครับ...” (นายวีระพงษ์ แก้ววงษา ตัวแทนเยาวชน ต.เขาแก้ว. สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552.)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 5 : เพื่อส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ในการออกแบบรูปแบบการศึกษาวิจัยที่มีการสอบถามถึงความต้องการของคนในชุมชนนั้น ก็เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการตัดสินใจสนับสนุนหรือคัดค้านการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” เพราะหากคนในชุมชนมีความต้องการให้มีการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชนในอนาคต การจัดตั้งสถานีขึ้น ก็จะทำให้เกิดขึ้นภายใต้ความต้องการของคนในชุมชนเอง แต่หากมีการจัดตั้งโดยไม่ฟังเสียงคัดค้านจากคนในชุมชนแล้ว ผู้วิจัยเชื่อว่า การดำเนินงานต่างๆขององค์กรก็จะไม่ราบรื่น ไม่มีความชอบธรรม และอาจจะไม่ประสบความสำเร็จด้วยก็เป็นได้

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยตั้งใจที่จะเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เป็นผู้เลือกรูปแบบเนื้อหาวิทยุที่ตนเองชอบ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบเนื้อหาวิทยุ ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมในระดับที่สูง กล่าวคือ หากมีการกำหนดรูปแบบเนื้อหาวิทยุตามความต้องการของคนในชุมชนแล้ว ก็จะหมายถึงว่า คนในชุมชนสามารถเข้าถึงการมีส่วนร่วมในระดับ การวางแผนและกำหนดนโยบายได้ ซึ่งจะทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของสถานีนั้นเอง

ตารางที่ 28 รูปแบบรายการวิทยุที่คนในตำบลบุนนาคมีความต้องการ
ให้จัดในวิทยุชุมชน

ประเภทรายการวิทยุ	ตำบลบุนนาค	
	ความถี่	ร้อยละของทั้งหมด
เพลงลูกทุ่ง	662	73.64
ข่าวพยากรณ์อากาศ	485	53.95
เพลงสตริง	443	49.28
ข่าวสารการเกษตร	388	43.16
ข่าวบันเทิง	369	41.05
ข่าวสารภายในชุมชน	356	39.60
ข่าวสารทั่วไป	338	37.60
ข่าวสารสาธารณสุข	326	36.26
การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น	316	35.15
ข่าวกีฬา	299	33.26
สมมุติโพรพินบ้าน	289	32.15
รายการเกี่ยวกับผู้หญิง	279	31.03
กฎหมายน่ารู้	254	28.25
รายการเพื่อการศึกษา	250	27.81
ข่าวสารเกี่ยวกับแม่และเด็ก	247	27.47
เรื่องราวเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น	239	26.59
เพลงเก่า	214	23.80
รายการธรรมะ	207	23.03
ข่าวต่างประเทศ	196	21.80
เพลงลูกกรุง	175	19.47
ตัวอย่างทั้งหมด	899	100.00

จากตารางที่ 28 พบว่า รูปแบบรายการวิทยุที่คนในตำบลบุนนาคมีความสนใจ ซึ่ง
ได้รับความนิยมมากที่สุด และอยากให้มีการจัดนั้นได้แก่ รายการเพลงลูกทุ่ง 662 ตัวอย่าง คิดเป็น
ร้อยละ 73.64 และรายการที่ได้รับความนิยมน้อยที่สุด ได้แก่ รายการเพลงลูกกรุง จำนวน 175
ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 19.47

ตารางที่ 29 รูปแบบรายการวิทยุที่คนในตำบลเขาแก้วมีความต้องการ
ให้จัดในวิทยุชุมชน

เนื้อหารายการวิทยุ	ตำบลบุนวม	
	ความถี่	ร้อยละของทั้งหมด
เพลงลูกทุ่ง	528	72.53
ข่าวพยากรณ์อากาศ	338	46.43
เพลงสตริง	434	59.62
ข่าวสารการเกษตร	361	49.59
ข่าวบันเทิง	319	43.82
ข่าวสารภายในชุมชน	296	40.66
ข่าวสารทั่วไป	279	38.32
ข่าวสารสาธารณสุข	218	29.95
การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น	284	39.01
ข่าวกีฬา	310	42.58
สมุนไพรมันบ้าน	257	35.30
รายการเกี่ยวกับผู้หญิง	157	21.57
กฎหมายน่ารู้	225	30.91
รายการเพื่อการศึกษา	273	37.50
ข่าวสารเกี่ยวกับแม่และเด็ก	176	24.18
เรื่องราวเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น	202	27.75
เพลงเก่า	170	23.35
รายการธรรมะ	187	25.69
ข่าวต่างประเทศ	129	17.72
เพลงลูกกรุง	119	16.35
ตัวอย่างทั้งหมด	728	100.00

ในส่วนของตำบลเขาแก้วนั้น รูปแบบรายการที่ได้รับความนิยมสูงสุด ได้แก่ รายการเพลงลูกทุ่งเช่นเดียวกับตำบลบุนวม โดยมีผู้เลือกจำนวน 528 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 72.53 และรายการที่ได้รับความนิยมน้อยที่สุดก็ยังคงเป็นรายการเพลงลูกกรุงเช่นเดียวกับตำบลบุนวม โดยมีจำนวน 119 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 16.35

วัตถุประสงค์ข้อที่ 6 : เพื่อหาแนวร่วมในงานวิทยุชุมชนในทางอ้อม

ตารางที่ 30 การให้การสนับสนุนในการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้อวิทยุชุมชน

การให้การสนับสนุน	ตำบลบุดง			ตำบลเขาแก้ว		
	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของทั้งหมด	ความถี่	ร้อยละ	ร้อยละของทั้งหมด
สนับสนุน	735	93.39	81.76	641	91.18	88.05
ไม่แน่ใจ	47	5.97	5.23	59	8.39	8.10
ไม่สนับสนุน	5	0.64	0.56	3	0.43	0.41
รวมผู้ตอบทั้งหมด	787	100	87.54	703	100	96.57

จากตารางที่ 30 จะเห็นได้ว่า มีผู้ที่ให้การสนับสนุนในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้อวิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน ดังนี้ ตำบลบุดง จำนวน 735 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 81.76 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ตำบลเขาแก้ว จำนวน 641 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 88.05 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 31 การเลือกช่องทางการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน

ช่องทางการมีส่วนร่วม	ตำบลบุสม		ตำบลเขาแก้ว	
	สนับสนุน	ร้อยละของทั้งหมด	สนับสนุน	ร้อยละของทั้งหมด
เข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันเด็ก, การแข่งขันกีฬา, การประกวดแข่งขัน, งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ฯลฯ	459	51.06	448	61.54
แจ้งเหตุด่วน เหนือร้ายและข่าวสารทั่วไป	377	41.94	336	46.15
อาสาช่วยงานต่างๆ ภายในสถานี	286	31.81	217	29.81
ร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ	277	30.81	275	37.77
เป็นอาสาสมัครในกิจกรรมต่างๆ	204	22.69	210	28.85
ร่วมบริจาคเงินสมทบทุน	175	19.47	133	18.27
ร่วมเป็นคณะกรรมการ	149	16.57	115	15.80
อาสาเป็นดีเจ	134	14.91	149	20.47
อาสาเป็นผู้ช่วยดีเจ	111	12.35	175	24.04
ตัวอย่างทั้งหมด	899	100.00	728	100.00

จากการสอบถามถึงลักษณะหรือรูปแบบของการให้การสนับสนุน ในการดำเนินงานของ“จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ในอนาคตนั้น การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันเด็ก, การแข่งขันกีฬา, การประกวดแข่งขัน, งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ฯลฯ เป็นวิธีการที่ผู้คนในชุมชนจะให้การสนับสนุนมากที่สุด ซึ่งถือเป็นวิธีการให้การสนับสนุน ที่เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการลงแรง หรือการลงมือทำด้วยตัวเอง โดย ตำบลบุสม จำนวน 459 คิดเป็นร้อยละ 51.06 และตำบลเขาแก้ว 448 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 61.54 และวิธีการที่ได้รับการเลือกน้อยที่สุด ตำบลบุสม ได้แก่ การอาสาเป็นผู้ช่วยดีเจ จำนวน 111 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 12.35 ส่วนตำบลเขาแก้ว นั้น ได้แก่ การร่วมเป็นคณะกรรมการ จำนวน 115 คิดเป็นร้อยละ 15.80

และในการสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถามนั้น ในตอนที่ 4 ข้อที่ 13. ผู้วิจัยได้สอบถามเกี่ยวกับวิธีการในการให้การสนับสนุนของกลุ่มตัวอย่างในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างจะได้เป็นผู้เลือกวิธีการให้การสนับสนุนด้วยตัวเอง และหากมีการเลือกตอบในข้อที่ระบุถึงการเป็นแนวร่วม (โหนด) หรืออาสาสมัครในงานวิทยุ เช่น ร่วมเป็นคณะกรรมการ, อาสาเป็นดีเจ, อาสาเป็นผู้ช่วยดีเจ , อาสาช่วยงานต่างๆ ภายในสถานี

เป็นต้น ผู้วิจัยก็จะเก็บรายชื่อเอาไว้ เพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคตต่อไป แต่ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะไม่นำเสนอข้อมูล

จากการสัมภาษณ์ พบว่า มีผู้ให้ความสนใจให้การสนับสนุน ด้วยการให้การสนับสนุนในฐานะผู้ส่งสาร/ ผู้ผลิต/ ผู้ร่วมผลิต เช่น การเป็นผู้ดำเนินรายการหรือดีเจอีกด้วย

“...อยากจะมี ก็สนับสนุนให้มี เป็นไปได้ก็สนับสนุนให้มี ... ก็คงจะช่วยเผยแพร่ธรรมะทางสถานีวิทยุ เป็นชั่วโมง ชั่วโมงไป ... สำหรับสถานีวิทยุ หลวงพ่อก็เคยจัดอยู่ ... จัดอยู่วัดหนองปรือ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี หลวงพ่อท่านเค้ามี่สถานีวิทยุอยู่ที่วัด ก็เปลี่ยนเวียนกันไปจัด เคยจัดอยู่...” (พระครูบุญญะ ปรากฏ, เจ้าคณะตำบลเขาแก้ว, เจ้าอาวาสวัดโพรงงาม บ้านโสกเก่า ตำบลเขาแก้ว เขต 1. สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม 2552.)

“...พ่ออว (อา) มักฟังเพลงเก่า อยากจัดเพลงเก่า ให้พ่ออวเป็นดีเจจัดเพลงตอนเช้า สักตีสี่ ตีห้าเด้อ...” (นายสม เพ็ญวงษ์ ตัวแทนชาวบ้านคกเลาเหนือ ตำบลบุษม. สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2552.)

“...ในส่วนของให้การสนับสนุนหรือ...สำหรับทางโรงเรียนก็จะเตรียมเด็กนักเรียน เพื่อให้เป็นผู้ประกาศข่าว เพราะในฐานะที่เป็นหน่วยงานทางการศึกษาที่มีระดับสูงที่สุดในเขตตำบลเขาแก้ว ก็อยากจะทำให้เป็นตัวอย่างที่ดี...แต่ถ้าโดยส่วนตัว... ก็ว่า (1)จะเป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษาในด้านการจัดรายการ และรูปแบบรายการที่เหมาะสม (2) เข้าไปในฐานะข้าราชการ และผู้ที่ถือได้ว่ามีการศึกษาในระดับที่ดีคนหนึ่งในพื้นที่ อาจจะช่วยเป็นคณะกรรมการเพื่อร่วมตรวจสอบการดำเนินการที่ถูกต้องเหมาะสม และหากมีอะไรขาดตกบกพร่อง ก็ยินดีที่จะช่วยเหลือ ไม่ว่าจะป็นทรัพยากรต่างๆ ก็ดี เพื่อที่จะช่วยกันผลักดันให้เป็นวิทยุชุมชนที่ดีมีคุณภาพต่อไป...สำหรับทางส่วนตัวก็ว่า (1) จะเป็นพี่เลี้ยง คอยให้คำปรึกษาในด้านการจัดรายการ และรูปแบบรายการที่เหมาะสม (2) เข้าไปในฐานะข้าราชการ และผู้ที่ถือได้ว่ามีการศึกษาในระดับที่ดีคนหนึ่งในพื้นที่ อาจจะช่วยเป็นคณะกรรมการ เพื่อร่วมตรวจสอบการดำเนินการที่ถูกต้องเหมาะสม และหากมีอะไรขาดตกบกพร่อง ก็ยินดีที่จะช่วยเหลือ ไม่ว่าจะป็นทรัพยากรต่างๆ ก็ดี เพื่อที่จะช่วยกันผลักดันให้เป็นวิทยุชุมชนที่ดีมีคุณภาพต่อไป...” (นายอิทธิพล ศรีมังกร ผู้อำนวยการโรงเรียนเขาแก้ววิทยาสรรค์. สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2552.)

“...ถ้าเป็นไปได้ (ดีใจ) ก็อยากให้ความรู้เกี่ยวกับงานดาวเทียม และความรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ เพราะว่า พอจะมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องงานดาวเทียมอยู่บ้าง บางทีถ้าเป็นรายการสด หากมีคนที่มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็จะได้โทรเข้ามาถามได้เลย แบบนี้นะ...” (นายบัวผัน ศรีชมชื่น ครูโรงเรียนบ้านตาต้อ. สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม 2552.)

นอกจากนี้ยังพบว่า คนในชุมชนบางส่วน จะให้การสนับสนุนในการจัดตั้ง“จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ด้วยการร่วมบริจาคเงินสมทบทุนอีกด้วย

“...ถ้าจะมาขอรับเงินสนับสนุนจาก อบต. ทางเราก็นิดี...” (ว่าที่ร้อยตรีหญิงรุ่งอรุณ พิมพ์หล่อน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลนุสม ทำหน้าที่รักษาการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนุสม. สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2552.)

และจากการตั้งคำถามว่า “หากมีการจัดทอดผ้าป่าสามัคคีเพื่อหาเงินสมทบทุนในการจัดตั้ง “วิทยุชุมชน” คุณจะเข้าร่วม หรือร่วมบริจาคไหม?” ผลปรากฏว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนยินดีให้การสนับสนุน

“...ก็ไปกับเค้านั่นแหละ ทอดผ้าป่า ทอดกุฐิน อยู่ที่ไหนก็ไปหมด เค้าพาไปก็ไป งานนี้ งานบ้านเราเอง ทำไมจะไม่ไปล่ะ...” (ตัวแทนชาวบ้านวังอาบช้าง ตำบลเขาแก้ว. สัมภาษณ์, 25 สิงหาคม 2552.)

“...เราต้องดูว่า ทานจริง หรือทานเล่น ...ถ้าเอาไปทำวิทยุแบบนี้ ก็ไม่ยากหรอก มีผู้สนับสนุนอยู่แล้ว...” (ตัวแทนชาวบ้านโสกเก่า ตำบลเขาแก้ว. สัมภาษณ์, 25 สิงหาคม 2552.)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. ข้อเสนอแนะ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ได้มีการแนะนำในเรื่องของการนำเสนอรายการ ที่อ้างอิงมาจากวิทยุที่ฟังอยู่ในปัจจุบัน เช่น มีการโฆษณาเกินจริง การนำเสนอที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น ดังคำกล่าวของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

“...ถ้ามีวิทยุชุมชนแบบนี้ ก็อยากจะให้นำเสนอข่าวสารที่เป็นกลาง ทั้งเรื่องของการเมือง ไม่ควรนำเสนอแบบเข้าข้างใดข้างหนึ่ง ควรเป็นกลาง และกลางให้จริงด้วย และอีกอย่าง การนำเสนอเรื่องความเชื่อที่ม่งาย ผ่านทางวิทยุ พ่อว่ามันไม่ดีเท่าไร มันทำให้ชาวบ้านเชื่ออะไรที่ม่งาย ถ้าพ่อได้จัดรายการก็จะให้ความรู้เกี่ยวกับ วัฒนธรรมชาวพุทธ ที่ทำอะไรอย่างมีเหตุมีผล ไม่ม่งายนะ...” (ดาบตำรวจพัฒนาการ พรหมอุบล. สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2552.)

“...บางที่มีการโทรเข้าไปจับกันผ่านทางรายการ บางทีคนฟังก็จับกันไปมาผ่านทางหน้าไมค์ พี่ว่ามันไม่เหมาะสมเลย วันๆ มีแต่เรื่องไร้สาระ บางทีดีเจ ไปทำอะไรที่ไหนมาก็เล่าจนหมด ไม่รู้จะมาบอกทำไม หาสาระไม่มีเลย พี่ถ้า ถ้ามีวิทยุชุมชนในตำบลของเรา ก็อย่าให้เป็นแบบนี้...” (นางนุภา เจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลนุสม. สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2552.)

“...ปัจจุบัน มีการโฆษณาในวิทยุชุมชนมาก บางทีก็โฆษณาเกินจริง อย่างพวงยา อาหารเสริมต่างๆ ตอนนี้มีมาก ส่วนใหญ่โฆษณาเกินจริง และชาวบ้านก็หลงเชื่อ ดีเจก็พูดโฆษณาเกินจริง ดีเจในวิทยุชุมชน ชอบพูดจาเซ่เซ่ขี้สาก และส่งเสริมการกระทำที่ผิดศีลธรรม ควรมีจรรยาบรรณของการเป็นดีเจด้วย และ ถ้ามีการจัดวิทยุชุมชนแบบนี้ขึ้นจริงๆ ก็ไม่อยากจะให้มีสิ่งเหล่านี้...” (นางสิริกาญจน์ วิสาเครื่อง เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลเชียงคาน. สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม 2552.)

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อเตรียมการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน ตำบลบุษมและตำบลเขาแก้ว จังหวัดเลย” มีวัตถุประสงค์เพื่อ เตรียมความพร้อมคนในชุมชนด้วยการเผยแพร่องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ “วิทย์ชุมชน” เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิทย์ชุมชน และเพื่อให้คนในชุมชนแสดงทัศนคติ ต่อการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน” ขึ้นในชุมชนของตน ในอนาคต

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งแบ่งเป็น 7 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การสร้างชุดความรู้ (treatment)

ส่วนที่ 2 การเผยแพร่ชุดความรู้แก่คนในชุมชน

ส่วนที่ 3 การประเมินประสิทธิภาพของการเผยแพร่ชุดความรู้

ส่วนที่ 4 การประเมินประสิทธิผลของการเผยแพร่ชุดความรู้

ส่วนที่ 5 การสำรวจความคิดเห็น การตอบรับ สนับสนุนหรือคัดค้าน ของคนในชุมชน ในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน” ขึ้นในชุมชน

ส่วนที่ 6 การส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ส่วนที่ 7 การหาแนวร่วมหรืออาสาสมัครในงานวิทย์ชุมชน

อภิปรายผลผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้อภิปรายผลผลการวิจัย ซึ่งแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ตอนที่ 1 การเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชนของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ตอนที่ 3 การเปรียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 3 ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน

สรุปผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 การสร้างชุดความรู้ (Treatment)

ผู้วิจัยได้จัดทำชุดเครื่องมือ(Treatment) ขึ้น ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดวิทยุชุมชน ดังนี้
2. ศึกษาบริบทของชุมชน กลุ่มตัวอย่าง และประเมินระดับความรู้และความเชื่อเดิมของกลุ่มตัวอย่าง ว่ารู้หรือไม่รู้ในประเด็นใดบ้าง

3. เลือกเนื้อหาที่สำคัญ ที่จำเป็นต้องรู้และคนในชุมชนยังไม่รู้มาก่อน

4. ย่อความ และ/หรือ หยิบยกแนวคิดที่นักวิชาการได้กล่าวไว้มาบรรจุไว้ในชุด

ความรู้ ซึ่งชุดความรู้(Treatment)

5. ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ

จากกระบวนการจัดทำชุดความรู้ (Treatment) ทำให้ได้ชุดความรู้ ซึ่งประกอบด้วย 4 หัวข้อ ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิทยุชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การบริหารจัดการวิทยุชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่และประโยชน์ของวิทยุชุมชน

ส่วนที่ 2 การเผยแพร่ชุดความรู้แก่คนในชุมชน

ในเบื้องต้น ผู้วิจัยได้มีการวางแผนและออกแบบวิธีการเผยแพร่ชุดความรู้ไว้ดังนี้

(1) การเผยแพร่ผ่านเสียงตามสาย

การเผยแพร่ชุดความรู้ผ่านเสียงตามสายนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อการประชาสัมพันธ์ไปยังคนในชุมชนโดยทั่วไป เพื่อให้คนในชุมชนรับรู้ว่า จะมีการเข้ามานำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับวิทยุชุมชนแก่คนในชุมชนในอนาคตอันใกล้โดยผู้วิจัยเอง ซึ่งเหมือนเป็นการสะกิดให้คนในชุมชนเกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนขึ้นในชุมชน แต่ไม่ได้มุ่งหวังว่าคนในชุมชนจะเกิดความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับวิทยุชุมชนในรายละเอียดแต่อย่างใด

(2) การเผยแพร่ด้วยการทำประชาคม

หลังจากที่สร้างการรับรู้ให้แก่คนในชุมชนในระดับหนึ่งด้วยการประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายแล้ว ผู้วิจัยได้กำหนดแผนการดำเนินงานไว้ว่า จะทำประชาคมกับกลุ่มชาวบ้านทั่วไปเป็นลำดับต่อไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการนำเสนอแนวคิดและสำรวจข้อมูลในคราวเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยได้เริ่มต้นการทำประชาคมกับชาวบ้านเป็นครั้งแรกที่บ้านนุสม หมู่ 1 ตำบลนุสม

(3) การเผยแพร่ด้วยการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ (PowerPoint)

การเผยแพร่ด้วยการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ (PowerPoint) เป็นวิธีการนำเสนอแนวคิดที่มีการวางแผนไว้สำหรับใช้กับกลุ่มนักเรียน กลุ่มเจ้าหน้าที่ในองค์กร เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลนุสม เทศบาลตำบลเขาแก้ว โรงพยาบาล เป็นต้น และบุคคลที่ต้องนำเสนอแบบตัวต่อตัว เช่น ผู้นำชุมชน ข้าราชการ เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้ทดลองใช้เป็นครั้งแรกที่โรงเรียนห้วยชวกคกเลาใต้ ตำบลนุสม เป็นแห่งแรก

และหลังจากการทดลองใช้และประเมินประสิทธิภาพของวิธีการเผยแพร่ชุดความรู้แล้ว จึงพบอุปสรรคและข้อบกพร่องต่างๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้พัฒนารูปแบบการนำเสนอแนวคิดจนได้รูปแบบการนำเสนอแนวคิดที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มมากที่สุด ดังนี้

(1) กลุ่มนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา

เป็นการนำเสนอด้วยอารมณ์ที่สนุกสนาน (Edutainment) โดยการใช้แผนภาพ (ข้อความ) หรือการเขียน, การอธิบายประกอบ และมีการเล่นเกม ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมแสดงบทบาทสมมติและร่วมกันร้องเพลงพร้อมทำท่าประกอบด้วย

(2) กลุ่มนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาและกลุ่มบุคคลในองค์กร

ใช้การนำเสนอที่ค่อนข้างเป็นทางการด้วยการอธิบายประกอบกับการใช้แผนภาพประกอบ โดยไม่มีการสอนร้องเพลงและท่าทางประกอบร่วมด้วย

(3) กลุ่มชาวบ้านทั่วไป /บุคคลที่ไม่สามารถนำเสนอแบบกลุ่มได้

ผู้วิจัยนำเสนอแนวคิด (Treatment) ด้วยการเดินไปตามหมู่บ้าน (ทุกหมู่บ้าน) เพื่อนำเสนอแนวคิดกับชาวบ้านโดยตรง ด้วยการพูดคุย การแสดงความคิดเห็นร่วมกัน การถามและตอบข้อซักถามและการอธิบายให้ชาวบ้านฟัง

ส่วนที่ 3 การประเมินประสิทธิภาพของการเผยแพร่ชุดความรู้

หลังจากที่ได้มีการนำเสนอแนวคิดไปแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจข้อมูล ซึ่งในการสำรวจข้อมูลนี้ มีส่วนของการประเมินประสิทธิผลของชุดความรู้และวิธีการนำเสนอชุดความรู้ ผู้วิจัยได้ประเมินวิธีการนำเสนอ ดังนี้

(1) การเผยแพร่ผ่านเสียงตามสาย: ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจาก 1) บางชุมชนไม่มีเครื่องเล่นเทปหรือเครื่องเล่นซีดี และบางชุมชนก็ไม่มีทั้งเครื่องเล่นเทปและเครื่องเล่นซีดีเลย 2) ผู้วิจัยไม่สะดวกในดำเนินการในช่วงเวลาเช้าและเย็นในตำบลเขาแก้ว และ 3) การนำเสนอผ่านเสียงตามสายในพื้นที่นั้น ยังมีข้อจำกัดอยู่ เช่น สัญญาณเสียงไม่ชัดเจน ไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้าน บางที่เสียงดังเกินไป บางที่เสียงเบาเกินไป ไม่ชัดเจน และบางที่ก็ไม่ได้ยินเลย เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงยกเลิกใช้การเผยแพร่ผ่านเสียงตามสาย

(2) การเผยแพร่ด้วยการการทำประชาคม: ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่นิยมเข้าร่วมประชุม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงยกเลิกการทำประชาคมไป

(3) การเผยแพร่ด้วยการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์: ไม่ได้ผลเท่าที่ควร เนื่องจากบางโรงเรียน/องค์กร ไม่มีอุปกรณ์ที่เชื่อมต่อการนำเสนอ เช่น ไม่มีไมโครโฟน ไม่มีโปรเจคเตอร์ เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้การนำเสนอด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (PowerPoint) เป็นเพียงตัวเลือกเท่านั้น

(4) การเผยแพร่ด้วยอารมณ์ที่สนุกสนาน (Edutainment): ได้ผลดี เนื่องจากเป็นการนำเสนอแนวคิดกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น (บางส่วน) ซึ่งยังมีความเป็นเด็กอยู่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้การนำเสนอแนวคิดที่ทำให้เกิดความรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินด้วยการสอนร้องเพลงและทำท่าทางประกอบสลับกับการนำเสนอแนวคิด ซึ่งสามารถสร้างรอยยิ้มและเสียงหัวเราะให้กับกลุ่มตัวอย่างได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ยังสามารถละลายพฤติกรรมของเด็กได้ ทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างได้ง่ายขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยได้เลือกใช้การนำเสนอในลักษณะนี้ จนครบทุกพื้นที่นั่นเอง

(5) การเดินสายตามหมู่บ้านเพื่อเผยแพร่ชุดความรู้กับชาวบ้านโดยตรง: ได้ผลดี เนื่องจากผู้วิจัยสามารถพบปะพูดคุย และตอบข้อซักถามของชาวบ้านได้โดยตรง แต่วิธีนี้ก็ยังมีข้อเสียตรงที่ต้องใช้เวลานานและค่าใช้จ่ายสูง แต่ก็ได้ผลการตอบรับที่ดีเช่นเดียวกัน

ส่วนที่ 4 การประเมินประสิทธิผลของการเผยแพร่ชุดความรู้

หลังจากที่ผู้วิจัยนำเสนอแนวคิดด้วยหลากหลายวิธีดังกล่าวแล้ว จึงทำการสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ซึ่งข้อมูลบางส่วนเป็นการประเมินประสิทธิผลของการเผยแพร่ชุดความรู้ (Post Test) ซึ่งปรากฏว่า ในภาพรวม คนในชุมชนจากทั้งตำบลบุนวมและตำบลเขาแก้ว มีการรับรู้เกี่ยวกับลักษณะของวิทยุชุมชนในระดับที่ดี แต่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการโฆษณา นั้น คนในตำบลบุนวมยังมีระดับการรับรู้ที่ต่ำมาก ควรได้รับปรับปรุงอย่างยิ่ง และในส่วนของตำบลเขาแก้วนั้น ยังมีความสับสนเกี่ยวกับวิธีของการส่งสัญญาณเสียงของวิทยุชุมชนอยู่บ้างเล็กน้อย

ส่วนที่ 5 การสำรวจความคิดเห็น การตอบรับ สนับสนุนหรือคัดค้าน ของคนในชุมชน ในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน

ผลจากการสำรวจด้วยแบบสอบถาม พบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่อยากให้มีการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ในชุมชนของตน โดยคนในตำบลเห็นด้วยร้อยละ 95.59 และคนในตำบลเขาแก้วเห็นด้วยร้อยละ 93.25

ส่วนที่ 6 การส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

การศึกษาระดับนี้ สามารถส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้ ซึ่งปัจจัยที่บ่งชี้ได้แก่

1. การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกัน ในการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ขึ้นในชุมชน ด้วยการให้สัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม
2. การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการเลือกรูปแบบเนื้อหารายการที่อยากให้มีการจัดในวิทยุชุมชน (ในอนาคต)
3. การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เลือกช่องทางการมีส่วนร่วมในงานวิทยุชุมชน ผ่านช่องทาง/วิธีการต่างๆ ผ่านการตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้แก่ การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และเป็นอาสาสมัครในงานต่างๆภายในสถานี เช่น การร่วมเป็นคณะกรรมการ การอาสาเป็นดีเจ, การอาสาเป็นผู้ช่วยดีเจ การเข้าร่วมทำกิจกรรมอื่นๆที่ไม่ใช่งานวิทยุกับทางสถานี (ในอนาคต) เช่น งานวันเด็ก, การแข่งขันกีฬา, การประกวดแข่งขัน, งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น รวมถึงการร่วมลงขัน เช่น การร่วมบริจาคสมทบทุน และการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ เช่น การร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ, การแจ้งเหตุด่วนเหตุร้าย เป็นต้น

4. การเปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเผยแพร่ชุดความรู้ โดยการแสดงความคิดเห็น การร่วมพูดคุย ถาม-ตอบ และการแสดงบทบาทสมมติ เป็นต้น

ส่วนที่ 7 การหาแนวร่วมหรืออาสาสมัครในงานวิทยุชุมชน

ผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทำให้เกิดแนวร่วมในงานวิทยุชุมชน ซึ่งสามารถประเมินได้จากการให้การสนับสนุนของคนในชุมชน ดังนี้

1. คนในชุมชนส่วนใหญ่อยากให้มีการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชนของตน โดยคนในตำบลเห็นด้วยต่อการจัดตั้งร้อยละ 95.59 และตำบลดงเคียวเห็นด้วยร้อยละ 93.25

2. การเลือกช่องทางการทำงานมีส่วนร่วมกับวิทยุชุมชนของคนในชุมชนผ่านการตอบแบบสอบถาม เช่น การเป็นอาสาสมัครในงานต่างๆ ภายในสถานี ได้แก่ การอาสาเป็นดีเจ, อาสาเป็นผู้ช่วยดีเจ และการเข้าร่วมทำกิจกรรมอื่นๆกับทางสถานี (ในอนาคต) เช่น งานวันเด็ก, การแข่งขันกีฬา, การประกวดแข่งขัน, งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น รวมถึงการร่วมลงขัน เช่น การร่วมบริจาคสมทบทุน และต้องการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ เช่น การร่วมเป็นคณะกรรมการ, การร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ, การแจ้งเหตุด่วนเหตุร้าย เป็นต้น

3. การระบุสถานที่ตั้งของจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ในอนาคตของกลุ่มตัวอย่างนั้น เป็นข้อบ่งชี้ได้ว่า ผู้ตอบให้การสนับสนุนในการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนขึ้นในชุมชนนั่นเอง

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยจะอภิปรายผล ดังนี้

ตอนที่ 1 การเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ตอนที่ 3 การเปรียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 3 ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน

ตอนที่ 1 การเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

กลยุทธ์ในการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งสถานีวิทย์ชุมชน

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทำให้เกิดกระบวนการเตรียมความพร้อมชุมชน เพื่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน อย่างเป็นระบบ ซึ่งการใช้กลยุทธ์ที่สำคัญ ดังนี้

(1) สร้างการรับรู้ให้แก่คนในชุมชนโดยรวม

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีการดำเนินงานโดยให้ความสำคัญกับคนทุกคนในชุมชน อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ให้ความสำคัญกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่ว่าจะ เป็น กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มข้าราชการ กลุ่มพ่อค้า กลุ่มประชาชนทั่วไป หรือกลุ่มนักเรียน ก็ตาม หรือไม่ว่าคนๆ นั้น จะมีความสนใจในงานวิทย์ชุมชนหรือไม่ก็ตาม กล่าวคือ คนในชุมชนทุกคนมีสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับวิทย์ชุมชนและสามารถแสดงความคิดเห็นต่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชนขึ้นในชุมชน ได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยจะเน้นให้เกิดการกระจายอย่างทั่วถึงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

(2) เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน(People Participation)

ความโดดเด่นอีกประการของงานวิจัยชิ้นนี้ ก็คือ การส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทย์ชุมชน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ต่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน ขึ้นในชุมชน
2. การมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบเนื้อหารายการของวิทย์ชุมชน (ในอนาคต)
3. การมีส่วนร่วมด้วยการเลือกช่องทางความร่วมมือ ทั้งที่เป็นงานวิทย์ และไม่ใช่งานวิทย์ ซึ่งได้แก่ การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันเด็ก, การแข่งขันกีฬา, การประกวดแข่งขัน, งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ฯลฯ เป็นอาสาสมัครในกิจกรรมต่างๆ, ร่วมเป็นคณะกรรมการ, อาสาเป็นดีเจ, อาสาเป็นผู้ช่วยดีเจ, อาสาช่วยงานต่างๆ ภายในสถานี, แจ้างเหตุด่วน เหตุร้ายและข่าวสารทั่วไป, ร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการและร่วมบริจาคเงินสมทบทุน เป็นต้น
4. การมีส่วนร่วมในกระบวนการเผยแพร่ชุดความรู้ เช่น การร่วมแสดงบทบาทสมมติ การร่วมร้องเพลง การร่วมแสดงความคิดเห็น การถาม-ตอบ และเสนอแนะในประเด็นต่างๆ เป็นต้น

5. การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานที่ตั้งของจุดปฏิบัติการ
เรียนวิถีชุมชน ในชุมชน ในอนาคต

(3) เข้าถึงกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มให้มากที่สุด

จะเห็นได้ว่า ในกระบวนการเผยแพร่ชุดความรู้ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีการพัฒนาและใช้รูปแบบการนำเสนอที่หลากหลายกับกลุ่มตัวอย่างหลายกลุ่ม เช่น การนำเสนอด้วยอารมณ์ที่สนุกสนาน (Edutainment) กับกลุ่มนักเรียนที่เป็นเด็กเล็กและกลุ่มนักเรียนที่เป็นกลุ่มเด็กโตบางกลุ่ม การนำเสนอที่ค่อนข้างเป็นทางการกับกลุ่มข้าราชการ เจ้าหน้าที่ในองค์กร เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลบุนวม เทศบาลตำบลเขาแก้ว โรงพยาบาล เป็นต้น และการนำเสนอที่เป็นกันเองด้วยการเดินไปตามหมู่บ้านเพื่อพบปะ พูดคุยและนำเสนอแนวคิดกับชาวบ้านทั่วไปโดยตรง เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มให้มากที่สุดนั่นเอง

(4) ให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของคนในชุมชนโดยรวม

การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนวิถีชุมชน ขึ้นในชุมชนนั้น ก็เพื่อที่จะสร้างความรู้สึกร่วมกันของการเป็นเจ้าของสถานที่ร่วมกันนั่นเอง ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญประการหนึ่งของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

(5) ใช้การสื่อสารสองทาง (Two-way Communication)

ในขั้นตอนของนำเสนอแนวคิดแก่คนในชุมชนนั้น ผู้วิจัยพยายามใช้การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) ในการนำเสนอ เพื่อให้สามารถรับรู้ได้ถึงระดับการรับรู้ ทศนคติ ซึ่งรวมถึงปฏิกิริยาย้อนกลับ (Feedback) ของคนในชุมชนด้วย โดยการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นร่วมกัน สามารถถามและตอบข้อซักถามในประเด็นต่างๆร่วมกัน เป็นต้น

กลวิธีในการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งสถานีวิถีชุมชน

จากกลยุทธ์ต่างๆที่กล่าวมาในข้างต้น ได้นำไปสู่การใช้กลวิธีในการดำเนินงาน ซึ่งกลวิธีที่สำคัญที่ใช้ในกระบวนการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งสถานีวิถีชุมชนของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

(1) **กลวิธีในการสร้างการรับรู้ให้แก่คนในชุมชนโดยรวม:** มีการให้ความรู้แก่คนในชุมชนโดยรวม โดยมีการให้ความรู้แก่กลุ่มตัวอย่างที่สำคัญ 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มนักเรียน 2) กลุ่มบุคคลในองค์กรและบุคคลผู้จำเป็นต้องนำเสนอแบบตัวต่อตัว 3) กลุ่มประชาชนทั่วไป ซึ่งถือได้ว่า มีความครอบคลุมทั่วทุกพื้นที่ มีความหลากหลายทั้งกลุ่มทางสังคมและช่วงวัย

(2) **กลวิธีในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน:** ใช้การถามความคิดเห็นของคนในชุมชน ด้วยคำถามต่างๆ ดังนี้

คำถามในแบบสอบถามและการสัมภาษณ์แบบอิงโครงสร้าง

- คุณอยากให้มีการจัดตั้งสถานีวิทยชุมชนขึ้นในชุมชนหรือไม่?
- หากเป็นไปได้ คุณอยากให้มีการจัดตั้งสถานีวิทยชุมชนอยู่ ณ บริเวณใด?
- ถ้าเลือกได้ คุณอยากให้มีการจัดรายการประเภทใดบ้าง ในวิทยุชุมชน?
- คุณคิดว่าจะให้การสนับสนุนในการจัดตั้งสถานีวิทยชุมชนขึ้นในชุมชนหรือไม่?
- หากมีการจัดตั้งสถานีวิทยชุมชนขึ้นในชุมชน ในอนาคต คุณจะให้การสนับสนุนการดำเนินงาน อย่างไรบ้าง?

คำถามในการนำเสนอแนวคิด

- ใครฟังวิทยุบ้าง ยกมือขึ้น
- ในวิทยุ มีโฆษณาอะไรบ้าง
- ใครเคยขอเพลงบ้าง เพลงอะไร

(3) **กลวิธีในการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มให้มากที่สุด:** การนำเสนอแนวคิดที่มีการใช้วิธีการนำเสนอที่มีความเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม และที่สำคัญการนำเสนอด้วยภาษาท้องถิ่น จะทำให้เข้าถึงคนในชุมชนได้ง่ายยิ่งขึ้น

(4) **กลวิธีในการให้ความสำคัญกับความเห็นของคนในชุมชนโดยรวม:** การถามความคิดเห็นของคนในชุมชนในประเด็นต่างๆที่ได้กล่าวมา และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การถามความคิดเห็นต่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนขึ้นในชุมชนนั้น ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกถึงการมีส่วนร่วม มีความสำคัญต่อความเป็นไปในชุมชน เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง

และรู้สึกถึงการมีสิทธิ์มีเสียงในการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ขึ้นในชุมชนด้วยนั่นเอง

(5) **ใช้การสื่อสารสองทาง (Two-way Communication):** การนำเสนอแนวคิดที่เปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างได้มีส่วนร่วมในการนำเสนอ ได้แสดงความคิดเห็นร่วมกัน และได้พูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะนั้นนั้น ถือเป็น การสื่อสารสองทาง ซึ่งทำให้สามารถประเมินได้ถึงระดับการรับรู้ ปฏิกริยาย้อนกลับ และความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในประเด็นต่างๆได้

ตอนที่ 2 การเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

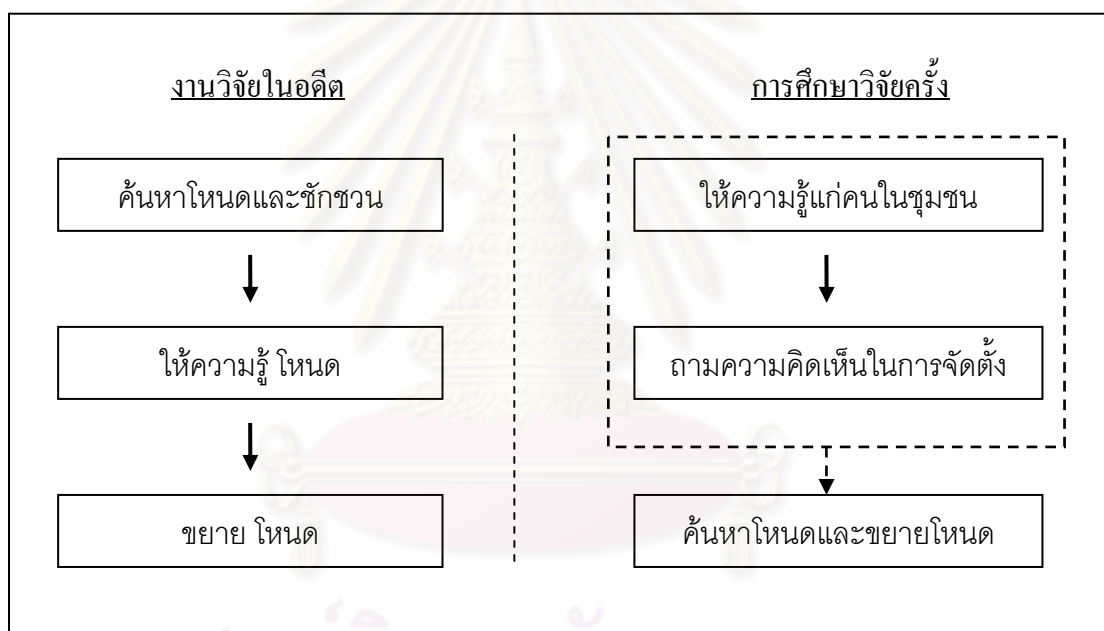
กลยุทธ์ในการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน

จากการศึกษางานที่วิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน พบว่า ในการเตรียมความพร้อมชุมชนส่วนใหญ่ในอดีตจะให้ความสำคัญในการค้นหาแนวร่วม, แกนนำ, ผู้สนใจ อาสาสมัครในงานวิทยุชุมชนหรือโหนด เป็นลำดับแรก เช่น งานวิจัยของชาลิสสา มากแผ่นทอง (2547) ที่ได้สรุปว่า การสร้างกลุ่มเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการเรียนรู้สื่อวิทยุชุมชน ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน 3 ระยะ ได้แก่ 1) การค้นหาแกนนำหรือโหนดเพื่อตั้งเป็นกลุ่ม 2) การเตรียมความพร้อมด้วยการสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดวิทยุชุมชน และ 3) การขยายโหนด และศิริพล สัจจาพันธุ์ (2545) ได้สรุปผลการศึกษา กระบวนการสร้างความพร้อมของชุมชนในการก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชน กรณีศึกษา: วิทยุชุมชน อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา ว่า ในกระบวนการเตรียมความพร้อมชุมชน เพื่อก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชนนั้น ต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มแกนนำชุมชน เนื่องจากกลุ่มแกนนำชุมชน เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการสร้างความพร้อมของชุมชน

ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีการใช้กลยุทธ์ที่แตกต่างจากในอดีต โดยที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญในการรับรู้ของคนในชุมชนเกี่ยวกับวิทยุชุมชนมาเป็นลำดับแรก กล่าวคือ หากจะมีการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนขึ้นในชุมชน ก็ควรจะถามคนในชุมชนเสียก่อนว่า ต้องการหรือไม่ และก่อนที่จะถามว่า ต้องการหรือไม่ ก็จะต้องทำให้คนในชุมชนได้รู้เสียก่อนว่า วิทยุชุมชนที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร ดีหรือไม่ดีต่อชุมชนอย่างไรบ้าง ถึงจะให้คนในชุมชนตอบได้ว่า ต้องการหรือไม่ต้องการ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยให้ความสำคัญต่อการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชนแก่

คนในชุมชนมาเป็นลำดับแรก และใช้เป็นกลยุทธ์แรกที่สำคัญในการเตรียมความพร้อมชุมชน เพื่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน นั่นเอง

ข้อสำคัญ การสร้างการรับรู้ดังกล่าว จะต้องสร้างการรับรู้ให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนโดยทั่วไป โดยจะไม่เลือกเฉพาะกลุ่มผู้ที่สนใจในงานวิทยุชุมชนหรือโหนดเท่านั้น แต่จะต้องให้ความสำคัญกับสมาชิกทุกคนในชุมชนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าจะเป็น เด็ก ผู้ใหญ่ วัยรุ่น คนชรา พ่อค้า แม่ค้า ข้าราชการ หรือใครก็ตามที่เป็นสมาชิกในชุมชน จะต้องไม่มีการปิดกั้นในการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับวิทยุชุมชน กล่าวคือ สมาชิกทุกคนในชุมชน มีสิทธิในการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับวิทยุชุมชนอย่างเท่าเทียมกันนั่นเอง

ภาพที่ 12 กลยุทธ์ในการเตรียมพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งวิทยุชุมชน

จากแผนภาพที่ จะเห็นได้ว่า ในขั้นตอนของการให้ความรู้หรือสร้างการรับรู้ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เปรียบเสมือนได้กับการประชาสัมพันธ์ไปยังคนในชุมชนโดยทั่วไป เพื่อให้รู้ว่าวิทยุชุมชนที่แท้จริงเป็นอย่างไร และสามารถมีส่วนร่วมผ่านช่องทางหรือวิธีใดได้บ้าง ดังนั้น จึงถือได้ว่า ขั้นตอนของการให้ความรู้หรือสร้างการรับรู้ นั้น เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้เกิดแนวร่วมในงานวิทยุชุมชนหรือโหนด นั่นเอง

กลวิธีในการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งสถานีวิทยชุมชน

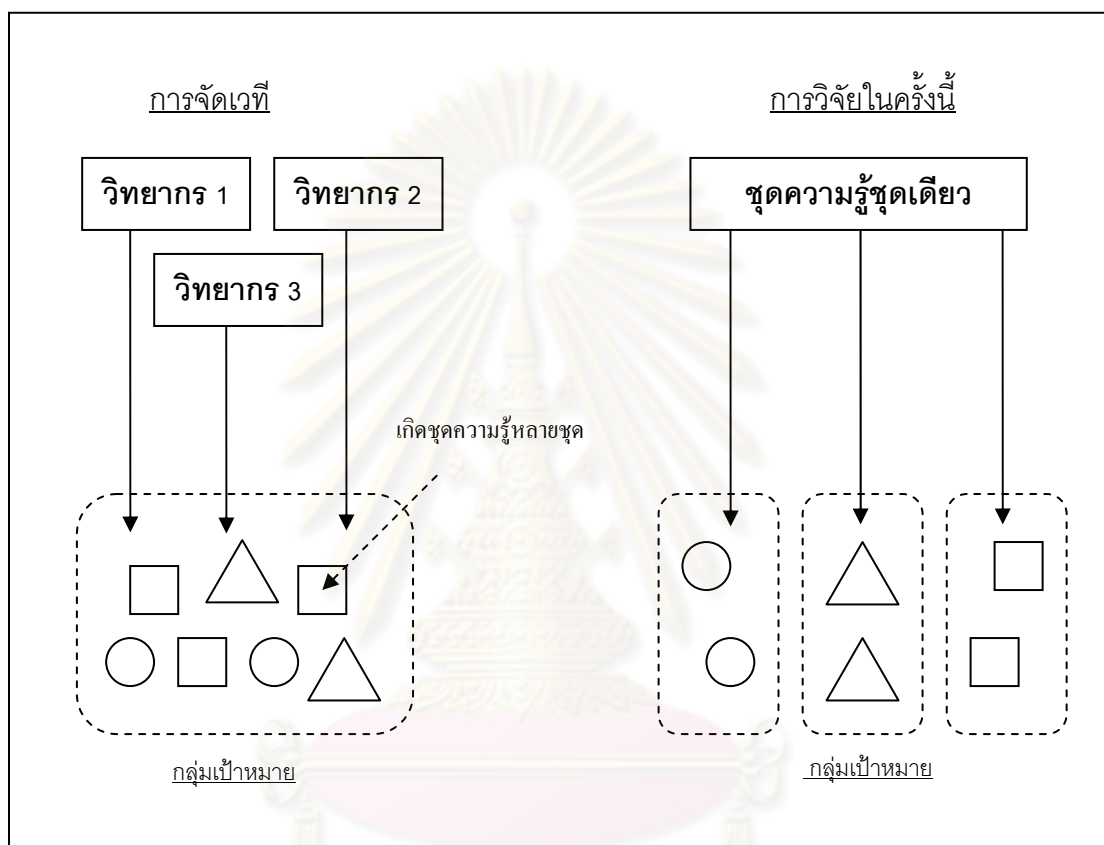
จากการศึกษาเกี่ยวกับกลวิธีที่ใช้ในการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यชุมชนจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีการใช้กลวิธีที่หลากหลาย ได้แก่ เจริญเนตร แสงดวงแข (2549) ศึกษาเรื่อง “การบริหารงานวิद्यชุมชนควนเนียง ตำบลบางเหรียง และวิद्यชุมชนชวาทอง ตำบลบ้านนา จังหวัดสงขลา” ที่พบว่า วิद्यชุมชนควนเนียง มีการบริหารงานที่มาจากคนในชุมชน ที่มีโครงสร้างการบริหารงานที่นำเอาแนวคิดวิद्यชุมชนมาใช้ อย่างเคร่งครัด เนื่องจากกลุ่มผู้บริหารและอาสาสมัครมีความเข้าใจเรื่องวิद्यชุมชนเป็นอย่างดีจากการผ่านการจัดทำเวทีประชาคมรวม 6 ครั้ง และชาลิสา มากแผ่นทอง (2547) ศึกษาเรื่อง “การวิจัยเพื่อสรุปบทเรียน : กระบวนการเตรียมกลุ่มวิद्यชุมชนจังหวัดปัตตานี” ได้กล่าวถึงการเตรียมความพร้อมชุมชนว่า มีการสร้างความเป็นวิद्यชุมชนให้เกิดแก่ประชาชน 6 วิธี ได้แก่ กิจกรรมวิद्यชุมชนสัญจร การจัดเวทีประกาศความยิ่งใหญ่ การเข้าร่วมเวทีสื่อมวลชนกลางและส่วนภูมิภาค การจัดรายการวิทยุ การถอดบทเรียน และ การจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यชุมชน

จะเห็นได้ว่า จากการศึกษาวิจัยของ เจริญเนตร แสงดวงแข และ ชาลิสา มากแผ่นทองนั้น มีกลวิธีในการการเตรียมความพร้อมชุมชนที่หลากหลาย และแตกต่างกันไป แต่ผู้วิจัยมองว่า มีการดำเนินการภายใต้วัตถุประสงค์เดียวกัน คือ เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิद्यชุมชนและเพื่อหาแนวร่วมในงานวิद्यชุมชนเหมือนกัน และการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิद्यชุมชนและเพื่อหาแนวร่วมในงานวิद्यชุมชนเหมือนกัน แต่การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีกลวิธีที่แตกต่างไปจากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมา ซึ่งสร้างความน่าสนใจให้กับงานวิจัยชิ้นนี้ ดังนี้

(1) การให้ความรู้เกี่ยวกับวิद्यชุมชน

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีกระบวนการสร้าง **ชุดความรู้ (Treatment)** ที่มีความเหมาะสมกับคนในชุมชนโดยเฉพาะ กล่าวคือ เรื่องที่สำคัญจำเป็นต้องรู้ก็นำเสนอให้รู้ เรื่องที่คนในชุมชนยังสับสนอยู่ก็นำเสนอให้เกิดความกระจ่างและชัดเจน ส่วนเรื่องที่อยู่แล้วก็ตัดทิ้งไปหรือไม่ก็ลดความสำคัญลง เป็นต้น ซึ่งมีความแตกต่างจากในอดีต กล่าวคือ ในกระบวนการให้ความรู้แก่ผู้สนใจในงานวิद्यชุมชนในอดีต อย่างเช่นการจัดเวทีประชาคมนั้น จะต้องมีการเชิญวิทยากรหรือ

ผู้เชี่ยวชาญหลายคน มาให้ความรู้แก่ผู้สนใจ ซึ่งอาจจะทำให้เกิดชุดความรู้ขึ้นมาหลายชุด และแต่ละชุดก็อาจจะเหมือนหรือแตกต่างกันก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้และประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านนั่นเอง แต่การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีการจัดทำชุดความรู้ขึ้นมาเพียงชุดเดียว ดังนั้น ไม่ว่าจะใช้ในการนำเสนอกับใคร ที่ไหน ก็ตาม ก็จะสามารถสร้างการรับรู้ที่ตรงกันนั่นเอง

ภาพที่ 13 การใช้ชุดความรู้ในอดีตและปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า กระบวนการเผยแพร่ชุดความรู้ของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีความแตกต่างจากกระบวนการให้ความรู้ในอดีต กล่าวคือ กระบวนการให้ความรู้ในอดีต เช่น การจัดทำเวทีประชาคม กิจกรรมวิทยุชุมชนสัปดาห์ ฯลฯ มีกระบวนการให้ความรู้ที่มีรูปแบบและวิธีการนำเสนอแบบเดียวกับกลุ่มเป้าหมายหลายกลุ่ม เช่น มีผู้สนใจเข้าร่วมทำกิจกรรมที่เป็นผู้นำชุมชน ชาวบ้านทั่วไป เยาวชน ช่างราชการ ปราชญ์ชาวบ้าน คนพิการ นักเรียน เป็นต้น ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งระดับความรู้ ประสบการณ์และช่วงวัย ดังนั้น การนำเสนอแบบเดียว จึงอาจสร้างการรับรู้ได้ไม่ดีเท่าที่ควรก็เป็นได้ แต่การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีการใช้รูปแบบการนำเสนอที่มีความเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่มโดยเฉพาะ ซึ่งทำให้สามารถเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างได้มากกว่านั่นเอง

(2) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน

จิระวรรณ ตันภูรานนท์ (2542) ศึกษาเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา ในการจัดรายการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขามีสวนร่วมใจที่จะมีส่วนร่วมในการจัดรายการวิทยุชุมชน แม้ว่าจะยังไม่มี ความเข้าใจในรายละเอียดของการดำเนินการที่ชัดเจน โดยมีแนวคิดที่จะมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การส่งข่าวประชาสัมพันธ์ในรายการ การเป็นผู้ดำเนินรายการ การร่วมเป็นคณะกรรมการบริหาร การร่วมเป็นคณะกรรมการผลิตรายการ จนถึงการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชนเอง

ทิวาพร แสนเมืองชิน (2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านรายการวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา พบว่า ประชาชนเข้าถึงสื่อในลักษณะติดตามรับฟังด้วยเห็นประโยชน์ของรายการต่อการดำเนินชีวิต โดยมีการแจ้งข่าวสาร การแสดงความคิดเห็นและร้องทุกข์ มีการได้เข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการผลิตรายการและวางแผน ส่วนการบริหารจัดการด้วยตนเองของประชาชนในการดำเนินงานรายการวิทยุชุมชนยังไม่สามารถทำได้

วีระวรรณ ยังกิจการ (2545) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหา “รายการวิทยุเพื่อชุมชน” ของจังหวัดน่าน พบว่า การศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนพบว่า ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในรายการโดยการโทรศัพท์ ส่งจดหมาย บอกผ่านผู้ดำเนินรายการ และในฐานะผู้ผลิตในทุกขั้นตอนตั้งแต่การกำหนดประเด็นเนื้อหาประจำวัน จนถึงการผลิตรายการและออกอากาศ ส่วนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายบริหารรายการวิทยุชุมชนนั้นคณะกรรมการบริหารชมรมวิทยุชุมชนคนเมืองน่านเป็นผู้กำหนดให้สมาชิกดำเนินรายการภายใต้กรอบของคณะกรรมการบริหารชมรมที่ตั้งไว้

การมีส่วนร่วมในการค้นหาความต้องการร่วมกันของคนในชุมชนต่อรูปแบบเนื้อหา และวิธีการดำเนินงานของรายการวิทยุเพื่อชุมชน พบว่า รูปแบบและเนื้อหาที่ออกอากาศอยู่ในปัจจุบันได้ตอบสนองความต้องการของประชาชนในจังหวัดน่านแล้ว แต่ในส่วนของวิธีการดำเนินงานรายการวิทยุชุมชนนั้น ประชาชนต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตั้งคณะกรรมการหา

งบประมาณ หาสถานที่ตั้ง โดยการมีตัวแทนของแต่ละชุมชนเข้าร่วมโครงการบริหารจัดการมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น

เจริญเนตร แสงดวงแข (2549) ได้กล่าวว่า การบริหารงานวิद्यชุมชนควเนียงนั้น มีการบริหารงานที่มาจากคนในชุมชน มีการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมครบทั้ง 3 ระดับ คือ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมผลิต และการมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ในอดีตที่ผ่านมา ได้มีศึกษาเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับระดับการมีส่วนร่วมที่ กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543) ได้แบ่งไว้ 3 ระดับ ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ ผู้ใช้สาร (Audience / Receiver / Users)
- 2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ ผู้ผลิต/ ผู้ร่วมผลิต (Sender/ Producer/ Co-producer)
- 3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Policy Maker/ Planner) แต่การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้มีการเพิ่มช่องทางและวิธีการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิद्यชุมชน ซึ่งยังไม่เคยปรากฏมาก่อน

เนื่องจาก การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการดำเนินงานในช่วงก่อนที่จะมีการจัดตั้งสถานีวิद्यขึ้นจริง ดังนั้น รูปแบบของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จึงเป็นเพียงแค่การแสดงความคิดเห็น แต่การแสดงความคิดเห็นที่ในครั้งนี้ นั้น เป็นการแสดงออกถึงความต้องการมีส่วนร่วมในวิद्यชุมชน ผ่านช่องทางต่างๆ ทั้งที่เป็นงานวิद्य และที่ไม่ใช่งานวิद्य กล่าวคือ จากแนวคิดที่กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมนั้น เมื่อพิจารณาแล้ว มีเฉพาะการมีส่วนร่วมในงานวิद्यเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว การให้การสนับสนุนวิद्यชุมชนนั้น มีช่องทางและวิธีการอื่นๆ โดยที่ไม่ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในงานวิद्यอย่างเช่น การโทรเข้าไปขอเพลง การร่วมพูดคุยในรายการ การแจ้งข่าวสาร (ผู้รับสาร/ ผู้ใช้สาร) การเป็นผู้ดำเนินรายการ การร่วมผลิตรายการ (ผู้ส่งสาร/ ผู้ผลิต) และการเข้าไปร่วมบริหารจัดการ การร่วมเป็นคณะกรรมการ การร่วมกำหนดรูปแบบเนื้อหารายการและนโยบายต่างๆ (ผู้วางแผน/ กำหนดนโยบาย) ฯลฯ ก็ได้

ผู้วิจัยมองว่า การให้การสนับสนุนในรูปแบบอื่นๆ และถือเป็นการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมนั้น ยังมีอีกมากมายหลายวิธี ได้แก่ การเป็นแฟนคลับ ซึ่งให้การสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ที่กลุ่มผู้จัดรายการหรือทางสถานีจัดขึ้น เช่น การร่วมทำบุญ การร่วมบริจาคสิ่งของกับทางสถานี เป็นต้น และนอกจากนี้ ยังมีกลุ่มผู้ที่ชื่นชอบ ชื่นชม เห็นดีเห็นงามด้วย แต่ไม่ได้แสดงออกทางพฤติกรรมที่ชัดเจน แต่อาจจะแสดงออกด้วยการเลือกฟังคลื่นดังกล่าวก็ได้ ซึ่งถือเป็นพฤติกรรมที่ไม่ชัดเจน หากไม่มีการศึกษาลงในเบื้องต้น และถือได้ว่า กลุ่มคนกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ในสังคมเลยทีเดียว ดังนั้น จึงไม่ควรละทิ้ง และควรให้ความสำคัญกับคนกลุ่มนี้ให้มาก

และด้วยเหตุนี้เอง ผู้วิจัย จึงได้นำเสนอช่องทางอื่นๆ ที่เป็นช่องทางการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน ทั้งที่เป็นงานวิทยุและไม่ใช่งานวิทยุ แก่คนในชุมชนได้รับทราบ ทั้งนี้ ยังได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เลือกช่องทางการมีส่วนร่วมที่ตนเองต้องการผ่านการตอบแบบสอบถามอีกด้วย ซึ่งถือเป็นอีกก้าวใหม่ของการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน ซึ่งมีมากกว่า 3 ระดับ ดังแนวคิดดังกล่าวนี้เอง

13. หากมีการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน ขึ้นในชุมชน ในอนาคต คุณจะให้การสนับสนุนการดำเนินงาน อย่างไรบ้าง

☐ ร่วมเป็นคณะกรรมการ	☐ อาสาเป็นดีเจ
☐ อาสาเป็นผู้ช่วยดีเจ	☐ ร่วมบริจาคเงินสมทบทุน
☐ เป็นอาสาสมัครในกิจกรรมต่างๆ	☐ อาสาช่วยงานต่างๆ ภายในสถานี
☐ ร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ	☐ แจ้างเหตุด้วย เหตุร้ายและข่าวสารทั่วไป
☐ เข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันเด็ก, การแข่งขันกีฬา, การประกวดแข่งขัน, งานทอดกฐินทอดผ้าป่า เป็นต้น	☐ อื่นๆ ระบุ _____

ภาพที่ 14 คำถามที่เกี่ยวกับช่องทางการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน ที่คนในชุมชนต้องการ

และนอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ออกแบบการศึกษาวิจัย เพื่อเป็นการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและความคิดเห็นของคนในชุมชนต่อการการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนวิทยุชุมชน ขึ้นในชุมชน ในอนาคต ด้วยการสอบถามถึงความต้องการของคนในชุมชน ว่าอยากให้มีการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนขึ้นในชุมชนหรือไม่ ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่มีการสำรวจข้อมูลดังกล่าวในเชิงปริมาณ

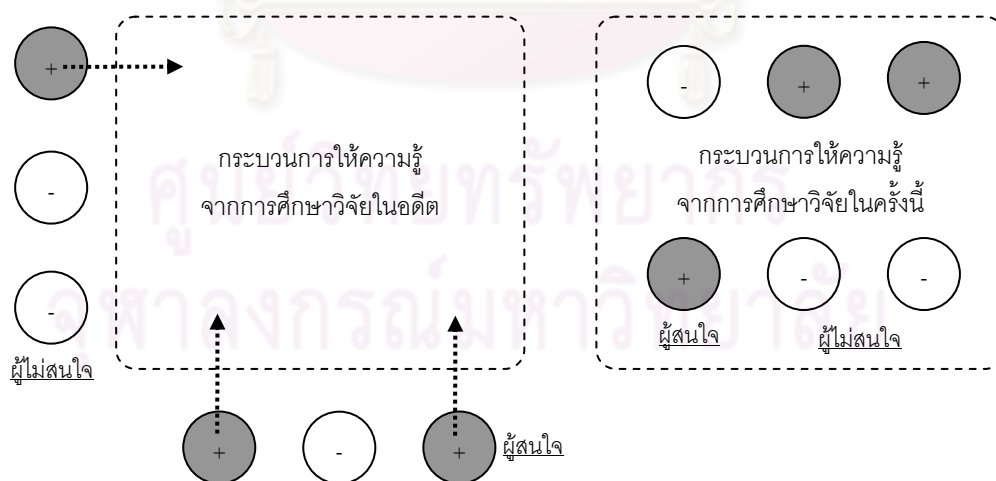
8. คุณอยากให้มีการจัดตั้ง "วิทยุชุมชน" ขึ้นในชุมชน หรือไม่

อยากให้มี   เฉยๆ   ไม่อยากให้มี

ภาพที่ 15 คำถามที่ถามถึงความต้องการของคนในชุมชน ต่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนขึ้นในชุมชน

(3) การหาแนวร่วมในงานวิทยุชุมชน

หากจะเปรียบเทียบการวิจัยในครั้งนี้ กับการกับการทำประชาคม การจัดกิจกรรมวิทยุชุมชนสัญจร หรือกิจกรรมอื่นๆ ที่เป็นการให้ความรู้และหาแนวร่วมในงานวิทยุชุมชนอย่างเช่นในอดีตแล้ว การเลือกกลุ่มตัวอย่างของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีความแตกต่างจากในอดีตอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เปิดโอกาสให้กับคนในชุมชนทุกคน ทุกกลุ่ม ทุกช่วงอายุ ได้รับรู้ว่า วิทยุชุมชนที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร และสามารถมีส่วนร่วมในระดับใดได้บ้าง โดยไม่เลือกเฉพาะกลุ่มผู้ที่สนใจในงานวิทยุชุมชนเท่านั้น จากนั้นจึงคอยถามถึงความสมัครใจและความสนใจในการมีส่วนร่วมในงานวิทยุชุมชน ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่ผ่านมา ที่มีกระบวนการแสวงหาผู้ที่สนใจเข้าร่วมงานวิทยุชุมชนเสียก่อน แล้วจึงนำเข้าสู่กระบวนการให้ความรู้

ภาพที่ 16 การเปรียบเทียบการหาแนวร่วมในงานวิทยุชุมชนในอดีตและปัจจุบัน
ตอนที่ 3 ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ขึ้นในชุมชน

จากการศึกษาถึงภูมิหลังของตำบลเขาแก้ว พบว่า ในอดีตนั้น ทางเทศบาลตำบลเขาแก้ว เคยทดลองใช้การนำเสนอข่าวสารผ่านทางเสียงตามสายมาแล้ว ซึ่งเป็นความพยายามที่จะนำเสนอบริการที่มีลักษณะที่มีความคล้ายคลึงกับสื่อวิทยุ ซึ่งมีเทศบาลตำบลเขาแก้วเป็นผู้ดำเนินการ แต่หลังจากการทดลองใช้ไปแล้วก็ประสบปัญหา เนื่องจากความจำกัดของเสียงตามสายเอง เช่น คนที่ไม่อยากฟังก็เกิดความรำคาญจะปิดก็ปิดไม่ได้ คนที่อยากฟังแต่บ้านอยู่ไกลจากลำโพงก็ไม่ได้ยิน คนที่บ้านอยู่ใกล้กับลำโพงก็เสียงดังเกินไป ไม่อยากฟังก็ต้องฟัง ส่วนคนบ้านไกลก็ฟังไม่รู้เรื่อง เป็นต้น ดังนั้นหลังจากที่ผู้วิจัยได้เข้าไปนำเสนอแนวคิดดังนี้แล้ว จึงได้รับการตอบรับจากทั้งกลุ่มผู้นำและประชาชนทั่วไปจากตำบลเขาแก้วนั่นเอง

ในส่วนของตำบลบุงชุมซึ่งเป็นพื้นที่บ้านเกิดของผู้วิจัยนั้น ผู้วิจัยมองว่า คนในชุมชนนิยมฟังวิทยุ แต่ไม่ค่อยสนใจที่จะมีส่วนร่วมในงานวิทยุชุมชนเท่าที่ควร เมื่อเทียบกับคนในตำบลเขาแก้ว แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ก็ยังมีผู้ที่สนใจอยู่บ้าง เช่น มีผู้เสนอตัวเป็นดีเจเพื่อจัดรายการเพลงเก่าในตอนเช้ามีด เป็นต้น

ถึงอย่างไรก็ตาม จากความตั้งใจที่กล่าวไว้ในบทที่ 1 ว่า ผู้วิจัยอยากให้มีการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนขึ้นในชุมชนบ้านเกิดของผู้วิจัย ซึ่งผลการศึกษาค้นคว้าที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้แล้วว่ามีแนวโน้มที่สามารถจะจัดตั้งขึ้นได้จริง โดยผ่านความเห็นชอบจากคนในชุมชนแล้ว ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะขอใช้ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นข้อมูลอ้างอิงเพื่อร่วมกับคนในชุมชนในการผลักดันให้เกิดการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในตำบลและตำบลเขาแก้วต่อไป

ข้อค้นพบ

1. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทำให้เกิดกระบวนการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน รูปแบบใหม่ ซึ่งยังไม่เคยปรากฏมาก่อน โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

- 1) การสร้างชุดความรู้ (Treatment)
- 2) การเผยแพร่ชุดความรู้ (Treatment publicizing)

- 3) การประเมินประสิทธิผลของการเผยแพร่ชุดความรู้ (Post Test)
  - 4) การสอบถามความเห็นของคนในชุมชน ต่อการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ขึ้นในชุมชนชน (Gleaning opinions)
2. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้มีการนำเสนอและเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เลือกช่องทางความร่วมมือในวิทยุชุมชนทั้งที่เป็นงานวิทยุและไม่ใช่งาน
3. เป็นครั้งแรกที่มีการสำรวจข้อมูลในเชิงปริมาณ เกี่ยวกับความต้องการของคนในชุมชนโดยทั่วไป ในการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ขึ้นในชุมชนชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้รับคำแนะนำจากกลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับการนำเสนอของสถานีวิทยุชุมชนที่มีในพื้นที่ ดังนี้

1. วิทยุชุมชน ควรมีการนำเสนอที่เป็นจริง และเป็นกลาง เช่น การโฆษณาเกินจริง เช่น ยา อาหารเสริมต่างๆ ผู้ดำเนินรายการไม่ควรพูดสนับสนุนผู้สนับสนุนรายการจนเกินจริงและมากเกินไป ทำให้ชาวบ้านหลงเชื่อ
2. วิทยุชุมชน ไม่ควรนำเสนอเรื่องทิ้งมาย
3. ผู้ดำเนินรายการวิทยุ จะต้องมีการบรรณของนักสื่อสารมวลชน ไม่ควรใช้คำพูดที่ส่งเสริมเรื่องที่ผิดศีลธรรม เช่น การพูดจาในลักษณะเชิงขู่สาวออกอากาศ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

1. ผู้วิจัยได้รับข้อเสนอแนะจาก ผศ.ดร. ภัสวลี นิติเกษตรสุนทร เกี่ยวกับการใช้ “เพลง” เพื่อเป็นองค์ประกอบในการนำเสนอ นั้น หากเป็นไปได้ น่าจะมีการแต่งเพลงที่มีเนื้อร้องที่สอดคล้องกับเนื้อหาของชุดความรู้ที่ใช้ในการเสนอ เช่น เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิทยุชุมชน เป็นต้น เพื่อเป็นการตอกย้ำและสร้างการจดจำได้ง่ายยิ่งขึ้นนั่นเอง
2. ในส่วนของการทดสอบประสิทธิผลของการเผยแพร่ชุดความรู้ (Post Test) นั้น น่าจะเพิ่มการทดสอบถึงการแยกแยะถึงความแตกต่างระหว่าง วิทยุชุมชนกับวิทยุกระแสหลักด้วย

เช่น ถ้ามว่า“วิทยุชุมชนมีความแตกต่างจากวิทยุกระแสหลักอย่างไรบ้าง” เป็นต้น เพื่อเป็นตัวชี้วัดว่า กลุ่มตัวอย่างสามารถแยกแยะข้อแตกต่างของวิทยุชุมชนกับวิทยุกระแสหลักได้นั่นเอง

3. ผู้วิจัยได้รับข้อเสนอแนะจาก ผศ.ดร. ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร เกี่ยวกับรูปแบบของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ว่า ลักษณะของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เข้าข่ายการเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR)

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. เครื่องมือสื่อสารในชุมชน เช่น เสียงตามสายนั้น ในความเป็นจริงนั้น ยังมีศักยภาพและมีประโยชน์ในการสื่อสารไปยังคนในชุมชนโดยรวม ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้เกิดอุปสรรคในทางปฏิบัติ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ยกเลิกใช้เสียงตามสายไป แต่ทั้งนี้ หากจะเลือกเข้าร่วมในการศึกษาในครั้งต่อไป ก็ขึ้นอยู่กับพิจารณาถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของผู้วิจัยเอง

2. การให้ความรู้แก่กลุ่มตัวอย่างนั้น จะต้องมีการศึกษาถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม ว่ามีคุณลักษณะอย่างไร สามารถเข้าถึงได้ด้วยวิธีใด ชอบหรือไม่ชอบอะไร เป็นต้น และการใช้สื่อประกอบ ควรเป็นสื่อที่ใกล้ตัวกับกลุ่มตัวอย่างนั้นๆ ด้วย

3. การศึกษาวิจัยที่มีลักษณะของการให้ความรู้กับคนในชุมชนนั้น จะต้องมีเตรียมรูปแบบการนำเสนอและสื่อประกอบที่มีความหลากหลาย เพื่อที่จะสามารถรับมือกับกลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลายและพร้อมในทุกสถานการณ์ ทั้งนี้ ก็เพื่อการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างและสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ทางการสื่อสารได้นั่นเอง

4. ในกระบวนการให้ความรู้แก่กลุ่มตัวอย่างนั้น ควรมีกิจกรรมที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างได้มีส่วนร่วมระหว่างกัน หรือมีส่วนร่วมในกระบวนการให้ความรู้นั้น เช่น การถาม-ตอบ การร่วมเล่นเกม การร่วมกันร้องเพลง การทำกิจกรรมเข้าจังหวะ การแสดงบทบาทสมมุติ การร่วมแสดงความคิดเห็น เป็นต้น ซึ่งการมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้ จะเป็นสิ่งที่ทำให้การนำเสนอ นั้น มีบรรยากาศที่เป็นกันเองมากขึ้น กลุ่มตัวอย่างรู้สึกผ่อนคลายมากขึ้น ซึ่งจะทำให้สามารถเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างได้ง่ายขึ้นนั่นเอง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. การวิเคราะห์สื่อ แนวคิดและเทคนิค. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- กาญจนา แก้วเทพ กำจร หลุยยะพงษ์, รุจิรา สุภาษา และวีรพงษ์ พลนิกรกิจ. สื่อเพื่อชุมชนการประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2543.
- กาญจนา แก้วเทพ. คู่มือวิทยุชุมชน. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เอกสารอัดสำเนา), 2546.
- กาญจนา แก้วเทพ. วิทยุชุมชน: คลื่นหนุนการสร้างพลังให้ท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2549.
- คม สัมพันธ์รักษ์. การศึกษาความเป็นมาและการบริหารจัดการของสถานีวิทยุชุมชนในจังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ. สรุปการทำงานโครงการวิทยุชุมชน: ข้อเสนอการพัฒนากฎและกติกาการออกใบอนุญาตของวิทยุชุมชน. กรุงเทพฯ: ยูเนสโก, 2549.
- คอรีน เฟรเซอร์ และโซเนีย เรสเตรโป. คู่มือวิทยุชุมชน, แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษเรื่อง Community Radio Handbook โดย รศ.จุมพล รอดคำดี, กรุงเทพฯ: ยูเนสโก, 2001.
- เครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือ. ทำเนียบวิทยุชุมชนภาคเหนือตอนบน. เชียงใหม่: สำนักงานพัฒนาองค์กรชุมชนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2548.
- เจริญเนตร แสงดวงแข. การบริหารงานวิทยุชุมชนควนเนียง ตำบลบางเหริยง และวิทยุชุมชนชาวทอง ตำบลบ้านนา จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- จิระวรรณ ตันทรานนท์. การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา ในการจัดรายการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2542.
- จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์ และนาฎยา ตนานนท์. คู่มือวิทยุชุมชน, เชียงใหม่: คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อภาคเหนือ, 2550.
- จุมพล รอดคำดี. วิทยุกระจายเสียงชุมชน (Community Radio) ของประชาชน โดยประชาชน เพื่อ

- ประชาชน กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (จุลสาร), 2542.
- ชาลิสมา มากแผ่นทอง. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การวิจัยเพื่อสรุปทเรียน: กระบวนการเตรียม กลุ่มวิทยุชุมชนจังหวัดปัตตานี, 2546.
- ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์ และวีรยุทธ กาญจน์ชูฉัตร. สื่อสาธารณะ. โครงการ “การปฏิรูประบบสื่อ: การพัฒนาบุคลากรและสื่อสาธารณะ” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2546.
- ทิวาพร แสงเมืองชิน. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านรายการวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- นภาพกรณ์ อัจฉริยะกุล. เทคนิคการประชาสัมพันธ์ “แนวคิดเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์”. กรมการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ. นำถึงการพิมพ์, ม.ป.ป., 2531.
- นุภา เจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลบุสม. สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2552.
- บุญญา ประภากร. เจ้าคณะตำบลเขาแก้ว. เจ้าอาวาสวัดโพรงาม บ้านโสกเก่า ตำบลเขาแก้ว เขต 1. สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม 2552.
- บัวผัน ศรีชมชื่น. ครูโรงเรียนบ้านตาดซ้อ. สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม 2552.
- ปัดณพร ไพบูลย์วัฒนกิจ. การเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนของภาคประชาชน กรณีเครือข่ายองค์กรวิทยุชุมชนเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2549.
- ประมะ สตะเวทิน. การสื่อสารมวลชน : กระบวนการและทฤษฎี กรุงเทพฯ. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539- 2541.
- ประภากร ดลกิจ. การวิเคราะห์การจัดรายการวิทยุชุมชน “สร้างสวรรค์จันทบุรี”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- ประสิทธิ์ ทีฆพุดิ กฤษณพร เสริมพานิช และชุมพร เครือขวัญ, วิทยุชุมชน. สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- แผนที่ตำบลเขาแก้ว. (ออนไลน์). 2553 แหล่งที่มา:
<http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=420304> (2552 เมษายน 22)
- แผนที่ตำบลบุสม. (ออนไลน์). 2553 แหล่งที่มา:
<http://www.thaitambon.com/tambon/ttambon.asp?ID=420306> (2552 เมษายน 22)
- พัฒนาการ พรหมอุบล. สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2552.
- พิมพ์ช้า. บันทึกการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ “การบริหารจัดการวิทยุชุมชนแบบมีส่วนร่วม. 5-7 เมษายน 2550. บ้านธารแก้ว จังหวัดเชียงใหม่ (เอกสารอัดสำเนา), 2550.

- พิมพ์ซ้ำ. สื่อมวลชนในยุคปฏิรูป. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545.
- พิรงรอง รามสูต อดณะนันท์. สื่อภาคประชาชน, โครงการปฏิรูประบบสื่อ: กำกับดูแลเนื้อหาโดยรัฐ การกำกับดูแลตนเองและสื่อภาคประชาชน” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2547.
- แพงสี พาดิ. ผู้ใหญ่บ้านบุสม หมู่ 1 ต.บุสม, สัมภาษณ์, 21 กรกฎาคม 2552.
- มธุรส ศิริสถิตกุล. วิถุชุมชน: การเมืองภาคประชาชนกับการแย่งชิงพื้นที่สื่อสาธารณะ. นนทบุรี: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ, 2548.
- มังกร จินนะ. รองสารวัตปกครองป้องกันสถานีตำรวจภูธรเชียงคาน. สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2552.
- มรยาท พงษ์ไพบูลย์. วิถุชุมชน: การดำเนินงานและบทบาทเชิงคุณค่า, เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “วิถุประชาชน จากชุมชนสู่สังคมประเทศ”, 18-20 กันยายน 2546, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2546.
- รุ่งอรุณ พิมพ์หล่อน. ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบุสม ทำหน้าที่รักษาการนายก อบต.บุสม. สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2552.
- ละออ นนทะดี. ครูโรงเรียนบ้านตาต้อ ต.เขาแก้ว. สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2552.
- เลย นามกอง. ตัวแทนชาวบ้าน บ้านโสกเก่า หมู่ 10. สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552.
- วงวัช สืบสาย. ตัวแทนเยาวชนตำบลเขาแก้ว. สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552.
- วัชรินทร์ ชัยคีนี. ครูโรงเรียนชุมชนบ้านโสกวิทยาจารย์. สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2552.
- วีระพงษ์ แก้ววงษา. ตัวแทนเยาวชนตำบลเขาแก้ว. สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2552.
- วีระพงษ์ พลนิกรกิจ เสกสรร พรหมพิทักษ์และนิภากร กำจรเมณกุล. แนวทางการพัฒนาวิถุชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2549.
- วีระวรรณ ยังกิจการ. การมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหา “รายการวิถุเพื่อชุมชน” ของจังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- สม เพ็ญวงษ์ ตัวแทนชาวบ้านคกเลาเหนือ ตำบลบุสม. สัมภาษณ์, 14 กรกฎาคม 2552.
- สิริกาญจน์ วิศาเครื่อง. เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลเชียงคาน. สัมภาษณ์, 4 สิงหาคม 2552.
- สุทธิดา ศรีอินจันทร์ พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ ประจำสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเชียงคาน, สัมภาษณ์ 4 สิงหาคม 2552.
- สุรินทร์ มูลหล้า ตัวแทนชาวบ้านบ้านโสกเก่า หมู่ 1, สัมภาษณ์ สิงหาคม 2552.
- ลำราญ ชันติสะพังหลวง ตัวแทนชาวบ้านคกเลาใต้ ตำบลบุสม, สัมภาษณ์ 16 กรกฎาคม 2552.
- ศิริพล สัจจาพันธ์. กระบวนการสร้างความพร้อมของชุมชนในการก่อตั้งสถานีวิถุชุมชน: ศึกษา

กรณีวิทยุชุมชน อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา, สารนิพนธ์ ปริญญาโท สาขา รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2545.

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. โครงการสัมมนาและส่งเสริมบทบาทของเครือข่ายวิทยุชุมชนเพื่อการปฏิรูปสุขภาพ, กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (เอกสารอัดสำเนา), 2544.

สมาพันธ์วิทยุชุมชนคนอีสาน โครงการสื่อสารสาธารณะเพื่อชุมชนอยู่ดีมีสุข และสังคมเข้มแข็ง มุขนิธิพัฒนาที่แยกอินโดจีน และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. กรณีศึกษาจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคนอีสาน, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ, 2548.

สาโรจน์ แวมณี. วิทยุชุมชน: รายงานการศึกษาข้อมูลพื้นฐานวิทยุชุมชนภาคประชาชน. เชียงใหม่: พิมพ์ที่วนิดาเพรส, 2551.

สิริพร สงบธรรม. บทบาทของรายการวิทยุเพื่อชุมชนกับ ประชาคมสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

สุภางค์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ., พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สุระชัย ชูผกา. บทบาทและสถานภาพวิทยุชุมชนไทยกับการมีส่วนร่วมของประชาชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการสื่อสารมวลชน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548.

อานันท์ กาญจนพันธ์. ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 2548.

อิทธิพล ศรีมังกร. ผู้อำนวยการโรงเรียนเขาแก้ววิทยาสรรค์. สัมภาษณ์, 7 สิงหาคม 2552.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. ระบบวิทยุและโทรทัศน์ไทย: โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 2 .กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. ปรัชญาของวิทยุชุมชน. (ออนไลน์). 2547. แหล่งที่มา:

<http://www.thaicr.org/node/89> (2552, เมษายน 22)

เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์. วิทยุชุมชน: เกิดและอยู่อย่างไรให้มีคุณค่าอย่างยั่งยืน. เอกสารประกอบการสัมมนา “วิทยุชุมชนเพื่อสิทธิเสรีภาพ การมีส่วนร่วม และประชาธิปไตย”. 14 ธันวาคม, 2547.

ภาษาอังกฤษ

Berrigan, F.J. Access and Participation, Paris: UNESCO, 1979.

Bhatchara Aramsri. Community radio in Thailand: will the external influences endanger its emerging spirit?. Master Thesis in Global Journalism Department of humanities, Orebro University, 2005.

Hudson, H.E. Community use of radio in the Canadian North. In P.L.Spain; D.T.Jamison; and E.G.McAnany (eds), Radio for Education and Development: Case Studies, Bank Staff working paper No.266 Volume II, pp.383-414. Washington,D.C: The world Bank, 1977.

Salzman, Philip Carl. The Anthropology of Real Life, USA: Waveland Press, 1999.

Servaes, J. et al. Participatory Communication for Social Change. Sage Publishing, 1996.

William Wells , John Burnett and Sandra Moriarty Advertising : Principles and Practice – Second edition New Jersey : Prentice – Hall – Inc , 1992.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อหาของชุดความรู้ (Treatment)

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 ความหมายและลักษณะของวิทย์ชุมชน

ความหมายของวิทย์ชุมชน

“วิทย์ชุมชน” คือ สถานีวิทยุกระจายเสียงของท้องถิ่นที่มีกำลังส่งกระจายเสียงต่ำ มีรัศมีกระจายเสียงประมาณ 10 – 15 กิโลเมตร และเปิดโอกาสให้คนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วม การดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆนอกจากการเป็นผู้ฟัง โดยมีบทบาทในการกำหนดรูปแบบเนื้อหา รายการ ร่วมผลิตรายการ ร่วมบริหารจัดการ เพื่อนำเสนอรายการที่เป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชน โดยรวม โดยไม่มีการแสวงหากำไรในเชิงธุรกิจและผลประโยชน์ทางการเมือง โดยจะต้องเป็นสื่อ 6 ของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน

ลักษณะของวิทย์ชุมชน

1. ชุมชนร่วมกันจัดตั้งสถานี เป็นเจ้าของสถานีร่วมกันและร่วมบริหารจัดการเอง
2. คนในชุมชนเป็นผู้ผลิตและผู้ฟัง
3. สถานที่ตั้งอยู่ในชุมชน ควรเป็นที่สาธารณะที่สมาชิกเข้าออกได้สะดวก
4. ใช้ต้นทุนต่ำ เครื่องมือไม่ซับซ้อน อาสาสมัครเรียนรู้การใช้งานได้รวดเร็ว
5. ให้บริการคนในชุมชน
6. เครื่องส่งกระจายเสียงมีกำลังต่ำ มีรัศมีการกระจายเสียงประมาณ 10 – 15 กิโลเมตร
7. ใช้ภาษาท้องถิ่น และมีเนื้อหาใกล้ตัว
8. ช่วงเวลาออกอากาศขึ้นอยู่กับความต้องการและความพร้อมของชุมชนไม่จำเป็นต้องออกอากาศตลอดวัน อาจเลือกเฉพาะช่วงเช้าหรือช่วงเย็น ครั้งละ 2 – 3 ชั่วโมง
9. ผังและรูปแบบรายการขึ้นอยู่กับความพร้อมของอาสาสมัครและความต้องการของผู้ฟัง
10. ไม่เน้นโฆษณา ไม่แสวงหากำไร แต่สร้างทุนทางสังคม

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 การบริหารจัดการวิทยุชุมชน

การบริหารจัดการวิทยุชุมชนที่สำคัญมี 3 ด้าน ได้แก่

1. การบริหารคน : เป็นการวางแผน และจัดการด้านบุคลากร เช่น จะมีใครบ้าง เข้ามาร่วมงานวิทยุชุมชน, ผู้ร่วมงานจะควรมีคุณสมบัติอย่างไร, วิธีการได้มาซึ่งบุคลากรนั้นๆเป็นอย่างไรและใครมีทำหน้าที่อะไรบ้าง เป็นต้น

2. การบริหารเงิน : เป็นการวางแผนด้านการเงิน เนื่องจากในการจัดตั้งวิทยุชุมชน ต้องมีเงินทุนในการจัดตั้ง, มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการวางแผนด้านการเงิน ว่าจะหาเงินทุนมาจากไหน, หามาด้วยวิธีใด เป็นต้น และที่สำคัญวิทยุชุมชนนั้นเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรในเชิงธุรกิจแต่จะต้องรายได้ เพื่อความอยู่รอดขององค์กร

3. การบริหารงาน : เป็นการวางแผนและจัดการภาระงานในองค์กร ซึ่งงานจะมี 2 ด้านหลักๆ ได้แก่ 1.) งานธุรการ/ การบริหารงานองค์กร 2.) งานด้านการออกอากาศ

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชน

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกับวิทยุชุมชนนั้น มีดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ ผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/Users)
คนในชุมชน มีสิทธิในการฟัง และใช้ประโยชน์จากสารที่ได้รับจากการฟังวิทยุ (ชุมชน)
2. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ ผู้ผลิต/ ผู้ร่วมผลิต (Sender/Producer/Co-producer): คนในชุมชน มีสิทธิในการเข้าร่วมผลิตรายการในวิทยุชุมชน ทำได้ทั้งการเป็นผู้จัดรายการแลร่วมในกระบวนการผลิตรายการ และสามารถแสดงความคิดเห็นต่อรายการได้
3. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Policy Maker/Planner): คนในชุมชน มีสิทธิในการร่วมวางแผน ร่วมบริหารจัดการและร่วมกำหนดนโยบายของสถานีได้
4. การมีส่วนร่วมผ่านช่องทางและวิธีการอื่นๆ ได้แก่ การร่วมบริจาคเงินสมทบทุน เป็นอาสาสมัครในกิจกรรมต่างๆ การอาสาช่วยงานต่างๆ ภายในสถานี การร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ การแจ้งเหตุด่วน เหตุร้ายและข่าวสารทั่วไป การเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันเด็ก, การแข่งขันกีฬา, การประกวดแข่งขัน, งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 บทบาทหน้าที่และประโยชน์ของวิทยุชุมชน

1. เป็นเครื่องมือถ่ายทอดบอกข่าวสารของหน่วยงานท้องถิ่น
2. ให้ข้อมูลข่าวสาร
3. ให้การศึกษา
4. เป็นเครื่องมือทางการเมือง
5. เป็นช่องทางการร้องเรียนและสอบถามข้อมูล
6. การให้ความบันเทิง
7. เป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับประชาชน
8. อำนวยรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์
9. สะท้อนปัญหาสังคม
10. เวทีแสดงความคิดเห็น
11. เตือนภัย
12. ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและธรรมเนียมประเพณี
13. ชัดเกล้าทางสังคม
14. ระดมความร่วมมือ
16. เป็นพลังทางเศรษฐกิจ
17. เป็นสื่อกลางประสานงาน
18. เป็นช่องทางติดตามตรวจสอบปัญหาที่ประชาชนร้องเรียน
19. ประสานสามัคคี
20. วิพากษ์วิจารณ์การเมือง
21. ปลุกจิตสำนึกให้รักมาตุภูมิ
22. เผยแพร่หลักคำสอน
23. เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีของสมาชิกในครอบครัว

ตัวอย่างแบบสอบถาม

No. _____

การวิจัยเรื่อง: การสื่อสารเพื่อเตรียมการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ตำบลนุสมและตำบลเขาแก้ว จังหวัดเลย
แบบสอบถามชุดนี้ ได้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาวิจัยประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในระดับปริญญาโท สาขาวิทยาศาสตร์
พัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงใคร่ขอความกรุณาจากท่านในการตอบแบบสอบถามนี้

คำชี้แจง: โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงใน และโปรดเขียนคำตอบลงในช่องว่าง (____)

ชื่อ - สกุล _____	อายุ _____	ปี หมู่บ้าน _____	บ้านเลขที่ _____
หมู่ที่ _____			

ตอนที่ 1 พฤติกรรมการฟังวิทยุ

1. ปกติคุณฟังวิทยุบ้างหรือไม่ ฟัง ไม่ค่อยฟัง ไม่ฟังเลย
คลื่น / สถานีใดบ้าง เลย 100.0 MHz เชียงคาน 104.0 MHz เชียงคาน 91.75 MHz
 นำข่าว 94.25 MHz _____ MHz _____ MHz
 _____ MHz _____ MHz _____ MHz
2. ปกติคุณฟังวิทยุช่วงเวลาใดบ้าง
 เช้า (หกโมงเช้าถึงก่อนเที่ยง) กลางวัน (ช่วงพักเที่ยง) บ่าย (บ่ายโมงถึงห้าโมงเย็น)
 เย็น (หลังห้าโมงเย็นถึงสี่ทุ่ม) ดึก (หลังสี่ทุ่มเป็นต้นไป)
3. คุณฟังวิทยุประมาณกี่วันต่อสัปดาห์
 ฟัง 1 วัน / สัปดาห์ ฟัง 2-3 วัน / สัปดาห์ ฟัง 4-6 วัน / สัปดาห์ ฟังทุกวัน
4. คุณเคยใช้บริการด้านการสื่อสารผ่านทางสื่อวิทยุหรือไม่อย่างไรบ้าง
 เคย ได้แก่ ขอเพลง เป็นผู้สนับสนุนรายการ
 ผูกข่าวประชาสัมพันธ์ แจ้งเหตุ / ข่าวสาร
 ร่วมสนทนา / พูดคุยในรายการ อื่นๆ _____
 ไม่เคย

ตอนที่ 2 การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิด "วิทยุชุมชน"

5. คุณเคยรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับ "วิทยุชุมชน" บ้างหรือไม่
 ทราบ ไม่แน่ใจ ไม่ทราบ
6. คุณเคยทราบข่าวเกี่ยวกับ "วิทยุชุมชน" จากไหน
 มีคนพูดกัน เสียตามสาย การนำเสนอจากผู้วิจัย อื่นๆ ระบุ _____

7. ทำเครื่องหมายกากบาท (X) ทับหรือวงกลม (O) ล้อมรอบข้อ ก. หรือ ข. ในข้อที่คุณคิดว่าถูกต้อง เกี่ยวกับวิทยุชุมชน
1) ก. วิทยุชุมชน ส่งสัญญาณเสียงได้ทั่วทั้งจังหวัด	ข. วิทยุชุมชน ส่งสัญญาณเสียงได้ไกลในรัศมี 10 – 15 กม.
2) ก. คนในชุมชนร่วมกันจัดตั้งและเป็นเจ้าของร่วมกัน	ข. ถือครองโดยองค์กรภาครัฐ หรือภาคเอกชน
3) ก. วิทยุชุมชนไม่เน้นโฆษณา มีการแนะนำสินค้าในชุมชน	ข. วิทยุชุมชน มีการโฆษณาสินค้า เช่น รถ ยา ป้าย เงินกู้ ฯลฯ
4) ก. บริหารงานโดยมืออาชีพ	ข. คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ คน-เงิน-งาน
5) ก. ใช้คนในชุมชนเป็นดีเจ	ข. ส่วนใหญ่จะใช้นักจัดรายการมืออาชีพเป็นดีเจ
6) ก. มักจะใช้ภาษาท้องถิ่นในการนำเสนอ	ข. ใช้ภาษาไทย (กลาง) เป็นภาษาหลักในการนำเสนอ
7) ก. นำเสนอข่าว คล้ายๆกับข่าวสารในโทรทัศน์	ข. เรื่องราวข่าวสารส่วนใหญ่ เกี่ยวข้องกับคนในชุมชนโดยตรง
8) ก. ออกอากาศตลอดทั้งวัน, ถึงเที่ยงคืน หรือทั้งวันทั้งคืน	ข. ออกอากาศวันละ 2-3 ชั่วโมงหรือมากกว่าขึ้นอยู่กับชุมชน

ตอนที่ 3 ทศนคติและความต้องการให้มีการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน

8. คุณอยากให้มีการจัดตั้ง “วิทยุชุมชน” ขึ้นในชุมชน หรือไม่
- อยากให้มี   เฉยๆ   ไม่อยากให้มี
9. หากเป็นไปได้ คุณอยากให้มีการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน อยู่ ณ บริเวณใด (หมู่บ้าน / โรงเรียน / สถานที่ต่างๆ พอสั่งเขป)
-
10. คุณมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับแนวคิด “วิทยุชุมชน”

ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากวิทยุชุมชน	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็น ด้วย	เฉยๆ	ไม่เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วยอย่าง ยิ่ง
1. ให้ความรู้แก่คนในชุมชน					
2. ให้ความบันเทิงแก่ชุมชน					
3. นำเสนอข่าวสาร ความเป็นไป ทั้งในและนอกชุมชน					
4. เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน					
5. ส่งเสริมการรวมกลุ่มและการทำงานเป็นทีมของคนในชุมชน					
6. ใช้เป็นสื่อที่ช่วยเตือนภัยให้แก่คนในชุมชนได้					
7. ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น					
8. สร้างความสัมพันธ์และทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี					
9. ส่งเสริมและทำนุบำรุงศาสนา					
10. ใช้พัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้					

11. ถ้าเลือกได้ คุณอยากให้มีการจัดรายการประเภทใดบ้าง ในวิทยุชุมชน

☐ เพลงลูกทุ่ง	☐ เพลงลูกกรุง	☐ เพลงเก่า	☐ เพลงสตริง
☐ ข่าวสารการเกษตร	☐ ข่าวสารสาธารณสุข	☐ สมุนไพรพื้นบ้าน	☐ กฎหมายน่ารู้
☐ การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น	☐ ข่าวสารภายในชุมชน	☐ ข่าวสารทั่วไป	☐ ข่าวพยากรณ์อากาศ
☐ ข่าวกีฬา	☐ ข่าวบันเทิง	☐ ข่าวต่างประเทศ	☐ รายการเกี่ยวกับผู้หญิง
☐ ข่าวสารเกี่ยวกับแม่และเด็ก	☐ เรื่องราวเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น	☐ รายการธรรมะ	☐ รายการเพื่อการศึกษา
☐ อื่นๆ ระบุ _____			

ตอนที่ 4 การให้การสนับสนุนในการจัดตั้ง “จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทย์ชุมชน” ขึ้นในชุมชน

12. คุณคิดว่าจะให้การสนับสนุนในการจัดตั้งสถานีวิทย์ชุมชน ขึ้นในชุมชนหรือไม่

สนับสนุน

ไม่แน่ใจ

ไม่สนับสนุน

13. หากมีการจัดตั้งสถานีวิทย์ชุมชน ขึ้นในชุมชน ในอนาคต คุณจะให้การสนับสนุนการดำเนินงาน อย่างไรบ้าง

ร่วมเป็นคณะกรรมการ

อาสาเป็นดีเจ

อาสาเป็นผู้ช่วยดีเจ

ร่วมบริจาคเงินสมทบทุน

เป็นอาสาสมัครในกิจกรรมต่างๆ

อาสาช่วยงานต่างๆ ภายในสถานี

ร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ

แจ้างهدุด่วน เหตุร้ายและข่าวสารทั่วไป

เข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันเด็ก, การแข่งขันกีฬา, การประกวดแข่งขัน, งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น

อื่นๆ ระบุ _____

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 17 การร่วมสนทนาและนำเสนอแนวคิดกับกลุ่มผู้นำชุมชนตำบลเขาแก้ว

ภาพที่ 18 การทำประชาคมที่บ้านนุสม หมู่ที่ 1 (ต.นุสม)

ภาพที่ 19 การเผยแพร่ชุดความรู้ด้วยการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ ร.ร.บ้านอุ้มง

ภาพที่ 20 การนำเสนอแนวคิดร่วมกับการเขียนที่ ร.ร.บ้านคกเลา ต.บุษม

ภาพที่ 21 การมีส่วนร่วมในการแสดงบทบาทสมมติ ที่ ร.ร.บ้านนาป่าหนาด

ภาพที่ 22 การให้สัมภาษณ์ของพระครูบุญญะ ประภากร, เจ้าคณะตำบลเขาแก้ว

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายสทกมล ผานามอญ เกิดเมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ.2526 ที่บ้านคกเลาเหนือ ตำบลบุษม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย สำเร็จการศึกษาปริญญาโทศึกษาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารการตลาด คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต เมื่อปีการศึกษา 2548 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2550

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย